19. møde.

Torsdag den 31. oktober kl. 10.

Den første sag på dagsordenen var:

Spørgsmål om meddelelse af orlov til folketingsmand Adam Møller.

Formanden: Dersom ingen gør indsigelse, vil jeg betragte det som vedtaget, at den ønskede orlov meddeles fra og med den 6. november d. å. (Ophold). Det er vedtaget.

Den næste sag på dagsordenen var:

Spørgsmål om indkaldelse af stedfortræderen for folketingsmand Adam Møller.

Formanden: Dersom ingen gør indsigelse, vil jeg betragte det som vedtaget, at stedfortræderen indkaldes. (Ophold). Det er vedtaget. Købmand Leo Kjærgaard vil herefter blive indkaldt som midlertidigt medlem af folketinget fra og med den 6. november d. å.

Den næste sag på dagsordenen var:

Forespørgsel til udenrigsministeren, ministeren for nedrustningsspørgsmål, forsvarsministeren og ministeren for europæiske markedsanliggender af Per Hækkerup m. fl.:

„Hvilke oplysninger kan udenrigsministeren, ministeren for nedrustningsspørgsmål, forsvarsministeren og ministeren for europæiske markedsanliggender give om den udenrigspolitiske situation, herunder om den sikkerhedspolitiske og den markedspolitiske situation?"

(Forespørgsel nr. III).)

Formanden: Sammen med denne sag foretages de to følgende sager på dagsordenen, nemlig:

Forespørgsel til udenrigsministeren af Bernhard Baunsgaard m. fl.:

„Hvilke oplysninger kan udenrigsministeren give om den udenrigspolitiske situation?"

(Forespørgsel nr. IV).

Forespørgsel til udenrigsministeren og forsvarsministeren af Gert Petersen m. fl.:

„Hvilke oplysninger kan udenrigsministeren og forsvarsministeren give om den udenrigspolitiske situation, herunder Danmarks sikkerhedspolitiske situation?"

(Forespørgsel nr. V).

Ordføreren for forespørgerne *(Per Hækkerup)* [Forespørgsel nr. III]: Under åbningsdebatten havde vi jo lejlighed til at udveksle ret korte bemærkninger omkring den udenrigspolitiske situation, og der var dengang enighed om, at vi burde have — så snart det var praktisk gørligt — en egentlig debat om udenrigspolitikken her i det høje ting. Det er baggrunden for, at vi har stillet den forespørgsel, som er forespørgsel nr. III, og som jeg ikke behøver at læse op igen.

Der var under drøftelserne mellem partierne enighed om — eller nogen enighed om — at man skulle søge en samlet drøftelse også af de problemer der ligger bag ved forespørgsel nr. IV og forespørgsel nr. V.

Ordføreren for forespørgerne *(Gert Petersen)* [Forespørgsel nr. V]: Vi har også fra vor side ment, at det principielt er rigtigt med en debat om den internationale situation så hurtigt som muligt efter folketingets åbning, og det er årsagen til, at vi er fremkommet med vor forespørgsel, som er stillet til udenrigsministeren og forsvarsministeren.

Jeg kan føje til, at vi også mener, situationen i Europa er sådan, at en sådan debat må anses for nødvendig. Vi mener ikke, at det i og for sig er så gavnligt at blande den almindelige udenrigs-sikkerhedspolitiske debat sammen med den markedspolitiske, men vi har naturligvis ikke noget imod, at det bliver gjort. Jeg vil blot motivere årsagen til, at vi har begrænset vor forespørgsel.

Udenrigsministeren *(Poul Hartling):* Dansk udenrigspolitik må i særlig grad rette opmærksomheden imod de europæiske spørgsmål. Både vor geografiske placering og vor historiske tradition binder os på afgørende vis til udviklingen i Europa. Jo mere man overvejer, hvad der sker her, jo mere bliver det klart, at der er et behov for en europæisk integration, altså et samarbejde imellem de europæiske lande. Det gælder både på det politiske og på det økonomiske område.

[Udenrigsministeren.]

De markedspolitiske spørgsmål i denne forbindelse vil økonomi- og markedsministeren redegøre for, men både den markedspolitiske deling af Vesteuropa og forholdet mellem de østeuropæiske og vesteuropæiske lande er af direkte og indgribende betydning for vore egne forhold.

Danmarks skæbne er uløseligt knyttet til Europas; derfor må som sagt Europapolitikken stå i forreste række i dansk udenrigspolitik, og målet for vor politik må være en europæisk integration i videste forstand, men vi må desværre erkende, at den seneste udvikling ikke har bragt dette mål nærmere.

Klimaet i Europa er blevet barskere. Jeg tænker naturligvis på den senere tids udenrigspolitiske hovedbegivenhed, nemlig Sovjetunionens og visse andre Warszawapagtlandes militære indgriben i et venligsindet nabolands indre anliggender og besættelse af dets område. De metoder, der her er anvendt, er i klar strid med FN-pagten og folkerettens mest elementære grundsætninger.

Det var en selvfølge, at den danske regering omgående markerede vor skarpe afstandtagen fra dette overgreb både direkte over for de implicerede regeringer og i FN.

Årsagerne til Sovjets og de andre Warszawapagtlandes aktion må formentlig søges i en blanding af politiske, militære og økonomiske motiver. En stor del af den politiske proces, der førte til Sovjetunionens skæbnesvangre beslutning, er endnu mørklagt, men trods dette kan det formentlig hævdes, at hovedmotivet for den sovjetiske militære aktion må have været frygten for, at demokratiserings- og liberaliseringsprocessen i Czekoslovakiet skulle udløse tilsvarende tendenser i andre Warszawapagtlande, og at dette ville sætte en ukontrollabel udvikling i gang. Det er påstået, at der forelå en fare for, at czekerne selv ville ændre landets sikkerhedspolitiske placering og styrets ideologiske grundlag, samt at vestlige lande skulle have forsøgt en infiltrering i landet. Disse påstande og flere af samme art hører hjemme i hjernespindenes verden.

På kort sigt har den militære aktion mod Czekoslovakiet uden tvivl bragt det czekoslovakiske eksperiment under sovjetisk kontrol. På længere sigt derimod synes en udvikling mod friere forhold såvel i Czekoslovakiet som i andre østeuropæiske lande uundgåelig.

Den umiddelbare konsekvens af den sovjetiske militære aktion mod Czekoslovakiet var en betydelig skærpelse af den internationale situation. Mange planlagte udenrigspolitiske kontakter med de intervenerende lande blev aflyst eller udsat. Dette gjaldt bl. a. de påtænkte amerikansk-sovjetiske drøftelser om det meget vigtige problem om begrænsning af det strategiske rustningskapløb. Problemerne omkring nedrustningsspørgsmålene vil i øvrigt blive behandlet i den redegørelse i tilslutning til min redegørelse, som ministeren for nedrustningsspørgsmål vil fremsætte.

Protesterne mod den sovjetiske militære intervention har fået så meget større slagkraft, som de har fået tilslutning også fra et stort antal af de uforpligtede lande i FN. Det må også have gjort indtryk i Sovjetunionen, at så mange af de kommunistiske partier i lande uden for Sovjetunionens indflydelsessfære har reageret kraftigt mod begivenhederne i Czekoslovakiet.

Disse og andre politiske konsekvenser af den sovjetiske interventionspolitik har demonstreret de udenrigspolitiske omkostninger for Sovjetunionen, der er forbundet med denne politik. Men det er forbeholdt fremtiden at se, hvorledes man inden for den sovjetiske udenrigspolitiske ledelse på denne baggrund vil vurdere situationen, og hvilke konsekvenser man vil drage af de internationale virkninger, som aktionen i Czekoslovakiet hidtil har haft. Efter invasionen i Czekoslovakiet har man fra sovjetisk side som en art retfærdiggørelse søgt at opstille en interventionsdoktrin, der går ud fra den tese, at der mellem de socialistiske lande skulle bestå både en særlig pligt og en særlig ret til at intervenere med magt, hvis forholdene i et enkelt af de socialistiske lande efter de øvriges opfattelse — i praksis naturligvis Sovjetunionens opfattelse — udgjorde en fare for socialismens sag. Det siger sig selv, at denne tankegang må afvises som en fordrejning af folkeretten ud fra rene magtsynspunkter. Argumentationen er også farlig, fordi der derved er indført endnu et element af usikkerhed i den internationale situation.

Begivenhederne i Czekoslovakiet har kastet en dyb skygge over de forhåbninger om

[Udenrigsministeren.]

en afspænding af de politiske tilstande i Europa og en gradvis tilbagevenden til normale forhold mellem de europæiske stater, som i de senere år er blevet en stadig vigtigere del af NATO-landenes politiske mål.

Efter regeringens opfattelse er der trods alle tilbageslag på længere sigt ingen anden acceptabel udenrigspolitisk målsætning end afspænding og forståelse i forholdet mellem øst og vest. Vi har med tilfredshed bemærket os, at der er bred enighed herom i de vestlige lande. Ikke mindst har vi bemærket, at Den tyske Forbundsrepublik — der har været udsat for så hårde og uberettigede anklager fra sovjetisk side — fastholder denne linje. Situationen er fortsat den, at vejen til sikring af freden i vor del af verden og til løsning af de grundlæggende politiske problemer i Europa går over forhandlinger, aftaler om nedsættelse af den politiske spænding og udbygning af fredelige forbindelser mellem staterne i det tempo, det herskende storpolitiske klima tillader.

Det er klart, at de øjeblikkelige muligheder for fremskridt i denne retning er yderst begrænsede i en situation, hvor Sovjetunionen ved sin handlemåde over for Czekoslovakiet har rejst diskussion om sine virkelige udenrigspolitiske hensigter. Håbet må være, at Sovjetunionens fremtidige politik — over for Czekoslovakiet og andre steder i verden— vil vise, at tvivlen er ubegrundet.

Over for de vestlige regeringer, herunder den danske, har den sovjetiske regering understreget, at aktionen i Czekoslovakiet ikke var rettet mod og ikke betød en ændret politik i forhold til disse lande. Selv om den globale magtbalance efter vor opfattelse ikke er påvirket af begivenhederne i Czekoslovakiet, og selv om det militære billede i Europa heller ikke er ændret afgørende, er det alligevel naturligt, at den opståede situation har givet anledning til drøftelser inden for NATO om de eventuelle forsvarspolitiske konsekvenser af den ændrede opstilling af Sovjetunionens styrker i Europa. Under disse drøftelser har vi fra dansk side på linje med en række andre medlemslande understreget nødvendigheden af i den foreliggende flydende situation ikke gennem pludselige og omfattende oprustningsforanstaltninger i de vestlige lande at bidrage til en optrapning af niveauet for de militære styrker på begge sider af demarkationslinjen i Europa. Dette synspunkt hviler på den opfattelse, at forøgelsen af antallet af sovjetiske styrker i Centraleuropa ikke betyder nogen øjeblikkelig tilsvarende forhøjelse af den militære trussel imod Vesteuropa. Hertil kommer efter regeringens synspunkt den opfattelse, at en kraftig militær reaktion på begivenhederne i Czekoslovakiet dels ville kunne bidrage til at give de sovjetiske begrundelser for interventionen et skær af troværdighed, dels ville kunne resultere i et rustningskapløb til skade for de fremtidige afspændingsmuligheder.

Samtidig er det klart, at den øjeblikkelige flydende og usikre situation understreger betydningen af fortsat vestligt sammenhold og agtpågivenhed.

Der er i NATO enighed om, at de seneste begivenheder må tages i betragtning ved overvejelserne om de enkelte NATO-landes forsvarsplanlægning, og at man bør stile mod at gøre NATO-forsvaret så effektivt som muligt. Drøftelserne vil nu blive fortsat på det ordinære NATO-ministermøde, som på grund af begivenhederne i Czekoslovakiet er rykket frem fra december til november.

Som allerede nævnt i regeringens tiltrædelseserklæring, ønsker vi at arbejde for en konference om de europæiske sikkerhedsproblemer. Det er stadig regeringens håb, at forudsætningerne for en realistisk videreførelse af afspændingspolitikken også på dette punkt på ny må komme til stede, så konferencetanken engang kan få bærekraft. Det må dog erkendes, at dyberegående meningsfyldte forhandlinger om disse problemer næppe vil kunne indledes under de nuværende vilkår.

Begivenhederne i Czekoslovakiet har kastet et skærende lys over den grundlæggende forskel, der er imellem NATO og Warszawapagten. En situation som den, der opstod i Czekoslovakiet, hvor det ledende medlem af den alliance, som Czekoslovakiet indgår i, med magt greb ind i landets indre anliggender, kunne aldrig være opstået inden for NATO-alliancen.

Det, vi nu har oplevet, er, at en politisk udvikling, som pegede i retning af et mere tillidsfuldt forhold mellem øst og vest, pludselig blev afbrudt, og at udviklingen i Europa blev skruet tilbage.

[Udenrigsministeren.]

Heraf skal man ikke drage den konsekvens, at vi nu inden for NATO burde gå ind for en statisk politik, der indstiller sig på en fastlåsning af situationen i Europa på ubestemt tid. Tværtimod bør vi fortsat virke for, at NATOs dobbelte formål — forsvar og afspænding — kommer klart til udtryk i alliancens drøftelser og beslutninger. Vi bør videre med stor opmærksomhed følge enhver ændring i de politiske forhold i Europa, som måtte rumme muligheder for afspændingsbestræbelser. Dette svarer til den linje, der har været fulgt fra dansk side i de senere år under alliancens overvejelser og drøftelser.

Forudsætningen for at afspændingspolitikken i Europa kan føre til en udvikling, som på lang sigt vil gøre forsvarsalliancerne overflødige, er, at afspændingen gennemføres i et politisk klima af tillid og stabilitet. Under de nuværende forhold er alliancerne nødvendige bestanddele af rammen omkring afspændingsbestræbelserne. Dette kommer til udtryk i den såkaldte Harmelrapport, som NATO-ministerrådet vedtog i december 1967. Dette officielle NATO-dokument vil jeg gerne citere et stykke af. Jeg citerer:

„NATO-alliancen har to hovedopgaver. Dens første opgave er at opretholde tilstrækkelig militær styrke og politisk solidaritet til at hindre aggression og andre former for pres samt at forsvare medlemslandenes territorium, hvis aggression skulle finde sted. Siden sin grundlæggelse har alliancen med held løst denne opgave. Men muligheden for en krise kan ikke udelukkes, så længe de centrale politiske problemer i Europa, først og fremmest Tysklandsspørgsmålet, forbliver uløste. Desuden hindrer den ustabile og usikre situation fortsat en afbalanceret reduktion af militærets styrker. Under disse forhold vil alliancen i fornødent omfang opretholde et tilstrækkeligt militært potentiel til at sikre styrkebalancen og derved skabe et klima af stabilitet, sikkerhed og tillid.

I dette klima kan alliancen udføre sin anden opgave: at fortsætte bestræbelserne for at gøre fremskridt i retning af et mere stabilt forhold, hvor de bagvedliggende politiske problemer kan løses. Militær sikkerhed og afspændingspolitik strider ikke imod, men supplerer hinanden. Fælles forsvar er en stabiliserende faktor i verdenspolitikken. Det er en nødvendig forudsætning for en realistisk videreførelse af de nuværende afspændingsbestræbelser."

Disse synspunkter har stadig fuld gyldighed for NATO og for Danmark som medlem af NATO.

Regeringen ser i den foreliggende situation ikke noget sikkerhedspolitisk alternativ til medlemskab af Nato. Vi ser med tillid på alliancens evne og vilje til at videreføre afspændingsbestræbelserne.

Med henblik på at foretage en tilbundsgående undersøgelse af alle forhold af betydning for vor sikkerhedspolitik på længere sigt har regeringen som bekendt nedsat et sikkerhedspolitisk udvalg. Det første resultat af udvalgets arbejde forventes som nævnt i åbningstalen at ville foreligge i form af en foreløbig beretning i foråret 1969. Det er vort håb, at resultaterne af udvalgets overvejelser vil danne et godt grundlag for i dette høje ting at arbejde med de mere langsigtede problemer omkring Danmarks sikkerhedspolitik i fremtiden.

En alliances levedygtighed og evne til at fungere som instrument for en fælles politik er imidlertid ikke upåvirket af udviklingen inden for dens eget område. Det er således en klar politisk belastning for NATO, at der i Grækenland har fundet en udvikling sted, der på afgørende måde har fjernet landet fra virkeliggørelsen af den målsætning, der er udtrykt i Atlantpagten, hvori det i indledningen siges, at de deltagende lande er — jeg citerer —:

„fast besluttede på at sikre deres folks frihed, fælles traditioner og kultur hvilende på demokratiets og den personlige friheds grundsætninger og på lov og ret."

Vi har gentagne gange gjort dette synspunkt gældende inden for NATO, og vi agter at fortsætte dermed. Desuden har Danmark

[Udenrigsministeren.]

som bekendt sammen med Norge, Sverige og Holland indklaget Grækenland for den europæiske menneskerettighedskommission.

Situationen omkring krigen i Vietnam har i de seneste uger været præget af en lang række udtalelser, forlydender og gisninger. Der synes at være tegn på, at vi står over for en afgørende fase, som rummer mulighed for en indstilling af fjendtlighederne og en optagelse af egentlige forhandlinger mellem de implicerede parter. De underhåndsdrøftelser, som i de forløbne seneste uger har fundet sted mellem de amerikanske og de nordvietnamesiske repræsentanter i Paris, og de samtaler, som den amerikanske ambassadør i Saigon i samme periode har ført med Sydvietnams præsident, tyder på, at man nu er nærmere ved en våbenstilstand end på noget tidligere tidspunkt. Krigshandlingerne er taget af i styrke, og parternes forhandlingspositioner synes at åbne mulighed for en løsning. For parternes skyld og i verdensfredens interesse må vi oprigtigt håbe, at fredschancerne ikke forspildes. Denne ulykkelige krig, der har kostet så mange ofre, og som har forgiftet den internationale atmosfære, må nu bringes til ophør.

Når fjendtlighederne standser, må der gøres en koordineret indsats for at lindre den menneskelige nød og for at genopbygge landet. Jeg vil gerne i denne situation gentage regeringens tilsagn om, at Danmark i snævert samarbejde med de øvrige nordiske lande vil yde sit bidrag til at afhjælpe den menneskelige nød i Vietnam og til at genopbygge det krigshærgede land. Det forberedende arbejde, som de nordiske lande i fællesskab har gjort, vil selvsagt lette løsningen af denne store og vanskelige opgave.

Jeg skal dernæst vende mig til Mellemøstkonflikten, der indebærer så store farer for fortsatte kampe mellem de direkte involverede parter og tillige bærer kimen i sig til alvorlige stormagtskonfrontationer. Gennem medlemskabet af sikkerhedsrådet har Danmark haft et medansvar for FNs behandling af udviklingen i Mellemøsten.

Det, der først og fremmest er behov for i Mellemøsten, er en samlet politisk løsning. Det var med henblik herpå, at sikkerhedsrådet enstemmigt vedtog resolutionen af den 22. november 1967, der bl. a. anmodede generalsekretæren om at udpege en særlig repræsentant, som skulle begive sig til Mellemøsten for at fremme enighed og bistå bestræbelser for at tilbejebringe en fredelig og accepteret løsning i overensstemmelse med resolutionens bestemmelser og principper.

I den siden da forløbne tid har den svenske ambassadør Gunnar Jarring i sin egenskab af generalsekretærens særlige repræsentant varetaget denne opgave med dygtighed og tålmodighed. Vi beklager, at det til trods for ambassadør Jarrings bestræbelser endnu ikke er lykkedes at opnå konkrete resultater med hensyn til en politisk løsning. I forbindelse med FNs generalforsamling og ambassadør Jarrings tilstedeværelse i New York er der skabt nye muligheder for udveksling af synspunkter mellem de stridende parter.

Hidtil har der ikke været grundlag for nogen særlig optimistisk vurdering, men så længe kontaktmulighederne er til stede, og det vil i realiteten sige, så længe hr. Jarring ser sig i stand til at fortsætte sit arbejde, er der — til trods for stadige episoder — håb om en fredelig løsning.

I den tragiske Nigeriakonflikt har den danske regering stillet sig positivt til ethvert realistisk forsøg på at yde bistand til konfliktens utallige ofre. At begrænse og afhjælpe nøden hos dem, der rammes af konflikten, har været det afgørende for os.

Den fælles nordiske regeringserklæring af 14. august 1968, som bl. a. gav udtryk for de nordiske landes støtte til FN-generalsekretærens udsendelse af en særlig repræsentant til Nigeria og beredvillighed til at yde humanitær hjælp til civilbefolkningen, er blevet fulgt op af talrige henvendelser fra regeringen over for FNs generalsekretær, over for Lagosregeringen og over for den britiske regering.

Selve omfanget af de danske hjælpeaktioner inden for rammerne af de internationale hjælpeorganisationer er, som det vil være bekendt, meget betydeligt.

I min tale under generaldebatten i De Forenede Nationer understregede jeg, at vi stedse har rettet og fremdeles retter vore bestræbelser mod en løsning af de humanitære problemer, og at vi ikke ønsker at blande os i den politiske side af konflikten, der behandles af Organisationen for afri-

[Udenrigsministeren.]

kansk Enhed. Samtidig beklagede jeg, at udenforstående landes våbenleverancer efter vor opfattelse har vanskeliggjort bestræbelserne for at opnå en politisk løsning.

Nigeriakonflikten er imidlertid langtfra det eneste problem, der hjemsøger det afrikanske kontinent med de mange nye stater.

Siden Sydrhodesias ensidige uafhængighedserklæring i november 1965 har dette ulovlige styres eksistens udgjort et alvorligt problem. Som bekendt har sikkerhedsrådet i maj i år vedtaget en enstemmig beslutning om at gennemføre næsten altomfattende økonomiske sanktioner mod Sydrhodesia. Danmark har for sit vedkommende efterlevet sikkerhedsrådets bindende beslutninger og har senest gennemført en række herhenhørende forholdsregler ved en anordning af 18. september i år.

Der er i de seneste uger sket en ny udvikling i forholdet mellem Storbritannien og Sydrhodesia, idet der har fundet drøftelser sted mellem premierminister Wilson og mr. Ian Smith. Samtidig fortsætter forhandlingerne i FN, og vi vil her i overensstemmelse med vor hidtidige politik være villige til at støtte alle bestræbelser for at opnå forhandlingsløsninger, der sigter på og bygger på principperne om selvbestemmelsesret og racelighed.

Jeg skal videre gøre nogle bemærkninger om Namibia, det tidligere Sydvestafrika, og apartheidpolitikken i Den sydafrikanske Republik.

For så vidt angår Namibiaspørgsmålet, stemte Danmark i 1966 under FNs 21. generalforsamling for den næsten enstemmige resolution, hvorved der blev truffet beslutning om, at det af Sydafrika udøvede mandat over Sydvestafrika var bragt til afslutning. Vi står fra dansk side fortsat fast på denne resolution og anerkender Namibias befolknings ret til selvbestemmelse og uafhængighed. Samtidig må vi imidlertid med beklagelse konstatere, ikke blot at Sydafrika hidtil har stillet sig fuldstændig afvisende over for en efterlevelse af resolutionen, men også at det ikke under FNs videre bestræbelser for at udmønte resolutionens generelle principper i konkrete og praktiske bestemmelser har været muligt at opretholde den enighed og solidaritet, som efter dansk opfattelse er en nødvendig forudsætning for at kunne udøve det nødvendige pres på Sydafrika.

Også for så vidt angår Sydafrikas oprørende og uværdige apartheidpolitik, må det med beklagelse konstateres, at de af FN igennem de seneste år vedtagne fordømmende resolutioner ikke har ført til det tilsigtede resultat — igen på grund af manglende enighed og tilslutning. Danmarks holdning til apartheidpolitikken og vore bestræbelser for at få den afskaffet er velkendte, og regeringen videreführer denne politik. Det står klart, at der ikke vil kunne opnås nogen virkelig løsning på spørgsmålene i det sydlige Afrika uden en fuldstændig omlægning af Sydafrikas politik.

Under åbningsdebatten den 4. oktober 1968 blev jeg anmodet om en redegørelse vedrørende det dagen før stedfundne militære kup i Peru. Fra en enkelt side blev der brugt voldsomme ord; Sovjetunionens overgreb på Czekoslovakiet blev sammenlignet med kuppet i Peru, og USA blev anklaget for at have kvalt Perus regering. Jeg benytter denne lejlighed til kort at oplyse, at der intet som helst foreligger om, at USA skulle have stået bag kuppet, tværtimod. En af de første ting, den nye regering foretog sig, var at nationalisere det amerikanske International Petroleum Company's interesser i Peru i strid med en af den tidligere regering indgået aftale med det amerikanske selskab. USA suspenderede omgående sine diplomatiske forbindelser med Peru og har først for få dage siden som en af de sidste stater anerkendt det nye styre. Også Danmark har sammen med hovedparten af de latinamerikanske og vesteuropæiske lande anerkendt den nye regering.

Der har i mange år været en vidtgående enighed om dansk udenrigspolitik og sikkerhedspolitik. De mål, som partierne — jeg tænker især på de fire største partier her i tinget — satte sig, var så lidet forskellige, især hvad angår den europæiske politik og sikkerhedspolitikken, at man følte disse anliggender som et fælles ansvar, og når Danmark talte og handlede i en udenrigspolitisk sammenhæng, stod der en helt overvejende del af folketinget bag det. Sådan bør det også være. I et land, hvor modsætningerne imellem befolkningsgruppernes vilkår er så forholdsvis små som i vort land, og hvor der hverken er racemæssige, religiøse

[Udenrigsministeren.]

eller sproglige konflikter, der kan spalte folket, må det være naturligt at stå sammen om udenrigspolitikken. Jeg lægger megen vægt på, at vi stadig kan samle de store partier om udenrigspolitik og sikkerhedspolitik. Regeringen føler et ansvar herfor, men der ligger også et tydeligt ansvar på oppositionen — et ansvar, som vi vedkendte os, da vi var i opposition.

Det udenrigspolitiske klima i Europa er i den senere tid blevet koldere. Problemerne er store og alvorlige. Disse forhold må da netop være med til at få ansvarlige partier til at stå sammen om de opgaver, som vi alle uanset nuancer i opfattelsen må kunne være enige om. Jeg håber, at debatten i dag på ny vil bekræfte denne enighed. Det er afgørende, at vi har en levende udenrigspolitisk debat, og at hovedlinjerne i Danmarks udenrigspolitik kan holdes fast som et udtryk for, hvad det altovervejende flertal i folketinget og i befolkningen ønsker.

Ministeren for nedrustningsspørgsmål *(K. Helveg Petersen)*: Inden jeg i tilslutning til udenrigsministerens redegørelse fremsætter nogle bemærkninger om den øjeblikkelige situation på nedrustningsområdet, er der et par generelle synspunkter, jeg gerne vil fremføre.

Der har ikke været nogen periode i menneskehedens historie, hvor man har ofret så meget på militære formål som netop nu; selv om der ikke foreligger nogen præcis opgørelse, er det næppe helt galt, når man anslår verdens samlede rustningsudgifter til at ligge på omkring 175 milliarder dollars årligt. Hovedparten af denne enorme byrde bæres af de rige lande, men udviklingslandene følger godt med. Det har naturligvis vidtrækkende følger i det økonomiske og sociale liv rundt om i verden, når så store midler bindes til uproduktive formål. Selv i de rigeste lande må civile og humanitære opgaver ligge uløste, fordi man anvender en så stor del af de nationale midler til rustningsformål. Det er den ene side af sagen. Den anden side er forbruget af menneskelige ressourcer. Ud over de mange millioner, der er indrulleret i de væbnede styrker, er hundredtusinder direkte eller indirekte beskæftiget med produktion, handel og transport af våben og alt det, der i øvrigt er nødvendigt for de væbnede styrker. Titusinder af videnskabsmænd arbejder på laboratorier for at finde frem til stadig mere dødbringende våben, herunder bakteriologiske og kemiske.

Det er alt sammen, hvis man anlægger et universelt syn, et rystende vidnesbyrd om uforstand, om menneskenes aggressive natur, om indbyrdes frygt og mistænksomhed, om magtbegær, egoisme og kortsynethed. Der gøres meget lidt for at vende udviklingen. Skal vi gøre op, hvad der ofres i økonomiske og menneskelige anstrengelser for at hindre krig, bliver det til forsvindende lidt sammenlignet med, hvad der ofres på forberedelser til krig. Et yderst sparsomt antal personer er beskæftiget med arbejdet for at nå frem til den nedrustning og afrustning, som alle i og for sig bekender sig til som det efterstræbelsesværdige. Det burde være en opgave af langt højere prioritet. I virkeligheden må nedrustningsarbejdet omfatte ikke blot de tekniske problemer, der knytter sig til reduktion af kernevåben og konventionelle militære styrker osv., men også klimaproblemet. Der er jo en nøje sammenhæng mellem det internationale klima og nedrustningsmulighederne. Det internationale klima har i en årrække været præget af Vietnamkrigen, og i de senere måneder har begivenhederne i Czekoslovakiet medført et tilbageslag i afspændingsbestræbelserne. Den almindelige og fuldstændige nedrustning, som man i FN gennem resolutioner bekender sig til, er langt borte. De kræfter, der sættes ind for at løse problemerne, er alt for svage over for de kræfter, der virker i modsat retning; og derved låses vi fast i en situation, hvor der i øjeblikket kun er få lyspunkter. Her må vi altså stadig holde os for øje, at alt imens de politiske modsætninger forbliver uløste, går våbenteknikken stadig fremad, og mulighederne for at gennemføre den gensidige ødelæggelse vokser bestandig.

Jeg skal herefter sige lidt om de konkrete problemer, der i øjeblikket er i forgrunden, når man taler om nedrustning. Det er ikke mange dage siden, tinget havde lejlighed til at drøfte de seneste års vigtigste begivenhed på nedrustningsområdet, nemlig ikke-spredningsaftalen. Denne aftale kan danne udgangspunkt for yderligere fremskridt. Traktatens indledning og dens artikel VI pålægger supermagterne at fortsætte forhandlingerne om nuklear nedrustning. USA og

[Ministeren for nedrustningsspørgsmål.]

Sovjetunionen er i princippet blevet enige om at indlede tosidede forhandlinger med det sigte at undgå opbygning af de kostbare antiraket-raketsystemer i de to lande og at begrænse udviklingen af de offensive raketsystemer. Endnu er tidspunktet for forhandlingerne ikke fastsat, men det haster, hvis det skal undgås, at de to magter for alvor går i gang med at udvikle et omfattende antiraket-raketsystem. Tænkte man sig, at der opbyggedes systemer, der kan standse 70-80 pct. af de offensive raketter, ja, så ville det jo kun føre til forstærkede anstrengelser for at udvikle de offensive raketter endnu mere. Et kostbart rustningskapløb ville med andre ord blive resultatet. Det ville igen medføre, at ikke-atomstaterne med rette ville føle, at de havde underskrevet ikke-spredningstraktaten under falske forudsætninger, og både ikke-spredningsaftalen og andre betydningsfulde aftaler, der er indgået i de senere år, ville måske derved miste levekraften.

Forhandlingerne om nedrustningsforslag har centrum i Genève. 18 magts udvalget består af fem vestlige lande, fem østblok-lande og otte uforpligtede lande, hvorimellem Sverige befinder sig. Dette udvalg nedsattes i henhold til en aftale mellem USA og Sovjetunionen — en aftale, der i 1961 blev tiltrådt af FNs generalforsamling. Hvert år afgiver udvalget en standpunktsrapport til FN-generalforsamlingens første komité. 18 magts udvalget er blevet enig om som første punkt i det videre arbejde at forhandle om en snarlig standsning af kernevåbenkapløbet efterfulgt af konkrete skridt på dette område. Under dette punkt vil man drøfte muligheden af at udvide forbudet mod kernevåbenforsøg til også at omfatte underjordiske sprængninger. Her er forhandlinger hidtil standset på kontrolspørgsmålet. Men også selve spørgsmålet om generelt forbud mod anvendelse af kernevåben indgår i forhandlingerne. Det samme gælder problemer som standsning af produktion af spaltelige materialer til militær anvendelse, reduktion og påfølgende ødelæggelse af kernevåbenlagre samt oprettelse af atomfri zoner. Fremdeles vil udvalget drøfte kemiske og bakteriologiske våben, på hvilket område der i al stilhed foregår en både voldsom og uhyggelig udvikling. Af andre emner for forhandlingerne vil være spørgsmålet om våbenkontrol inden for givne regioner. Endelig må det antages, at udvalget i stigende grad vil interessere sig for, hvorledes man sikrer, at havbunden alene anvendes til fredelige formål.

Igen i år er spørgsmålet om almindelig, fuldstændig nedrustning på FN-generalforsamlingens dagsorden. Det samme gælder spørgsmålet om en total standsning af kernevåbenforsøg samt spørgsmålet om nedlæggelse af udenlandske baser i Asien, Afrika og Latinamerika. Man må regne med, at der herudover i samlingens løb vil fremkomme ønsker om fremme af andre nedrustningsforanstaltninger. Sovjetunionen har således allerede anmodet om, at dets nedrustningsmemorandum af 1. juli 1968, som omfatter ni punkter, tages op til behandling. Der vil dog næppe finde nogen realitetsbehandling sted af de enkelte nedrustningsforanstaltninger. Forslagene vil formentlig blive henvist til 18 magts udvalget i Genève. Der er jo intimt samarbejde mellem dette udvalg og FN.

Danmark er ikke medlem af 18 magts udvalget, men vi følger med stor opmærksomhed udviklingen. Det sker bl. a. gennem det i 1961 nedsatte nedrustningsudvalg. Det må stadig være en opgave at overveje, hvorledes vi kan bidrage med forslag i forbindelse med de internationale nedrustningsforhandlinger. Det kræver en ganske betydelig indsats, om vi skal kunne deltage i den løbende debat, men de krav må vi søge at leve op til.

I efteråret 1967 nævnte daværende statsog udenrigsminister J. O. Krag i FNs generalforsamling spørgsmålet om registrering af våbenoverførsler. Det er hensigten, at vi i denne samling for FN vil fremlægge et resolutionsforslag om registrering af våbenoverførsler, hvorved vi følger hr. J. O. Krags indlæg op. Det er regeringens håb, at der kan samles bred tilslutning til dette skridt, som i sig selv vil kunne bidrage til at fremme afspænding og opbygge tillid mellem landene. Forslaget går ud på, at man som et første skridt anmoder generalsekretæren om at forhøre sig hos FNs medlemsstater om, hvorvidt de vil være parat til at påtage sig forpligtelse til at lade deres

[Ministeren for nedrustningsspørgsmål.]

våbenoverførsler registrere, og hvilke praktiske skridt medlemsstaterne mener bør tages for at opfylde dette formål.

I september måned afholdtes i Genève en konference af ikke-atommagter. Henved 100 lande deltog, herunder de nordiske. Efter FNs vedtagelse af teksten til ikke-spredningstraktaten måtte selve spredningsproblemet føles mindre aktuelt, og konferencens drøftelser koncentrerede sig da også om ikke-atomstaternes sikkerhedsproblemer, nedrustningsproblemerne og spørgsmålet om den fredelige udnyttelse af atomenergien. Konferencen vedtog i alt 14 resolutioner og en sammenfattende deklaration. Jeg skal ikke gå i enkeltheder med hensyn til indholdet af resolutionerne, men nævne, at de opfordrer til en bekræftelse af FN-pagtens principper om ikke-magtanvendelse eller trussel herom, hvad enten dette sker gennem anvendelsen af atomvåben eller konventionelle våben. Endvidere opfordres der til at gå videre med de vigtigste nedrustningsskridt.

En del resolutioner vedrører den fredelige udnyttelse af atomenergien. Hovedsigtet med disse resolutioner er at sikre, at alle lande — og ikke mindst udviklingslandene — kan få del i udbyttet af denne nye energikilde. Initiativtagerne til konferencen havde utvivlsomt håbet, at den kunne bringe os nærmere en løsning på ikke-atomstaternes sikkerhedsproblemer. Det lykkedes imidletid ikke. Snarere må man konstatere, at konferencens forløb bekræftede den skepsis, som adskillige lande, deriblandt Danmark, nærede med hensyn til mulighederne for at nå frem til sikkerhedsgarantier for ikke-atommagterne ud over de garantier, der er indeholdt i selve FN-pagten, i sikkerhedsresolutionen af 19. juni i år og i de erklæringer, som Sovjetunionen, Storbritannien og USA afgav i tilslutning dertil.

Der var på konferencen i Genève lande, som udfoldede bestræbelser for, at de ikke-nukleare staters konference skulle blive en permanent foreteelse. Der blev imidlertid alene vedtaget en resolution, som opfordrer til, at en senere FN-generalforsamling skal undersøge spørgsmålet om indkaldelse af endnu en konference. Man bør nok være varsom med at oprette nye internationale organer, som man ikke kan forvente vil blive mere effektive end de bestående, men som kan føre til kraftspild og kompetencestrid med organer, der har fungeret i adskillige år. Sikkerhedsproblemer bør fortsat være FNs sag, og den særlige gren af sikkerhedsproblematikken, som nedrustningsspørgsmålet udgør, behandles bedst i 18 magts udvalget.

I den internationale atomenergikommission, IAEA, har man et apparat, som vil kunne tilpasses de særlige opgaver, der knytter sig til formidlingen af den fredelige udnyttelse af atomenergien.

Jeg skal gøre et par bemærkninger om de bilaterale kontakters betydning for nedrustningsbestræbelserne.

Der har i de senere år på tosidet basis været ført drøftelser mellem landene inden for den vestlige alliance og landene inden for den østlige. Jeg kan eksempelvis nævne, at der har været ført adskillige dansk-polske forhandlinger. Drøftelserne har drejet sig om, hvilke muligheder der er for at nå frem til konstruktive nedrustningsforslag af betydning for den europæiske udvikling. Krisen omkring Czekoslovakiet har midlertidigt standset sådanne drøftelser; men som det allerede er fremhævet af udenrigsministeren, er det regeringens ønske fortsat af al evne at virke for afspænding, og her vil de bilaterale kontakter også fremtidig være af stor betydning.

Må jeg sammenfattende om nedrustningsarbejdet gentage, hvad jeg sagde før om sammenhængen mellem praktiske resultater på dette område og det almindelige internationale klima. Der er her en vekselvirkning, idet godt underbyggede nedrustningsforslag vil kunne påvirke de politiske beslutninger. På den anden side kan selv de bedste nedrustningsforslag ikke gennemføres, medmindre de politiske forudsætninger er til stede. Men det er nødvendigt, at overvejelser om nedrustningsbestræbelser til stadighed er i gang, således at gunstige politiske situationer kan udnyttes, for det hænder jo, at der opstår sådanne situationer. Det skete efter løsningen af Cubakrisen. Kommer der nu — hvad alle brændende håber — en afslutning på Vietnamkrigen, vil en ny gunstig situation være opstået. Under alle omstændigheder er det nødvendigt, at man rundt om i landene i voksende grad arbejder med nedrustningsproblemer og stadig søger at finde

[Ministeren for nedrustningsspørgsmål.]

frem til løsninger uden at lade sig afskrække af skuffelser og tilbageslag.

Hvis vi fra dansk side på en hensigtsmæssig måde skal kunne deltage i internationale forhandlinger på dette felt, må der her i landet være en bred forståelse af nedrustningsproblemet og en vel informeret opinion på hele området. Selv om der i flere år har været arbejdet med disse problemer her i landet, står vi endnu ved begyndelsen. Jeg vil gerne udtrykke tilfredshed med, at den arbejdsgruppe, der i udenrigsministeriet skal virke med nedrustningsspørgsmål, nu er under etablering. Jeg tror, at der herigennem er taget et skridt, der vil kunne få betydning for den måde, hvorpå vi i Danmark arbejder med dette spørgsmål, der uden overdrivelse kan betegnes som et af de vigtigste, menneskeheden står over for.

Forsvarsministeren *(Ninn-Hansen)*: De forespørgsler, som to partier har rettet til mig om den sikkerhedspolitiske situation, er i det væsentlige besvaret igennem udenrigsministerens redegørelse. Ligesom nedrustningsministeren kan jeg sige, at udenrigsministeren med sin tale her i dag selvfølgelig har angivet hele regeringens stilling til og vurdering af sikkerhedspolitikken.

I de bemærkninger, jeg skal fremsætte om det samme spørgsmål, vil jeg gerne ligesom udenrigsministeren fremhæve betydningen af, at vor sikkerhedspolitik er baseret på et stort parlamentarisk flertal. Ikke mindst for den del af sikkerhedspolitikken, der berører forsvaret, har det sin meget store betydning, at der er en opslutning om den lovgivning, vi har på området. Den nuværende forsvarsordning er baseret på fælles overvejelser mellem landets fire største partier om, hvilket værn vi skal have, og hvordan dette værn skal være indplaceret i et samarbejde med andre vestlige lande.

Som nævnt af statsministeren i åbningstalen lægger regeringen meget stor vægt på, at der i forbindelse med en ny forsvarsordning også i fremtiden bliver et fællesskab mellem de afgørende partier i folketinget.

Det er naturligt som fremhævet af udenrigsministeren, at den voldshandling, der fandt sted i Czekoslovakiet den 21. august, har givet os en særlig anledning til at vurdere vor sikkerhedspolitik. Begivenhederne har ikke alene betydning for vor egen vurdering af sikkerhedsproblemerne, men har selvsagt også betydning for NATO, hvor vi deltager i et fælles beredskab, der både giver os garanti og forpligtelser.

Der kan i den forbindelse rejses spørgsmålet, om varslingsmulighederne og de øvrige beredskabsmuligheder er til stede og af en sådan effektivitet, som erfaringerne nu har vist nødvendig.

Til det første spørgsmål — om varslingsmulighederne — vil jeg gerne nævne, at man fra såvel NATO-myndighederne som fra dansk side nøje fulgte begivenhederne i månederne forud for besættelsen af Czekoslovakiet og også vurderede, at mulighederne for en militær aktion var til stede som følge af besættelsesstyrkernes placering langs den czekoslovakiske grænse. Da begivenhederne udspilledes i et område, som ligger uden for det danske forsvars direkte interesseområde, rådede den danske efterretningstjeneste imidlertid ikke over midler til at konstatere, at en besættelse af Czekoslovakiet blev indledt den 20.-21. august, og da den sammentrækning af styrker, der fandt sted, ikke var rettet mod NATOs område, havde man ikke fra NATOs side fundet det påkrævet at tage skridt til en mere intensiv varslingstjeneste.

Situationen den 21. august om morgenen fandtes ikke at indebære nogen trussel mod dansk område; men regeringen fandt, at situationen havde en sådan karakter, at særlige beredskabsforanstaltninger straks burde iværksættes. Hensigten med disse foranstaltninger var at muliggøre en hurtigere indsats af det danske forsvar end under det normale forsvarsberedskab, såfremt situationen skulle blive foruroligende.

Som ved enhver anden lejlighed, hvor det allierede og det nationale forsvarssystem mere eller mindre aktiveres, har man naturligvis også i dette tilfælde søgt at uddrage flest mulige erfaringer med henblik på at forbedre de bestående forhold. Såvel i NATO som her i landet foregår der således overvejelser om etablering af et forbedret varslings- og kommunikationssystem samt eventuelle proceduremæssige ændringer. I NATO er udarbejdet en redegørelse for hele hændelsesforløbet, og i forbindelse hermed er der fremsat forslag til forbedring af varlingstjenesten og af kommunikationsmid-

[Forsvarsministeren.]

lerne. Denne redegørelse vil antagelig komme til behandling på ministermødet i midten af november. Også den danske varslingstjeneste er taget op til overvejelse, hvilket i øvrigt skete kort efter invasionen i Czekoslovakiet.

Med hensyn til det andet spørgsmål, jeg rejste, om beredskabsmulighederne, vil jeg gerne nævne, at også de danske beredskabsplaner er taget op til overvejelse. Dette betyder ikke, at der var fejl ved planerne. De foranstaltninger, som regeringen ønskede iværksat den 21. august, blev hurtigt og præcist gennemført. Selv om den sovjetiske intervention som nævnt ikke kunne betragtes som en trussel mod Danmark, var situationen alligevel af en sådan karakter, at den bør give anledning til overvejelser vedrørende beredskabets effektivitet; det må være en pligt at vurdere, om systemet kan gøres bedre.

For så vidt angår fredsberedskabet, der især tjener til forebyggelse af et angreb mod Danmark og NATO, har begivenhederne vist, at det fortsat er nødvendigt at opretholde kampduelige stående styrker, som er rede til hurtig indsættelse. Der er ingen tvivl om, at mobiliseringsstyrker har deres betydning; men en truende situation, uanset at den ikke indebærer nogen militær trussel mod Danmark, kan hurtigt ændre sig til en militær aggression, og i sådanne tilfælde vil der ikke blive tid til at indkalde reserveenheder. Det i militær henseende bemærkelsesværdige ved de fem landes invasion i Czekoslovakiet var jo netop, at noget, der var angivet som øvelsesvirksomhed, i løbet af få timer kunne overgå til en direkte militær aktion.

Som medlem af NATO er Danmark deltager i alliancens forsvarsplanlægning. Efter proceduren — også den hidtidige — med hensyn til denne planlægning er det således, at der hvert år i slutningen af året af forsvarsministrene træffes beslutning om de enkelte landes styrkemål for det kommende år. På forsvarsministermødet i maj i år drøftedes som sædvanlig styrkemålsplanlægningen for de kommende år på grundlag af de oplysninger, de enkelte lande selv havde givet om deres planlægning. For Danmarks vedkommende drejede det sig om planer, der var afleveret i efteråret 1967, og som i øvrigt var i overensstemmelse med forsvarsloven af 1960. Disse planer vil komme til endelig behandling i NATO senere på året. Jeg kan i denne forbindelse oplyse, at regeringen ingen tanker har om at angive andre styrkemål for det kommende år end dem, der blev fremsendt fra dansk side i efteråret 1967.

Endvidere kan jeg tilføje, at ved de NATO-ministermøder, jeg har deltaget i, dels i maj i Bruxelles forud for begivenhederne i Czekoslovakiet, dels i denne måned i Bonn, har der også ganske naturligt været drøftelser om gensidige styrkereduktioner, og det må forventes, at der også ved det kommende NATO-ministermøde vil blive en drøftelse om mulighederne for afspænding, således som udenrigsministeren også har givet udtryk for det i sin redegørelse.

Som bekendt og angivet i statsministerens åbningstale har regeringen igennem de sidste måneder haft en ny forsvarsordning under forberedelse. Jeg forventer, at lovforslag herom snart kommer til drøftelse her i det høje ting, og skal derfor ikke komme nærmere ind på denne sag.

Jeg vil i forbindelse med hele spørgsmålet om forsvarets effektivitet gerne henvise til den debat, vi havde her i tinget i marts foranlediget af en forespørgsel. Det blev i denne debat understreget, hvilken vægt der må lægges på materiellets betydning for forsvarets effektivitet, og jeg vil gerne tilføje, at det er mit indtryk, at dette synspunkt også deles af andre lande.

Ministeren for europæiske markedsanliggender *(Nyboe Andersen)*: Det er jo tanken, at der skal finde en særlig markedspolitisk debat sted her i tinget i begyndelsen af det nye år, og jeg skal derfor i dag nøjes med at give en kortfattet redegørelse for de vigtigste træk af udviklingen, siden vi sidst debatterede markedspolitikken den 14. maj. Der er ikke i mellemtiden sket væsentligt nyt at berette om i udviklingen af EFTA-samarbejdet, så jeg skal begrænse mig til situationen omkring udvidelsen af fællesmarkedet og til nogle ord om forberedelserne til et udvidet nordisk økonomisk samarbejde.

Trods Frankrigs afvisning af at optage forhandlinger med de lande, der ansøger om medlemskab, er spørgsmålet om dannelsen af et stort europæisk fællesskab stadig på

[Ministeren for europæiske markedsanliggender.]

dagsordenen i den europæiske debat. Fællesmarkedet fuldbyrdede i sommer toldunionen og gennemførte endelige markedsordninger for de vigtigste landbrugsvarer. Vi må imidlertid med beklagelse konstatere, at den uenighed, der er mellem Frankrig og de øvrige fem medlemslande om udvidelsen af fællesmarkedet, i stigende grad virker hæmmende ind på landenes muligheder for at opnå væsentlige nye fremskridt i retning af det, der er de seks landes endelige mål, nemlig den økonomiske union.

Med hensyn til landbrugspolitikkens finansiering står man over for store vanskeligheder og har allerede set de første tegn på noget, man vel må kalde en begyndende opløsning af den fælles landbrugspolitik, i form af særordninger for Belgien og Frankrig.

Debatten om fællesmarkedets forhold til de ansøgende lande har navnlig samlet sig om de tyske tanker om særlige handelsarrangementer, der gradvis skulle lede frem mod medlemskab. På ministermødet i Bruxelles den 27. september drøftedes et tysk forslag om sådanne handelsarrangementer kombineret med løbende konsultationer med de ansøgende lande, afholdelse af en europæisk ministerkonference mellem de seks og ansøgerlandene, samarbejde på det teknologiske område og mere. Beneluxlandene og Italien tilsluttede sig dette forslag som et acceptabelt minimum, men det afvistes af Frankrig, der især vendte sig imod enhver sammenkædning med et senere medlemskab. Der synes herefter ikke at være muligheder for, at de seks lande kan enes om forslag af den karakter.

Danmark har stillet sig skeptisk over for de tyske tanker om handelsarrangementer. Vi frygtede, at vejen til medlemskab skulle blive forsinket eller helt blokeret af langstrakte forhandlinger om en ordning, der alligevel aldrig kunne blive en tilfredsstillende erstatning for et medlemskab.

Derimod har vi fra dansk side støttet det forslag, som Beneluxlandene fremlagde allerede i januar måned med sigte på at skabe faste rammer for konsultationer mellem fællesmarkedet og ansøgerlandene. Dette forslag har i sommerens løb stået i skyggen af den tyske plan, men efter det nævnte ministermøde i september har den belgiske udenrigsminister, Harmel, på ny fremført Beneluxforslaget i mere konkret form. På det ordinære ministermøde i Den vesteuropæiske Union i Rom i sidste uge fremlagde han en plan for at etablere et samarbejde inden for denne organisations rammer vedrørende områder, der ikke er dækket af Romtraktaten. Der nævntes i den forbindelse udenrigspolitiske og forsvarsmæssige spørgsmål samt et teknologisk og monetært samarbejde. På mødet blev der ikke opnået enighed om den videre behandling af det belgiske forslag, og det vil på ny blive drøftet på unionens næste ministermøde i begyndelsen af næste år. Man skal nok ikke nære alt for store forventninger til konkrete resultater af disse drøftelser inden for Den vesteuropæiske Union, men det belgiske initiativ er i hvert fald et bevis på, at alle veje søges udnyttet til at fremkalde en optøning af den nuværende fastfrosne markedssituation.

Fra dansk side vil vi fortsat følge udviklingen med største årvågenhed, og vi vil være åbne over for enhver mulighed, der måtte frembyde sig, for at bidrage til, at der hurtigst muligt sker en ændring i situationen. Så længe vi står uden for fællesmarkedet, vil Danmark have konkrete handelspolitiske interesser at varetage over for dette. Regeringen tillægger ligesom sine forgængere dette spørgsmål stor betydning og vil udnytte enhver mulighed, der måtte opstå i denne forbindelse. Tidligere skete dette ved bilaterale forhandlinger med de enkelte medlemslande, men den fulde gennemførelse af den fælles landbrugspolitik inden for fællesmarkedet medfører, at vore interesser fremover i højere grad og i første række må varetages over for fællesmarkedsorganerne gennem kommissionen i Bruxelles.

Konkrete indrømmelser fra fællesmarkedet kan næppe opnås uden modydelser fra

[Ministeren for europæiske markedsanliggender.]

dansk side, men så må vi, som vi gjorde det under Kennedyrundeforhandlingerne, nøje påse, at der bliver balance mellem ydelser og modydelser. Som led i Kennedyrunden opnåede vi indrømmelser bl. a. for forarbejdningskvæg og ost. Der blev nedsat et blandet udvalg af repræsentanter for Kommissionen og Danmark, som skal overvåge, at denne aftale fungerer efter sin hensigt. Et første møde i dette udvalg blev holdt for en uge siden, og drøftelserne vil blive fortsat i november. Vi anser det for værdifuldt, at der her er blevet etableret et organ, hvor vi løbende kan varetage vore konkrete eksportinteresser i forhold til fællesmarkedet, og jeg går ud fra, at skulle der komme konkrete forslag frem fra fællesmarkedet om forbedrede vilkår for dansk eksport, eventuelt på betingelse af visse modydelser fra dansk side, må sådanne muligheder også kunne drøftes i dette udvalg eller eventuelt i et lignende blandet udvalg.

På det nordiske statsministermøde på Frederiksberg Rådhus i april blev det besluttet, at et nordisk embedsmandsudvalg skulle udarbejde en rapport til regeringerne med konkrete forslag til et udvidet økonomisk samarbejde mellem de nordiske lande. Udvalget blev hurtigt etableret og nedsatte ni arbejdsgrupper, som alle kom i gang med deres arbejde før sommerferien. Disse grupper er i disse dage ved at afslutte deres rapporter til hovedudvalget, der så på dette grundlag skal søge at nå frem til konkrete forslag. Hovedudvalgets rapport til regeringerne skal foreligge til nytår. Det er så aftalt, at de nordiske samarbejdsministre skal mødes den 8. januar til en første drøftelse af det indkomne materiale, som umiddelbart derefter vil blive tilstillet Nordisk Råds præsidium og økonomiske udvalg. Omkring 1. februar vil man søge afholdt et møde mellem statsministrene, præsidiet og det økonomiske udvalg. Materialet vil så blive fremsendt til Nordisk Råd og blive hovedemnet for debatten på Nordisk Råds session i Stockholm i første uge af marts.

Denne tidsplan blev vedtaget af statsministrene på deres møde i Oslo i forrige uge, og efter den vil der altså blive tilvejebragt det fornødne grundlag for at træffe politiske beslutninger om et udvidet økonomisk samarbejde i Norden i foråret 1969. Det er ikke i øjeblikket tiden at gå ind i realitetsdrøftelser om indholdet af et sådant samarbejde, men jeg kan oplyse, at arbejdsgrupperne under det intensive arbejde, de har præsteret i de sidste fire måneder, har tilvejebragt et betydeligt materiale og uden tvivl også vil anvise en række punkter, hvor man skulle kunne etablere nordisk enighed om et udvidet samarbejde uden store politiske vanskeligheder. Men derudover vil der være nogle hovedområder, hvor interesserne kun kan bøjes mod hinanden gennem politiske beslutninger. Hertil vil høre told- og handelspolitikken, samarbejdet inden for landbrug og fiskeri og oprettelsen af fælles nordiske finansieringsinstitutioner. Man må nok vente, at der inden for disse områder vil komme til at foreligge alternative forslag fra embedsmandsudvalget, men netop den omstændighed, at undersøgelsen omfatter så mange og så store samarbejdsområder, skulle åbne muligheder for, at der kan opnås enighed om en politisk løsning af en sådan art, at hvert enkelt land ser sin fordel ved at tiltræde den.

Jeg skal i øvrigt kun knytte enkelte bemærkninger til to spørgsmål, som i særlig grad har været drøftet i den offentlige debat herhjemme i de sidste uger. Det første drejer sig om en nordisk toldunion. Offentligheden har af visse kommentarer kunnet få den opfattelse, at etableringen af en nordisk toldunion så at sige var det egentlige mål for et udvidet nordisk samarbejde. Det er ikke tilfældet. Vi betragter fra dansk side i første række oprettelsen af en toldunion som et middel i den nordiske handelspolitiks tjeneste. Vi mener, den giver de nordiske lande større muligheder for at optræde i fællesskab ved økonomiske forhandlinger udadtil. Den vil gøre det muligt at afvikle endnu en væsentlig del af grænsekontrollen i Norden, og den vil gøre det lettere at indtræde i en stor europæisk toldunion den dag, vejen hertil åbner sig. Regeringen er opmærksom på de indvendinger, der er fremført med hensyn til eventuelle omkostningsfordyrende virkninger af en fælles nordisk toldtarif. Jeg er overbevist om, at det spørgsmål kan løses på en fuldt tilfredsstillende måde under de forhandlinger, der forestår, og i øvrigt er det mit indtryk, at de ændringer, der kan blive tale om i den danske toldtarif, mest vil bestå i toldnedsættelser. Jeg under-

[Ministeren for europæiske markedsanliggender.]
streger imidlertid på ny, at toldunionen må ses som et led i en større sammenhæng, og at den kun kan og bør gennemføres, såfremt man også på andre områder kan enes om væsentlige nye skridt.

Min anden bemærkning vedrører forholdet mellem det nordiske og det europæiske samarbejde. Jeg vil gerne slå fast, at det primære mål for regeringens markedspolitik er dansk medlemskab i et udvidet europæisk fællesmarked. Dette mål vil vi ikke slippe af syne, fordi vi betragter en bred europæisk løsning som det eneste virkelig effektive svar på vor tids udfordring, teknologisk, økonomisk, politisk. Derfor er det en betingelse for dansk deltagelse i et udvidet nordisk samarbejde, at vore muligheder for at nå dette europæiske mål ikke hæmmes, men tværtimod forbedres. Dette europæiske sigte har stået alle de nordiske lande klart fra første færd, da vi i foråret indbød til dette samarbejde.

Det er regeringens håb, at der til foråret kan træffes en principiel politisk beslutning om et væsentlig udvidet økonomisk samarbejde mellem de nordiske lande. På den måde kan vi bidrage til at holde integrationsprocessen i gang i Europa, og vi kan styrke vor egen økonomi med henblik på den endelige europæiske løsning.

Formanden: Jeg skal her afbryde forhandlingen og udsætte mødet til kl. 13.

Mødet udsat kl. 11.15.

Mødet genoptaget kl. 13.

Forhandlingen genoptoges.

Per Hækkerup: Jeg vil gerne takke ministrene for deres redegørelser, og jeg kan sige, at vi har inden for mit parti fordelt ordføreropgaven således, at hr. Ivar Nørgaard vil behandle markedsproblemerne og jeg til gengæld behandle de områder, de øvrige ministre beskæftigede sig med.

For de områders vedkommende kan jeg sige, at vi fra socialdemokratiets side i det store og hele er enige i de hovedretningslinjer, som blev trukket op af udenrigsministeren og nedrustningsministeren, og at vi med hensyn til forsvarsministerens bemærkninger heller ikke har noget særligt at sige vedrørende de specielle spørgsmål, forsvarsministeren beskæftigede sig med.

Problemet om en kommende forsvarsordning får vi jo lejlighed til senere at tage stilling til og beskæftige os med, og dér kender regeringen jo socialdemokratiets indstilling, vor positive indstilling over for det danske forsvar. Om vi til sin tid når til enighed om udformningen af en kommende forsvarsordning må jo afhænge af, hvorledes det oplæg bliver, regeringen kommer med, om det svarer til, hvad vi fra socialdemokratiets side finder det saglig rigtigt og forsvarligt og i overensstemmelse med vore internationale forpligtelser at godkende.

Jeg bemærkede mig, at forsvarsministeren gav udtryk for, at vi kunne regne med, at den nye forsvarsordning snarest ville komme til drøftelse her i tinget. Nu har jeg jo høje tanker om forsvarsministeren, og jeg erindrer også, at forsvarsministeren tidligere på året gav udtryk for, at så snart folketinget kom ind, så kunne vi vente forslag til den nye forsvarsordning, så jeg er overbevist om, at der må have været meget vigtige årsager til, at den ikke er kommet endnu. Jeg tvivler ikke om, at når forsvarsministeren nu siger, den snarest vil komme, så vil det ske; jeg går ud fra, at de hindringer, der har været for forsvarsministeren, de må nu være fejet til side. Jeg kan ikke vide, hvad det er for hindringer, om det er indbyrdes vanskeligheder regeringspartierne imellem — det ville ikke undre mig, hvis det var tilfældet. Men vi må i hvert fald sige til forsvarsministeren, at det haster med, at vi kan få dette oplæg til en ny forsvarsordning.

Ministeren gør en bemærkning i sin tale om, at vi jo, da vi drøftede disse problemer i marts måned, var enige om den store betydning, materiellet har for den kommende forsvarsordning, og det er vi da enige i stadig væk. Men jeg tror også, forsvarsministeren vil være enig med mig i, at det er lige så betydningsfuldt, at menneskene, der virker i forsvaret, føler sig nogenlunde trygge i deres beskæftigelse og trygge i det, de har med at gøre, og dér må man jo erkende,

[Per Hækkerup.]

at når man læser personelorganisationernes blade, så tyder det på, at — hvis jeg må bruge et fint udtryk — moralen inden for forsvaret er ved at blive lidt betænkelig over den fortsatte udskydelse. Jeg tror, det er lige så nødvendigt for forsvaret, som at man har ordentligt materiel, at de mennesker, der skal virke i det, også virkelig føler tillid til den forsvarsordning, de skal virke med. Derfor tror jeg, det er rigtigt at sige til ministeren, at det altså faktisk haster med at få dette gennemført.

Jeg lægger mærke til — og det vil jeg gerne spørge om — at forsvarsministeren, nej, at udenrigsministeren i sine betragtninger kommer ind på spørgsmålet om det sikkerhedspolitiske udvalg. Der vil jeg gerne spørge udenrigsministeren og forsvarsministeren, om der er nogen forbindelse imellem udsættelsen af forsvarsordningens forelæggelse og så den omstændighed, at det sikkerhedspolitiske udvalg ikke har afgivet nogen beretning eller betænkning.

Udenrigsministeren udtrykte det således, at sikkerhedspolitisk udvalg må hurtigt afslutte sit arbejde, nej, det var ikke udenrigsministeren, der udtrykte det sådan, udenrigsministeren nævnte, at vi kunne forvente, at der i løbet af nogle måneder kom en foreløbig beretning — sådan har jeg opfattet det — fra sikkerhedspolitisk udvalg. Jeg vil gerne spørge, hvordan det skal forstås. Man må jo formode, at den udenrigs- og sikkerhedspolitik, som udenrigsministeren her anmodede os om at slutte op om, og som forsvarsministeren på tilsvarende måde gjorde det, og som er i overensstemmelse med den politik, vi traditionelt har ført igennem en årrække — vi må opfatte det sådan, at den står fast. Derfor vil jeg meget gerne vide, om den omstændighed, at vi altså ikke får forsvarsordningsforslaget foreløbig eller ikke har fået det endnu, hænger sammen med, at der ikke foreligger noget foreløbigt fra sikkerhedspolitisk udvalg, som regeringen har kunnet tage stilling til. For det må vel være således — og det vil jeg altså også gerne bede om at få et svar på — det må vel være således, at det, man foretager i sikkerhedspolitisk udvalg, det er ikke bare en eller anden teoretisk drøftelse.

Hvis jeg har forstået det rigtigt, så er meningen, at dette udvalg skal undersøge alle forhold af betydning for vor sikkerhedspolitik på længere sigt, men det må vel også være på kortere sigt. Jeg går ud fra, at det må være nogenlunde den samme sikkerhedspolitik, man forestiller sig. Men jeg vil bede udenrigsministeren forstå, at hvis man beder os om at give tilslutning til den politik, som regeringen her har givet udtryk for, og så samtidig har et sikkerhedspolitisk udvalg siddende, der skal drøfte den sikkerhedspolitiske målsætning, som jo udgør basis for en væsentlig del af vor udenrigspolitik, så fremkalder det en usikkerhed, ikke bare hos os, men jeg er overbevist om også en usikkerhed i al almindelighed i befolkningen og i udlandet. Derfor vil jeg være interesseret i at få udenrigsministerens — også gerne forsvarsministerens, men den er vel sammenfaldende — bedømmelse af det sikkerhedspolitiske udvalgs betydning.

Til nedrustningsministeren har jeg kun en ganske enkelt bemærkning at gøre. I det store og hele kan jeg være enig i det, nedrustningsministeren sagde; det ligger på linje med de tanker, som socialdemokratiet igen og igen har fremført, og vi har jo altid kunnet glæde os over, at vi på dette område med hensyn til nedrustningsproblemet ikke blot har haft stort set sammenfaldende opfattelser med det radikale venstre, men til tider endog med de konservative og venstre. Jeg er altså i det store og hele enig i de betragtninger, nedrustningsministeren gjorde.

Jeg synes, talen var interessant i to henseender. For det første var det jo ikke noget særlig optimistisk syn, ministeren kunne lægge for dagen med hensyn til det, der faktisk er sket, og heller ikke med hensyn til de umiddelbare muligheder for at komme videre i nedrustningssagen, og på den anden side var ministerens tale jo båret af et personligt engagement, som man i hvert fald ikke kunne sige blev gentaget hos udenrigsministeren.

Jeg har derimod én kritisk bemærkning til nedrustningsministeren, som jeg er nødt til at gøre. Ministeren sammenligner udgifterne til forsvarsbestræbelserne overalt verden over og nævner, at det, uden at man naturligvis kan stille det helt nøjagtigt op, antagelig drejer sig om et beløb på ca. 175 milliarder dollars, og så siger ministeren

[Per Hækkerup.]

at alt dette ofres på forberedelse til krig, mens det, der ofres i økonomiske og menneskelige anstrengelser for at hindre krig, er en ganske lille bitte størrelse ved siden af.

Jeg vil bestemt advare ministeren mod at køre videre med den betragtningsmåde. Jeg synes, det er helt godt at nævne de 175 milliarder dollars; jeg synes, det er helt rimeligt at sige, at dette ikke er produktive udgifter i dette ords normale forstand, men da jeg går ud fra, at det danske forsvarsbudget er indregnet i de 175 milliarder dollars, så vil det altså sige, ministeren stemmer for forberedelse til krig, når han stemmer for det forsvarsbudget, hvis man skal følge hans egen betragtningsmåde. Det er jeg overbevist om at ministeren ikke mener, så derfor vil jeg tilråde ministeren at lægge sin sprogbrug på dette felt om, for ellers kommer han til at slå sig selv oven i hovedet.

Til udenrigsministeren vil jeg gentage, at vi altså i al almindelighed kan give tilslutning til hovedlinjerne, som vi hele tiden har kunnet gøre det, i Danmarks udenrigspolitik.

Om nogle af de enkeltproblemer, ministeren omtalte, vil jeg gerne sige, at udviklingen i Vietnamkonflikten ikke giver anledning til at anstille nye betragtninger, der kunne føre til en ændret dansk holdning. Vi håber jo alle sammen, at vi i løbet af ganske kort tid, forhåbentlig i dag, kan få meddelelsen om, at der er etableret et bombestop i Nordvietnam. Jeg anser det, som vi hele tiden har gjort det fra socialdemokratisk side, for at være en nødvendig forudsætning for, at krigen i Vietnam kan standses, og vi må så have lov til at have forventning om, at såfremt der kommer et sådant ubetinget og ensidigt bombestop fra amerikansk side, så følges det i morgen op med effektiv nedtrapning af krigen også fra nordvietnamesisk og fra Vietcongs side, således at forhandlingerne virkelig kan komme i gang, hvor man så end måtte blive enig om at holde dem. Men der ligger altså ikke i Vietnamsituationen noget, der begrunder en ændret dansk holdning. Hvis man endelig skulle sige noget, så måtte man sige, at hvis vi får bombestoppet i morgen eller i dag, og hvis det følges hurtigt op af en aftrapning af krigen, eventuelt en våbenhvile, mens forhandlingerne står på, ja, så er det jo i overensstemmelse med det, vi hele tiden har ønsket fra dansk side, og det, vi hele tiden har tilrådet, eller ikke hele tiden, men det, vi i nogle år har tilrådet den amerikanske regering at foretage, og det kan vi for så vidt kun hilse med tilfredshed, ganske særlig hvis resultatet bliver, at krigen bringes til ophør, naturligvis.

Bringes krigen til ophør, så vil vi fra socialdemokratiets side give tilsagn om at støtte hjælpeaktionerne i Vietnam, både de humanitære hjælpeaktioner og hjælpeaktioner i retning af at fremme genopbygningen af Vietnam. Det var jo tanker, som vor egen regering havde fremsat, og dem vil vi naturligvis stadig holde os til.

Med hensyn til Nigeriakonflikten vil jeg sige, at vi har hele tiden støttet regeringens humanitære bestræbelser og finder, at det er nødvendigt, at disse fortsættes. Jeg kan også være tilfreds med, at udenrigsministeren under talen i FN i overensstemmelse med det, ministeren lovede under åbningsdebatten, appellerede til de lande, der leverer våben til Nigeriaområdet, om at standse disse våbenleverancer. Men jeg føler mig stadig ikke helt overbevist om, at det er en rigtig holdning, når udenrigsministeren på regeringens vegne siger: vi ønsker ikke at blande os i den politiske side af konflikten, der behandles af Organisationen for afrikansk Enhed. Det er selvfølgelig et formelt juridisk rigtigt standpunkt — ja, jeg ser, justitsministeren ser glad ud — men når det nu faktisk er således, at der ikke sker noget i Organisationen for afrikansk Enhed, når man faktisk er gået i stå med den politiske løsning af Nigeriakonflikten, så er det dog et problem, om FN kan blive ved med at holde sig udenfor, og om det derfor ikke var rigtigt, at regeringen forsøgte at få FN engageret. Jeg forventer ikke, at den danske regering selv skal engagere sig i Nigeriakonflikten, men den politiske aktion må være, at FN engagerer sig i det. Den repræsentant, FNs generalsekretær har i Nigeriaområdet, er jo kun en repræsentant for det humanitære hjælpearbejde, han har ingen politiske funktioner.

Jeg vil derfor, selv om vi har drøftet dette tidligere og vi også i udenrigspolitisk nævn har fået visse oplysninger af ministeren om, hvorledes man andre steder ser på disse

[Per Hækkerup.]
muligheder nu, sige, at nu er der dog gået en ca. 4 uger, siden vi havde lejlighed til i nævnet at drøfte dette spørgsmål, og i disse 4 uger er krigen fortsat, og der bliver hver eneste dag slået i hundredvis af mennesker ihjel. Derfor vil jeg spørge, om regeringen ikke kunne tænke sig at overveje på ny at undersøge mulighederne for at få en FN-indblanding i den politiske side af konflikten i Nigeria.

Jeg har en bemærkning at gøre om Grækenland. Det kom jo som en ubehagelig meddelelse for vel godt en uges tid siden, at den amerikanske regering havde genoptaget leverancer af visse våbentyper til kupregeringen i Athen. Da vi i socialdemokratiet drøftede disse spørgsmål på vort årsmøde i september måned, enedes vi om en henstilling, der gik ud på, at NATO-allierede skulle afholde sig fra våbenleverancer til kupregeringen i Grækenland. Jeg vil gerne spørge, hvorledes regeringen ser på dette spørgsmål. Nu er det jo blevet aktuelt med USAs beslutning. Jeg vil gerne spørge, hvorledes regeringen ser på dette spørgsmål: om regeringen er enig med os i, at de øvrige NATO-lande burde afholde sig fra at levere våben til Grækenland. Hvis regeringen er enig med os i dette, om den da er villig til at rejse spørgsmålet over for vore allierede i NATO. Et passende sted kunne jo være på det kommende ministermøde i NATO, der, så vidt jeg forstår, finder sted i november måned. Vi ville fra socialdemokratiets side hilse det med tilfredshed, hvis regeringen ville tage et sådant standpunkt og foretage en sådan aktion på det forestående ministermøde.

Dernæst nogle bemærkninger om det, der jo er hovedsagen i vor diskussion i dag, spørgsmålet om den side af vor udenrigspolitik, som hænger sammen med sikkerhedspolitikken. Dér valgte udenrigsministeren en drøftelse, der tog sit udgangspunkt i begivenhederne i Czekoslovakiet, og det vil jeg også gerne gøre, fordi det er helt givet, at Czekoslovakiet har aktualiseret spørgsmålet om sikkerhedspolitikken, afspændingspolitikken i Europa på en måde, som vi alle sammen ved er ubehagelig, især for den czekoslovakiske befolkning.

Jeg vil gerne sige til udenrigsministeren, at vi beklager, men vi er nødt til at sige det, vi beklager, at vi synes, at der er givet for få vurderinger af det, der skete i Czekoslovakiet, og dets konsekvenser. Vi mangler en virkelig analyse. Det, vi kan få igennem dagbladene, giver mere sporadiske belysninger af hændelsesforløbet, men det kan ikke være og er ikke dagbladenes opgave at give den egentlige analyse af det, der sker, med forsøg på at forklare eller finde ud af, hvad årsagerne var til, at det skete, og at forsøge på at vurdere, hvilke konsekvenser det måtte have. Vi har jo i udenrigsministeriet en gruppe, der skulle have til særlig opgave at beskæftige sig med sådanne mere grundlæggende analyser, og jeg vil derfor gerne spørge udenrigsministeren, om vi kan forvente, at der fra denne gruppe i meget nær fremtid kommer en analyse af spørgsmålet om Czekoslovakiets skæbne og de konsekvenser, det har.

Man kan anstille mange betragtninger over, hvorfor hændelsesforløbet blev, som det blev i Czekoslovakiet. Ministeren gjorde det, det skal jeg ikke gentage. Det er klart, der har utvivlsomt været både økonomiske forhold, der har spillet ind, sikkerhedspolitiske forhold, der har spillet ind, indrepolitiske forhold inden for den kommunistiske bevægelse, der har spillet ind, og spørgsmål om afsmitning af denne skrækkelige frihedsbacille, der voksede op i Czekoslovakiet, afsmitning på andre lande og forskellige andre forhold; det skal jeg heller ikke prøve på at komme nærmere ind i en analyse af, men det ville unægtelig være interessant, hvis de særlige eksperter ville påtage sig opgaven at forsøge på en sådan analyse, for ingen af os kan være i tvivl om, at hvis man er i stand til med nogenlunde sikkerhed at sige, hvad det var for faktorer, og hvad det var for forhold, og hvad det altså var for en politik, både i den østlige verden og måske i den vestlige verden, der har ført til begivenhedsforløbet i Czekoslovakiet, ja, så har vi forudsætningen for at kunne vurdere, på hvilken måde man skal føre politik for at undgå, at noget tilsvarende sker; så har vi forudsætningerne for at vurdere, hvorledes vi i den vestlige verden, hvor vi jo da heldigvis bestemmer vor egen politik, kan tilrettelægge den politik over for de muligheder, over for de vanskeligheder, over for de situationer, som man har oplevet i Østeuropa, og som måske vil gentage sig.

[Per Hækkerup.]

Jeg skal i den forbindelse bare erindre om, at i en sådan analyse ville man jo kunne få meget værdifuldt materiale som sammenligningsgrundlag, hvis man prøver på at vurdere, hvordan hændelsesforløbet var i Jugoslavien i 1948-49, hvor Jugoslavien frigjorde sig fra Stalinstyrets beherskelse; hvis man ser på forløbet i Berlin 1953, i Østberlin 1953, hvis man sammenligner den skæbne, der blev Polen og Ungarn til del i 1956, forskellen mellem hændelsesforløbet i de to lande og de politiske konsekvenser, man kunne drage af det, hvis man ser på, hvorledes det har været muligt for Rumænien at føre en udenrigspolitik, som inden for Warszawapagtens rammer alligevel har et markeret eget ansigt i forhold til de andre østeuropæiske lande, og sammenligner det med hændelsesforløbet op til krisen i Czekoslovakiet og den nuværende situation i Czekoslovakiet. Jeg er overbevist om, at man i en sammenligning af denne historiske udviklingsproces, af dens enkelte faser, vil kunne få meget, der kan belyse, både hvad vilkår, betingelser, forudsætninger osv. er for udviklingen inden for den kommunistiske landekreds og samtidig grundlaget for, at vi kan bedømme, på hvilken måde vi skal tilrettelægge vore afspændingsbestræbelser, vor afspændingspolitik, uden at risikere at bidrage til, at lande kommer ud for ubehagelige oplevelser i Østeuropa.

Jeg vil i den henseende gerne understrege, at da vi for et års tid siden eller godt et års tid siden havde en udenrigsdebat her i tinget, lagde den daværende udenrigsminister og jeg megen vægt på, at den vestlige verden i sin afspændingspolitik hele tiden havde for øje, at vi ikke måtte forsøge på at drive denne politik længere, end at den fandt godkendelse i Moskva, og jeg tror fortsat, at det må være udgangspunktet, når man skal tilrettelægge sin afspændingsvirksomhed, at man holder sig for øje, at man ikke må risikere at bidrage til et eller andet brud med Moskva, for der bliver ikke nogen virkelig afspænding i Europa, hvis ikke det bliver en afspænding, som Sovjetunionen er forpligtet af. Jeg tror, det er en grundsætning, som især den franske udenrigsledelse i den sidste måneds tid har måttet erkende; mange af de udtalelser, der igennem det sidste års tid er blevet fremsat i forskellige østeuropæiske lande af den franske statschef, har jo i hvert fald næppe været egnet til at berolige Sovjetunionen i retning af, hvordan en afspændingspolitik skulle tilstræbes.

Jeg bemærkede mig, at udenrigsministeren i spørgsmålet om, hvad nu konsekvenserne bliver af det her, ikke beskæftigede sig med konsekvenserne inden for den kommunistiske landekreds — det mener jeg må være forbeholdt en mere indgående analyse, så det bebrejder jeg ikke ministeren at ministeren ikke kom ind på — men jeg lagde mærke til, at ministeren sagde om konsekvenserne for os i den vestlige verden, at på længere sigt er der ingen anden acceptabel udenrigspolitisk målsætning end afspænding og forståelse i forholdet mellem øst og vest. Det er vi 100 pct. enige i, men jeg kunne godt lide at vide: hvad mener ministeren med „på længere sigt"? Jeg måtte opfatte ministerens indlæg i dag i øvrigt sådan, at det er den danske regerings opfattelse, at også i dette øjeblik og også som ledetråd for den udenrigspolitik, vi skal føre i dag og i morgen og i den næste måned og ikke blot på længere sigt, må der ikke ske nogen ændring som følge af det, der er sket i Czekoslovakiet, af vor stilling til afspændingen. Det er klart, at de konkrete skridt, man kan tage, må være påvirket af det — det er bl. a. det, en nærmere analyse skal vise — men som målsætning — som ministeren siger det — da må det være gældende også i dag som målsætning for den danske regerings bestræbelser. Hvis jeg ikke hører andet, så tillader jeg mig at opfatte, at det var også det, ministeren mente, selv om ministeren sagde „på længere sigt".

I den forbindelse er der igen et lille sprogligt spørgsmål, som jeg er ked af at jeg må rejse. Det er dér, hvor ministeren taler om sikkerhedskonferencen, hvor ministeren siger, at der må komme en udvikling, sådan at den „engang" får bærekraft, tanken om en sådan konference om europæiske sikkerhedsproblemer. Engang får bærekraft. Ministeren må ikke blive ved med at skyde alting ud i fremtiden, „på længere sigt", „engang får bærekraft" og „det løser sig nok" osv. Det er sådan lidt Mr. Micawber-agtigt. Det ved jeg godt er slet ikke ministerens indstilling, men så må det være koncipisten, der

[Per Hækkerup.]

har den indstilling, hvad jeg heller ikke tror. (*Muinterhed*). Men jeg vil gerne spørge ministeren: hvad ligger der i dette?

Vi har fra socialdemokratiets side for et par måneder siden allerede, men vi gentog det på vort årsmøde, peget på, at det er ikke nok, at vi i udtalelser siger: vi ønsker på et eller andet tidspunkt, på længere sigt eller hvornår det skal være, at få en europæisk sikkerhedskonference. Vi må foreslå — eller vi foreslog — at man fra dansk side tog initiativet til at sætte et forberedende arbejde i gang, som godt måtte være på mere end én stats basis, på det, der med et kedeligt fremmedord hedder multilateral basis, begrænset multilateral basis, det vil sige mellem en 3-4 lande. Jeg har aldrig set nogen reaktion fra udenrigsministerens side på denne tanke, men jeg vil gerne spørge, om ministeren har overvejet den — hvad jeg går ud fra — og om der i ministerens hidtidige tavshed ligger en afstandtagen fra den eller kun det, at overvejelserne ikke er afsluttet, for vi tror faktisk, at ikke mindst i den nuværende situation, ikke mindst efter Czekoslovakiet er det nødvendigt, at man sætter sine tanker i gang over landegrænserne med hensyn til, hvorledes man kan komme ud af det dødvande, som tilbageslaget i Czekoslovakiet vitterligt har skabt for afspændingspolitikken, og som vi hurtigst muligt skal ud af igen.

Den anden konsekvens, som udenrigsministeren nævnte vedrørende begivenhederne i Czekoslovakiet, vedrører jo direkte forholdet til NATO. Jeg har gentaget, at vi fastholder hovedlinjerne i vor udenrigs- og sikkerhedspolitik, det behøver jeg ikke at sige én gang til. Men jeg er enig i udenrigsministerens vurdering, når jeg opfatter ham således, at det, der er sket i Czekoslovakiet, ikke betyder nogen afgørende ændring i styrkebalancen i Europa. Jeg tror, ministeren bruger udtrykket „magtbalancen". Det er jeg enig i. Det er vi enige i, og vi tror, det må være udgangspunktet for en vurdering af, hvorledes, skal vi kalde det en NATO-reaktion eller NATO-landenes reaktion i sikkerhedspolitisk henseende bør være. Dér siger ministeren, at man

„ikke gennem pludselige og omfattende oprustningsforanstaltninger i de vestlige lande" skal „bidrage til en optrapning af niveauet for de militære styrker,"

og et andet sted i talen siger ministeren:

„en kraftig militær reaktion på begivenhederne i Czekoslovakiet .... ville kunne resultere i et rustningskapløb ...".

Betragtningen er vi helt enige i, men der er det igen: hvad ligger der nu i dette særlige ordvalg? Det er muligt, at ministeren ikke har tænkt nærmere over det, det tør jeg slet ikke antyde, men hvad ligger der i ordene

„ikke gennem pludselige og omfattende oprustningsforanstaltninger ...",

og når ministeren siger

„en kraftig militær reaktion på begivenhederne",

vil det så sige, at man godt kan lave sådan en lille smule, at ministeren er af den opfattelse, at der må godt komme en vis militær reaktion på den, der må godt komme en vis forøgelse af forsvarsudgifterne, der må godt komme en beslutning f. eks. på NATOs ministerråd om, at man skærper det militære beredskab, det forsvarsmæssige beredskab i Vesteuropa?

Ligger der det i ordene „ikke gennem pludselige og omfattende" og dette med den kraftige militære reaktion?

Sådan som vi ser på det i socialdemokratiet, så må det grundsynspunkt, som vi er enige i, udgangspunktet, være, at der ikke er sket nogen ændring i styrkebalancen. Efter min opfattelse samtidig med at vi må erkende, at forskydningen af sovjetiske tropper til grænsen mellem Czekoslovakiet og Forbundsrepublikken Tyskland har ændret, skal vi sige styrkefordelingen inden for det sovjetiske område og derfor må give anledning til overvejelser i den vestlige verden, så må dette hovedsynspunkt og resultatet af denne forskydning af de sovjetiske tropper efter vor opfattelse føre til, at man vel kan reagere over for denne nyfordeling langs hele frontlinjen — hvis jeg må bruge det udtryk — på sovjetisk side med en omplacering af visse NATO-styrker, men det må ikke resultere i, at man går ind for en almindelig forhøjelse af beredskabsniveauet, af forsvarsniveauet. Jeg vil være interesseret i at få udenrigsministerens kommentar hertil, fordi det jo utvivlsomt er et spørgsmål, der

[Per Hækkerup.]
vil komme til behandling på det forestående NATO-ministermøde.

Med disse bemærkninger skal jeg igen understrege, at vi er enige i de to hovedlinjer for NATO, som er trukket op i den såkaldte Harmelrapport, og som udenrigsministeren gengiver: på den ene side fastholde NATO som den ramme, inden for hvilken også dansk forsvar skal ses, og på den anden side fastholde, at NATOs anden hovedopgave er at virke i afspændingspolitikken, som vi er enige i alene på længere sigt kan bringe en varig løsning af vore sikkerhedsproblemer.

Ivar Nørgaard: Jeg skal gøre nogle bemærkninger om vor markedspolitik. Det synes jo nu tydeligt, at Frankrig ikke vil tillade os at realisere vort markedspolitiske mål; mange havde håbet, at det kunne lade sig gøre, måske med en lille tidsmæssig forskydning, hvis man hindrede franskmændene i at artikulere deres nej, hvis man gennemførte nogle længeregående forhandlinger inden for Kommissionen og dermed udsatte Frankrigs endelige stillingtagen. Det lykkedes som bekendt ikke, franskmændene har sagt ualmindelig tydeligt nej til optagelse af de ansøgende lande.

Og dermed er vi stillet i en situation, hvor vi må give os til at skønne over, hvor lang tid dette nej bliver opretholdt. Så vidt jeg kan bedømme det, så må man indstille sig på, at det vil vare en rum tid. Det er jo nemlig ikke kun general de Gaulle, der af politiske grunde ikke ønsker fællesmarkedet udvidet, men det er i høj grad franske erhvervskredse, som ikke ønsker at udvide det nuværende fællesmarked. De synes, at det i forvejen er temmelig vidt, man er gået med at åbne sig for de andre fællesmarkedslande, og de har jo som bekendt tradition for en protektionistisk holdning. Derfor kræver man i fransk erhvervsliv en tilpasningsperiode inden for det nuværende fællesmarked, og den må vi altså så affinde os med de vil gennemføre uden at lukke England, Norge, Danmark, Sverige og Irland ind.

Der har været talt om, at man så kunne gøre noget andet, som mere eller mindre mindede om optagelse i fællesmarkedet. De Gaulle var jo den første, der nævnte ordet „særarrangementer"; han nævnte det, samtidig med at han i sit presseinterview sagde nej til optagelse af England. Dér sagde han, at man kunne jo tænke sig ikke at optage England, for det var det ikke modent til, som han udtrykte sig, men det udelukkede ikke, at man kunne gennemføre særarrangementer. Det er jo senere blevet klart, at det, de Gaulle og Frankrig forstår ved særarrangementer, er ikke særlig vidtgående, idet det er nogle tosidede handelsarrangementer, som kan indgås enten mellem de enkelte lande i fællesmarkedet og omverdenen eller mellem hele fællesmarkedet og enkelte af landene i omverdenen. Man har oven i købet set eksempler nævnt på, hvordan franskmændene kunne tænke sig et arrangement med England, nemlig således at man lukkede engelske industrivarer ind i fællesmarkedet, mod at englænderne modtog noget af fællesmarkedets landbrugsproduktion. Så vi kan jo sige, at det franske forslag om særarrangementer ikke blot slet ikke tilfredsstiller os som en erstatning for medlemskab, men det er direkte til skade for os, hvis det skal arrangeres ved, at man tilgodeser fællesmarkedets landbrugseksportinteresser.

Som markedsministeren nævnte det, har man jo også drøftet de tyske forslag om særarrangementer, som fulgte i kølvandet af de Gaulles antydning, og det synes klart, at der ikke er nogen vej ved en udbygning på de Gaulles idé med noget mere vidtgående, end han havde tænkt sig; det var jo det, tyskerne regnede med: at man ligesom kunne finde en vej ind i fællesmarkedet ved at bygge på de Gaulles ideer om særarrangementer, men så udvide dem i forhold til, hvad de Gaulle selv havde foreslået. Det har franskmændene nu klart sagt nej til, og derfor er der ikke realitet i det heller.

[Ivar Nørgaard.]

Så er der de beneluxske planer om, at man kunne tænke sig at lave samarbejde mellem de ansøgende lande og fællesmarkedslandene på en række områder, som var af fælles interesse, herunder teknologi. Hertil kan man sige, at det kan der være virkelig interesse ved, for som det jo er fremstillet af mange, bl. a. franskmanden Schreiber, så er Europa ved at sakke meget agterud i forhold til giganterne USA og Sovjetunionen, og en af grundene til, at vi sakker agterud, er, at teknologien bliver langt bedre anvendt, nyttiggjort i de to gigantområder. Her kunne vi uden at lave fællesmarkeder prøve at indhente noget af det forspring, man har i USA og Sovjetunionen, ved at lave et vidtgående teknologisk samarbejde. Det synes der stadig væk at være visse muligheder for, men kun i det omfang det absolut ikke har noget at gøre med indholdet i Romtraktaten, og altså kun i det omfang det slet ikke har noget med markedsdannelser at gøre.

Vi må altså konstatere, at der i dag ikke er nogen vej til at realisere det mål, som vi med så stort flertal har sat os for vor markedspolitik, nemlig at vi sammen med England og de andre nordiske lande går ind i fællesmarkedet i nærmeste fremtid. Vi har været enige om i dette ting at fastholde de betingelser, vi opstillede for vort medlemskab, nemlig at vi går ind samtidig med England, og vor ansøgning, der ligger i Bruxelles, har stadig væk denne betingelse anført på papiret, og det må jo være helt åbenbart, at vi står fast på denne linje. Regeringens talsmænd har heller ikke givet antydninger i anden retning. Det ligger klart, at det ville være en enorm økonomisk ulempe, som vi jo alle har været enige om det ville være det, hvis Danmark kom ud af fællesskabet med England og Sverige. Vi har stor industrieksport til Sverige og Norge — det er de to lande, vor industrieksport er steget stærkest til, efter at vi har opbygget EFTA — og England er jo stadig væk vort meget store landbrugsmarked. Derfor er den betingelse, vi har opstillet for vor tilslutning til fællesmarkedet, fastholdt — og må være det — nemlig at det sker samtidig med England.

Imidlertid er der et fremtrædende medlem her i tinget, som i den seneste tid har skabt nogen tvivl om, hvorvidt man stadig væk skal følge de linjer, der er fastlagt. Der er skabt usikkerhed. Ikke herinde i salen; det er sådan, at da disse ting blev drøftet under åbningsdebatten, da var det fremtrædende medlem ikke fysisk til stede i salen. Han var her åndeligt, idet de synspunkter, han fremlagde andre steder, blev debatteret. I dag er medlemmet i hvert fald fysisk til stede, og det kunne være ganske overordentlig interessant at høre, hvordan man skal tolke de synspunkter, som det pågældende fremtrædende medlem har fremsat uden for tinget, navnlig da regeringspartierne nu i fællesskab har genvalgt samme medlem som formand for markedsudvalget, for folketingets markedsudvalg. Man skulle jo faktisk tro, at den dag, vi mødtes for at vælge en formand for vort markedsudvalg, det var den dag, dette fremtrædende medlem skulle have chancen for at dementere sine udtalelser, og hvis han selv var for sky til det, så kunne måske hans partis ordfører, der også var til stede i udvalget, have taget ordet, men argumentet for at genvælge det pågældende medlem til formand for markedsudvalget var, at hr. Anders Andersen jo hidtil havde ledet møderne upåklageligt, og hr. Henry Christensen spurgte også direkte: kan I ikke acceptere, at hr. Anders Andersen hidtil har ledet møderne i markedsudvalget upåklageligt? De betragter altså formanden for markedsudvalget som mødeleder. Det er jo en ganske interessant måde at opfatte et udvalgsmedlem på; man kunne jo spørge, om det ikke var mere hensigtsmæssigt så at bruge nogle af de fast ansatte herinde til at lede møderne i udvalgene. Vi har dog normalt opfattet det sådan, at de tingmedlemmer, der sidder i de enkelte udvalg, også engagerer sig i det, udvalget behandler, og det er altså i dette tilfælde markedssager, markedsproblemer, og dér har dette medlem givet udtryk for en anden opfattelse — ganske vist ikke her i salen, men udenfor — end den, vi her i salen er enige om.

Jeg synes så, at dagen i dag må være den chance, som formanden for markedsudvalget bør gribe til definitivt at dementere, hvad han har sagt uden for salen, således at denne usikkerhed om vor markedspolitik endelig kan ophøre, og således at vi alle igen kan

[Ivar Nørgaard.]

glæde os over at have en formand, der ikke blot leder møderne udmærket, men som også er enig med os andre i markedspolitikken.

Imens vi venter på, at franskmændene skal ændre deres holdning, er vi jo enige om, at vi må se at få lidt bevægelse i markedspolitikken, og vi kan jo erkende, at det kan ikke lade sig gøre gennem disse forskellige forslag, som andre fællesmarkedslande har fremsat. Desværre må vi også erkende, at det kan ikke lade sig gøre at udbygge EFTA til den slagkraftige organisation og til en organisation, der klarer vore landbrugsproblemer, sådan som vi i mange år har forsøgt at gøre det. Vi ved, at det er urealistisk. Heldigvis er det jo lykkedes at blive enige om nogle tosidede aftaler mellem os og de andre EFTA-lande, der har kunnet tilfredsstille nogle af vore allermest nødtørftige landbrugsbehov, men vi kan hverken regne med, at vi får opbygget et fælles landbrugsmarked i EFTA, eller at EFTA på afgørende vis kan udbygges mere slagkraftigt; så skulle der i hvert fald ske kolossale ændringer i de andre EFTA-landes holdning, og det er der ikke noget der tyder på.

Derimod synes der at være gode muligheder for, at vi kan opbygge et dynamisk og tæt økonomisk samarbejde i Norden, opbygge en egentlig økonomisk union på grundlag af en fælles politisk traktat. Da dette forslag blev rejst på Nordisk Råds møde, var der megen skepsis rundt omkring, og man var bange for, at nordmændene og svenskerne ville stille sig kølige og måske ikke gå ind i realitetsforhandlinger. Så vidt jeg forstår er denne skepsis gjort til skamme. Svenskerne og nordmændene og finnerne har beredvilligt engageret sig i det undersøgelsesarbejde, som embedsmændene nu er i gang med, og vi kan i hvert fald i det danske socialdemokrati mærke på vore nordiske søsterpartier, at de også bliver mere og mere engagerede i denne løsning, og at det svenske og norske socialdemokrati vil stille sig bag et vidtgående skridt i retning af en nordisk økonomisk union. Det er der meget stærke tegn på. Jeg ved også, at der i de nordiske faglige organisationer, de nordiske LOer er en meget positiv holdning til en nordisk økonomisk union.

Markedsministeren udtrykte håb om, at man ville nå et resultat, men jeg er lidt i tvivl om, hvorvidt den lidt sørgmodige tone, markedsministeren fremførte sit håb i, er udtryk for, at man ikke tillægger det alt for stor sandsynlighed, at håbet kan realiseres. Jeg ligesom mærkede en lidt sørgmodig stemning bag det fremsatte. Lyttede man til ordene, ja, så udtrykte de håb, men lyttede man til tonen, så var der ikke meget håb at høre eller skimte. Jeg ved ikke, om det afslører — eller tildækker, måske snarere — en bange anelse hos markedsministeren eller hos den samlede regering om, at det trods de gode hensigter og trods vore egne ønsker alligevel ikke skulle lykkes at få opbygget en nordisk økonomisk union.

Vi har jo hørt, at der er kritiske røster inden for dansk erhvervsliv. Vi har hørt, at Industrirådet og Landbrugsrådet har udtalt sig ret negativt over for mulighederne af dannelsen af en toldunion. Man fremfører en række indvendinger, idet det påvises, at der kan opstå forskellige vanskeligheder for danske virksomheder, men det er ligesom om Industrirådet og Landbrugsrådet slet ikke kan få øje på den store fordel, der kan opnås ved, at vi får et organisk fællesskab med de andre nordiske lande. Det er da klart, at der vil være vanskeligheder og problemer, som må overvindes, og at vi alle må give visse indrømmelser, men totalt set skulle det give os alle en større slagkraft og dermed også både dansk landbrug og dansk industri større muligheder i fremtiden som eksporterhverv, for det er jo ud fra handelspolitiske synspunkter overordentlig betydningsfuldt, at vi over for den store omverden står som en enhed, og det gør vi jo, hvis vi formaliserer samarbejdet, hvis vi formaliserer det så vidt, at det bliver en egentlig union byggende på en traktat.

Jeg forstår på statsministeren, at han også tillægger det stor vægt, at der bliver afsluttet en aftale om en traktat, og at der bliver fastsat et bestemt tidspunkt for den endelige gennemførelse af harmoniseringen. Jeg forestiller mig, at man må arbejde med en traktat i lighed med Romtraktaten, som stiller nogle mål, der skal gennemføres f. eks. år 1975, og som så skal gennemføres etapevis år for år, til det fuldt ud er færdigbragt. Hvis det bliver realiseret, ja, så har vi nået, medens vi venter, en handelspolitisk slagkraft over for andre lande, når vi skal for-

[Ivar Nørgaard.]
handle både told og økonomi, sådan som vi jo så, at vi havde glæde af det under Kennedyrunden. Men da var det ikke engang formaliseret. Det vil være overordentlig vigtigt, at vi får det formaliseret, også sådan at borgerne i højere grad kan føle, at de bor i ét økonomisk område, fordi lovgivningen bliver harmoniseret, så betingelserne for produktion og ophold bliver mere ensartede i vore lande.

De mange regeringsblade har jo taget stilling til disse spørgsmål, og et af disse mange regeringsblade, som står statsministeren temmelig nær, et af de københavnske regeringsblade, Politiken, har ofret en leder på dette spørgsmål. Det forekommer, som om Politiken her ligesom åbner vejen for et tilbageskridt, idet Politiken synes at mene, at vi skal opnå meget store økonomiske fordele og stille meget kraftige krav for overhovedet at gå ind på tanken om en toldunion. Jeg ved ikke, om det er et forsøg på at bane vejen for et tilbagetog, idet man så vil kunne sige, at man ikke har fået realiseret sine varme ønsker, og derfor blev det ikke til noget. Jeg vil anse det for overordentlig beklageligt, hvis sådanne synspunkter gør sig gældende også i regeringen, og jeg vil derfor spørge statsministeren, om det, der er antydet i Politiken, er noget, som regeringen også fornemmer i samme retning. Det var jo antydninger og fornemmelser, men de bar temmelig tydeligt præg af, at der lå en forventning om, at det nok ikke blev til noget og man så derfor måtte have en forklaring på, hvorfor det hele ikke blev til noget.

Fra socialdemokratisk side ser vi — som vi flere gange har fremhævet — overordentlig gerne, at vi træffer en beslutning, en politisk beslutning, her i tinget allerede i denne samling om oprettelse af en traktat om nordisk økonomisk union, og indtil videre er køreplanen jo nogenlunde overholdt. Man må regne med, at der kan blive basis for en sådan beslutning, når embedsmandsudvalgenes betænkninger er blevet behandlet af regeringerne og har været til drøftelse i Nordisk Råds økonomiske komité og senere i Nordisk Råds samling, og fra socialdemokratisk side vil vi gerne stille al vor styrke bag og give regeringen al den støtte, vi formår, til at trænge igennem med en realisering af ønskerne om opbygning af en økonomisk union. Jeg håber, at den tvivl, som man giver udtryk for i visse borgerlige blade, ikke har vundet indpas i de borgerlige partiers ministres sind, og vi vil i hvert fald gerne — hvis man skulle føle, at man er lidt trængt — støtte regeringens medlemmer: bliv stående, gå gerne stærkt frem, gennemfør det, vi støtter jer!

Poul Schlüter: Ikke færre end tre forespørgsler danner udgangspunkt for denne udenrigspolitiske debat. Den ene af dem omfatter endog spørgsmålet om den europæiske markedsudvikling, som folketinget ellers plejer at gøre til genstand for en særskilt drøftelse. Hvis man ønskede det, kunne debatten derfor i dag være udstrakt til at dreje sig om et hvilket som helst udenrigspolitisk problem, der er brændende noget som helst sted på kloden, men det skal man nu nok ikke stræbe efter. På grundlag af begivenhederne i Czekoslovakiet, som afgørende ændrer perspektivet i den europæiske politik og afspændingssituationen, og også fordi markedsspørgsmålene skal behandles i dag, vil det være mere rigtigt og realpolitisk, at debatten koncentrerer sig om problemerne i vor egen verdensdel, de spørgsmål, som helt direkte spiller en rolle for Danmark, og hvor vi selv helt direkte har en mulighed for indflydelse.

Det står vi os også nok ved at lade være hovedreglen ellers. Der er ofte en tendens i den danske udenrigsdebat til med kolossal entusiasme at kaste sig over de fjernere problemer i fremmede verdensdele og samtidig forsømme analysen og standpunktet til vore egne europæiske anliggender, og det kan være farligt, for det kan skabe en perspektivforskydning. Det tjener jo intet formål at foregive, at Danmark har, eller at vi vil kunne skaffe os, afgørende indflydelse på alverdens internationale problemer. Realitetssans og sans for proportioner må præge vor udenrigspolitiske aktivitet.

Situationen i vor egen verdensdel er i dag en ganske anden, end da folketinget sidst førte udenrigspolitisk debat, i april måned. Sovjetunionens brutale okkupation af Czekoslovakiet, som er en dyb tragedie for det czekoslovakiske folk, kan desværre ikke undgå også at få konsekvenser for forholdet mellem øst og vest. Hvor længe konsekvenserne vil vare, kan ingen vide, men de er der

[Poul Schlüter.]

nu. Den afspændingspolitik, som Danmark sammen med andre NATO-deltagere gennem de senere år har gjort så meget for at udvikle, har lidt et uhyggeligt nederlag. Forhåbentlig er det midlertidigt, men den sovjetiske magtanvendelse, som savner ethvert gran af folkeretlig berettigelse, selv i forhold til indholdet af Warszawapagten, har med ét slag lammet de øst- og vesteuropæiske befolkningers forhåbninger om en stadig kraftigere optøning af de gamle blokdannelser. Den vesteuropæiske tillid til, at Sovjetunionen ligesom vi selv stræber henimod afspænding langs det europæiske jerntæppe, er blevet skammeligt mishandlet.

Det er naturligvis vanskeligt med sikkerhed at fastslå, hvilket motiv der har været afgørende for Sovjets beslutning om at gennemføre besættelsen af Czekoslovakiet. Den sovjetiske beslutningsproces efterlader jo ikke mange troværdige kilder. Som så ofte før har Vesttyskland måttet være Sovjetunionens prügelknabe; men med henvisning til, at invasionen af Czekoslovakiet og besættelsen af grænseområderne til Vesttyskland var nødvendige forholdsregler over for en tiltagende tysk revanchisme, har Sovjetunionen ført sin argumentation helt ud i den yderste parodi. Der er jo intet sket i Vesttyskland eller i NATO gennem de senere år, som kan retfærdiggøre besættelsen ud fra hensynet til Sovjetunionens eller andre øststaters militære sikkerhed; netop tværtimod. Det paradoksale er jo, at Vesttyskland ikke mindst under Kiesinger-Brandtregeringen har gjort sig store bestræbelser for at fredeliggøre forholdet til Østeuropa. Den gamle Hallsteindoktrin har man mildnet. Bonnregeringen har haft held til at oprette diplomatiske forbindelser med flere østeuropæiske stater og har med succes arbejdet for større samhandel og udvidet politisk kontakt. Også i det ømtålige spørgsmål om Oder-Neissegrænsen har den vesttyske regering bidraget til afspænding gennem flere ganske klare regeringserklæringer om, at der under ingen omstændigheder kunne blive tale om gennem magtanvendelse at søge at ændre den nuværende faktiske grænse mellem Østtyskland og Polen. Når det særlig drejer sig om forholdet mellem Bonn og Prag, gjorde allerede forbundskansler Erhard det ganske klart, at Vesttyskland anså Münchenaftalerne fra 1939 for ikke længere at være gyldige, og senere har hans efterfølger, Kiesinger, i 1966 uden at efterlade mindste tvivl gentaget standpunktet gennem erklæringen om, at Münchenaftalerne var ophørt at eksistere.

På samme måde som Vesttyskland har arbejdet systematisk for gradvis at bedre forholdet til Østeuropa, har de øvrige NATO-lande gjort det. I bedømmelsen af den militære, den styrkemæssige udvikling inden for NATO har Sovjetunionen i den senere tid kunnet følge en ganske klar tendens i Vesteuropa til at ville begrænse både styrkemål og forsvarsbudgetter. I spørgsmålet om amerikanske troppers tilstedeværelse i Europa, som naturligt må være af stor betydning for Sovjetunionens bedømmelse, har man kunne notere en begyndende reduktion og tilbagetrækning af visse troppekontingenter til USA.

Derfor er der simpelt hen ingen som helst basis for en sovjetisk opfattelse af, at Vesttysklands eller NATOs politik gjorde invasionen af Czekoslovakiet til en militær nødvendighed. Overfaldet på Czekoslovakiet har alene kunnet have en politisk motivation. Alt tyder på — vi kan jo ikke vide det med sikkerhed — at Sovjet fandt det påkrævet at anvende magt for at sikre, at den interne indrepolitiske samfundsudvikling i Czekoslovakiet fortsat ville ligge inden for rammerne af de klassiske kommunistiske doktriner. Hovedmotivet, sådan må jeg bedømme det, må have været angsten for, at den begyndende liberalisering af både meningsdannelse og økonomi i Czekoslovakiet ville brede sig til også andre kommunistiske stater, hvis ikke den blev kvalt i fødslen. Det ser ud til, at det har været vigtigere for den sovjetiske partiledelse gennem magtanvendelse at sikre den doktrinære kommunisme i de østeuropæiske stater, der i forvejen har kommunistiske regeringer, end at gøre en modereret kommunistisk ideologi tillokkende for den øvrige verden.

Men for kommunismen som verdensideologi ligger der i denne skæbensvangre beslutning et næsten selvmorderisk træk. Sovjetunionens besættelse af Czekoslovakiet er på kort sigt et udtryk for megen magt, men på længere sigt tror jeg det er et udtryk for afmagt. Besættelsen kan meget vel i verdenshistorisk betydning komme til at

[Poul Schlüter.]

markere begyndelsen til enden for kommunismen som en inspirerende ideologi. Jeg husker i alt fald ikke noget fortilfælde, hvor en så enig verdensopinion har vendt sig i fordømmelse mod nogen stormagt og det, den står for.

Folketinget og den danske offentlighed vil huske den redegørelse for indgrebet, som den herværende sovjetiske repræsentation forelagde statsministeren umiddelbart efter invasionen. Det hed dengang, at den czekiske regering havde anmodet om interventionen. Dette postulat måtte man hurtigt forlade. Senere forvandledes forklaringen til, at visse repræsentanter for befolkningen skulle have rekvireret den sovjetiske hærs assistance, og til sidst er det blevet til den forbløffende doktrin, som udenrigsminister Gromyko formulerede i sin tale under generaldebatten i De Forenede Nationer for nylig, doktrinen om, at Sovjetunionen skulle have en ret til at intervenere i forhold til socialistiske lande i det, man har kaldt sin egen indflydelsessfære, ligefrem folkeretlig adkomst dertil.

Denne doktrin kan vi ikke anerkende. Ingen stormagt, og jeg siger ingen, bør i vore dage hjemles ret til uanmodet intervention. Hvor langt Gromykodoktrinen kan føre i fremtiden over for andre stater end Czekoslovakiet, er det umuligt at bestemme i dette øjeblik — der er intet antydet fra sovjetisk side derom — men man må vel regne med, at Sovjet vil anse i hvert fald Rumænien for omfattet af det såkaldte socialistiske statssamfund. Men der er intet sagt om Jugoslavien og heller ikke om Albanien. Hører de også med? For slet ikke at tale om stater uden for Europa som f. eks. Syrien eller Algeriet. Det må gøres klart, at Danmark og den vestlige verden ikke kan tillægge Gromykodoktrinen hverken folkeretlig eller politisk gyldighed. Jeg er tilfreds med de udtalelser, udenrigsministeren i dag har fremsat om dette spørgsmål.

Men det problem, som jo nu melder sig for Danmark og for den øvrige vestlige verden, er, hvorledes vi klogest reagerer over for Sovjetunionen; hvilke skridt bør vi selv tage i vor egen politik efter begivenhederne i denne sommer? Først må man vel spørge, om tilstedeværelsen af et antal sovjetiske divisioner i grænseområdet mellem Vesttyskland og Czekoslovakiet har forrykket den militære balance mellem øst og vest i foruroligende grad. Jeg er tilbøjelig til at mene, at disse troppers tilstedeværelse ikke betyder nogen akut eller øjeblikkelig fare for Vesteuropas sikkerhed — hr. Per Hækkerup var også inde på dette problem. Jeg vil gerne føje til, at efter min opfattelse må man på den anden side erkende, at troppernes tilstedeværelse i denne fremskudte position nu engang har forrykket balancen; jeg kan ikke se, det tjener noget formål at skjule det. Troppernes stationering i Czekoslovakiet tjener, som jeg før redegjorde for, først og fremmest et internt indrepolitisk formål, men tropperne er der, og de var der ikke før. De befinder sig nu i en afstand af godt 200 km fra Rhinen; naturligvis skaber det strategiske problemer for NATO, og ingen kan for alvor være forundret over, at troppernes fremrykkede position især i Vesttyskland må skabe en vis bekymring. Man kunne ønske sig det anderledes, men sådan er det. Under alle omstændigheder betyder tilstedeværelsen af de sovjetiske tropper, at det, man i strategien har kaldt det taktiske varsel, i tilfælde af en aktion mod NATOs sydfront er blevet forkortet. I den forstand er forstærkningen af det samlede antal sovjetiske tropper i Østeuropa en ubehagelig provokation over for NATO-staterne.

At der ikke er grund til at tro, at disse forhold vil udløse en øjeblikkelig eller snarlig aggression over for Vesteuropa, er en anden sag. Det er det afgørende; men strategisk betydning kan man efter min opfattelse ikke frakende den fremrykning, som er foretaget af et antal sovjetiske divisioner. Lad os dog se det i øjnene.

Men til trods for dette faktum har NATOs reaktion hidtil været moderat og behersket. NATO har undladt at besvare provokationen i samme møntsort, og dette standpunkt har været klogt og ansvarligt. Så vidt jeg kan bedømme, er der ikke behov for at opstille nye NATO-divisioner i Europa, men på den anden side er der næppe heller basis for en svækkelse af det nuværende konventionelle forsvar. Det kan komme, vi må håbe det og arbejde for at modne tidspunktet, men det er ikke i dette øjeblik.

Det er værd at lægge mærke til, synes jeg, at lande som Rumænien og Jugosla-

[Poul Schlüter.]

vien efter begivenhederne i Czekoslovakiet har forstærket deres evne til forsvar meget væsentligt, og efter min opfattelse ville det under disse omstændigheder næsten være en invitation til en gentagelse af Czekoslovakieteksperimentet, hvis Vesteuropa øjeblikkelig slækkede på sit beredskab.

På lidt længere sigt melder sig måske spørgsmålet om, hvorledes ansvaret for Vesteuropas sikkerhed skal fordeles mellem USA og Europa selv. Det har i lang tid været et amerikansk ønske, at Vesteuropa selv i højere grad skulle bære byrderne ved opretholdelse af det vesteuropæiske forsvarsapparat. Samtidig har man appelleret til større vesteuropæisk politisk sammenhold. Vi står jo over for et præsidentvalg i USA, og meget taler for, at der kan blive tale om en vis omvurdering af USAs holdning til Europa, uanset hvorledes præsidentvalget falder ud.

Jeg tror, vi må indstille os på, at Europa selv i årene fremover både politisk og militært i højere grad må tage vare på sine egne affærer. Vesteuropas uafhængighed vil naturligvis også vokse i samme omfang, som Vesteuropa selv klarer sine egne problemer. Netop nu efter tragedien i Czekoslovakiet tror jeg, det vil være helt afgørende for at bevare stabiliteten og for at kunne skabe nye reelle afspændingsmuligheder — og det er naturligvis målet — at de europæiske NATO-lande giver udtryk for en ubrydelig indbyrdes loyalitet; jeg tror, de må samarbejde politisk og militært bedre, end de har gjort i de senere år. Jo mere splittelse i Vesteuropa, jo større risiko for en fortsættelse af den militante sovjetiske linje, fordi dens muligheder for succes bliver større og fristelsen mere uimodståelig. Og hvis de mindre NATO-lande i Europa vægrede sig ved at bære en rimelig del af den økonomiske byrde ved fællesforsvaret, ville der let kunne opstå en eksklusiv akse mellem Bonn og Washington, og en sådan udvikling ville ikke være ønskelig. Vore muligheder for indflydelse og påvirkning i vor egen del af verden ville blive mindre.

Det er dybt ulykkeligt, at vi må konstatere, at Sovjetunionen, for sådan ser det jo ud, endnu ikke er modnet til en virkelig gennemgribende afspænding i Europa. Alt tyder altså desværre på, at Sovjetunionen og visse andre østeuropæiske stater en tid endnu ligesom har brug for den kolde krigs utiltalende atmosfære som et våben, der kan sikre regimernes greb om magten i deres egne stater. Alligevel må det være vor opgave at fortsætte afspændingsbestræbelserne. Intet må her lades uforsøgt, heller ikke selv om det på forhånd kan se sort og dystert ud.

Én ting vil jeg gerne fremhæve, og det er det forhold, at det har jo ikke været Danmarks eller andre NATO-landes formål med de afspændingsinitiativer, som er forsøgt gennem de senere år, ligesom at drive en kile ind mellem Østeuropa og Sovjetunionen. Vi har ikke ønsket at skabe samarbejdsvanskeligheder i forholdet mellem de kommunistiske stater indbyrdes, men således har Sovjetunionen måske opfattet det.

Det ser ud til at blive en meget vanskelig opgave i de nærmeste år at få skred i optøningen, men vi skal forsøge. I Tysklandsspørgsmålet først og fremmest ønsker måske Sovjetunionen at fastholde status quo, og Tysklandsspørgsmålet er naturligvis kernepunktet i den europæiske spænding. Der vil nok gå lang tid, hvor Sovjetunionen fører en politik, som er ganske reaktionær over for forslag, der kan forrykke noget som helst nuværende faktum i Europa. Jeg tror, man skal sige disse ting i dag, selv om man må gøre det uden nogen glæde.

Hr. Per Hækkerup anlagde et synspunkt på mulighederne for virkelig afspænding, som jeg gerne vil tilslutte mig. Jeg tror, det er rigtigt, at en afgørende afspændingsperiode nok først kan komme, når de sovjetiske ledere selv finder tiden inde til en begyndende liberalisering af samfundsstrukturen i deres eget land. At afspænding skulle kunne etableres på grundlag af liberaliseringstendenser i enkelte mindre østeuropæiske stater, har begivenhederne desværre lært os at man ikke kan regne med. Vi skal udnytte de muligheder, der måtte vise sig for at etablere en europæisk sikkerhedskonference; vi skal arbejde på dens forberedelse; men det er ikke realistisk at tro, at en sådan konference med udsigt til resultater kan etableres i den allernærmeste fremtid — og jeg tilføjer: desværre.

I det fremtidige arbejde for ny afspænding må vi forsøge stadig bedre politiske, økono-

[Poul Schlüter.]

miske og kulturelle kontakter med østlandene, og vi bør erkende ganske klart, at intet nok vil bidrage stærkere til et øget reelt interessefællesskab mellem Øst- og Vesteuropa end en kraftig udvikling af det handelsmæssige og industrielle samarbejde. Jeg går ud fra, at regeringen på dette praktiske og jordbundne område vil gøre, hvad gøres kan. Mulighederne for at nå videre med nedrustningsskridt, efter at ikkespredningsaftalen er etableret, er jo næppe store netop i dette øjeblik. Men det må være rigtigt alligevel at fortsætte de analyser, som er indledt inden for NATO, med henblik på at udforme en plan for afbalancerede styrkereduktioner, således at vi kan være bedst muligt forberedt, når det internationale klima igen bedrer sig.

Med statsministerens åbningstale har regeringen udtrykt det klare standpunkt, at der ikke i øjeblikkets krise er noget, der tilskynder til ændringer i Danmarks forhold til Atlantpagten. Det er et standpunkt, som vi i mit parti kan give fuld tilslutning. Der er jo simpelt hen intet seriøst alternativ til et dansk medlemskab af NATO i årene efter 1969. Ingen kan vide, hvilke muligheder der kan komme til at foreligge om 3, om 5, om 8 eller om 10 år, men umiddelbart efter 1969 er der ikke andre muligheder for en seriøs dansk sikkerhedspolitik.

I mit parti mener vi, at NATO-alliancen i den 20 års periode, som snart er gået, har bidraget afgørende til at sikre freden og også uafhængigheden i Vesteuropa. Ingen kan naturligvis med logisk sikkerhed påvise, at Sovjetunionen uden NATO ville have været i stand til at forskyde sit magtområde længere vestover i Europa, men noget, ja, meget tyder på det. I alt fald ville Vesteuropas muligheder for politisk selvbestemmelse have været væsentligt mindre. Én ting er at være genstand for aggression og besættelse, en anden er at miste sin politiske bevægelsesfrihed. Uden NATO-alliancen ville Vesteuropa let være kommet i samme afhængighed af den nærmeste stormagt, som Finland kender. Den tryghed, som NATO-alliancen har givet os, har gjort det muligt for Danmark at føre en mere selvstændig og indflydelsesrig udenrigspolitik end i nogen tidligere epoke; vi har ikke som i 30erne været henvist til næsten automatisk at måtte indordne vore udenrigspolitiske standpunkter under de krav, som blev stillet af Europas stærkeste kontinentalmagt.

Jeg tror, man i dag må kunne fastslå, at den velordnede sikkerhedspolitik, som i 19 år er ført i vor del af verden, har løst sin vigtigste opgave. Det kan ikke være fristende uden videre at vende tilbage til tidligere perioders usikkerhed og mangel på organisation af sikkerhedsspørgsmålene. Det er ikke de to forsvarsalliancer i Europa, som i sig selv skaber spændingen, snarere tværtimod; det er problemerne bag ved alliancerne, man realistisk må prøve at løse, og det har trods alt bedre udsigter i den tryggere atmosfære, som de to pagtsystemer skaber hvert for sine medlemmer. Gennem en løsning af spændingsproblemerne kan man forhåbentlig efterhånden overflødiggøre forsvarspagterne, og det skal vi arbejde for, men uden videre at ophæve Warszawaunionen og NATO ville nok være ensbetydende med at invitere til øget uro langs grænsen mellem øst og vest, og det ville friste til langt større rustninger på begge sider af skillelinjen.

En anden sag er, at NATO efter 1969 ikke behøver at være ganske som hidtil. Det konservative folkeparti er tilhænger af, at NATO efter 1969 søger at udvide sin politiske aktivitet med det formål konsekvent at søge afspændingen fremmet. I denne henseende kan vi tilslutte os indholdet af den såkaldte Harmelrapport, som NATOs ministerråd godkendte i december i fjor. Det var naturligt, synes jeg, i den nuværende situation, at udenrigsministeren i dag citerede et afgørende afsnit af denne rapport, som tydeligt demonstrerer, at afspænding vil være og må være et primært NATO-mål.

Senere i dag får folketinget lejlighed til at tage stilling til et forslag til folketingsbeslutning om Danmarks forhold til Atlantpagten fremsat af SF. Jeg vil gerne sige allerede nu, for der er jo en sammenhæng i disse ting, at dette forslag er noget af det mest uklare og især overflødige, som nogen sinde er blevet fremsat her i salen. Forslaget går jo ud på, at regeringen skulle træffe forberedelser til, at Danmark kunne udtræde af NATO tidligst muligt efter 1969; men det ville dog være et urimeligt teoretisk stykke

[Poul Schlüter.]

arbejde at sætte i gang på et tidspunkt, hvor der ikke er skygge af udsigt til, at der her i folketinget i en nærmere fremtid vil kunne dannes et flertal for en udmeldelse. Det er et uaktuelt problem; det er ikke nu, dette problem kan forberedes.

Dernæst foreslår SF, at der optages forhandlinger med de øvrige medlemsstater om NATOs fremtidige opbygning og opgaver, men SF kan da ikke være uvidende om, at sådanne forhandlinger i årevis har været ført og jo stadig føres. Det er fremgået af udenrigsministerens redegørelse i formiddags, at rapporten fra regeringens sikkerhedspolitiske udvalg vil være til rådighed for folketinget allerede i foråret 1969.

Endelig foreslår SF, at der holdes en vejledende folkeafstemning om, som man siger, den eller de sikkerhedspolitiske løsninger, der måtte blive foreslået af regeringen eller af partier i folketinget. Efter min opfattelse ville det være urigtigt at indlede en praksis med folkeafstemninger uden for de tilfælde, der falder inden for grundlovens folkeafstemningsbestemmelser. Når der holdes folkeafstemninger, bør de være af forfatningsmæssig betydning og være bindende for tingets medlemmer; det er jo også grundlovens system. En bindende udenrigspolitisk afstemning er ikke mulig efter grundloven; tingets medlemmer vil uanset en vejledende afstemnings resultat stadig kun være bundet af deres overbevisning. Grundloven opererer jo med klare kriterier for, hvor mange af folketingets medlemmer der skal til for at kræve en folkeafstemning. Men det antal medlemmer, som er imod en fortsat dansk deltagelse i Atlantpagten, ligger langt under det antal, som grundloven opererer med. Hertil kommer imidlertid, at et så kompliceret tema som sikkerhedspolitikken ikke på seriøs måde lader sig opstille som et klart ja eller nej til blot en enkelt mulighed. Der findes NATO-modstandere, som hellere ser en nordisk forsvarsalliance end Atlantpagten, men som ville gå ind for Atlantpagten, hvis den nordiske alliance ikke er mulig. Og der er mange andre standpunktskombinationer, men de kan ikke alle finde udtryk i en enkelt afstemning.

Det helt afgørende må dog være, at en vejledende folkeafstemning er overflødig i en situation, hvor et overvældende flertal af tingets medlemmer er enige om, at Danmark indtil videre bør fortsætte i NATO; så vidt jeg kan se, er det kun omkring 8-9 pct. af tingets medlemmer, som er imod. Der er ikke ringeste holdepunkt for at tro, at dette forsvindende lille mindretal i folketinget skulle modsvares af et flertal i befolkningen. Hvis et flertal i befolkningen virkelig havde samme opfattelse af dette afgørende udenrigspolitiske spørgsmål som SF, ville hr. Aksel Larsen uundgåeligt have været leder af et langt, langt større parti.

Efter disse synspunkter om vor sikkerhedspolitiske situation, som jeg har gjort udførlige — og det har jeg fundet rigtigt på grundlag af sommerens dramatiske begivenheder — vil jeg gerne vende mig til de europæiske markedsspørgsmål. På samme måde som det er af afgørende betydning for Europa at samordne sin udenrigs- og forsvarspolitik, er det afgørende for vor fremtid at nå frem til langt større økonomisk og erhvervsmæssig koordination. Det er ligetil. Det er også ligetil, at der er en nær sammenhæng mellem disse ting. Det er næsten fortvivlende at tænke på, hvor tåbeligt man i dette tiår har misbrugt de gode muligheder, som forelå for at skabe større integration i vor del af verden. Præsident de Gaulles gentagne nej til Englands og dermed også til andre ansøgerlandes optagelse i fællesmarkedet har fået en hård dom af samtiden. Men jeg tror, at eftertidens dom vil blive endnu skarpere. Det står stadig mere klart, at den franske præsidents afvisning var og er motiveret ikke af økonomiske argumenter, men af storpolitiske, af hensynet til at sikre Frankrig en afgørende indflydelse på det europæiske kontinent og til at danne basis for Frankrigs separatisme på en række udenrigspolitiske områder.

Men hvad har det ført til? På selve mar-

[Poul Schlüter.]

kedspolitikkens område: en stadig mere udtalt modvilje fra de øvrige EEC-partneres side og stagnation i opbygningen af fællesmarkedets institutioner og politik. I sin almindelige udenrigspolitik har Frankrig set sig stadig mere isoleret, uden indflydelse på de store problemer og med stærkt forringede påvirkningsmuligheder både i forhold til Washington og i forhold til Moskva. Tilbageslaget i afspændingspolitikken må især for den franske præsident være et smerteligt nederlag.

Alligevel tyder intet på, at opsplitningen i de to europæiske markedsblokke vil høre op i en nærmere fremtid. Vi må indstille os på, at der kan gå 5, måske 10 år eller længere, inden vi får den brede europæiske løsning. Det kan betyde voksende politisk uenighed i Europa, som kan medføre, at vi ikke får den hastige vækst i vor økonomi, som ét stort europæisk markedsområde kunne give os. Vi må alligevel holde fast ved målsætningen, som er en verdensdel, der er befriet for toldskranker og andre protektionistiske hindringer for en fri vareudveksling. Det må, det vil blive en fælles fordel at skabe bevægelighed for kapital, for varer, for arbejdskraft, at samordne om teknisk viden og om forskning og at gennemføre overalt en harmonisering af lovgivningen i Europa.

Hr. Ivar Nørgaards indlæg i denne debat om markedsspørgsmålet giver mig grund til at slå fast, at det konservative folkeparti ikke er tilhænger af, at Danmark på dette tidspunkt skulle søge isoleret dansk optagelse i fællesmarkedet. Det ville ikke betyde en virkelig løsning af vore afsætningsmæssige problemer, og det ville næppe heller fremskynde den sammensmeltning af de to markeder, som vi skal arbejde for. Men vi finder det rigtigt, at regeringen fastholder den danske ansøgning, som er deponeret i Bruxelles, og vi mener, at man i overgangsårene må udnytte alle muligheder for at søge vore eksportvilkår til EEC bedret. Samtidig må det være rigtigt, at vi på de flest mulige områder søger inden for EFTA selv at harmonisere vore produktions- og afsætningsvilkår mest gørligt med fællesmarkedets. Endelig bør vi efter min opfattelse alvorligt forsøge mulighederne for dog at få et vist skred i udviklingen gennem forhandlinger mellem EFTA og fællesmarkedet med henblik på fælles toldreduktioner, således at erhvervsvilkårene i de to markedsområder nærmer sig hinanden i stedet for at fjerne sig fra hinanden. At dette ikke skal føre til en associering, som kan træde i stedet for et egentligt medlemskab, der kan give indflydelse på fællesmarkedets politik, tilføjer jeg for klarheds skyld.

Men ventetiden kan altså blive langvarig, og den må bruges så konstruktivt som muligt. De sidste uger har aktualiseret en mulighed for et begrænset samarbejde på tværs af markedsskellene, som den danske regering må være særdeles interesseret i at udnytte. Jeg tænker på den tale, som den belgiske udenrigsminister, Pierre Harmel, holdt den 3. oktober i år, og hvormed han konkretiserede sin plan om et bredt europæisk samarbejde på de områder, der ikke er omfattet af Romunionens tekst. Romtraktaten er jo ikke udtømmende i den forstand, at den giver Frankrig mulighed for at nedlægge veto mod EEC-partnernes samarbejde med andre lande på alle områder. Det må for os være af stor interesse at undersøge, om et begrænset samarbejde kan etableres mellem fællesmarkedet — helst med, men om nødvendigt uden Frankrig — på den ene side og ansøgerlandene på den anden. Jeg har forstået, at lord Chalfont på Englands vegne har erklæret sig interesseret i Harmelplanen, og at også Irland har udtalt sig positivt. Dette samarbejde kunne man jo tænke sig udstrakt til en række udenrigspolitiske spørgsmål, måske til sider af Europas forsvarsproblemer, og ikke mindst til de valutariske spørgsmål og til teknologi og forskning.

Teknologien er noget ganske centralt; andre ordførere har været inde på det i dag. På grund af den manglende koordination er Europa sakket næsten uhjælpeligt bagud f. eks. i forhold til USA. Man har beregnet forskningsindsatsen i USA til at være omkring fire gange så stor som den samlede indsats i Europa; det får umådelig betydning for væksten i økonomien på lang sigt. Kunne vi skabe et storstilet samarbejde i vor del af verden om forskningen, så var vi dog begyndt et nyttigt sted, og det ville let føre til også industrielt og erhvervsmæssigt samarbejde senere. I det lange løb ville det være uhyre vanskeligt for Frankrig

[Poul Schlüter.]

at holde sig udenfor. Jeg går ud fra, at regeringen vil deltage særdeles aktivt i forsøget på at realisere Harmelplanen; jeg kan godt se, at der er store vanskeligheder, men jeg kunne forestille mig, at en koordination af den nordiske holdning kunne vise sig hurtigt at være nyttig. Tidspunktet for en aktion, som på begrænsede områder kan skabe tværeuropæisk koordination, er sikkert gunstigt, fordi ikke mindst Beneluxlandene og Italien nu ønsker at komme ud af det dødvande, som Frankrigs afvisende holdning over for udvidelse af medlemskredsen har skabt.

Vi kan i mit parti give fuld tilslutning til de bestræbelser, regeringen udfolder for at etablere et nærmere økonomisk samarbejde mellem de nordiske lande. Vi mener ikke, at det nordiske samarbejde kan eller bør være et alternativ til et europæisk samarbejde; det skal tværtimod stile mod det europæiske som mål. Men i ventetiden kan en nordisk koordination give os store fordele, og rigtigt udformet kan en fælles nordisk politik måske bidrage til at forkorte ventetiden. Udformningen må vel være sådan, at det enkelte land i Norden ikke hindres i senere at søge den form for tilknytning til det øvrige Europa, som landet foretrækker. Den svære kunst bliver naturligvis at skabe en passende balance mellem de fordele, den nordiske integration vil give hvert enkelt land, og de ulemper, der også vil blive tale om for hvert enkelt af landene.

Om få uger vil der blive afgivet betænkninger fra de embedsmandsudvalg, som siden statsministrenes Frederiksbergmøde har arbejdet med en række vigtige enkeltområder for nordisk samarbejde. Derefter vil vel tidspunktet snart modnes for at træffe de afgørende politiske beslutninger, og der skal ikke herske nogen tvivl om, at vi fra det konservative folkepartis side inderligt ønsker, at det nordiske forsøg denne gang skal lykkes. På en lang række områder er det lige for, at vi kan udvide samarbejdet væsentligt. Vi kan fjerne hindringer for produktionsmæssigt samvirke, vi kan koordinere vore tekniske standards, vi kan sørge for, at godkendelser fra offentlige prøveanstalter af produkter og materiel får fællesnordisk og ikke blot national rækkevidde, og mange, mange andre praktiske, men vigtige områder kunne nævnes. På mange områder må vi kunne gå langt videre i harmoniseringen af den nordiske erhvervslovgivning, og vi må kunne nå frem til at muliggøre gennem ændringer i selskabslovgivning og andet nødvendigt dannelsen af fællesnordiske erhvervsselskaber, der kan operere efter samme mønster som SAS. Også i et spørgsmål som støtten til udviklingslandene må de nordiske lande sammen kunne nå frem til en fælles linje for investeringspolitikken og for långivning og et samarbejde om stadig flere fællesnordiske projekter. På forskningsområdet kan vi også nå meget gennem en fællesnordisk indsats. At vi må nå frem til en formalisering af den nordiske union, som hr. Ivar Nørgaard i dag kaldte det, er vi ganske enige i, men om det så vil være muligt at nå så vidt som til en egentlig toldunion, er det nok for tidligt at udtale sig bindende om. Det må afhænge af, hvilket grundlag der bliver skabt, når de politiske forhandlinger skal føres, efter at embedsmændenes arbejde er afsluttet, for det er efter min opfattelse klart, at en tilbagevenden til et højt beskyttelsesniveau gennem forhøjelser i væsentlig grad af vore toldsatser i form af en kraftig ydrenordisk toldmur ikke er tillokkende for vort land, og det har da også økonomi- og markedsministeren i dag givet udtryk for. Det ville kunne give store problemer for vor beskæftigelse og for vore afsætningsmuligheder. Men en fællesnordisk toldpolitik kan jo udformes sådan, at der mest bliver tale om nedsættelser i den nuværende danske tarif, og det er den vej, vi skal søge arbejdet ledet; og hvis fordelene og ulemperne er rimeligt fordelt, kan der bedre blive basis for at lade det politiske ønske om den nordiske integration gøre det endelige udslag. Nu må der forhandles, og vi må forberede os på at træffe de afgørende beslutninger i løbet af næste år.

Af alt det, jeg har sagt, vil det være fremgået, at det konservative folkeparti i dette øjeblik anser det for den vigtigste målsætning i udenrigspolitikken at komme væk fra den nordiske og den europæiske splittelse. En samling af Nordens og Europas indsats på alle områder, økonomisk teknisk og politisk, tror vi er den rette vej frem til større afspænding og også til større vækst i leve-

[Poul Schlüter.]

standarden og til den større uafhængighed og indflydelse, vi ønsker for de europæiske befolkninger.

De synspunkter på en lang række andre udenrigspolitiske spørgsmål, som regeringen har givet udtryk for i åbningstalen, og som ministrene i detaljer har uddybet i dag, kan vi fra mit partis side give fuld tilslutning til. Jeg vil også gerne sige, at de bemærkninger, som hr. Per Hækkerup fremsatte om det aktuelle i Vietnamproblematikken, behøver jeg ikke at gentage; jeg er ganske enig i hr. Per Hækkerups bedømmelse.

Per Federspiel: Også jeg vil gerne takke de fire ministre for de redegørelser, der jo dækkede over så stort et felt, at man vel ikke med rimelighed kan forlange, at vi skal tage det alt sammen op i denne debat. Men jeg vil også gerne benytte lejligheden til at glæde mig over de udtalelser, hr. Per Hækkerup fremsatte, og som fjernede den tvivl, der jo har været om, hvorvidt den udenrigspolitiske enighed, vi har kunnet opvise her i tinget, fortsat kunne bevares med socialdemokratiet i opposition. Hr. Per Hækkerups udtalelse om, at der ikke, for så vidt angår hovedpunkterne i vor udenrigspolitik, var nogen ændring i socialdemokratiets indstilling, kan vi kun hilse med tilfredshed.

Fra venstres side lægger vi den største vægt på, at den udenrigspolitiske linje, der fastlægges af regeringen og her i tinget, samler et så stort flertal som muligt. Det er afgørende for den troværdighed, hvormed dansk udenrigspolitik udadtil kan udstyres, det er afgørende ved de mange tilfælde, hvor den danske stilling skal bedømmes til spørgsmål, vi har fælles med andre både i vore tosidede relationer og i de internationale sammenslutninger. Uden en sådan bred tilslutning ville vi ikke kunne tale med den vægt — beskeden som den er — som vi dog kan, og vi ville meget nemt friste andre til indblanding direkte eller indirekte i dansk politik.

Den udenrigspolitiske situation, som udenrigsministeren tegnede, har jo i det sidste år været præget af både dramatiske og faretruende begivenheder. Jeg behøver blot at nævne Mellemøsten, udviklingen i Vietnam indtil de sidste dages glædelige tegn på en afspænding, de voksende spændingsforhold i Afrika, som jo ikke blot indskrænker sig til Biafra, men hvor der foregår massakrer en række steder i Afrika, ofte skjult for den øvrige verden, og nu sidst den sovjetrussiske besættelse af Czekoslovakiet og den usikkerhed, det har skabt ikke mindst i Sydøsteuropa og vel navnlig for Jugoslavien.

Se, over for alle disse nu mere og mere om sig gribende konflikter, der hober sig oven på gamle skader, som endnu henligger uløst, i Korea, Kashmir, Cuba, Indonesien, Rhodesia, Sydvestafrika, blot for at nævne nogle, står vi i virkeligheden værgeløse, når det drejer sig om at søge en egentlig løsning. Derimod har vi to midler — og det er dem, der er afgørende for vor politik — som gør det muligt at holde hele denne faretruende udvikling under i hvert fald nogen kontrol. Det ene er den bestående kernevåbenbalance, baseret på frygten for det, som McNamara har kaldt det andet slag i tilfælde af udløsning af en atomkrig, denne balance, som sikrer, at der ikke sker uoverlagte handlinger på det helt store plan. Det andet er den forhandlingsprocedure inden for De Forenede Nationer, som alene har sin baggrund i disse bestående magtforhold. Det er disse to sikkerhedsventiler, der indtil nu har kunnet opretholde en relativ fred i verden — en fred, der naturligvis ikke er til megen trøst, fordi efterhånden flere og flere befolkninger i mange dele af verden må leve med ploven i den ene hånd og sværdet eller maskinpistolen i den anden. Det er ikke underligt, at store dele af ungdommen ikke blot her i Europa, men andre steder i verden, gribes af det, som man med et moderne udtryk kalder frustrering. Det er ikke mærkeligt, at de mister tilliden til en autoritet, som de ser ikke kan gøre sig gældende, når det drejer sig om de spørgsmål, som de mener er afgørende: verdens fredelige udvikling og det fremskridt, som hæmmes af disse ulykkelige situationer. Mere skal jeg ikke sige om baggrunden for den situation, vi befinder os i.

Men jeg vil gerne gøre nogle bemærkninger om dansk udenrigspolitiks opgaver, som udenrigsministeren har tegnet dem. Det er jo ikke tilstrækkeligt, at vi hæfter os ved det rent negative, at der består en vis sikkerhed i kernevåbenbalancen, i alliancerne, som låser stillingerne fast imellem blokke, der ellers meget vel kunne begive

[Per Federspiel.]

sig ud på eventyr. Dette rent negative kan vi ikke leve på. Vi kan ikke forlange, at den næste generation skal kunne leve på det; vi kan ikke forlange, at nogen skal nære forhåbninger til fremtiden alene på baggrund af dette. Vi må vende os til det positive, til de områder, hvor noget kan bygges op, den frihed, de fremskridt, den fred, som man i sin tid havde håbet kunne sikres gennem et samarbejde i De Forenede Nationer. Dér vil jeg gerne takke udenrigsministeren, fordi han så klart har vendt sig til det positive, der ligger i situationen, nemlig en opbygning af Europa som et af de få steder, hvor freden og friheden kan sikres. På baggrund af hele denne verden, som jeg skitsevis beskrev, er der jo kun et eneste sted, et eneste sted, hvor mange nationer nu i næsten 25 år har kunnet leve i fred og har kunnet gennemføre en opbygning i fællesskab, og det er Vesteuropa, dette Vesteuropa, som i århundreder var arnestedet for væbnede og forbitrede konflikter, som helt op til 1945 var en heksekedel af politisk forbrydelse, krigeriske eventyr og retsløshed. I dette Europa er det lykkedes i løbet af 25 år at skabe et så sikret samfund, som man vel har kendt det siden pax romana.

En løsning af de europæiske problemer med alle de vanskeligheder og alle de tilbageslag, vi må opleve, er vel ikke i sig selv afgørende for tilvejebringelse af varig fred i verden, men for os og for Europa må det være afgørende, at vi begynder med en opbygning dér, hvor der faktisk er noget at bygge på, og gør fremskridt henimod den integration, som jo selv den franske regering og den franske statschef med deres ejendommelige reservationer alligevel bekender sig til.

Denne europæiske politik kan ikke ses som isolerede enheder. Den europæiske økonomiske integration, opbygningen af social sikkerhed i Europa, koordineringen af det europæiske erhvervsliv, den europæiske koordination og den fælles sikring af de europæiske landes uafhængighed og selvstændighed er et samlet hele, som man ikke kan splitte ad.

Nu har vi jo oplevet mange ændringer i den udvikling, på hvilken de europæiske institutioner i sin tid byggedes i årene fra 1947 til 1949. Dengang var Middelhavet et europæisk hav. Europæiske lande beherskede Nordafrika, Suezkanalen var kontrolleret af europæiske magter, den britiske og den franske flåde betryggede gennemsejlingsvejene i Middelhavet. I dag er Nordafrika, Magreb, selvstændige nationer. Den russiske indflydelse, der dengang ikke eksisterede, gør sig nu gældende i Middelhavsområdet, vel ikke på en sådan måde, at man må befrygte krigeriske forviklinger, men på en sådan måde, at den russiske tilstedeværelse udøver et diplomatisk pres, et politisk pres på hele dette område. Middelhavet er i dag uden for europæisk kontrol i egentlig forstand og beherskes af den amerikanske sjette flåde og den russiske Sortehavsflåde. Lad os gøre os denne kendsgerning klar, og måske kunne hr. Per Hækkerup også tænke på dette, når han rejser det lille spørgsmål om forsyningen af NATO-baser i Grækenland med svære våben. Er virkelig ikke dette spørgsmål om Atlantpagtens sikkerhed vigtigere end at lægge et pres på det græske regime, for hvis indre forbrydelser besiddelsen af svære våben i hvert fald ikke har nogen som helst betydning? Mon ikke det er den slags detaljer, som man skulle lade ligge, og se på det væsentlige, nemlig sikringen af Europa.

Også på andre områder har vi oplevet ændringer. Den franske regering har trukket sine styrker ud af det fælles forsvar i NATO, men bevarer sin tilknytning til alliancen også efter 1969.

Det mest bemærkelsesværdige er vel det, at efter Cubakrisen, hvor Sovjetunionen måtte lide et virkeligt nederlag i et forsøg på at sætte et spydhoved ind i det amerikanske atomforsvar, er der opstået mulighed for en afspænding. Der er opstået en gensidig interesse i en afbygning af kernevåbenforsvaret, som var ved at begynde at bære frugt, da begivenhederne i Czekoslovakiet væltede hele denne afspændingsprocedure over ende. Jeg tror ikke, vi vil komme så forfærdelig meget nærmere ved sagen, hvis vi følger hr. Per Hækkerups ønske om at lade udenrigsministeriet foretage en virkelig dybtgående analyse af det, der er sket i Czekoslovakiet. Vi er jo nu engang ikke her i tinget et politisk akademi; vi må handle ud fra de politiske kendsgerninger, som vi kan se ganske åbenlyst for os, som foreligger ved den militære opmarch, som foreligger ved de noter, de udtalelser, der er fremsat fra

[Per Federspiel.]

sovjetrussiske og andre politikere i forbindelse med denne bremse, der blev lagt på en udvikling i liberal retning inden for et område, der fra sovjetrussisk side og fra de partitro kommunistiske lederes side betragtes som et reserveret område, hvor anderledes tænkende ikke har noget at gøre.

Hvad betyder nu det? Det betyder, at det, som vi troede var en afspændingspolitik i den form, at en fredelig sameksistens kunne udvikle sig tværs over jerntæppet, det var i virkeligheden noget helt andet. Det var andre kendsgerninger, vi måtte regne med, end ønsket om at nå til fredelige løsninger af alle udestående spørgsmål. Det fremgår ganske klart af de udtalelser, vi nu har fra sovjetrussisk side, at enhver politisk tilnærmelse til noget land øst for jerntæppet betragtes som et indgreb i Sovjetunionens indre anliggender. Så kan man være enig eller uenig i den fortolkning, men det er den politik, man må gå ud fra. Derfor må det være rigtigt, at vi fortsætter den afspændingspolitik, som vel snarere må kaldes en fredelig sameksistenspolitik, som vi var slået ind på, på de områder, hvor det kan lade sig gøre, og som vi i og for sig også tidligere har været enige om på tekniske, videnskabelige, praktiske, hygiejniske og andre områder, og se, om der på den måde efterhånden kan skabes et bedre klima. Men jeg vil gerne citere måske en af de klareste udtalelser, der er fremsat om den politiske baggrund for hele denne situation, nemlig en udtalelse af den polske viceudenrigsminister, Winiewicz, der så sent som den 16. oktober i år i FNs generalforsamling i New York under en almindelig vurdering af situationen sagde følgende:

„Et socialistisk syn på Europa bygger på anerkendelse af det bestående status quo. Det drejer sig ikke om et kontinent, hvor forskellige grupper af nationer låser sig inde bag stakke af raketter og toldskranker. Vor tanke er at begynde og fremme en afspændingsproces og udbygge forbindelserne mellem staterne på alle mulige områder."

Det lyder jo i hvert tilfælde smukt. Men så fortsætter han:

„Jeg ønsker imidlertid at gøre det helt klart for alle vedkommende, at vejen til afspændingen fører ikke gennem et forsøg på at dele Østeuropa, således som det ikke alene er forenet i fælles idealer, men også i fælles nationale interesser. Vejen til afspænding kan kun føre gennem en anerkendelse af denne enheds beståen."

Det er altså ganske klart, at der ikke fra sovjetrussisk eller østeuropæisk side er noget ønske om at nå frem til en europæisk ordning, hvor de såkaldte blokke opløses.

Det sætter hele tanken om den europæiske sikkerhedskonference i et ganske bestemt perspektiv. Jeg er enig i, at en sådan sikkerhedskonference må være et mål, men dens mål kan ikke være at opløse de bestående alliancer, for det er de bestående alliancer, der overhovedet gør en afspænding mulig. Det er de bestående alliancer, som borger for, at der kan opnås talefod mellem øst og vest.

Mere behøver jeg vel egentlig ikke at sige for at godtgøre, at hele den europæiske situation, vi nu befinder os i efter Czekoslovakiet, er det klareste bevis, vi har på den politik, som vi jo er enige om: at Danmarks sikkerhed må ligge forankret i NATO, at der ikke er noget alternativ, nogen anden sikkerhedspolitik end sammenslutningen inden for Atlantalliancen. Derfor er der ingen anledning for os til at søge alternative løsninger, og det må i og for sig være svaret, det samme svar, som hr. Poul Schlüter gav på det forslag til folketingsbeslutning, som hr. Gert Petersen og andre har fremsat, og som jeg forstår vi skal behandle senere på dagen.

Der turde derfor i dag ikke være nogen grund til at gå ind i en yderligere debat om dette sikkerhedspolitiske spørgsmål. Men hvad nytter det, at Europa har en forsvarsalliance, hvis vi ikke på andre måder er i stand til at arbejde sammen? Der har jo bredt sig en pessimisme her i landet og i de andre nordiske lande med hensyn til mulighederne for en udvidelse af de europæiske fællesskaber; det franske veto opretholdes uændret også i nye situationer. Der er imidlertid det ejendommelige, at denne pessimisme ikke i nær samme grad er udbredt i Storbritannien eller i de fem af fællesmarkedslandene, som fortsat er parat til at gøre en indsats for fællesskabernes udvidelse. Jeg kan ikke påvise noget konkret holdepunkt for dette lyssyn, men der er nu engang noget, der hedder fingerspidsfornemmelser, og en af de ting, der i den sidste tid

[Per Federspiel.]

har givet næring til dog nogen optimisme, er ikke så meget de mange i sig selv velmente forslag, bl. a. det forslag, den belgiske udenrigsminister, Harmel, har fremsat, for at komme ud af dødvandet, men vel snarere dette, at den franske regering selv inden for fællesmarkedet har taget et initiativ til at styrke det økonomiske fællesskab indefra. Det kunne tyde på, at man fra fransk side måske i stigende grad ville isolere sig, men det kan også tyde på det modsatte. Det kræver ikke nærmere påvisning, at dette forslag hænger sammen med den økonomiske svækkelse, som Frankrig har måttet gennemgå som følge af uroligheder i maj, en svækkelse, som stadig præger den franske produktion og det franske erhvervsliv. Men der er tillige den realitet, at fællesskaberne under alle omstændigheder ville trænge til en saltvandsindsprøjtning. En væsentlig del af Romtraktaten er jo nu efter bogstaven ført ud i livet. Man har gennemført en fuldstændig toldunion, og man har etableret det fælles varemarked, men for begges vedkommende er der en revers af medaljen. Den europæiske Kommissions præsident, Jean Rey, har i et foredrag for nylig med rette fremhævet, at toldunioner var det 19. århundredes middel til integration, i det 20. århundrede kan man ikke nøjes med mindre end en fuldstændig økonomisk union, og på dette område er der jo kun sket meget beskedne fremskridt. Jeg kan blot nævne de vanskeligheder, der fra den franske regerings side i den allersidste tid har været lagt i vejen for en fuldstændig rationel og fornuftig sammenslutning af Fiatfabrikkerne i Italien og Citroënfabrikkerne i Frankrig. Det viser tydeligt, at man ikke er nået så forfærdelig langt i den tankegang, der er præget af det virkelige fællesskab. På den anden side må man erkende, at det praktiske liv fandt sine egne løsninger; amalgameringen kunne gennemføres på anden måde end den, den franske regering havde protesteret imod. Livet selv er dog alligevel stærkere end de teoretiske betragtninger fra visse regeringers side.

Men heller ikke den landbrugsordning, man satte så megen lid til, har haft evne til at fungere efter hensigten. Den kræver antagelig stigende milliardbeløb til subsidiering af landbruget, hvorved man jo pålægger det øvrige samfund meget betydelige byrder, som der ikke findes nogen kompensation for, og samtidig bliver resultatet stadig stigende overskudsproduktion. Den slags strukturrationalisering, der var forudsætningen for hele landbrugsordningen, er der ikke taget hul på endnu. De egentlige marketingproblemer har man ikke nærmet sig, produktionsreguleringer er man veget tilbage for. Landbruget er således ikke blot et dansk problem, det er ikke engang alene et problem for fællesmarkedet sammen med Danmark; det er blevet et europæisk problem.

Nu skal der jo i november måned afholdes en europæisk landbrugsministerkonference, et rutinemøde, som vist finder sted, så vidt jeg ved, hvert andet eller tredje år; og jeg vil derfor her gerne gentage den tanke, jeg rejste under markedsdebatten i maj måned, om tiden ikke er inde til at tage et initiativ til en virkelig drøftelse af det europæiske landbrugs grundproblemer inden for den samlede kreds af regeringer og landbrugsministre: rationaliseringen, herunder tilrettelæggelsen af fornuftige brugsstørrelser, den virkelige industrialisering af landbruget, som jo til syvende og sidst er en industri som alle andre og ikke burde have nogen særbehandling, en løsning af den overflødiggjorte landbobefolknings problemer ud fra den sociale retfærdigheds principper og en fornuftig finansiering af landbruget. I hele dette kompleks af problemer må jo så tillige indgå en virkelig undersøgelse af, hvordan det europæiske landbrugs produktionskapacitet kan anvendes til afhjælpning af den ubestridelige underernæring i en række udviklingsområder. Jeg nævner dette som en af de måder, hvorpå man måske på et bredere europæisk grundlag kunne få hinanden i tale.

Nu har der jo været møder i den vesteuropæiske union, som ikke har været uden betydning, men som ifølge sagens natur ikke har kunnet føre til egentlige resultater. Det, jeg gerne her meget stærkt vil understrege, er, at det europæiske økonomiske integrationsproblem er i akkurat lige så høj grad et led i vor sikkerhedsproblematik som vore forsvarsspørgsmål, og kan der da være noget mere naturligt, end at man fra de regeringers side, der virkelig har en interesse i at fremme den europæiske integration, tager dette spørgsmål op dér, hvor det

[Per Federspiel.]

egentlige sikkerhedsproblem behandles og behandles sagligt: inden for NATO-rådet?

Det kunne tages op alene af den grund, at det inden for NATO-landene, så vidt jeg har kunnet slutte mig til det, er den enstemmige opfattelse, at afspændingsprocessen inden for NATO må gå videre eller rettere sagt, NATOs bestræbelser for at fremme afspændingsprocessen må gå videre. Vi har jo ikke her i Danmark og inden for Vesteuropa for den sags skyld nogen større mulighed for at føre en selvstændig afspændingspolitik. Vi kan støtte de bestræbelser, der er, for at tilvejebringe en afspænding i forholdet USA-Sovjetunionen; det er i dette forhold, at også den væsentlige østblokinteresse i en afspænding ligger. Og selv om der fra østeuropæisk og østtysk side tales om frygten for en tysk revanchisme, tror jeg, det står alle klart, der har haft lejlighed til at have kontakter med folk fra østlandene, at der er ikke nogen større overbevisning i den slags udtalelser; det er noget, man nu engang skal sige, men det er ikke noget, man behøver at tro på.

Som hr. Per Hækkerup også nævnte det, er det ganske klart, at denne afspændingspolitik har sin absolutte grænse. Den kan ikke gå videre end til de meget trinvise forsøg på at skabe forbedrede relationer mellem grupper af østlande og grupper af vestlande eller mellem enkelte østlande og enkelte vestlande. Der er ikke nogen mulighed for, så langt man kan se frem i tiden, med den politik, der føres fra Sovjetunionens side, at komme til egentlige politiske drøftelser. Jeg tror heller ikke, at det i sig selv er væsentligt. Det, der er væsentligt, er, at man gør sig klart, at vi må gå ud fra de bestående kendsgerninger, at det ikke kan nytte noget, at vi opkaster visse politiske mål som idealer og arbejder ud fra den forudsætning, at disse ting er realiteter.

Som et led i den integration, der er et nødvendigt led i vor sikkerhedspolitik, må vi naturligvis også se vore egne markedsproblemer. Jeg skal ikke gå så forfærdelig meget ind på det, der hidtil er sagt om dette spørgsmål. Jeg var meget taknemlig for økonomiministerens udtalelse om, at målsætningen i vor europæiske politik er uforandret, det må være det udvidede fællesmarked, det udvidede økonomiske europæiske fællesskab, der er det mål, som vi ikke kan lade os aflede fra. På den anden side skal vi naturligvis ikke afvise overgangsløsninger, midlertidige løsninger, blot disse ikke kompromitterer den endelige målsætning. Det er heller ikke hensigten med de nordiske forhandlinger, ikke fra noget af de nordiske landes side.

Jeg vil gerne gøre nogle enkelte bemærkninger om den tale, der har været mange steder i den offentlige debat om en nordisk toldunion. Jeg minder her om, hvad jeg for et øjeblik siden citerede, Jean Reys udtalelse om, at toldunioner hører til i det 19. århundrede, det 20. århundrede må være de økonomiske unioners tid.

Der er jo noget umiddelbart besnærende i dette, at tolden falder bort mellem de nordiske lande og omverdenen, eller rettere sagt, tolden gøres fælles, men egentlig toldunion for EFTA-varer har vi jo allerede. Så nogen større betydning ville en nordisk toldunion ikke få. Derimod må man jo gøre sig klart, at man kan ikke være medlem af to toldunioner, og risikoen for, at en nordisk toldunion ville betyde en spærring for vore videre forhandlinger om indtræden i det europæiske fællesskab, ville betyde en begrænsning i vor handlefrihed, er nærliggende, og derfor kan efter min mening en nordisk toldunion ikke drøftes undtagen i sammenhæng med en almindelig nordisk økonomisk union, underbygget af enighed mellem de nordiske lande om, at denne unions mål er en samlet tilknytning til Det europæiske økonomiske Fællesskab. Hvis denne målsætning ikke kan opretholdes, er det bedre at lytte til de mange udtalelser fra erhvervskredse, som advarer, og advarer med god begrundelse, mod en isoleret oprettelse af en nordisk toldunion.

Men selv om disse nordiske forhandlinger ikke fører til en eller anden institutionaliseret ordning, et eller andet nyt nordisk apparatur, har det selvfølgelig sin værdi, at de nordiske lande gennem stadige forhandlinger kommer hinandens økonomi nærmere. Jeg tror ikke, at de nordiske landes problemer egner sig til at løses ved institutioner. Vi står hinanden for nær, vi kender hinanden for godt, og vi er bange for, at en af os skal blive for stærk. Det er den frygt, der ligger os alle sammen i blodet, og den tror jeg vi må tage med som en højst betydnings-

[Per Federspiel.]

fuld psykologisk kendsgerning. Derfor er det ingen skade til, at vi under de nordiske forhandlinger stræber mod et endda meget vidtgående mål og nøjes med det, som vel nok til syvende og sidst må blive resultatet: et forbedret nordisk samarbejde på en række områder på den pragmatiske måde, vi nu engang er vant til at arbejde.

Jeg er altså ikke enig med hr. Ivar Nørgaard i, at der skulle være noget særligt vundet ved at få det nordiske samarbejde formaliseret; jeg tror, det er realiteterne, man i højere grad skal hæfte sig ved, og den vigtigste realitet er jo den, at de nordiske lande kan enes om en fælles europæisk politik.

Endelig vil jeg gerne på et ganske bestemt punkt rette en tak til udenrigsministeren. Jeg tænker på, at han i hele sin vurdering af den udenrigspolitiske situation ikke bygger på gisninger, hverken i afspændingspolitikken eller i den almindelige integrationspolitik, om, hvad den ene eller den anden nu har i sinde, men alene indskrænker sig til at bygge sin politik på det, som er de egentlige politiske kendsgerninger. Jeg tror det er et meget vigtigt middel til at bevare den saglige enighed, vi her i tinget har kunnet opretholde om vor udenrigspolitik i videste forstand.

Stinus: Den 21. august 1968 vil for altid være en skelsættende dato i Europas historie. Sovjetunionens handling er blevet fordømt af næsten hele verden inklusive de fleste kommunistpartier. Det kan være passende at mindes en russisk regeringserklæring fra den 30. oktober 1956, hvori det fastslås, at landene i det store socialistiske fællesskab kun kan bygge deres relationer på principperne om fuld retslighed, om respekt for territorial integritet, politisk uafhængighed og suverænitet og om ikke-indblanding i de andres indre forhold.

Heroverfor står i dag udenrigsminister Gromykos udtalelse på FNs generalforsamling, hvor han bl. a. sagde, at socialistiske stater hverken kan eller vil finde sig i en situation, hvor socialismens vitale interesser bliver truet, og hvor der bliver grebet ind i de ukrænkelige grænser for det socialistiske samfund af stater. Det er tydelig tale. Vi har nu fået klar besked om, at Sovjetunionen forbeholder sig ret til at gribe ind i et hvilket som helst socialistisk land, hvor Sovjetunionens vitale interesser trues. Sagt med andre ord: den amerikanske Monroedoktrin, som Khrustjev i Cubakrisen erklærede død, har nu fået sin pendant i noget, som man passende kan kalde Moskvadoktrinen eller Gromykodoktrinen.

Det er blevet hævdet, at Moskvaaftalen er ensbetydende med en betingelsesløs czekoslovakisk kapitulation over for russiske krav. Jeg kan ikke være enig i denne bedømmelse. Det er nok rigtigt, at den czekoslovakiske liberaliseringsproces, som prøvede at forene socialisme og frihed, er sat i stå, men man må da ikke overse den kendsgerning, at til trods for mere end to måneders besættelse har Moskva ikke opnået fuld kontrol med hverken massemedierne, administrationen eller politiet, ikke engang med det czekoslovakiske kommunistparti. De øverste ledere fortsætter, de ledere, som satte liberaliseringsprocessen i gang, de ledere, som først Pravda og nu endog enkelte vestlige kommentatorer har betegnet som forrædere. At de liberaliseringsindstillede ledere trods alt fortsætter, er et lyspunkt. Vi må forholde os afventende og se, hvad der ligger i præsident Svobodas ord om, at det socialistiske fremskridt vil blive fortsat i rimeligt tempo.

Et enkelt opmuntrende træk i forbindelse med begivenhederne i Czekoslovakiet skal nævnes, nemlig dette, at den ideologiske opdragelse af befolkningen, der er pågået siden 1958, har vist sig at være uden resultat. Den ideologiske opdragelse, der har fundet sted i Sovjetunionen siden 1918, kunne heller ikke ganske hindre meningstilkendegivelser især fra intellektuelle kredse mod Warszawapagtlandenes brutale handlemåde, og det er også opmuntrende.

Og opmuntrende er den markering, som

[Stinus.]

fandt sted den 28. oktober, af 50 års dagen for oprettelsen af republikken Czekoslovakiet. Det skulle have været en festdag, men planerne blev ændret, alle offentlige møder på jubilæumsdagen blev forbudt. Så vidt det foreligger oplyst, indgik også et løfte om, at man i Czekoslovakiet ville undlade at markere dagen, som et punkt i Moskvaaftalen. Men dagen blev markeret. Trods ledernes advarsler kom det i Prag til de største demonstrationer siden besættelsen. Moskvas reaktion er vel endnu ukendt, Det er nok at håbe, at den ganske udebliver. Men vi har fået endnu et bevis for, at ganske vist er Czekoslovakiet besat, men ingenlunde erobret.

Czekoslovakiet blev på 50 års dagen for republikkens oprettelse omdannet til en forbundsstat bestående af en czekisk og en slovakisk del. Dette skete til trods for Sovjetunionens og andre østeuropæiske landes modvilje mod selvstændige nationale mindretalsgrupper. Man behøver bare at nævne Sovjetunionen selv, hvor bl. a. ukrainerne jo kun har selvstyre på papiret. Det er svært herfra at bedømme, hvad omdannelsen til en forbundsstat kan komme til at betyde, men det må ikke overses, at netop indførelse af en forbundsstat var et af de første løfter, partisekretær Dubcek gav landet, da han kom til magten i januar, og det skal heller ikke overses, at medlemmer af den fremskridtsvenlige czekoslovakiske ledelse har udtalt, at forbundslovens ikrafttræden er et bevis på videreførelsen af den ny politik, en videreførelse af den humane socialisme. Vi kan i dag kun ønske for det czekoslovakiske folk, at det må bevare enheden, enigheden og den moralske overlegenhed, som det over for hele verden har vist sig i besiddelse af.

Mens den russiske indmarch i Ungarn i 1956 fra visse sider affødte krav om direkte militære skridt over for Sovjetunionen, har sådanne krav ikke været fremsat i forbindelse med begivenhederne i Czekoslovakiet. En mere realitetsbetonet vurdering af situationen synes at have været fremherskende. Der synes at være enighed om, at NATO i hvert fald ikke er til for at beskytte landene i den kommunistiske blok mod hinanden, selv om det dog nu ser ud til, at USA har ladet Sovjetunionen forstå, at ethvert militært skridt over for Jugoslavien vil fremkalde en direkte konfrontation mellem de to supermagter.

Det afgørende i den nuværende politiske situation er, set med det radikale venstres øjne, at undlade at drage de forkerte konsekvenser af begivenhederne i Czekoslovakiet. En omhyggelig vurdering af situationen er derfor nødvendig. Man kan spørge: har Sovjetunionen aggressive planer over for noget NATO-land? Betyder invasionen en direkte trussel mod vestlige lande? Er styrkeforholdet mellem øst og vest blevet forskudt? Er det blevet umuligt at fortsætte afspændingspolitikken? Vil invasionen i Czekoslovakiet i det lange løb påvirke afspændingsprocessen?

Med hensyn til de to første spørgsmål, er det radikale venstre af den opfattelse, at de begge kan besvares med et nej. Det er ikke sandsynligt, at Sovjetunionen i den øjeblikkelige situation har aggressive planer over for noget NATO-land, og invasionen betyder ingen direkte trussel mod vestlige lande. Specielt hvad angår det sidste, kan jeg bl. a. henvise til Moskvaaftalens bestemmelse om, at de russiske besættelsesstyrker ikke skal stationeres ved vestgrænsen til Tyskland, men på forskellige steder i landet. Tropperne skal altså ikke, som man måske kunne have ventet, sikre Czekoslovakiets grænse mod Vesttyskland, men sørge for, at Prag fastholder den af Moskva afstukne indenrigspolitiske kurs.

Til trods for mange kloge forsøg på vurderinger af Sovjetunionens sande motiv til overfaldet på Czekoslovakiet kan noget endegyldigt billede næppe tegnes endnu. Der er blevet talt om russisk frygt for svækkelse af den militære sikkerhed, såfremt Czekoslovakiet skulle gå tabt som medlem af det socialistiske samfund, hvilket ville betyde, at Sovjetunionens sikkerhedsgrænse ville blive skubbet 1.000 km tilbage. Det skal i den forbindelse ikke glemmes, at russerne kan have gode, omend historiske grunde til at nære en reel frygt for tyskere, og det er vel i den sammenhæng kun naturligt, om russerne er mere bange for de vesttyskere, som de ikke kontrollerer, end for de østtyskere, som de har hånds- og halsret over.

Der er også blevet talt om russisk frygt for, at den i Czekoslovakiet påbegyndte liberaliseringsproces kunne brede sig til andre kommunistiske lande, måske endog til Sov-

[Stinus.]

jetunionen selv, hvor liberale kræfter jo også findes. Placeringen af de russiske tropper i Czekoslovakiet taler for, at det var det sidste motiv, frygten for, at liberaliseringen i Czekoslovakiet skulle brede sig, der var det afgørende for lederne i Kreml. Dette er af afgørende betydning, når vi i dag skal gøre status over den sikkerhedspolitiske situation i Europa.

Med hensyn til spørgsmålet om, hvorvidt styrkeforholdet mellem øst og vest er blevet forskudt, er der dem, der hævder, at det er tilfældet, fordi der i dag står russiske tropper i Czekoslovakiet. Heroverfor kan med større ret hævdes, at Warszawapagten i dag er stærkt svækket militært og politisk. Thi på hvem af sine allierede kan Sovjetunionen egentlig stole i dag? En militær styrkelse af NATO er sandsynligvis, hvad Sovjetunionen i dag ønsker mest af alt, og er måske også et ønske, der kunne tages med som motiv til invasionen, fordi en sådan styrkelse af NATO uundgåeligt vil motivere en styrkelse af Warszawapagten, skabe nyt sammenhold, stramme det russiske greb, og som tingene har udviklet sig, med tilbagevirkende kraft militært retfærdiggøre den russiske indmarch.

Sovjetunionen har brug for den kolde krig til at fastholde grebet om Østeuropa. Men det er det radikale venstres opfattelse, at vi ikke skal hjælpe de russiske ledere til en sådan retfærdiggørelse. Det er vor opfattelse, at regeringen inden for NATO skal modarbejde alt, der kan føre til en skærpelse af forholdet mellem øst og vest, og jeg glæder mig over udenrigsministerens klare ord om, at der ikke eksisterer nogen anden acceptabel udenrigspolitisk målsætning end afspænding og forståelse mellem øst og vest. Mere end nogen sinde gælder det nu, at de militære synspunkter i NATO tvinges i baggrunden til fordel for de politiske.

Midt i chokvirkningen efter det russiske overgreb må vi, hvor svært det end måtte være, arbejde videre mod en afspænding. Vi må være med til at fjerne de russiske frygtmotiver, der gælder Sovjetunionens militære sikkerhed, og af den grund være forsigtige med en militær styrkelse af NATO, der kan tjene til yderligere at forrykke balancen. Vi må heller ikke glemme, at selv om NATO for os er en forsvarsalliance, så betragtes alliancen af Sovjetunionen og de østeuropæiske lande som en aggressiv kapitalistisk sammenslutning. Vi må heller ikke glemme, at de kapitalistiske lande, hvortil vi jo hører, af de østeuropæiske folk og af russerne betragtes med lige så stor mistro og mistillid som den, hvormed vi måske ser på dem.

Med særlige øjne ser man — som tidligere nævnt — på tyskere, og derfor må vi nu inden for NATO i særdeleshed undgå alt, hvad der af Sovjetunionen kan fortolkes som en styrkelse af vesttysk aggressivitet. Øget atombevæbning af styrkerne i Europa vil ikke gavne afspændingen, og et krav fra den vesttyske forsvarsminister, Gerhard Schröder, om placering af et bælte af atomminer langs Vesttysklands østgrænse, må den danske regering efter det radikale venstres opfattelse kategorisk modarbejde inden for NATO. Gerhard Schröder har også udtalt, at vi — det vil sige NATO — må være forberedt på at være først til at tage kernevåben i brug. Den tyske forbundskansler, Kiesinger, har udtalt sig til fordel for en styrkelse af vestens forsvar og omtalt tankerne om en europæisk kerne inden for NATO. USA ønsker stærkere europæisk deltagelse i forsvarsarrangementerne, og vicepræsident Hupert Humphrey har ytret sig om det ønskelige i en udvidelse af Norges og Danmarks patruljetjeneste i Nordsøen og Skagerrak, idet en udvidelse af denne virksomhed ville være et håndfast bevis på de nordiske landes vilje til at styrke NATO.

Med hensyn til mulighederne for en videreførelse af afspændingspolitikken, er det det radikale venstres opfattelse, at en fortsat afspænding vil være det eneste realistiske vestlige bidrag til liberaliseringen i Czekoslovakiet og det øvrige Østeuropa. Militære foranstaltninger nu kan kun føre til en genopblussen af den kolde krig, hvilket igen vil betyde en svækkelse af netop de kræfter i Østeuropa, til hvilke vi må sætte vort håb om afspænding, og en styrkelse af de nykonservative, stalinisterne.

Før begivenhederne i Czekoslovakiet talte man om en europæisk afspænding. Den indre sammenhæng og styrken i begge de europæiske pagtsystemer var i opløsning, ikke fordi de europæiske problemer var løst, men simpelt hen på grund af den stiltiende forståelse mellem Sovjetunionen og USA, der havde fjernet frygten for en direkte amerikansk-

[Stinus.]

russisk konfrontation i Europa. Det er måske nødvendigt at gøre opmærksom på, at den stiltiende forståelse fortsat eksisterer til trods for begivenhederne i Czekoslovakiet. Vi oplevede jo netop den 21. august og dagene derefter endnu et bevis på supermagternes opdeling af verden i interesseområder. Vi husker Ungarn, vi husker Cuba og Den dominikanske Republik. USA havde — således som også amerikanske liberale understregede det — ingen ret til moralsk forargelse over russernes besættelse af Czekoslovakiet. Når kineserne hævder, at russerne handlede i Czekoslovakiet med USAs stiltiende samtykke, er det jo ikke helt forkert.

Kun øget samarbejde mellem Vest- og Østeuropa kan medvirke til, at verden ikke permanent opdeles i to interesseområder, hvor supermagterne gensidig overlader til hinanden at herske efter behag inden for hver sit område. Det er de små lande, der nu må sørge for, at vi kommer videre, at vi tager skridt til at opløse fronterne, til at fjerne frygten. Det er de små og mellemstore nationer i Europa, som må fortsætte bestræbelserne for at nå frem til en europæisk sikkerhedsordning.

Vi tror, det er mere nødvendigt end nogen sinde før med øget kontakt på alle områder, også direkte mellem de to pagtsystemer. Vi tror, at en accept af de faktisk bestående grænser, ratifikation af traktaten mod ikkespredning af atomvåben, oprettelse af atomfrie zoner og nedskæring af bestående atomlagre vil fremme afspændingspolitikken. Den danske regering kan efter vor opfattelse tage et første skridt ved en snarlig optøning af forbindelserne med Østeuropa på det politiske, økonomiske og kulturelle plan.

På den belgiske udenrigsminister Harmels initiativ besluttede NATOs 15 medlemslande i 1966 at studere de fremtidige opgaver, som alliancen står over for, og hvad der kan gøres for at løse disse med henblik på at styrke alliancen som en faktor for varig fred. Resultatet blev den såkaldte Harmelrapport, der efter begivenhederne i Czekoslovakiet af enkelte politikere er blevet erklæret for død og uden mening. Denne opfattelse deles ikke af det radikale venstre, som dog heller ikke før den 21. august anså Harmelrapporten for at være noget epokegørende dokument. Harmelrapporten kan vel imidlertid opfattes som en begyndelse, og den er i hvert fald det nærmeste, NATO hidtil er kommet sin rolle som afspændingsinstrument. Jeg skal derfor tillade mig her at fremkomme med nogle citater fra rapporten, som altså måske vil kunne danne grundlag for NATOs fremtidige målsætning.

Det hedder i rapporten:

„Udviklingen i Sovjetunionens og de østeuropæiske landes politik giver grund til håb om, at disse regeringer efterhånden kan komme til at indse de fordele, de vil have af et samarbejde for nå frem til en fredelig løsning."

Det er netop på dette punkt, at skeptikerne nu har hentet næring til deres fortsatte skepsis, men man har jo også i Harmelrapporten brugt ordene „håb" og „efterhånden". Set med det radikale venstres øjne er det helt centrale i rapporten Atlantpagtmedlemmernes erkendelse af, at den internationale situation, siden Atlantpagten blev undertegnet i 1949, har ændret sig væsentligt, og at alliancens politiske opgaver som følge deraf har fået nye dimensioner. Konklusionen heraf kan også gives med et citat fra rapporten, hvori det hedder:

„Vejen til fred og stabilitet i Europa hviler specielt på konstruktiv brug af alliancen i afspændingens tjeneste."

Det er vel bl. a. dette, der i den af udenrigsministeriet udsendte gråbog om udviklingen inden for NATO 1966-67 så smukt omtales som „den danske alliancefilosofi". Efter det radikale venstres opfattelse må denne „danske alliancefilosofi" opretholdes.

I Harmelrapporten understreges det, at en endelig og stabil europæisk ordning ikke er mulig uden en løsning af Tysklandsspørgsmålet. Muligheden for en krise kan ikke udelukkes, så længe de politiske problemer i Europa, først og fremmest Tysklandsspørgsmålet, forbliver uløste. Man bevæger sig imidlertid som katten om den varme grød, når man bestandig taler om en løsning af Tysklandsproblemet uden at komme ind på, hvilken løsning man kunne tænke sig. Ved Tysklands optagelse i Atlantpagten i 1954 tiltrådte samtlige NATO-lande, herunder Danmark, en erklæring om, at de betragter Forbundsrepublikken — altså Vesttyskland — som eneberettiget til at tale på Tysklands vegne som repræsentant for det tyske folk i mellemfolkelige anliggender,

[Stinus.]

ligesom det fastsloges, at et genforenet Tyskland forblev et afgørende mål for deres politik.

Tiden er inde til, at den danske regering inden for NATO virker for, at denne politik tages op til revision, først og fremmest fordi det har vist sig, at den hidtil totalt har umuliggjort en tilnærmelse mellem de to tyske stater. Om dette gøres med store fanfarer og megen publicity eller ad mere stilfærdige diplomatiske kanaler, er for os af underordnet betydning. Det afgørende er, at der sker noget, for først når denne målsætning fra 1954 er ændret, vil NATO kunne føre aktiv afspændingspolitik.

Den politiske skillelinje i Europa vil vare i generationer, og det gælder om at få et fornuftigt og fredeligt samarbejde etableret over skillelinjen. DDR ligger inden for den kommunistiske interessessfære, og vi må anerkende dette på samme måde som udenrigsminister Willy Brandt, der i juni i år udtalte, at Vesttyskland ingen bagtanker havde om at ville plukke enkelte lande ud af Warszawapagten. Udtalelsen blev formodentlig fremsat i forbindelse med Vesttysklands daværende relationer med Czekoslovakiet og Rumænien, men jeg vil gerne tro, at den også gælder DDR.

En tilnærmelse mellem østlige og vestlige synspunkter med hensyn til Østtysklands status kunne være et vigtigt skridt på vejen. Et første skridt kunne være, at vestlige lande, eventuelt alle NATOs medlemslande, i praksis accepterede, at der findes en østtysk statsdannelse, hvis ledelse må inddrages i alle forhandlinger om en ændring af de europæiske forhold. At fastholde, at DDR ikke eksisterer, er som strudsen at stikke hovedet i busken for realiteterne, hvad enten vi nu synes om disse realiteter eller ej.

Jeg skal i øvrigt ikke her give andre lande råd om, hvordan de kunne normalisere deres forhold til DDR, til Østtyskland, men på det radikale venstres vegne vil jeg gerne fremsætte et par forslag til den danske regerings velvillige overvejelse.

Ud over et initiativ inden for NATO — og danske initiativer har der jo ikke været for mange af inden for alliancen — til en ændring af målsætningen som tidligere omtalt kunne jeg foreslå oprettelse af et dansk handelskammer i DDR og afskaffelse af kontrolrådspassene. Det forekommer mig, at forbundskansler Kiesinger på et tidspunkt gik ind for, at Vesttyskland skulle oprette et handelskammer i DDR. Er udenrigsministeren i stand til at give nærmere oplysninger herom og om, hvordan Vesttyskland varetager sine handelsmæssige forbindelser med DDR i det hele taget?

Kontrolrådspas for østtyskere, der ønsker at rejse til Danmark, er kun et irritationsmoment og tjener for mig at se intet andet formål end netop at irritere. Når Sverige og NATO-landet Frankrig kan nøjes med det østtyske legitimationskort, skulle det også være muligt for Danmark. Det må i høj grad beklages, at de allieredes visumkontor i Berlin nu oven i købet har indført skærpede bestemmelser for udstedelse af de midlertidige opholdstilladelser til østtyskere, som vil besøge NATO-lande. Ganske vist er de skærpede bestemmelser at opfatte som en modforanstaltning til Ulbrichts krav om, at vesttyskere i stedet for identitetskort skal forevise pas med visum, når de skal til Berlin, men det er ingen retfærdiggørelse. DDRs krav må nemlig opfattes som et forståeligt omend beklageligt skridt i kampen for at få DDR anerkendt af NATO-landene som en selvstændig stat, når det hidtil ikke er lykkedes ad andre veje.

Det radikale venstre har gang på gang gjort sig til talsmand for den opfattelse, at det allierede visumkontor i Berlin skulle give mere rundhåndet adgang til indrejse ud fra det synspunkt, at kontakter over landegrænserne fremmer forståelsen og afspændingen. Vi mener ikke, at den vestlige verden har noget at tabe ved hverken besøg i eller fra de kommunistiske lande, tværtimod. Derfor finder vi det helt urimeligt, at samtlige NATO-lande må deltage i reaktionen mod DDRs krav. Netop nu gælder det nok mere end nogen sinde om at etablere så mange og så frie rejseforbindelser som muligt til og fra alle østlande. Hvis der skal lægges hindringer i vejen for de rejseforbindelser, der også er et led i afspændingsbestræbelserne, bør det i hvert fald ikke være landene i den såkaldte frie verden, der lægger hindringer i vejen. Det radikale venstre opfordrer derfor også på dette område den danske regering til at gå i spidsen med et initiativ.

I Harmelrapporten omtales NATO-alli-

[Stinus.]

ancen som en samarbejdende gruppe stater, der deler de samme idealer; dette er jo da i øvrigt også fastslået i selve den nordatlantiske traktat, i hvilken det hedder, at deltagerne er fast besluttede på at sikre deres fælles frihed, fælles traditioner og kultur hvilende på demokratiets og den personlige friheds grundsætninger og på lov og ret. Hvordan står det til med efterlevelsen af disse høje principper, lever NATO-landenes folk i frihed i demokrati, i samfund baserede på den personlige friheds grundsætninger og på lov og ret? Ikke alle. Og hvordan forholder NATO sig over for de lande, som ikke efterlever de høje principper om frihed og demokrati?

Det var udmærket, at Danmark i form af skriftlige erklæringer til NATO-generalsekretæren og til de enkelte landes NATO-ambassadører gjorde opmærksom på sin holdning til militærkuppet i Grækenland i april 1967, og det var udmærket, at man i erklæringen og senere i danske ministerindlæg i NATO understregede vigtigheden af, at NATOs vilje til at vogte over de demokratiske idealer ikke kan drages i tvivl; men en kendsgerning er det, at de danske synspunkter vedrørende militærkuppet i Grækenland ikke kunne fremføres i NATO-rådet, og at NATOs vilje til at vogte over de demokratiske idealer netop af den grund kan drages i tvivl. På papiret er idealerne forsvar for frihed og demokrati i orden; i praksis kan det komme til at se ud, som om NATO først og fremmest på baggrund af alliancens almindelige accept af situationen i Grækenland er reduceret til bare at være en antikommunistisk alliance, og er det nok?

For nogle dage siden meddelte den amerikanske regering, at den har genoptaget sine leverancer af svære våben til Grækenland. Dermed er den våbenboykot mod Grækenland, som blev indført kort efter militærjuntaens magtovertagelse, bragt til ophør. Motiveringen for boykotten var, at man ville lægge tryk på de militære diktatorer for at få dem til at ændre styret i demokratisk retning. Denne ændring er ikke indtruffet til trods for den folkeafstemning, der har været afholdt i Grækenland. Den nye forfatning er trådt i kraft med undtagelse af 12 paragraffer om forsamlings-, tale-, presse- og ytringsfrihed, der først skal føres ud i livet, når juntaen mener, at tiden er inde. Juntaen bestemmer også, hvornar de første valg skal afholdes. Det demokratiske præg er udeblevet, og når våbenleverancerne fra USA nu er genoptaget i fuldt omfang, sker det efter USAs forklaring af hensyn til de fælles NATO-interesser, den ændrede militære situation i Mellemeuropa og den russiske fremtrængen i det østlige Middelhav.

Det er det radikale venstres opfattelse, at beslutningen i stedet for at styrke de fælles NATO-interesser betyder en alvorlig svækkelse af disse. USAs skridt kan ikke undgå at blive opfattet som en tillidserklæring til militærjuntaen, en tillidserklæring, der oven i købet virker dobbelt stærk, fordi den følger så hurtigt efter folkeafstemningen. Personer med kun et perifert kendskab til de faktiske forhold i Grækenland kan herved let blive bibragt det indtryk, at folkeafstemningen virkelig var et udtryk for den græske befolknings indstilling til militærjuntaen.

USA har i 18 måneder forsøgt at øve en vis pression mod militærstyret. I NATOs navn har man nu opgivet denne politik til skade for NATO. De demokrater og modstandere af styret i øvrigt, som indtil nu har sat deres håb til et NATO, der skulle værne demokratiet, kan herefter blive tvunget til at søge støtte andre steder. På længere sigt kan dette kun betyde en svækkelse af NATO og af det vestlige sikkerhedssystem i det hele taget. Man skal næppe fæste lid til de forlydender, der har været fremme i det svenske Aftonbladet om, at juntaen vil sende 2.000 mand til Vietnam som tak for genoptagelsen af våbenhjælpen, men selv uden en sådan yderligere kompromittering af den amerikanske politik over for juntaen vil jeg gerne understrege nødvendigheden af, at spørgsmålet om våbenhjælp til diktaturlande inden for NATO nu igen tages op inden for alliancen.

Det er beklageligt, at den amerikanske forsvarsminister, Clark Clifford, i et senatsudvalg kan erklære: de forpligtelser, vi har ifølge Atlantpagten, er langt mere betydningsfulde end spørgsmålet om, hvilken regering de har i Grækenland, og hvad vi mener om den. Vi har nu hørt, at hr. Per Federspiel beklageligvis deler denne opfattelse. Det er imidlertid vort håb og vor tro, at denne opfattelse ikke deles af den danske regering —

[Stinus.]

det er jo i øvrigt blevet bekræftet af udenrigsministerens ord i dag om, at udviklingen i Grækenland er en klar politisk belastning for NATO. Atlantpagten er en alliance for frihed og demokrati, og vi må inden for pagten fremføre vore synspunkter, således som udenrigsministeren i dag har lovet at gøre det også med hensyn til Grækenland, på samme måde, som vi har gjort det over for den europæiske menneskerettighedskommission.

Det radikale venstre mener i øvrigt, at tiden er inde til inden for NATO at rejse en principiel debat om alliancens stilling til de medlemslande, der regeres af diktatorer. Konklusionen af en sådan debat må være, at sådanne lande udelukkes af alliancen, medmindre de indfører demokratisk styreform. Det er jo ikke alene Grækenland, det drejer sig om, også Portugal har et alt andet end demokratisk styre. Jeg skal imidlertid lade dette ligge i dag, da situationen efter Salazars sygdom og politiske død endnu er ganske uafklaret, men en klar afstandtagen fra Portugals kolonikrige i Afrika er påkrævet og en begrænsning af den militære støtte til Portugal, således at det kan udelukkes, at NATO bidrager til at støtte disse krige. Den portugisiske regering bruger op mod halvdelen af budgettet til forsvaret i sine forskellige områder, og det er overvejende sandsynligt, at landet ikke ville kunne fortsætte sin kolonipolitik, såfremt det ikke blev forsynet med udstyr fra lande inden for NATO.

FNs særlige komité til afskaffelse af kolonistyre har vedtaget en resolution, der fordømmer den portugisiske regering for anvendelse af napalm og fosfor og for dens forberedelser til anvendelse af giftgas og andre kemiske våben som støtte for dens kolonikrig mod Portugisisk Guineas befolkning. Denne sag bør også behandles i NATO ligesom hele det principielle spørgsmål om andre NATO-landes våbenhjælp til diktaturregimerne.

Jeg skal endnu en gang vende tilbage til Harmelrapporten, hvori det hedder:

„Atlantpagtens område kan ikke behandles isoleret fra resten af verden. I overensstemmelse med hidtidig praksis vil de allierede også fortsat på uforpligtende basis konsultere hinanden i tilfælde, hvor der måtte være behov herfor."

Det radikale venstre kan kun være tilfreds med, at der i overensstemmelse hermed i NATO klart er givet udtryk for danske synspunkter vedrørende f. eks. Vietnamkrigen, men vi finder, at man skal gå videre, for til syvende og sidst må NATO-partnernes politik i den øvrige del af verden indgå blandt de faktorer, der i den sidste ende må være afgørende for Danmarks forhold til alliancen. Det vil således være en betydelig belastning for NATO, hvis USA i en række udviklingslande, først og fremmest i Latinamerika, som alliancens mest betydningsfulde medlem fortsat identificerer sig med og yder militær støtte til kræfter, som virker hæmmende på nødvendige sociale og økonomiske reformer.

Danmarks sikkerhedspolitik er uændret, har i mange år været mottoet, men det er omstændighederne ikke, og det bør naturligvis påvirke vor politik i fremtiden. Der er dog sket den ændring, at der nu tales om at gøre NATO og Warszawapagten til instrumenter for afspændingspolitikken. Tiden vil vise, om denne tale kan blive til mere end ønskedrømme, for vi må ikke glemme, at både NATO og Warszawapagten er skabt som militæralliancer med et ganske andet formål. Den danske regering må fastholde, at man efter 1969 kan udmelde sig af NATO med et års varsel, og det skal endnu en gang slås fast, at skulle et krav om en forlængelse af traktaten opstå og vinde tilslutning, vil det være nødvendigt, at befolkningen får lejlighed til at tage stilling.

Det radikale venstres stilling til fortsat dansk medlemskab afhænger ganske af alliancens muligheder som organ for afspændingsbestræbelser. Det må klart fremgå af den af NATO førte politik, at politiske hensyn i højere grad end hidtil prioriteres forud for de militære, og at man aktivt arbejder frem imod at skabe forudsætninger for magtblokkenes opløsning og etablering af en egentlig europæisk sikkerhedsordning. Også den danske regerings politik inden for NATO vil jo have indflydelse herpå. Jeg kan i den forbindelse tilføje, at det radikale venstre med stor interesse afventer resultaterne af arbejdet i det sikkerhedspolitiske udvalg, som regeringen har nedsat.

Det er blevet antydet, at den seneste udvikling i Europa ikke vil kunne undgå at få forsvarspolitiske konsekvenser også for Dan-

[Stinus.]

mark. Det radikale venstre har ikke den opfattelse, fordi vi, således som det skulle fremgå af, hvad jeg allerede har sagt, ikke finder, at den europæiske sikkerhedspolitiske situation er væsentligt ændret. Folketinget vil jo i øvrigt ved anden lejlighed få anledning til en drøftelse af specielt det danske forsvar. I den diskussion kan man vel forvente, at tjenestetidens længde og styrkemålene vil blive de aktuelle spørgsmål.

Medens det er klart, at den danske udenrigspolitiske indflydelse bør og kan være størst i forholdet til vore egne allierede, det vil sige vore NATO-partnere, og da naturligvis i første række med hensyn til den egentlige europæiske politik, så bør det også efterhånden være klart, at hverken den danske eller den europæiske politik kan optræde isoleret. Verden er i dag blevet så lille, at et hvilket som helst lands politik og en hvilken som helst alliances politik må ses i en større, i en global sammenhæng. Danmark er så lille en faktor set i denne sammenhæng, at vi ikke selv kan skabe den udenrigspolitiske situation, vi ønsker — hvilken magt kan egentlig det i dag? — men vi er tvunget til at tilrettelægge vor udenrigspolitik på det af andre — og det vil naturligvis i første række sige stormagterne — skabte grundlag. Det betyder ikke, at vi er uden indflydelse eller behøver at være det i hvert fald, men for os gælder det i endnu højere grad end for større lande om at spille vore kort rigtigt.

Det er ofte blevet sagt, at FN er en af grundpillerne i dansk udenrigspolitik, så ofte, at det af mange efterhånden opfattes som en kliché uden indhold. FNs tilsyneladende magtesløshed i mange situationer, f. eks. borgerkrigen i Nigeria, Vietnamkrigen og den faktisk permanente krigstilstand i Mellemøsten, har været med til at styrke denne opfattelse. En medvirkende årsag og måske til syvende og sidst den afgørende er den, at det til trods for tilstedeværelsen af FNs informationskontor for de nordiske lande her i landet, til trods for private organisationers initiativ og virksomhed og til trods for nogle politikeres indsats på dette område aldrig er lykkedes at popularisere FN og FNs mange positive resultater på en sådan måde, at man til fulde har haft den folkelige opbakning bag Danmarks FN-politik, som netop skulle være drivkraften. En bedre udenrigsministeriel pressetjeneste ville også kunne fremme forståelsen og interessen for FN, med øjeblikkelige udsendelser af afstemningsresultater i De Forenede Nationer, med klare oplysninger om, hvordan Danmark stemte og hvorfor. FN er for langt borte fra de fleste. Det radikale venstre ser også gerne, at der findes veje og midler til, at folketingets medlemmer holdes underrettet om de løbende nedrustningsbestræbelser.

Passiviteten over for FN hænger nok også sammen med de helt urealistiske forventninger, mange nærede til FN i årene lige efter den anden verdenskrig. Vi befinder os endnu i den uundgåelige reaktions, skuffelsens periode, men FN er efter det radikale venstres opfattelse med alle sine mangler det eneste internationale organ, der kan sikre freden, og Danmark må derfor først og fremmest bygge sin udenrigspolitik på FN. Der er langt igen, inden organisationen kan udvikles til en egentlig verdensmyndighed, der har mulighed for at træffe beslutninger i afgørende spørgsmål, men FN har allerede i dag stor betydning, fordi organisationen kan hindre mindre stridigheder i at udvikle sig til verdensomspændende konflikter. Danmark må derfor arbejde på, at FN styrkes og videreudvikles.

For en ordens skyld skal jeg understrege nødvendigheden af gennemførelsen af universalitetsprincippet i FN. Alle stater må med i FN, herunder naturligvis Kina, hvis optagelse Danmark i en årrække har støttet, men på længere sigt nok også de såkaldte delstater, de to Tysklande, Nord- og Sydkorea, Nord- og Sydvietnam. Hvad angår optagelsen i FN af delstaterne, rummer denne en række anerkendelses- og ikke-anerkendelsesproblemer, som dog nok kunne løses, hvis viljen var til stede. Danmark kunne se det som sit mål at arbejde på at skabe denne vilje, der også kunne blive en vigtig faktor i afspændingspolitikken. Det skal i denne sammenhæng bemærkes, at det netop i år er lykkedes til trods for vanskeligheder, der på forhånd forekom uovervindelige, at få gjort både den østtyske og den vesttyske FN-forening til medlemmer af verdensføderationen af FN-foreninger, måske et lille skridt, men dog et skridt.

[Stinus.]

Der er blandt de danske politiske partier enighed om, at FN må have rådighed over særligt uddannede styrker, som kan sættes ind i farlige situationer. Danmarks positive holdning hertil er velkendt og manifesteret ved flere konkrete skridt. De memoranda, som i marts i år er tilstillet FN, indeholder enkeltheder vedrørende de nordiske landes FN-beredskabsstyrker, og de kan måske være med til at bane vejen for en enighed i FN om organisationens fremtidige fredsbevarende operationer. I øjeblikket må vi, som udenrigsministeren i sin tale i De Forenede Nationer, beklage den fundamentale uenighed blandt FNs medlemslande om principperne for finansiering og iværksættelse af fredsbevarende operationer.

Jeg havde for få dage siden lejlighed til fra denne talerstol at give udtryk for det radikale venstres positive tilslutning til regeringens forslag om ratifikation af traktaten om ikke-spredning af kernevåben. Jeg understregede da, og skal gøre det her igen, den rolle, De Forenede Nationer har spillet med hensyn til udformningen af denne traktat. I De Forenede Nationers regie er dette vigtige skridt mod nedrustning taget. De næste skridt må være en nedskæring af eksisterende våbenlagre, en prøvestopaftale, der også forbyder underjordiske kernevåbensprængninger, og oprettelse af flere kernevåbenfri zoner. En heldig gennemførelse af ikke-spredningstraktaten er helt afhængig af, om det lykkes at opnå en bred tilslutning til den. Jeg skal derfor endnu en gang opfordre regeringen til at arbejde for, at traktaten undertegnes af flest mulige stater.

Det radikale venstre glæder sig over, at den danske regering nu i FN vil fremsætte et resolutionsforslag, der indebærer — om end begrænsede — skridt henimod en våbenkontrol. Allerede under den tidligere regering har Danmark i FN peget på, at en international aftale vedrørende handel med våben i høj grad kunne tjene fredens sag. Jeg vil gerne spørge ministeren, om det vil være muligt på nuværende tidspunkt eventuelt at uddybe de tanker, regeringen gør sig på dette område.

I borgerkrigen i Nigeria har Danmark gennem danske og internationale hjælpeorganisationer været i stand til at yde en vis humanitær indsats. Danmarks bestræbelser har til nu udelukkende været rettet mod en løsning af de humanitære problemer, og udenrigsministeren har i FN erklæret, at den danske regering fortsat er rede til at støtte ethvert realisabelt forslag om at udvide det humanitære hjælpearbejde og gøre det mere effektivt. Jeg kan naturligvis kun hilse dette tilsagn velkommen — det er et tilsagn i fuld overensstemmelse med de bedste danske traditioner på det humanitære område — men vore forpligtelser ophører ikke hermed. En humanitær indsats kan ikke fritage os for et politisk ansvar, og den omstændighed, at de afrikanske staters egen organisation, OAU, stiller sig afvisende over for, at Nigeriaspørgsmålet tages op i FN, burde ikke være tilstrækkelig til at holde os tilbage fra at tage et sådant skridt. Udenrigsministeren har allerede i FN taget til orde mod våbenleverancerne til parterne i den nigerianske borgerkrig. Vi kan gøre det igen endnu stærkere og samtidig rejse spørgsmålet om krigen i det hele taget.

Jeg mener naturligvis ikke, vi skal tage stilling til den politiske side af konflikten, men borgerkrigen har for længst passeret det punkt, hvor de afrikanske stater med nogen ret kan hævde, at den er et afrikansk anliggende. Derfor, og fordi vi hverken leverer våben til parterne eller har olieinteresser på spil, kan og bør vi endnu en gang forsøge at finde grundlag for sagens behandling i De Forenede Nationer.

Situationen i Mellemøsten er ikke alene uafklaret, men tilsyneladende igen spændt til bristepunktet. De seneste skyderier synes iværksat fra ægyptisk side. De næste vil måske følge på israelsk initiativ. Det har fra politisk side i Israel været antydet, at man ville tage forholdsregler uden for

[Stinus.]

FN i form af en aktion for at overbevise Ægypten om konsekvensen af dets handlinger. Begge parter i Mellemøsten spiller et meget højt spil, og i baggrunden skimter man konturerne af stormagternes spil. Den tredje part i sagen, FN, repræsenteret ved den svenske ambassadør Jarring, har ikke haft let spil i sin opgave: at fremme enighed og bistå bestræbelser for at tilvejebringe en fredelig og acceptabel løsning. Intet under, at ambassadør Jarring har truet med at nedlægge sit hverv og opgive sin mission, der kan synes aldeles håbløs. For til trods for vedholdende rygter om fredskontakt mellem Jordan og Israel navnlig i de seneste uger, er der ingen konkrete tegn på en bedring, medmindre da netop skyderierne fra ægyptisk side skal opfattes som et tegn på, at noget er i gære mellem Israel og Jordan. Den voksende indre uro i Jordan og en truende regeringskrise mellem „høge" og „duer" i Israel kan måske også udlægges positivt.

Der vil næppe være mange, som vil beskylde Danmark for at være uvenligt indstillet over for Israel. Det har måske oven i købet undertiden knebet med at opnå den tilstrækkelige balance i vort syn på situationen i Mellemøsten. Netop derfor vil jeg gerne fremsætte nogle kritiske bemærkninger om Israels politik siden 6 dages krigen sidste år. For det første har Israel set herfra været meget usmidig i forholdet til sine arabiske naboer, for det andet har Israel ført en yderst provokerende politik i de af Israel besatte arabiske områder dels gennem en påbegyndt israelisering af visse af områderne ved bosættelse af israelske kolonister, dels ved at føre en meget hårdhændet undertrykkelsespolitik i de besatte områder. At sprænge arabiske bygninger i luften efter arrestation af mistænkte personer tjener efter min opfattelse ikke Israels sag.

Mens man fra israelsk side nu møder med både en Ebanplan og en Allonplan — og det er noget meget positivt — har det været meget svært at få øje på konkrete arabiske forslag til en fredsordning. Der er rygter om, at Nasser skulle være villig til at placere Gazastriben under FNs formynderskab, til at arbejde for en ophævelse af den arabiske økonomiske boykot af Israel og til at garantere israelske skibes sejlret i både Tiranstrædet og Suezkanalen. Dette er muligvis kun rygter, men det er sikkert realistisk, når det samtidig hævdes, at Nassers accept af Israels hidtil ubønhørlige krav om direkte forhandlinger ville betyde Nassers politiske død — og han ville næppe blive efterfulgt af noget mindre militant styre.

Ambassadør Jarrings mæglingsmission kan synes håbløs, så meget mere håbløs på baggrund af den militære opladning, der med supermagternes hjælp finder sted i området. Danmark må i overensstemmelse med FNs resolutioner virke for forhandling på grundlag af gensidige indrømmelser, herunder ophør af krigstilstanden, israelsk tilbagetrækning fra de besatte områder, fri besejlingsret for alle gennem internationale vandveje, løsning af flygtningespørgsmålet, etablering af demilitariserede zoner samt naturligvis garanti for de derværende staters uafhængighed. Danmarks muligheder for at gøre en indsats i Mellemøsten er af indlysende årsager små, men ethvert forsøg på at påvirke parterne i en retning, der kan føre dem nærmere hinanden, skal gøres.

Også om fredsmulighederne i Vietnam svirrer rygterne. Det radikale venstres stilling, at det tilkommer USA at tage skridt til en betingelsesløs standsning af bombardementerne som en nødvendig forudsætning for, at realitetsforhandlinger kan komme i gang, er velkendt, og vi har derfor med glæde hilst rygterne om et snarligt bombestop velkommen, men desværre er det jo altså endnu kun blevet ved rygterne, og den faktiske stilstand i krigen, som herskede på et vist tidspunkt, ser også ud til at være blevet afbrudt af nye kampe.

Man kan desværre ikke frigøre sig for fornemmelsen af, at det øjeblikkelige forløb af fredsforhandlingerne og USAs valgkamp meget nøje hører sammen, oven i købet på en så speget måde, at det er komplet umuligt at fastslå, hvem der vil hvad og hvorfor. Det er vel givet, at Johnsonregeringen forsøger at varetage præsidentkandidat Humphreys interesser, men støtter Sydvietnams regering, som nu ønsker en afamerikanisering af fredsforhandlingerne. Humphrey eller Nixon? Meget tyder på, at sydvietnamesiske „høge" betragter Nixon som deres mand og ikke ønsker at give demokraterne

[Stinus.]

det kort på hånden, at kampene bringes til ophør umiddelbart før valget den 5. november. Og hvem støtter Nordvietnam? Foretrækker kommunisterne, at USAs næste præsident kommer til at hedde Humphrey eller Nixon? At de kan få indflydelse på valget, og at de ved det, og at de ikke er helt ligeglade, er klart.

Det afgørende i de vietnamesiske fredsforhandlinger er nu ikke længere, om Nordvietnam vil anerkende Saigonregeringen som forhandlingspartner, eller om USA vil anerkende FLN. Det afgørende er, om USA vil tvinge Saigonregeringen til at acceptere befrielsesfronten som forhandlingspartner og vel at mærke ikke bare, som Saigonregeringen ønsker det, som en del af den nordvietnamesiske delegation, men som selvstændig partner ved forhandlingsbordet. Det er heldigvis næppe troligt, at den amerikanske regering vil lade sin politik bestemme af Saigonregeringen.

Det radikale venstre kan kun glæde sig over den bevægelse, der nu ser ud til at være kommet i forhandlingerne, og jeg vil gerne benytte lejligheden til at understrege den fornyede aktualitet af det fra dansk side givne og i dag bekræftede tilsagn om villighed til at medvirke i et genopbygningsprogram for Vietman — både Syd- og Nordvietnam, går jeg ud fra — efter krigens ophør.

Udenrigsministeren har omtalt det forberedende arbejde, som de nordiske lande i fællesskab har gjort med hensyn til medvirken i et sådant genopbygningsprogram. Vil udenrigsministeren på nuværende tidspunkt, da en indsats glædeligvis ser ud til at kunne blive aktuel inden for en overskuelig tid, kunne give mere detaljerede oplysninger om dette forberedende arbejde, eventuelt også oplyse om dansk villighed til i givet fald at medvirke i en FN-styrke i Vietnam?

Det er det radikale venstres vurdering, at den markedspolitiske situation ikke har ændret sig, siden folketinget sidst havde lejlighed til at diskutere dette problem. Efter at Bonns forslag om et handelspolitisk arrangement mellem Storbritannien og fællesmarkedet med henblik på senere fuldt britisk medlemskab kategorisk blev afvist af udenrigsminister Debré, er døren for dansk medlemskab fortsat lige lukket, og der er endda ting, der tyder på, at den nu vil blive ekstra forsvarligt aflåst. Allerede i slutningen af september gav den franske udenrigsminister udtryk for den opfattelse, at de langtrukne drøftelser om fællesmarkedets udvidelse stod i vejen for den interne udvikling i fællesmarkedet. Dette skal næppe opfattes som større fransk imødekommenhed, og nu foreslår den franske regering da også sine fællesmarkedspartnere, at de på et udenrigsministermøde berammet til at finde sted i Bruxelles den 4. november skal diskutere, hvordan fællesmarkedets interne samarbejde styrkes, og — af særlig interesse for os — at spørgsmålet om optagelse af Storbritannien, Danmark, Norge og Irland indtil videre tages af bordet.

Dannelsen af et vesteuropæisk marked omfattende både EFTA og fællesmarkedet og med friere handelssamkvem med Østeuropa må naturligvis fortsat være et vigtigt mål for den danske markedspolitik. Men det er ikke af mindre betydning, at det nordiske samarbejde udvikles mest muligt. Det radikale venstre mener, at dette bør ske med dannelsen af en egentlig nordisk toldunion med frihandel for industrivarer, med betydelig udvidelse af samhandelen med landbrugs- og fiskeriprodukter samt med stærk samordning på alle det økonomiske livs øvrige områder. Vi er opmærksom på, at de nordiske landes interesser ikke på alle områder er sammenfaldende. Alligevel mener vi, at en fælles nordisk handelspolitik for alle de nordiske lande vil kunne lette de problemer, som uvægerlig vil opstå, når realitetsforhandlingerne om den brede europæiske markedsløsning kommer i gang. Som samlet afsætningsmarked for EEC-landenes eksport er Norden af samme størrelsesorden som det britiske og det amerikanske marked. De betænkeligheder, der er kommet til orde, bl. a. i dagbladet Politiken, vedrørende konsekvenserne for vor bevægelsesfrihed i forhold til fællesmarkedet, hvis et udvidet nordisk økonomisk samarbejde bliver en realitet, deles ikke af det radikale venstre. Der er i denne sammenhæng også anlagt sikkerhedspolitiske vurderinger, som heller ikke deles af det radikale venstre. Vi har med glæde lagt mærke til den finske statsminister

[Stinus.]
Koivistos klare afvisning under statsministerbesøget i Oslo af, at den finske neutralitetspolitik skulle svække Finlands stilling i forhold til et udvidet handelspolitisk samarbejde i Europa. Det radikale venstre støtter fuldt ud den danske regerings initiativ og anstrengelser for at etablere et snævrere nordisk samarbejde.

Med disse bemærkninger skal jeg foreløbig afslutte mine betragtninger over den udenrigspolitiske situation.

(Kort bemærkning).

Per Hækkerup: Efter at vi nu har hørt den anden oppositionstale i dag, vil jeg gerne, for at vi senere på aftenen kan koncentrere diskussionen om de mere politiske spørgsmål, med det samme spørge udenrigsministeren, om han er enig i forslagene om, at der oprettes et handelskammer i Østtyskland, og at kontrolrådspasordningen for østtyskere afskaffes. Jeg kan nemlig sige, at socialdemokratiet er enigt heri, og da ordføreren for det radikale venstre talte på sit partis vegne, er der hermed flertal for disse forslag.

Udenrigsministeren *(Poul Hartling):* Det er måske en lidt ejendommelig facon, at man skal trække enkelte spørgsmål ud, men jeg forstår godt hensigten — jeg skal prøve at lade være med at fortsætte citatet.

Med hensyn til spørgsmålet vedrørende Østtyskland vil jeg gerne sige, at jeg altid har ladet mig lede af det synspunkt — og det tror jeg i det hele taget, man har gjort fra dansk side også under den tidligere regering — at forbindelserne med den østtyske befolkning kun i det mindst mulige omfang skulle påvirkes af det forhold, at vi ikke politisk har kunnet anerkende det østtyske styre. Dette har ikke mindst givet sig udslag i vor stilling til spørgsmålet om østtyskernes indrejseadgang her i landet. Vi vil fortsat lade os lede af disse betragtninger. Vi vil aktivt arbejde for at skabe fornuftige ordninger, hvor vi kan, og det har vi også gjort. Men det må ikke glemmes, at det stadig er en vanskelighed — det har vi været inde på tidligere her, også når der er blevet stillet spørgsmål om dette forhold — at det østtyske regimes holdning har været den at lægge vanskeligheder i vejen gang på gang. Med hensyn til initiativ netop nu vil jeg også henlede opmærksomheden på, at så kort tid efter, at østtyske tropper har deltaget i invasionen i Czekoslovakiet, forekommer tidspunktet mig ikke gunstigt til at tage et initiativ.

Hr. Stinus nævnede også — og det var det andet spørgsmål, som hr. Per Hækkerup ville ind på — spørgsmålet om et handelskammer i Østberlin. Det er rigtigt, at der i forbundsrepublikken har været tanker fremme om noget sådant. Vore handelsforbindelser plejes, som det vist vil være bekendt, af en privat forening, der er sammensat af repræsentanter for store erhvervsorganisationer, og denne ordning synes at fungere forholdsvis tilfredsstillende. Jeg tror ikke, der lige nu er behov for etablering af nye organer, og jeg tror heller ikke, man uden videre kan parallellisere mellem initiativer i indre tysk sammenhæng og initiativer fra tredjelands side.

Gert Petersen: Også jeg har med megen interesse lyttet til den tale, som ordføreren for det radikale venstre her har holdt. Jeg synes, det var bemærkelsesværdigt, at det var en ordfører for et af regeringspartierne, som holdt talen, og da en tanke ikke er meget værd, hvis den ikke krones med handling, venter jeg spændt på den nære fremtid, når alle de udmærkede tanker, der her blev fremsat, skal krones med handling.

Jeg vil til de bemærkninger, som er blevet udvekslet, føje, at vi jo desværre ikke længere er i den situation, at socialistisk folkeparti er udslaggivende for flertallet i denne sal. Men også vi er tilhængere af de tanker, hr. Stinus udtalte på det radikale venstres vegne, om oprettelse af et handelskammer i Østtyskland og ophævelse af kontrolrådspassene for Danmarks vedkommende. Det vil sige, at der i hvert fald er et stort flertal i denne sal for gennemførelse af sådanne foranstaltninger.

I øvrigt vil jeg takke for de redegørelser, vi har fået fra ministrene. Takken er mere adresseret til det arbejde, der er lagt i redegørelserne, for ministrene er nok på forhånd klar over, at der på en række punkter for vort vedkommende ikke kan være tilslutning til synspunkterne — selv om der naturligvis også er synspunkter,

[Gert Petersen.]

vi er enige i. Jeg tror, det vil være praktisk som udgangspunkt for en drøftelse af den udenrigspolitiske situation, som den tegner sig i disse kritiske tider, ligesom at gøre op, hvad det er for en grundbetragtning, man går ud fra. Der er stor fare for, at den udenrigspolitiske debat bliver ideologiseret, det vil sige, at den bliver præget enten af en østlig eller vestlig ideologi, og det fører meget ofte til, at kendsgerningerne bliver fortegnet. Jeg vil prøve at trække nogle linjer op, som naturligvis i vid udstrækning må stå som påstande og er åbne for diskussion, men som jeg tror nok så meget svarer til realiteterne som det, der er lagt op til fra især regeringens side.

Det forekommer os, at den tid, vi lever i, er præget af, at verden deles op i interessesfærer mellem to supermagter. De grænser, der adskiller dem, er ikke fastlagt uden gensidig jalousi, og opdelingen hviler aldeles ikke på kærlighed til freden og på almindelige menneskevenlige betragtninger, men på temmelig realpolitiske og kyniske overvejelser om ligevægt mellem ens egen og modpartens tilintetgørelseskapacitet. Resultatet er blevet en slags fred, som man parallelt med en tidligere fred, der ikke hvilede på raketter, for det havde man ikke dengang, men på legioners magt, kan kalde en pax americana-sovietica, en sovjetisk-amerikansk fred.

Denne form for fred har både positive og negative sider. Man må erkende, at den alvorligste konfliktfare, nemlig faren for en international atomkrig, indtil videre er forebygget. Dette er positivt, endda meget positivt. Men negativt er det, at denne amerikansk-sovjetiske fred så ganske åbenbart bygger på krænkelse af den nationale suverænitet. På den vestlige halvkugle har De Forenede Stater etableret deres Monroedoktrin, og det er meget længe siden. Senere har de i Vesteuropa udvidet den med en Trumandoktrin og i Østasien med en Eisenhowerdoktrin. I Østeuropa har Sovjetunionen formuleret sin, hører jeg nu den skal hedde, Gromykodoktrin om et såkaldt socialistisk statssamfund. Prisen for denne undertrykkelse betales af de enkelte nationer: af folkene i Latinamerika, som afskæres fra sociale fremskridt, af folkene i Østeuropa, der afskæres fra demokratiske fremskridt, og af folkene i Vietnam, som vel må betale den tungeste told af alle. For dem er der slet ikke tale om nogen fred, men om en endeløs krig, som ikke kan tabes, fordi frihedsviljen ikke lader sig slå ned, men som heller ikke kan vindes, fordi supermagterne i enighed forhindrer det.

Af dette følger, at den form for fred, som er etableret ved denne sovjetisk-amerikanske deling af verden, kunne man kalde det, er yderst ustabil. Uanset hvor meget vi sætter fred over krig, uanset hvor megen pris vi sætter på fred, må vi erkende, at for hundreder af millioner af mennesker, ikke her i landet, men andre steder i verden, som må betale en yderst følelig pris for den fred, vi lever under, er frihedstrangen, der igen er en del af det sociale og nationale oprør, som er en helt uudslettelig bestanddel af vort samtidsbillede, så vældig, at den gang på gang bringer freden — eller rettere den form for international fred, som jeg taler om, men som naturligvis også er den eneste, vi har, og som derigennem får en vis værdi — i fare.

Dertil kommer naturligvis, at den amerikansk-sovjetiske forståelse, som jeg har sagt, ikke hviler på gensidig sympati, men på gensidig frygt og hårde magtrealiteter. Det er en magt- og fredsbalance, der er opbygget på frygt, og den kan når som helst tippe over. Det kan være et lille folk langt herfra, som vælter den hårfine balance, og det kan være den fristelse, som den ene supermagt måtte blive udsat for, hvis og når den opnår et gennembrud i våbenkapløbet før den anden supermagt.

Hvilke konklusioner skal man så drage af et sådant syn på den internationale situation? Jeg vil ikke drage de samme konklusioner som de partier, der er tilhængere af Danmarks medlemskab af NATO. Et stykke vej kan vi utvivlsomt følges ad, nemlig i en konstatering af, at supermagternes gensidige frygt og deres gensidige atombevæbning i en periode har en vis krigsforebyggende virkning, men altså kun for en tid. Videre — og her skilles vi vel — er denne form for balance ledsaget af skabelsen af en slags fri jagtrevirer for supermagterne, hvor de kan træde andre nationers rettigheder under fode. Endelig — og her kan vi måske mødes igen — forudsætter en stabil fred et fundamentalt andet internationalt arrangement end det nuværende.

[Gert Petersen.]

Dermed kommer jeg til det for os afgørende, nemlig at det bør være Danmarks opgave i allerførste række aktivt at bidrage til skabelsen af et sådant andet arrangement.

Den internationale udvikling, som Danmark aktivt bør bidrage til, er en genskabelse af den nationale selvbestemmelsesret, ikke i ubegrænset form — for det kan ikke lade sig gøre i 1968, og det ville heller ikke være rigtigt at gøre det — men sådan at nationerne stilles lige, stilles frit, får mulighed for at indrette deres egen tilværelse, som de selv ønsker det, forudsat at de ikke truer andre. Men dermed er også sagt, at det må være Danmarks udenrigspolitiske opgave at arbejde på at overvinde supermagternes deling af verdensherredømmet, vel at mærke sådan at freden ikke bringes i fare, d. v. s., at den hårfine balance ikke vælter undervejs, men at den får mindre og mindre vægt ved afgørelsen af de mellemfolkelige anliggender.

Det er i sandhed ingen let opgave, og jeg drømmer ikke om, at Danmark kan løse den alene. Men jeg tror, vi kan finde forbundsfæller. Alle små og mellemstore nationer har primært den samme grundlæggende interesse. Derimod tror socialistisk folkeparti ikke, at vi kan finde forbundsfæller for en sådan politik blandt de dominerende stormagter inden for de militære blokdannelser, inklusive den blokdannelse som Danmark for tiden ulykkeligvis er medlem af. Set inden for rammerne af denne hovedopgave tilkommer der vort forhold til den tredje verden, hvor langt de fleste af menneskene på denne klode bor, en langt større vægt, end man i almindelighed er tilbøjelig til at ville indrømme. I erkendelse heraf har socialistisk folkepartis gruppe fundet, at spørgsmålet om den globale sikkerhedspolitik uden for Europa bør have sin særlige ordfører i dag, og jeg skal derfor koncentrere mig om vor egen verdensdel, sådan som den er delt op mellem NATO og Warszawapagten, og vore umiddelbare sikkerhedsproblemer som europæisk stat.

Europa i dag er kendetegnet af den deling, som også karakteriserer den øvrige verden — her en deling, der har udkrystalliseret sig efter den anden verdenskrig. Der blev gjort nogle forsøg det første par år efter krigen på at finde en slags modus vivendi. Derefter kom en periode, der var kendetegnet på den ene side af amerikanske drømme om tilbagerulning, som strategien dengang blev betegnet, og på den anden side af en meget hårdhændet sovjetisk konsolidering af sit område. Ligesom Sovjets aftalesystemer med de østeuropæiske stater er Atlantpagten et barn af denne situation. Derfor ændrede den også hurtigt karakter. Fra at være en klassisk militæralliance mellem suveræne stater blev den hurtigt til noget andet og mere. Trods givne løfter om det modsatte, som man kan konstatere i den fortrinlige, ved udenrigsministeriets foranstaltning udgivne håndbog, blev der udformet en fælles, bindende NATO-strategi, der reelt griber ind i medlemsstaternes suverænitet. Der blev gennemført en militær integration med samme virkning. Der blev indledt en amerikansk basepolitik, som Danmark dog kunne holde sig uden for, og der blev startet en genoprustning af Vesttyskland. Trods de smukke ord i pagten om frihed og demokrati — ord, som udenrigsministeren i dag har gentaget i sin redegørelse, som altså ikke er glemt, men som åbenbart stadig væk heller ikke påagtes — optog man erklærede diktaturstater som Portugal og Grækenland og Tyrkiet, som også dengang var en diktaturstat, som medlemmer. Man har tolereret et fascistisk kup som det i Grækenland og affundet sig med, at den stærkeste af NATO-magterne, nemlig De Forenede Stater, reelt har indrulleret det spanske diktatur i sit almindelige europæiske militærsystem og påtaget sig rollen som verdensgendarm i de oversøiske lande. Man satte strategiske hensyn og magtpolitik — og det synes jeg også, der har været eksempler på her i dag — over hensynet til det angivelige formål: beskyttelsen af demokratiet og friheden.

Det viste sig da også, at blokpolitik avler blokpolitik. Hvem der har det oprindelige hovedansvar for blokpolitikkens opståen, må man nok lade stå hen; meget tyder på, at de tre allierede hovedmagter under anden verdenskrig kan dele det nogenlunde ligeligt. Men i spørgsmålet om styrkelsen og udviklingen af denne blokpolitik har NATO ofte spillet initiativtagerens rolle. Det gælder initiativet til oprettelse af den vesttyske forbundsrepu-

[Gert Petersen.]

blik, hvor Sovjet fulgte efter med at oprette den østtyske republik. Det gælder optagelse af Vesttyskland som medlem af NATO, hvor Sovjet fulgte efter med at oprette Warszawapagten og optage Østtyskland som medlem dér. Det seneste eksempel på denne triste form for ping-pong mellem stormagterne ser vi for øjeblikket i Middelhavet, hvor De Forenede Stater for mange år siden har placeret en mægtig flåde, og hvor Sovjetunionen nu er blevet så stærk, at det er i stand til at abe efter og nu også søger at opbygge flådestridskræfter i Middelhavet.

Hvad har man så fået ud af denne politik? Er Europa, må man spørge, blevet et bedre og sikrere sted at leve? Det var der nogle, som var begyndt at fortælle os, og de gav NATO æren for det. Nu har det pludselig vist sig, at det er så som så med sikkerheden her i Europa, men det vil man ikke tillægge NATO den mindste del af ansvaret for. Man må spørge: er det ikke inkonsekvent? Jo, det er inkonsekvent. Sandheden er — og det er blevet sagt hele tiden bl. a. fra vor side — at dér ikke på noget tidspunkt har været nogen reel afspænding i Europa, kun tilsyneladende ro på overfladen. Hvordan har man så kunnet lade sig narre? I de snart 20 år, der er forløbet, siden blokpolitikken blev formaliseret med Atlantpagtens oprettelse, er Europakortet ganske vist forblevet uforandret, men det er spændingen også. Hvorfor? Fordi ikke ét europæisk problem er blevet løst. NATO har ikke trods store ord om forhandlinger og løsninger, når blot man nåede frem i styrkepositionen, været i stand til at bidrage det ringeste til en løsning af problemerne; snarere er de blevet skærpet. Vi ser det med Tyskland. En tysk genforening var en reel mulighed indtil midten af 1950erne, nu er den formentlig umulig. For 10 år siden kunne man have tilfredsstillet Polen med en anerkendelse af Oder-Neisse grænsen, i dag er det ikke nok — og sådan kunne man blive ved.

Såfremt delingen af Europa får lov til at leve videre, må man forudse, at disse problemer og konflikter vil uddybe sig yderligere og før eller senere udløse eksplosioner, der kan sætte den krudttønde i brand, som vor verdensdel langsomt er ved at blive til.

En vis stabilisering er der måske sket, men den giver sig blot udtryk i, at amerikanerne lader det sovjetiske område i fred, og at russerne lader det amerikanske i fred. Og hvad er det for en fred? Den skyldes den ligevægt, jeg tidligere har talt om. I ly af den er der sket en vis forøgelse af øst-vest kontakterne, og den kolde krigs sprogbrug er blevet neddæmpet noget; der har her og dér vist sig tendenser til oprør mod pagtdannelser. Men det har dog langt større betydning, at denne militær-tekniske ligevægt mellem De Forenede Stater og Sovjetunionen har gengivet krigsafslutningens aftaler om en deling af Europa deres aktualitet. Supermagterne kan nu regere i hvert sit jagtrevir. Sovjetunionen bruger situationen til at stramme grebet om sin interessesfære, mens USA bruger den til at hindre, at spørgsmålstegnene slettes og erstattes af stabile folkeretlige overenskomster. Derfor hviler Europas deling i to interessesfærer alene på magtforhold og styrkeforhold, og derfor er det så vanskeligt at overvinde delingen. Derfor ser man også Sovjetunionen hindre indførelse af demokrati i Czekoslovakiet og De Forenede Stater gennem våbenhjælp og på anden måde støtte knægtelsen af demokrati i Grækenland. Der tænkes strategisk, der tænkes ikke ud fra den nationale suverænitets principper. Reaktionære og militaristiske kræfter i begge lejre trives i kraft af spændingen og er derfor yderst interesserede i at holde blokpolitikken i live.

En særlig farlig rolle spiller de stater, der bruger pagtdannelserne som en slags forlænget arm til manipulationer i nationalistisk øjemed. Jeg tænker her især på de to tyske stater, der simpelt hen har pagterne at takke for selve deres eksistens. På denne baggrund må det stå klart, at pagtsystemerne modvirker en ægte afspænding i Europa, og de fungerer som redskaber i hænderne på kræfter, der søger at bevare de forældede strukturer og opretholde spændingen — hvilket ikke skal opfattes som en bebrejdelse mod de personer, der har forvaltet eller forvalter dansk udenrigspolitik. Jeg tror ikke, de er interesserede i at opretholde spændingen; men jeg tror, at den politik, de fører, og de veje og midler, de har valgt, ikke fører til de resultater, som vi vel i og for sig er enige om her.

[Gert Petersen.]

Hvad jeg har sagt om blokpolitikkens skadelige virkninger, gælder naturligvis begge pagter. Men nu er det Atlantpagten, Danmark er medlem af, og det er Danmarks politik, vi først og fremmest skal tage stilling til. Af den grund må jeg sige nogle ord om forholdet Danmark og Atlantpagten.

Atlantpagten er efter vor opfattelse præget af, at den militært er et barn af den kolde krig. Den er et barn af en tilbagerulningspolitik i halvtredserne og af Vesttysklands manipulationer med pagten for at hindre, at sårene efter den anden verdenskrig læges på en måde, der ikke passer ind i den vesttyske konception. Lad mig lige indskyde, at jeg ikke kan dele de rosende udtalelser, der her er faldet om den vesttyske politik. Den vesttyske politik står stadig væk for mig — og det fremføres kritisk også af demokratiske kredse i Vesttyskland, f. eks. af redaktøren for tidsskriftet Der Spiegel, Rudolf Augstein — sådan, at så længe man opretholder kravet om, at Vesttyskland alene må repræsentere hele Tyskland, kan man ikke vente nogen reel ændring i holdningen på den anden side, og man kan ikke vente, at den vesttyske tilnærmelsespolitik til andre lande i Østeuropa end netop Østtyskland bliver opfattet som udslag af en ærlig politik.

Dernæst er Atlantpagten uændret en uhyre militærmaskine. Man kan blot tænke på den enestående ophobning af såkaldt taktiske atomvåben i Vesttyskland, som det vesttyske forbundsværn ganske vist ikke har rådighed over, men som det uddannes til at betjene.

Det nuværende danske medlemskab begrundes på mange måder. Den eneste begrundelse, som for mig at se tiltrækker sig seriøs interesse, er hensynet til den internationale magtbalance. Men den holder ikke, for denne balance bygger ikke på nogen pagtdannelse, men på hårde, nukleare realiteter, som kun kontrolleres af Moskva og Washington. En anden begrundelse er, at pagten garanterer Danmarks sikkerhed og vore grænsers ukrænkelighed. Via pagten skulle den ene supermagt, De Forenede Stater, så at sige blive en slags garantimagt for Danmark. Men det er urigtigt. Den garanti, som rummes i pagtens artikel 5, er vag og udflydende. Derimod rummer traktatsystemet som helhed næsten fuld sikkerhed — og det er „sikkerhed" i gåseøjne — for, at Danmark vil blive inddraget, hvis en af de dominerende magter i NATO kommer ud i en konflikt inden for det geografiske NATO-område med en ikke-NATO-magt. Det er følgen af den militære integration og de faktiske magtforhold inden for NATO, hvor et dansk veto, som jeg skal komme tilbage til, i praksis er temmelig utænkeligt.

Så er der den truende aggression østfra, som NATO altså ikke med sikkerhed vil kunne beskytte os imod, hvis det værste skulle ske. Men denne aggression må anses for temmelig usandsynlig. Hvis man ser på Ruslands — og jeg bruger her med vilje ordet Ruslands — udenrigspolitik i de sidste 20 år, finder man, at den i udpræget grad er en sikkerhedspolitik, der har uhyre lidt med socialisme eller kommunisme at gøre. Den har siden 1945 simpelt hen sigtet på at konsolidere de russiske positioner i det forterræn, som man endelig skaffede sig under den anden verdenskrig. Der har ikke kunnet påvises nogen russisk tendens til i Europa at overskride Jaltalinjen, hverken i 1949 eller i dag.

Dermed er ikke sagt, at udenrigspolitik ikke rummer det, der med et forfærdelig fint ord, jeg gerne vil have indført her, hedder imponderabilier eller irrationelle træk; det er helt klart, at der kan ske ændringer i et lands politik, som har været uforudsete, og at der altså kan opstå en fare. Men hvad så? Så kan der ske ét af to: enten svigtes Danmark af NATO og vi bliver altså besat, eller der udløses en verdenskrig og vi bliver tilintetgjort. Jeg skal ikke nægte, at jeg foretrækker den første mulighed — men det behøver vi altså, som jeg tidligere har berørt, ikke at være i NATO for. Hvorfor foretrækker jeg så den første mulighed? Er det udtryk for opgivelse og defaitisme? Tværtimod. Jeg tror, jeg er mindre defaitist end mange af dem, der bryster sig med distinktioner og uniformer, for jeg bygger på den realitet, at et hvilket som helst militært forsvar af det danske territorium er en fysisk umulighed i dag. Det skyldes helt konkrete årsager; det skyldes ikke en pacifistisk bedømmelse fra min side, men simpelt hen en iagttagelse af, hvordan de moderne våben har udviklet sig, af rustningsniveauet hos supermagterne og af Danmarks geografiske karakter og beliggenhed. Skulle det værste ske, er et oprustet

[Gert Petersen.]

og NATO-bundet Danmark kun garanteret ét: total og hurtig ødelæggelse af det danske territorium.

Det kan formodentlig ikke være defaitisme at konstatere, at et totalt ødelagt og for mennesker „befriet" område ikke kan interessere os som forsvarsområde. Men det kan et befolket og ikke-ødelagt område, selv om det er besat, og det skal forsvares. Jeg synes, at man i langt højere grad burde interessere sig for, hvordan det kan gøres, i stedet for at interessere sig for et forsvar, som ud fra enhver logik kun kan betyde tilintetgørelse af det, man ville forsvare.

Hvad betyder det? Det betyder at opbygge og forberede sig på et ikke-voldsforsvar — eller rettere: et ikke-militært forsvar, for det er da ikke sikkert, at vold helt vil kunne undgås. Det betyder at indstille befolkningen på solidaritet i en krisesituation, på totalt ikke-samarbejde med en fjende, på sabotage, strejkeaktioner osv. Jeg tror, man ville have meget mere glæde af at ofre nogle forholdsvis sparsomme midler på at studere den ikke-militære forsvarsteknik, som den f. eks. blev udøvet i Czekoslovakiet, der er blevet besat, men stadig ikke erobret, end på at ofre et par milliarder kroner på en formodet traditionel sikkerhed. Jeg synes, man hellere skulle ofre de midler, der så blev tilovers, på, hvad man kunne kalde en udadvendt sikkerhedspolitik, en politik, der sigter på at afspænde den enorme dramatik, der for tiden opsamles ude i den tredje verden, og som dér kan føre til alvorlige eksplosioner.

Socialistisk folkeparti er af den opfattelse, at det vigtigste mål for dansk sikkerhedspolitik er at sikre Danmarks eksistens som selvstændig stat. Midlerne hertil består i en indsats for at sikre den internationale fred, for at sikre Danmarks egen fred, vor territoriale integritet og uafhængighed. Jeg skal gerne senere eventuelt komme tilbage til, for at spare tid i denne omgang, hvilke forpligtelser NATO-samarbejdet pålægger os, og hvor utopisk og uigennemførligt selv det forslag om visse korrigeringer af vort forhold til DDR, som jeg og hr. Per Hækkerup for lidt siden støttede, og som blev fremsat af det radikale venstres ordfører, i virkeligheden er som følge af vort NATO-medlemskab. Jeg vil her blot nøjes med at sige, at det efter vor opfattelse er sådan, at man må konstatere, at stormagternes opdeling af Europa i interessesfærer hverken tjener vores sikkerhed eller den internationale fred, at denne tilstedeværelse af magtblokke betyder, at spænding og krigsfare opretholdes på ubestemt tid, og at de små og mellemstore staters uafhængighed bestandig krænkes. Jeg konstaterer, at den politik, der omtales i den del af Harmelcitatet, som udenrigsministeren har anvendt i sin redegørelse, og som vedrører ønsket om, at NATO skal fremkalde en afspænding, realistisk set — hvis dette har været dens virkelige formål — har lidt totalt skibbrud.

Det, man måtte gøre på baggrund af et sådant skibbrud, var at spørge sig selv: ja men hvordan når vi da så frem til en afspænding? Er der noget galt i vore grundlæggende postulater, i vore grundlæggende synspunkter? Er det alligevel ikke rigtigt, at militær sikkerhedspolitik, som der står — og dermed menes i høj grad oprustningspolitik — og afspændingspolitik kan følges ad? Vi tror ikke, dette postulat er rigtigt. Vi tror, blokpolitikken må afløses af et internationalt system, der hviler på gensidige garantier, bygger på De Forenede Nationers autoritet. Hvis man siger, at FN ikke har så megen autoritet, siger vi: ja men vi skal være med til at skabe en autoritet for FN og sikre alle stater fuld ligeberettigelse og uafhængighed. Kun ved at fremme en sådan politik tilgodeser Danmark fuldt ud sine egne sikkerhedsinteresser.

Hvordan kan Danmark yde et sådant bidrag til europæisk afspænding? Vi tror, at vejen må sigte mod skabelsen af en europæisk sikkerhedsordning, der bygger på internationale gensidige grænsegarantier, men i øvrigt overlader til hver enkelt nation at udforme sin egen politik. Det er klart, at en

[Gert Petersen.]

sådan sikkerhedsordning vil indebære militære indskrænkninger og aftaler om nedrustning, og det er lige så klart, at den må udelukke regionale militæraftaler. Det er også klart, at både Sovjetunionen og De Forenede Stater må deltage i en sådan garantordning. Det skyldes bl. a., at Europa jo ikke sådan kan melde sig ud af verden. Europa er tæt forbundet med den øvrige klode, og derfor må efter vor opfattelse begge supermagter deltage i den europæiske sikkerhedskonference, som uundgåeligt bliver nødvendig, hvis en stabil fred skal afløse den nuværende ustabilitet. Jeg vil slutte mig til hr. Per Hækkerup, var det vist, der kritiserede udenrigsministerens formulering, da han talte om den europæiske sikkerhedskonference. Det er, som om denne nu skydes ud i en uvis fremtid. Vi tror, at denne sikkerhedskonference er overordentlig nødvendig, og at det at gå aktivt i gang med at forberede den er overordentlig nødvendigt for at overvinde den ustabilitet, der i øjeblikket karakteriserer situationen i Europa.

Den første og mest afgørende betingelse for en sådan ordning er dog, at man fastlægger og enes om de grænser, der skal garanteres. Det er i øvrigt også en hæmsko for forberedelsen af sikkerhedskonferencen, for man er ikke engang rigtig klar over, hvor mange stater der skal være med. Med andre ord: en løsning af det tyske spørgsmål. Det tyske spørgsmål er måske nok ikke ondets rod, men det er den faktor, der bestandig forvandler visse modsætninger, som næppe kan undgås, til yderst farlige spændingsforhold. Derfor er løsningen af det tyske spørgsmål endnu vigtigere end afviklingen af de formelle pagtdannelser, som er symboler på den hele tiden levende spænding. Alt tyder på, at Tysklandsspørgsmålet kun kan løses i takt med en sådan afvikling af pagter. Det er nødvendigt at se realiteterne i øjnene. Det tyske spørgsmål kan i hvert fald ikke løses på basis af den illusion, der hedder Vesttysklands monopol på at repræsentere hele Tyskland, men kun på basis af en anerkendelse af begge tyske stater, på basis af de nuværende stater og grænser i Centraleuropa. Hvordan kan jeg postulere det så sikkert? Det bekræftes af 23 års realpolitisk erfaring. Alt peger i retning af, at hvis man blot lader stå til og man nøjes med det svar: „fastholdelse af den nuværende politik, eventuel oprustning af NATO osv.", venter der bare Europa 23 års nye erfaringer af samme art — hvis det ikke er gået galt forinden. Tysklands deling efter 1945 skyldes jo ikke bare øst-vest spændingsforholdet, men også den omstændighed, at ingen af de sejrende stormagter har lagt nogen reel interesse for tysk genforening for dagen. Dermed har de holdt såret åbent for at bruge de tyske ønsker i deres magtpolitik — Sovjetunionen i sin, vestmagterne i deres, ligesom reaktionære kredse i begge tyske stater i dag med stor fornøjelse udnytter den nuværende form for deling til fremme af deres egne særstatsnationalistiske formål, men derved holder både stormagter og tyske politikere kun spændingen ved lige, og de bidrager på ingen måde til det, som nogle af dem hævder de vil, nemlig tysk genforening. Man må se i øjnene, at det Tyskland, som bestod fra 1871 til 1945, indtil videre vil forblive delt, om ikke andet så af den enkle årsag, at Sovjetunionen helt åbenbart ikke vil tolerere et nyt stærkt Tyskland og derfor lige så åbenbart foretrækker et delt Tyskland. Visdommen heri, om det er klogt eller forkert, skal jeg slet ikke beskæftige mig med. Jeg konstaterer det blot som en kendsgerning, som helt åbenbart ikke lader sig rokke.

Men har man først erkendt det, tror jeg også, at de på mange måder ubehagelige konsekvenser af en sådan kendsgerning lader sig modificere. Forudsætningen er altså, at man erkender det. De lader sig modificere bl. a. ved at befri Østtyskland for det, man kunne sige ikke-anerkendelseskompleks, den mindreværdsfølelse, som får en lang række ubehagelige følger også for omverdenen, og acceptere Østtyskland som en ligeberettiget del af det internationale samfund. Jeg er ikke i tvivl om, at det vil svække koldkrigstænkningen i visse østtyske kredse, og jeg er ikke i tvivl om, at det vil skabe en sundere, mere realistisk holdning i Vesttyskland, hvis man gør det, og derved vil man også kunne bane vej for mere menneskelige forbindelser imellem de to Tysklande. Dermed er genforeningen heller ikke blevet umulig; den er tværtimod blevet en lille smule mere mulig, end den er i dag, for genforeningen kan kun ske

[Gert Petersen.]
på basis af ligeberettigelse — ellers bliver der tale om anneksion, og det er faktisk det, Vesttyskland officielt tilstræber i dag — og den må forberedes og fuldføres som led i en langvarig afspænding. I en sådan afspænding indgår naturligvis, at begge tyske stater må give afkald på krav om at repræsentere hele Tyskland og på enhver form for disposition eller ønske om disposition over kernevåben, ligesom de må anerkende den nuværende polske vestgrænse som den endelige grænse mellem tysk og polsk. Det er de uomgængelige følger af den anden verdenskrig, der blev iværksat af Tyskland.

Gør Danmark en indsats for en sådan politik? Det gør Danmark naturligvis ikke. Danmark gør en indsats for noget, man kalder afspænding, men som vi aldrig har fået defineret, ud over at det da var bedre end spænding, og det kan vi hurtigt blive enige om. Men en indsats for virkelig europæisk sikkerhedspolitik, der bygger på efterhånden 23 år gamle realiteter? Jeg tror ikke, den lader sig realisere inden for NATOs rammer. Vi har set, at kun de allerstærkeste magter — og det gælder både NATO- og Warszawapagten — har kunnet sætte sig ud over deres pagtforpligtelser. Danmark er snøret ind i forpligtelser, som det skal være mig en fornøjelse eventuelt senere at gennemgå, så Danmark kan dårligt påvirke udviklingen i den retning, dets egen interesse tilsiger det.

Derfor — efter alt, hvad der foreligger, efter de erfaringer, vi har gjort — mener vi fortsat, at Danmark må forlade NATO, hvis det virkelig vil føre en afspændingspolitik. En alliancefri politik er ikke risikofri; men skulle det værste ske, er den mindre risikabel end blokpolitik, og den åbner under alle omstændigheder langt større muligheder for at forebygge, at det værste sker. Vi vender tilbage til det spørgsmål, når NATOs 20 års periode udløber til næste efterår. Vi har selv et forslag til behandling her i dag. Hvis man gennemfører det på trods af hr. Poul Schlüters og hr. Per Federspiels afvisninger, vil regeringen til den tid kunne fortælle os noget om, hvad man mener om afspænding i NATO — altså lidt mere end bare det, at man godt kan lide afspænding, for det kan vi jo alle. Er man ikke interesseret i forslaget, bekræfter det visse anelser, vi havde; men det kan vi komme tilbage til.

Så meget vil jeg sige nu til slut, at den stærkeste autoritet som fortaler for en virkelig afspændings- og sikkerhedspolitik i Europa vil Danmark efter vor opfattelse få som alliancefrit land i det tættest mulige samarbejde med de øvrige nordiske lande og med andre demokratisk sindede neutrale eller næsten neutrale små og mellemstore stater i Europa. Det er dér og ikke i en blok med stormagter, vi har vort sande interessefællesskab, og det er dér, vi bør søge vore forbundsfæller med henblik på en politik, der på samme tid fremmer de små og mellemstore staters frigørelse og på ansvarsbevidst måde tilgodeser den sikkerhedspolitiske balance, som alle stater, store som små, har krav på som forudsætning for fredens bevarelse.

Poul Dam: Det er karakteristisk for denne debat som i øvrigt for normalt alle udenrigspolitiske debatter, at den kredser om status quo. Det er, som om den europæiske sikkerhedspolitik er blevet statisk; vi har de samme problemer, som vi har haft i en meget lang årrække, og der kan for så vidt ikke siges så forfærdelig meget nyt om det. Dette er imidlertid også en meget snæver betragtning af hele begrebet sikkerhedspolitik. Jeg bemærkede nok, at hr. Poul Schlüter mente, at vi skulle holde os til vor egen verden og lade være med at snakke om de fjernere problemer; perspektivet ville blive forskudt, vi ville ikke rigtig kunne magte noget af det. Nu er vi som bekendt medlem af De Forenede Nationer og er derigennem forpligtet til at beskæftige os med verdenspolitik i almindelighed. Men desuden er det sådan, at verdensfreden så helt klart er udelelig, og at de problemer, der opstår i de fjerneste dele af verden, i løbet af minutter eller timer i hvert fald kan blive vore problemer. Vi kan ikke afvise det ved at sige, at vore problemer kun er det såkaldt nære; det andet kan så hurtigt blive det, at vi er nødt til at tage stilling til det. Men sagen er jo, at vor verdensopfattelse, også storpolitisk set, er koncentreret om et forholdsvis begrænset antal lande i den tempererede zone, „de rige landes klub", og Sovjetblokken og så ikke mere. Det er imidlertid ikke noget

[Poul Dam.]

rimeligt udgangspunkt for en udenrigspolitisk eller sikkerhedspolitisk drøftelse, der ikke alene drejer sig om dagen i går, men også om dagen i morgen, om de problemer, vi meget hurtigt kan komme til at stå over for. En sådan udenrigspolitik må være fremtidsbetonet, må prøve at se problemerne, inden de vælter ind over os, og tage hensyn til dem i tide. Man kan sige, at vi ikke ved så meget om fremtiden, men det er jo ikke rigtigt. Vi ved på visse områder ganske overordentlig meget om fremtiden. Man kan henvise til sådanne betragtninger, som den franske journalist Servan-Schreiber har fremført i sin bog „Den amerikanske udfordring" — en bog, som måske har sine svage sider, men som i hvert fald indeholder nogle meget væsentlige ting om den økonomiske udviklingstakt, hvor vi må regne med, at store dele af verden kommer ind i det industrielle stade i løbet af få år. Det vil sige, at produktionspotentiellet og vel i og for sig også det militære potentiel bliver ganske anderledes i en række af de lande, som vi i øjeblikket egentlig knap nok regner med storpolitisk set.

Vi ved også noget andet om fremtiden. Vi ved, at der foregår en befolkningseksplosion i alle de fremmede verdensdele, som ikke vil fortsætte ubegrænset, men som foreløbig foregår i et sådant tempo, at folketallet i disse dele af verden forøges med 25-30 pct. pr. tiår, mens det i vor del, den udviklede del af verden, forøges med ca. 10 pct. Det er altså en udvikling, som i løbet af kort tid vil medføre, at den tredje verden ikke har alene den største del af befolkningen, hvad den allerede har i dag, men har en helt overvældende stor del af den samlede verdens befolkning. Dette skaber væsentlige, ja, voldsomme problemer og en uundgåelig magtforskydning, som måske kan føre til en øget konkurrence mellem supermagterne, og det fører til et forøget befolkningspres, som uundgåeligt vil udfolde sig i politiske problemer. Historien er jo ikke gået i stå. Alt det, som har været årsag til problemer i fortiden, vil også blive det i fremtiden, og hvis vi ikke ser det i øjnene i tide, risikerer vi, at tingene overmander os, så vi bliver taget på sengen.

Imidlertid er det sådan, at Europas politik over for den tredje verden stadig er præget af en højst modstræbende og højst efterfølgende erkendelse af den udvikling, der sker. Den klassiske anklage mod Englands politik om, at det, der blev gjort, var „too little and too late", gælder i og for sig for hele Europa og også for USA. Afkoloniseringen er foregået halvhjertet og nølende. I adskillige lande foregår der en neokolonialistisk udnyttelse af de tidligere kolonier, som gør, at man må sætte store spørgsmålstegn ved værdien af dekoloniseringen.

Det er også sådan, at problemerne mellem den udviklede verden og den tredje verden i almindelighed glemmes for supermagtproblematikken. Det er mærkeligt, at det gøres, for netop supermagtproblematikken kunne få én til at spekulere ekstra over, hvad der er ved at ske og kan ske i den tredje verden. Det er endnu sådan, at de fleste af udviklingslandene er uforpligtede, ikke indrulleret i de to store magtblokke; men efterhånden som landene bliver mere udviklede, efterhånden som de i højere grad bliver magtfaktorer, vil supermagterne følge efter og sætte sig på disse lande også. Der er endnu en organisation af de uforpligtede magter, men hvor længe kan den klare sig i spændingen mellem Sovjet og USA? For øvrigt er der i baggrunden Kina; et af de problemer, som man vistnok normalt overser, er Kinas infiltration i en række udviklingslande ikke mindst i Afrika, hvor der ofres væsentligt mere fra Kinas side på at få disse lande med ind i en kinesiskvenlig blok, end der ofres fra USA eller Sovjetunionen.

De små lande i den vestlige verden gør ikke meget i denne sammenhæng. De affinder sig mere eller mindre med den situation, der foreligger, og så giver de teknisk bistand til nogle, og det er nydeligt og godt; vi støtter det, og vi er glade for, at den tekniske bistand ydes. Velgørenheden har forskellige kombinerede motiver, men den er der altså som en vis indsats.

Men hvilken politisk sympati møder udviklingslandene? Da der i foråret var en høring i fjernsynet om u-landene, prøvede jeg at rejse et enkelt politisk synspunkt, men blev mødt venligt, men afvisende af udenrigsministeren og afvisende, men måske ikke helt så venligt, af ordstyreren. Det var noget, der ikke kom sagen ved. At hjælpe udviklingslandene måtte efter dansk autori-

[Poul Dam.]

seret opfattelse være begrænset til at hjælpe dem med u-landsbistand. At hjælpe dem politisk var noget, man ikke skulle drøfte; det var noget, der ikke kom sagen ved.

Imidlertid er disse udviklingslande de mange; det er de efter befolkningstal, og det er de efter stemmetallet i De Fornede Nationer. Udviklingslandene er i høj grad kommet til at dominere De Forenede Nationer talmæssigt og i mange debatter. Netop dette synes imidlertid at gøre supermagterne mindre interesserede i at bruge FN som andet end et propagandainstrument. Det, der kunne gøres gennem FN for de små lande, både de mere udviklede og de mindre udviklede, bliver derigennem svækket. De afro-asiatiske lande har en meget militant optræden i De Forenede Nationer, ser man nævnt forskellige steder. Udtrykket bruges også i udenrigsministeriets beretning om De Forenede Nationers sidste generalforsamling. Men hvorfor er de så militante? Forklaringen kan undertiden findes i indre årsager, i en mangel på politisk tradition, som man ikke skal bebrejde dem, men formodentlig mere os andre. Men i mange tilfælde forklares den af følelsen af at være holdt ude, af ikke at blive regnet med — en følelse, som nødvendigvis må skabe aggression. Man kan her uden videre stille spørgsmålet: hvorfor er Kina blevet stillet, som det er, i forholdet til den øvrige verden? Først og fremmest fordi Kina har følt, at man ikke ønskede at have det med. Kina har følt sig stængt ude fra det gode selskab.

Som jeg sagde før — og det er ikke noget, jeg har fundet på, det er en bitter kendsgerning, som historien har vist os: verdensfreden er udelelig. De små landes problemer er ikke små problemer. Det er ikke noget at smile ad. En lokal national krig kan opstå hvor som helst og når som helst af rent lokale årsager. Det er der ikke noget som helst unaturligt ved, og der er ikke spor grund til at se internationale sammensværgelser bag ved det. Den nye nationalisme, der optræder mange steder, er fuldt tilstrækkelig som forklaring. Men enhver lokal krig indebærer en risiko for, at stormagterne eller andre magter bliver engageret i konflikten uden egentlig at ville det og, hvad der måske er endnu mere risikabelt, uden at være forberedt på situationen, uden at kunne overskue dens risiko for verden som helhed. Man kan gå tilbage til Koreakrigen, som blev startet lokalt enten af den ene eller den anden part — det er det meget svært at sige noget om — men som udviklede sig til ikke alene en fare for verdensfreden, men til en situation, som isolerede Kina. Det var en lokal krig, som var skabt af lokale interesser, og som fik verdensomspændende betydning. Vietnamkrigen har noget af den samme karakter. Den er heller ikke startet af amerikanerne eller af Nordvietnam. Den er startet lokalt. Mellemøstkonflikterne, visse af de latinamerikanske konflikter og konflikter i Afrika er på lignende måde lokalt nationalt begrundede, men rummer hver for sig en overvældende risiko for verdenssamfundet. For Biafrakrigen er dette så klart. Her er der adskillige stormagter indblandet som våbenleverandører og som politiske rådgivere for henholdsvis regeringen i Lagos og regeringen i det, der nu er tilbage af Biafra. Det er ikke officielt, men det er velkendt.

De nationale opgør er uundgåelige, hvis man ikke på verdensbasis gør en indsats for at løse de problemer, der ligger bag. Parterne i de lokale opgør har intet at tabe. For dem betyder hensynet til verdensfreden og verdensbalancen såre lidet i forhold til deres lokale og mange gange dybt alvorlige problemer.

Hvad kommer dette nu dansk udenrigspolitik ved? Ifølge hr. Poul Schlüter ingenting. Det er noget, vi ikke behøver at tage os af. Det ligger langt borte. Den traditionelle danske politik på alle disse områder er vel nok, at man udtrykker nogle meget nydelige ønsker om fred og ro, fromme ønsker om, at denne eller en anden ulykkelig krig nu snart må holde op, men man gør intet for at tage stilling til de problemer, der ligger bag ved konflikterne; man gør intet — eller kun i meget få tilfælde lidt — for at yde bidrag til løsninger. Holdningen til Biafra er i og for sig typisk. Udenrigsministeren sagde her i dag:

> „. . . at vi stedse har rettet og fremdeles retter vore bestræbelser mod en løsning af de humanitære problemer, og at vi ikke ønsker at blande os i den politiske side af konflikten."

Hvis man vil se på, hvad en fremtrædende afrikansk statsmand siger om tingene, kan

[Poul Dam.]

man jo finde den begrundelse, som Tanzanias præsident, Julius Nyerere, har givet for, at Tanzania anerkendte Biafra. Han siger herom — jeg har det fra en artikel i The Observer fra den 5. maj i år — at biafranerne simpelt hen har sagt: vi ønsker ikke mere at blive regeret af den regering.

Det vil sige, at de har opført sig, som sande demokrater har lov til ifølge den engelske demokratiske tradition, som Nyerere også er præget af. En regering mister sin ret til at regere, når de regerede siger, at de ikke mere vil være under den. Biafranerne har en fuldstændig demokratisk ret til at vælge deres eget styre, til at sige sig fri af regeringen i Nigeria. Han siger videre, at hvis Tanzania nægtede at anerkende Biafras eksistens, var de dermed i den situation, at de tavst understøttede krigen mod Østnigerias folk — en krig, som ganske vist blev ført i enhedens navn, men som ikke desto mindre var rettet imod et folk, der ønskede sin egen frihed.

Vi skal finde en løsning på disse ting. Det kan ikke være ligegyldigt, hvilke løsninger der findes i Afrika, eller hvilke løsninger der findes noget sted i verden. Vi er moralsk bundet af FNs charter. Vi er moralsk bundet af menneskerettighedserklæringen. Vi kunne måske også være moralsk bundet af vor egen demokratiske og folkelige fortid. Vor holdning i FN kan læses af beretningen til folketinget om generalforsamlingen. Denne beretning er nyttig læsning. Desværre er det en stor bog, så det er måske ikke alle, der har fået læst den i detaljer. Udenrigsministeren har her i dag sagt snukke ord om Rhodesia, smukke ord om Sydvestafrika, smukke ord om Sydafrikas apartheidpolitik og vor holdning til den. På alle disse tre områder blev der ved den sidste generalforsamlig vedtaget resolutioner, som Danmark ikke støttede. Vel, det var resolutioner, der var præget af det afro-asiatiske flertal og dets militante holdning; men vi markerede alligevel, at vi tilhørte en vestlig verden, som ikke havde sympati for problemerne i den anden del af verden, ikke nok i hvert fald til at gøre noget. Konflikten var jo: skulle man sige noget smukt, eller skulle man også gøre noget. Jeg bemærkede her med glæde i dag, at udenrigsministeren var begyndt at kalde Sydvestafrika for Namibia eller sådan noget — sådan var stavningen i hvert fald. Det glæder mig kolossalt. Jeg tror, befolkningen i Sydvestafrika er meget taknemlig for det. Men måske ville den være endnu mere taknemlig, hvis man virkelig gjorde noget for at hjælpe befolkningen i Sydvestafrika.

I virkeligheden spiller vi i høj grad supermagternes og den øvrige vestlige verdens spil over for den tredje verden i De Forenede Nationer. Jeg tror, der må gøres noget på dette område, og jeg vil gerne opstille et program i et par punkter for dette.

Vi må prøve at frigøre os fra den snævre europæiske problemstilling, fra vor traditionelle opfattelse af, hvad der siges at være vore egne interesser. Vi må lære at se den tredje verdens problemer ud fra dens egne forudsætninger. Selv når vi taler Vietnam, så er det jo vore forudsætninger, der er med hele tiden. Der skal virkelig mere til ude i verden end en velment gazebindspolitik, som vi gerne støtter, når vi kommer til bevillingerne til den, men det er ikke nok. Vi må skaffe os større viden om og forståelse af den tredje verden, og vi må forøge vor diplomatiske indsats. Princippet er jo, at diplomatisk indsats følger handelen, følger erhvervslivet. Det er vigtigt, at vi i en lang række lande starter en diplomatisk virksomhed, inden der nu tilfældigvis er kommet et eller andet dansk foretagende derude, som har nogle erhvervsinteresser.

Vi må aktivt på enhver mulig måde være med til at befri de mindre lande, alle mindre lande, fra supermagternes faktiske overherredømme, dette mærkværdige overherredømme, som vi har affundet os med, og som foregår i et modspil og et samspil, hvor man ikke rigtig ved om supermagterne egentlig er modstandere, eller de ikke begge er meget tilfredse med, at den anden eksisterer.

Her har vi og den tredje verdens lande sammenfaldende interesser. Specielt i FN må vor stemmeafgivning præges af væsentlig større forståelse af og solidaritet med den tredje verden, både med de befrielsesbevægelser, der kæmper mod fremmed eller hjemligt tyranni, og med de selvstændige, men ofte svage nye stater.

Endelig: for at FN kan indtage sin retmæssige plads som forsvarer og virkelig garant for verdensfreden, må der fra alle

[Poul Dam.]
staters, men måske ganske særligt fra de små staters side ydes en langt mere aktiv støtte til FN, og denne støtte må ikke alene være af moralsk art, men også af økonomisk art. Også ved den sidste generalforsamling stemte vi imod et forslag, som ville forpligte os og andre udviklede lande til at betale mere til FN. Vi bør ikke alene yde vor del af udgifterne til FN, vi bør yde langt mere. FN er i langt højere grad vor interesse, end det er de store landes.

Jeg skal for at summere dette op tillade mig at afslutte med at stille et forslag om motiveret dagsorden. Det lyder således:

„Idet folketinget udtaler, at styrkelsen af FN må være et centralt mål for dansk udenrigspolitik, fordi alene FNs myndighed kan sikre og fastholde verdensfreden,

opfordrer det regeringen til

1) at gennemføre en meget væsentlig forøgelse af Danmarks finansielle bidrag til FNs virksomhed samt til

2) at pålægge den danske delegation til FN at revidere sin holdning, så den mere konsekvent stiller sig solidarisk såvel med de nye staters bestræbelser for at opnå ligeberettigelse med de mere begunstigede lande som med de frihedsbevægelser, der kæmper for folkeslagenes selvbestemmelsesret og politiske frihed,

og går hermed over til næste sag på dagsordenen."

Formanden: Der er nu fremsat følgende forslag om motiveret dagsorden: (se ovenfor). Dette forslag indgår nu i forhandlingen.

Sigsgaard: Også jeg finder, at den danske sikkerhedspolitik — selv om den selvfølgelig må spille en stor rolle i dag — har spillet en måske for dominerende rolle på bekostning af andre vigtige problemer.

Det er den almindelige opfattelse, at elendigheden i udviklingslandene skyldes en slags naturkatastrofe, som ingen er ansvarlig for, men som vi bør søge at afhjælpe i humanismens navn. Men det er jo mildt sagt en misforståelse. Der er en nøje sammenhæng mellem det kapitalistiske verdenssystem og den globale udbytning, som har fundet sted siden opdagelsestiden, og som er den egentlige årsag til den uhyrlige forskel, vi i dag har mellem rige og fattige lande. Det er altså i-landene — industrilandene, deriblandt Danmark — der er skyld i u-landenes fattigdom, og heller ikke Danmarks u-landshistorie er så ædel og upolitisk, som man gerne vil give det udseende af. Danmark yder praktisk talt kun u-landsbistand til lande, hvis regeringer mere eller mindre villigt underkaster sig den kapitalistiske verdens orden. Hvis man f. eks. betragter Danmarks bilaterale u-landshjælp i 1967-68, ser man, at Danmark kun ydede bistand til to stater, som ikke havde provestlige regeringer, nemlig Tanzania og Syrien, og hjælpen til de to lande udgjorde i det pågældende år kun omkring 12 pct. af Danmarks samlede tekniske og finansielle bistand til den tredje verden. Til lande, som var klart østorienterede, ydedes der overhovedet ingen bistand.

Blandt de helt groteske eksempler på vor generøsitet kan jeg nævne, at Danmark yder hjælp til portugisisk Angola, idet aktieselskabet Højgaard & Schultz har udført et havneanlæg til over 50 mill. kr. med støtte fra den danske erhvervsfond i form af eksportkreditforsikring. Og à propos handelsministerens svar på hr. Skovmands spørgsmål i går må jeg fremhæve det paradoksale i, at den danske hjælp gennem Højgaard & Schultz til Portugal kan man læse om i store dele af verdenspressen, medens ministeren ikke engang over for folketinget kan nævne det pågældende firmas navn. Det viser, i hvor høj grad vi i afgørende spørgsmål her i folketinget er sat ud af spillet. Vi yder altså hjælp til portugisernes undertrykkelse af afrikanerne, men når frihedsbevægelserne i Mozambique og Angola beder om penge, så får de ingen. Danmarks u-landsbistand er altså klart politisk.

U-landshjælpen til Thailand, som er stærkt voksende, er også en speget affære, som vel i øvrigt næppe er uden forbindelse med ØKs dispositioner i landet. Det store dansk-thailandske kvæglandbrug leverer f. eks. mælk til byerne, der er så dyr, at kun de rige kan købe mælken. Mere kuriøst kan jeg nævne, at dronning Sirikit ifølge det amerikanske tidsskrift Time køber for over 2 mill. kr. i Paris hvert år. Det vil altså sige, at Danmark indirekte yder u-landsbistand til Pierre Balmain.

[Sigsgaard.]

Danmarks multilaterale hjælp fordeles heller ikke uafhængigt af politiske hensyn. USA og andre vestlige lande er praktisk talt enerådende med hensyn til FN-hjælpens udformning og fordeling, hvad den i høj grad bærer præg af. Det er særlig udtalt i verdensbankgruppen, hvor bidragyderne har indflydelse i forhold til deres bidrags størrelse, og det har betydet, at denne gruppe har ført en yderst konservativ politik og f. eks. næsten ikke har givet lån til statslige industriforetagender, da industri ifølge den privatkapitalistiske filosofi jo ikke bør være statsdrevet. Verdensbankgruppen har videre favoriseret de u-lande, der er tættest knyttet til USA.

Danmarks u-landsbistand er altså — for at gentage det — politisk. Den støtter ensidigt vestligt dominerede lande og reaktionært styrede lande som Thailand. Den burde være politisk i den forstand, at vi støttede fremskridtsvenlige regimer fremfor reaktionære stater, hvor hjælpen ikke kommer den brede befolkning til gode. Men det kunne jo betyde, at vi f. eks. skulle støtte Cuba, Den demokratiske Republik Korea og Den demokratiske Republik Vietnam, og det får regeringen jo ikke lov til af Washington. Det allermindste, man burde kræve af regeringen, måtte være, at den danske bistand ophører med at være ensidigt vestligt orienteret.

Danmarks handelspolitik over for u-landene er tilsyneladende liberal og i hvert fald mere liberal end mange andre industrilandes. Råvarer er i reglen toldfri, ellers ville vi jo genere vor egen industri. Men de lave toldsatser for industrivarer er ikke slet så uskyldige, som de ser ud til. Da råvarerne som nævnt oftest er toldfri, så er det forarbejdningsprocessen, der lægges told på, og derfor kan selv en beskeden toldsats ofte virke hæmmende for import af de industrivarer, som u-landene har at tilbyde. Det danske landbrugsmarked er fuldstændig lukket af for alt andet end det, som det danske landbrug har interesse i at indføre, og særlig grelt er det, når vi tænker på sukkeret. Rørsukker fra u-landene er langt billigere end dansk roesukker, men alligevel er det danske marked forbeholdt den dyre roesukkerproduktion. De Danske Sukkerfabrikker, der arbejder under statslig koncession, kaster endda store mængder af sukker ud på verdensmarkedet til dumpingpriser, og derved rammer vi jo de u-lande, som vi foregiver at ville hjælpe. Jeg kan også nævne de danske luftfartsbestemmelser, der effektivt hindrer folkelig turisme til en række u-lande.

Generelt har u-landene ikke kunnet holde trit med væksten i verdenshandelen. I 1954 tegnede de sig for en fjerdedel af den samlede internationale handel. I 1966 var landenes andel faldet til mindre end en femtedel. Det skyldes bl. a., at tolden på færdigvarer og halvfabrikata f.eks. under Kennedyrunden blev nedsat mindre end tolden på råvarer. I praksis prøver industrilandene, og herunder Danmark, at forhindre, at u-landene får opbygget den industri, der er så nødvendig for dem, hvis de skal ud af underudvikletheden.

Det er særdeles udpræget for EEC, som mange her så gerne vil ind i, EEC, hvis associeringsordning med en række afrikanske lande, mest de tidligere franske kolonier, har bevirket en regulær slavebinding af disse lande. Inden for dette samarbejde har man afviklet told og andre hindringer for, at de associerede områder kan afsætte råvarer til de seks, og samtidig fastsatte man relativt fordelagtige og stabile priser for disse varegrupper. Følgen har været, at det ikke har været lønnende at etablere en selvstændig industri i de pågældende områder. Associeringen og dermed afhængigheden er blevet udbygget dels på grund af u-landsbistand, dels som følge af den såkaldte Yaoundekonvention, som trådte i kraft i 1964, og som f. eks. bestemmer, at alle mængdemæssige importbegrænsninger skal afvikles fuldstændigt i løbet af 4 år. Bruxelles kan gøre en undtagelse herfra, hvis et associeret land ønsker at oprette en selvstændig industri på et bestemt område og derfor har brug for en sådan begrænsning. Det er altså fællesmarkedets myndigheder, der inappellabelt bestemmer, hvor og hvornår de associerede stater kan oprette selvstændige industrier.

Hvis man hertil føjer landenes militære afhængighed af især Frankrig, så får man på den ene side et billede af, hvilken rolle den kapitalistiske magtstruktur har tiltænkt u-landene, og hvilke magtmidler man har tænkt sig at anvende over for de formelt

[Sigsgaard.]

fri stater, og på den anden side et billede af verdens tredje stormagt, EEC, der synes at anvende ganske de samme metoder i bestræbelserne for at skabe et imperium som de to gamle stormagter. Dermed har man en del af forklaringen på, at VS går imod dansk medlemskab af EEC.

Det er ganske i tråd med det, jeg lige har sagt, at man kan konstatere en stagnation i u-landenes import trods en stigning i deres eksportindtægter på omkring 6 pct. pr. år i den første halvdel af 1960erne. Deres vareimport var i 1957-59 hvert år i gennemsnit ca. 3 milliarder dollars større end deres eksport. 6 år efter var denne nettotilførsel af varer til u-landene faldet til mindre end 0,6 milliarder dollars pr. år. Det vil sige, at der i 1965 faktisk skete en lille nettooverførsel væk fra udviklingslandene. For det store flertal af u-landene har det været afgørende, at renter og afdrag på udenlandsk gæld er steget voldsomt, samt at betalingsbalancens usynlige poster — transport, tjenesteydelser, udbytte af udenlandske private investeringer — har vist stærkt stigende tendens. På grund af den stadig voksende gæld til de rige lande havde u-landene altså færre og færre penge at købe de varer for, som de så hårdt har brug for.

Hvis vi skal ændre dette triste billede af u-landenes handelsvilkår, så kan det bl. a. ske ved hjælp af generelle toldnedsættelser for varer fra u-landene, herunder især for industrivarer og halvfabrikata, men også for landbrugsprodukter, og her er vi selvfølgelig igen ved sagens kerne, at hvis u-landshjælp skal være andet end pjat, så betyder det indskrænkninger i vor egen levestandard eller i hvert fald en mindre hurtig udvikling af den.

Men indtil videre udnytter og dominerer i-landene, bl. a. Danmark, u-landene, og hvis u-landene sætter sig op imod undertrykkerne, så er NATO parat til undertrykkelse med rifler, tanks og fly, sådan som vi f. eks. ser det i Angola, Mozambique og Portugisisk Guinea, hvor undertrykkelsen sker i kraft af det NATO, hvoraf Danmark er loyalt medlem. Det er en af grundene til, at Danmark må ud af NATO. I stedet for som nu at undertrykke befrielsesbevægelserne i den tredje verden bør vi vise vor solidaritet med dem ved at yde støtte til de bevægelser, som har vist sig repræsentative for de pågældende landes befolkninger.

I øvrigt er det ikke den danske stats opgave at fremme private investeringer i u-landene, ligesom det er urimeligt, at u-landene skal være bundet til at aftage danske varer for de penge, de får gennem de danske bilaterale statslån — det er jo anderledes i Sverige. Den praksis har ikke meget med u-landshjælp at gøre, det er snarere hjælp til dansk industri.

Hele vor politik over for den tredje verden har i øvrigt være præget af nogen tilfældighed. Vi har vedtaget, at ca. halvdelen af vor hjælp skal gå igennem FN, uden at have begrundet dette forhold mellem de to hjælpemuligheder og uden at have taget stilling til FNs politisk betonede fordeling af hjælpen.

Lad mig så til sidst i den forbindelse nævne, at man ynder at give det udseende af, at blot vi når 1 pct.-målet til den fastsatte tid, så er den hellige grav vel forvaret. Jeg mener, at det mål er for lavt, og at det kan nås, før planen forudsætter, hvis vi vil, og hvis vi vil betale.

Skal jeg i denne forbindelse kommentere planerne om et nærmere nordisk økonomisk samarbejde, så må man forstå, at vi må stille det krav til samarbejdet, at det ikke som de eksisterende markedsdannelser er vendt imod u-landene. Det betyder bl. a., at tolden for industrivarer og halvfabrikata må være lav, så vi ikke hæmmer opbygningen af industri i u-landene. Det betyder også, at der åbnes mere for landbrugsvarer, og det kommer jo til at koste Danmark noget. Det bør også være sådan, at fællesskabsmyndighederne kontrollerer nordiske

[Sigsgaard.]

private investeringer i u-landene, ikke som nu, hvor der er kontrol med klatskillingerne, men ikke med kæmpebeløbene.

Særlig optimistisk med hensyn til et resultat af forhandlingerne er der vel ikke i dag nogen grund til at være. Regeringen og i øvrigt også socialdemokratiet går efter vor opfattelse halvhjertet ind i forhandlingerne, de ønsker kun at anvende Norden som springbræt ind i det fællesmarked, som de så inderligt længes efter at afgive vor suverænitet til. Den svenske regering, eller i hvert fald kredse i Sverige inden for den svenske regering, mener derimod, at en nordisk økonomisk union foreløbig må være et mål i sig selv, og nordmændene står vel tøvende.

Den danske regering og socialdemokratiet ynder at fremstille det, som om de er forrest i kampen for nordisk samarbejde, og alligevel kan det nemt ske, at bestræbelserne kommer til at strande på den danske blæse-med-mel-i-munden-indstilling.

Dertil kommer, at industriens ønsker ikke falder sammen med statsministerens og regeringens, og da industrien har et stort ord at skulle have sagt over for de nuværende regeringspartier, så kan det jo meget nemt tænkes, at regeringen af industrien bliver presset til at skifte holdning, om ikke i ord så i handling, og jeg synes allerede, at der i dag i regeringsordførernes taler, de to af dem, var antydninger af en sådan ændret holdning. Men i øvrigt går jeg ud fra, at når og hvis der fremkommer mere konkrete planer, så får tinget dem forelagt, så vi til den tid kan tage stilling. Det er jo umuligt på det helt løse grundlag, der ligger i dag.

Under åbningsdebatten for en måned siden var jeg inde på forholdene i Latinamerika og omtalte bl. a. baggrunden for militærkuppet i Peru. Dette land er dybt afhængigt af USA, ganske særligt af Standard Oil, og det var da også en oliekonflikt, der var en af årsagerne til kuppet. Den afsatte præsident havde forsøgt at begrænse de amerikanske olieinteressers indflydelse noget, og juntaen proklamerede straks, at nu skulle olien nationaliseres. Desværre ser det ud til, at regimet nu alligevel er i gang med at forhandle om en ny olieaftale. Det er ikke sandsynligt, at slutresultatet vil betyde større peruviansk uafhængighed, måske snarere tværtimod. Den endelige vurdering må vente. Derimod kan det fastslås, at den militære magtovertagelse vil betyde voksende indenrigspolitiske vanskeligheder, og det ser bl. a. ud til, at nye guerillaaktiviteter er i gang i landet.

Hvis Latinamerika skal ind i økonomisk udvikling, så kræver det frigørelse fra USA, og det vil ikke komme til at foregå fredeligt. Man må forudse, at de store modsætninger mellem undertrykkere og undertrykte vil føre til blodige begivenheder. USAs indflydelse i Latinamerika er altdominerende. Verdensdelens politiske, økonomiske, sociale og til dels kulturelle udvikling styres mere eller mindre direkte af USA. Amerikas direkte investeringer i dette område beløber sig til over 10 milliarder dollars, og alene i perioden 1960-66 steg de med ca. 2½ milliard eller over 30 pct. I samme periode tjente USA 7 milliarder dollars, og af dem overførte man over 5 milliarder til USA. Det vil altså sige, at samtidig med at der blev tilført verdensdelen godt 2 milliarder i investeringer, så sugede USA altsa mere end det dobbelte ud af området. Det er ikke så mærkeligt på den baggrund, at Latinamerika er fattigt, og at bunden er slået helt ud af områdets økonomi.

Det viser sig bl. a. ved galoperende inflation. F. eks. Uruguay har i 1960-erne devalueret over 2.000 pct. — så var vor devaluering i november jo en klatskilling — Brasilien 1.500 pct., Chile 589 pct. og Argentina 323 pct. Og landenes gæld er i samme periode mere end fordoblet og androg i 1965 11,7 milliarder dollars. Jeg har nævnt disse tal for at prøve at gøre det klart, at afhængigheden af USA altså næsten er bundløs.

Ser man på handelen, viser det sig også, at Amerika er landenes helt dominerende handelspartner. Statistikker viser, at af Mexicos eksport går hele 73 pct. til USA, for Den dominikanske Republik 62 pct., Brasilien 44 pct., Colombia 64 pct. Sammenholder vi det med, at landene overvejende er afhængige af en enkelt, helt dominerende eksportvare — og det er kun råvarer og landbrugsvarer, der eksporteres — så er det klart, at USA i mange tilfælde kan bestemme prisen for verdensdelens eksportvarer næsten suverænt, og hvis et land ønsker at gennemføre f. eks. en progressiv

[Sigsgaard.]

jordreform, så kan USA, hvis det ønsker det, ødelægge landet fuldstændigt økonomisk ved at betale lavere priser for landets eksport til USA eller ved at skære sin import ned. Alene truslen om sådanne indgreb er i reglen nok til at forhindre reformerne og sikre, at de fattige befolkninger fortsat udbyttes og holdes nede.

Dertil kommer, at de latinamerikanske landes udenrigshandel i det sidste tiår næsten er stagneret, og at priserne på deres eksportvarer har været faldende. Dannelsen af et frihandelsområde, LAFTA, i 1960 og senere af et centralamerikansk fællesmarked skulle mindske landenes afhængighed af USA og øge handelen mellem dem indbyrdes for at råde bod på de miserable forhold. Men det er kun lykkedes i yderst ringe grad. Afhængigheden af USA er ikke mindsket.

I den forbindelse skal det nævnes, at Danmark jo kun yder et meget lille beløb i udviklingsbistand til Latinamerika. Man har talt om også her at koncentrere bistanden om et eller to lande, men i de fleste lande betyder hjælpen kun støtte til reaktionære, diktatoriske regimer. Man kunne jo vælge at støtte Cuba, men det har amerikanerne forbudt, og så retter Danmark sig jo artigt efter det. Man behøver kun at tænke på fiskeskibene, som Cuba ville købe her, og som regeringen ikke ville bevilge eksportkredit til. Her gik hensynet til USA forud for hensynet til både vores egen værftsindustri og Cuba. Danmark deltager altså i blokaden af Cuba.

Politisk er Latinamerika præget af blodige kampe i det militært styrede Brasilien og i Mexico, af ny militærkup i Peru og Panama af økonomisk krise uden lige og voldsom uro i Uruguay og af guerillaaktivitet i en lang række lande. F. eks. strømmer amerikansk militærmateriel og såkaldte militærrådgivere til Colombia for at blive anvendt mod frihedskæmperne, og styret anvender samme metoder i denne kamp, som amerikanerne anvender mod befrielsesfronten i Sydvietnam. Man må spørge, om Colombia måske vil blive stedet for den næste blodige Vietnamkrig.

USA griber direkte militært ind, når det skønnes nødvendigt. Jeg behøver kun at minde om interventionen i Guatemala i 1954, besættelsen af Santo Domingo i 1965. Det modsvares af Sovjets besættelse af Czekoslovakiet, som alle må tage skarpt afstand fra, men når de gamle partier ikke samtidig tager afstand fra USAs overgreb, så er deres tårer over Czekoslovakiet kun krokodilletårer. Oven i købet er Danmark som USAs allierede i NATO medansvarlig, ikke blot for Vietnam, men også for overgrebene i Latinamerika. Man må se tingene i sammenhæng.

Man kan spørge, hvorfor jeg har gjort så meget ud af Latinamerika; det er, ligesom det falder lidt uden for debatten her måske, og det ligger så langt væk. Dertil er at sige, at freden er udelelig, og at vi har medansvar for, at der ikke hersker fred, men brutal undertrykkelse i dette område, som vil blive et kommende brændpunkt i verdenspolitikken.

Endelig viser det latinamerikanske eksempel, at imperialisme og undertrykkelse ikke kun er tomme slagord, men desværre levende realiteter. Latinamerika er fattig og undertrykt. Skylden falder i første række på USA, i anden række på USAs allierede.

Også i Mellemøsten trues freden — hvis man da i det hele taget kan tale om fred dér. Sandsynligheden taler i øjeblikket for, at parternes manglende evne og vilje til forhandling vil udløse endnu et væbnet opgør, og supermagterne gør jo gennem våbeneksport deres til, at opgøret kan blive særdeles blodigt. Der er i Danmark ikke megen forståelse for konfliktens egentlige baggrund. Mange er tilbøjelige til at se den som et opgør mellem et lille, modigt og progressivt folk, der forsøger at hævde sin ret over for en knusende overmagt af blodtørstige arabere, der uden grund vil udslette Israel, og det er jo et stærkt fortegnet billede. Stormagterne har et stort ansvar for situationen. Kernepunktet er vel Balfourdeklarationen af 1917, hvor den britiske regering erklærede, at den gerne så oprettelsen af et nationalt hjem i Palæstina for det jødiske folk, men den tilføjede, at dette ikke skulle præjudicere rettigheder, der tilkom allerede eksisterende ikke-jødiske samfund i Palæstina. Men det er jo netop, hvad der er sket. Deklarationen blev mistolket sådan, at der efter den skulle skabes en israelsk stat på bekostning af de arabere, der havde boet i området i

[Sigsgaard.]

masser af år, og det havde jo ikke været meningen. På forslag af et udvalg, som FN-generalforsamlingen havde nedsat, vedtog generalforsamlingen med to tredjedeles majoritet, herunder USAs og Sovjets stemmer, i november 1947, at området skulle deles i en jødisk og en arabisk stat, der begge skulle indgå i en økonomisk union. Men FN satte ingenting ind på at få beslutningen ført ud i livet, og dokumenterne om den samler støv i FNs arkiver.

Efter at England i maj 1948 havde rømmet området, blev det stik imod alle aftaler proklameret som selvstændig stat, og fra det tidspunkt til nu har der uophørligt været krig eller voldsom uro. Araberne må jo føle, at de af israelerne og stormagterne inklusive Sovjet er blevet fordrevet fra et land, der havde været deres i umindelig tid; set ud fra det synspunkt må det jo ligne den situation, at Danmark kom og krævede England tilbage.

Efter Sinaikrigen i 1956, der bragte verden på katastrofens rand på grund af Frankrigs og Englands deltagelse på israelsk side, kom så sidste år junikrigen, og den har jo ændret situationen en del. Israel står i dag svækket i verdensopinionen, fordi det har nægtet at trække sine tropper tilbage fra besatte arabiske områder, og fordi det de facto har integreret Jerusalem. FN har flere gange i resolutioner pålagt Israel at trække tropperne tilbage, men det har landets regering siddet overhørig, og det har igen medført, at Israel fra mange sider er blevet stemplet som en imperialistisk magt.

Der må naturligvis på det skarpeste tages afstand fra de ønsker om udslettelse af Israel, der fra tid til anden er fremsat af nogle arabiske ledere, og de er vel heller ikke bogstaveligt ment. Flere millioner mennesker har deres hjem i Israel, og det skal de selvfølgelig fortsat kunne have. Også derfor må der findes frem til en fredelig ordning, ikke mindst fordi israelere og arabere behøver hinanden for at kunne opbygge et stærkt, fredeligt og moderne Mellemøsten, der udelukker den stormagtsindflydelse og imperalistiske udnyttelse, der i dag finder sted i området.

Ressourcerne, herunder olien, og uhyre arealer står til arabernes disposition, men den tekniske og videnskabelige uddannelse findes overvejende hos israelerne. De to folk har også derfor brug for hinanden. Men forudsætningen for, at en fredelig løsning overhovedet kan tænkes, er, at der rådes bod på den blodige uret, der er begået mod Palæstinaaraberne, af hvilke over 1 million måtte flygte og frister en kummerlig tilværelse i flygtningelejre, og andre må leve som, jeg tror jeg tør sige et dårligt behandlet mindretal i det, der var deres eget land.

En ordning må nok mindst, før man kan vente nogen som helst arabisk interesse for den, forudsætte, at Palæstinaaraberne såvel i teori som i praksis får lige så gode livsbetingelser og lige så store beføjelser i området, som israelerne har. Der bør rådes bod på den gamle uret, der er begået, og man har en fornemmelse af, at en af årsagerne til, at det ikke sker, er USAs og NATOs ønske om forsat at sikre sig en mellemøstlig base. Stormagterne, der taler meget om deres ønske om fred, medens de samtidig eksporterer våben, har et væsentligt ansvar for, at der ikke er opnået en fredelig løsning i Mellemøsten, men at der tværtimod er alvorlig fare for en ny åben krig inden længe, en krig, hvori stormagterne kan blive direkte involveret.

Det er naturligt, at USAs politik må spille en stor rolle i udenrigsdebatten i dag — og i hvert fald i mit indlæg — også på grund af det forestående præsidentvalg. Valgkampen præges jo ikke meget af udenrigspolitik; ikke desto mindre er landet for tiden udenrigspolitisk meget aktivt. De amerikanske investeringer er efterhånden af et sådant omfang, at der kan rejses berettiget tvivl om, hvorvidt de europæiske lande eller i hvert fald de mest infiltrerede overhovedet er i stand til at føre en selvstændig udenrigspolitik, selv om de måtte ønske det. Vesteuropas industripotentiel og det europæiske marked er USA vitalt interesseret i, og NATO må betragtes som et instrument til at bevare de vesteuropæiske lande under amerikansk indflydelse. USA er så dominerende inden for NATO, at det ikke engang behøver at spørge de allierede om råd, før det handler i anliggender, der ellers er af fælles interesse.

Sidst hørte vi i går af udenrigsministerens mund, at Danmark simpelt hen havde fået

[Sigsgaard.]

besked om, at nu ville USA udvide våbeneksporten til Grækenland og dermed stabilisere det græske styre. Ingen konsultationer, ingen forhandlinger; USA forventer, at Danmark blot stiltiende affinder sig med dets handlinger, og det gør det officielle Danmark jo også. USA rådførte sig ikke engang med sine allierede, da det traf beslutning om at opbygge et såkaldt tyndt antiraketsystem mod Kina. England kritiserede dette på Ankaramødet i september 1967 i NATOs atomplanlægningsgruppe. Har Danmark protesteret eller blot kritiseret den beslutning, der jo er signal til en ny kaprustningsbølge? Det var et spørgsmål.

Noget tyder på, at USA nu går videre og vil opbygge et egentligt antiraketsystem vendt mod Sovjet til 40 milliarder dollars. Kan regeringen bekræfte, at disse planer overvejes, og hvad mener nedrustningsministeren om dem? Tør man i givet fald protestere?

Vort medansvar for USAs krig i Vietnam er vel efterhånden klart for de fleste, vi er jo USAs allierede; men mon man har gjort sig klart, hvad det kan komme til at betyde? Resultatet af USAs fremfærd i Sydøstasien kan jo meget nemt blive en konfrontation med Kina, det kan vel ikke engang udelukkes, at Amerika stiler efter en sådan konfrontation, inden Kina bliver for stærkt. Danmark kan som NATO-medlem blive inddraget i en sådan krig, ja, USA mener, at Danmark og de andre NATO-lande har pligt til at gå ind i en krig mellem Kina og USA. Dean Rusk sagde dette klart på NATOs ministerrådsmøde i december 1966, hvor han understregede, at NATOs forpligtelser dækker hele USA undtagen Hawaii, og at Kina allerede havde foretaget 5 prøvesprængninger og var ved at udvikle et frembringersystem til sine kernevåben, og han nævnte det under speciel henvisning til Vietnam. Det, Dean Rusk advarede imod, sagt på dansk, var altså, at Vietnamkrigen — og i det hele taget USAs engagement i Sydøstasien — kunne føre til en krig med Kina, og at NATO-landene havde pligt til at deltage i en sådan krig, og jeg vil tillade mig at spørge udenrigsministeren: hvad sagde Danmark til det? Jeg ved godt, at det var en anden udenrigsminister dengang, men det må jo nok fremgå af arkiver osv. Hvad sagde Danmark til det? Er udenrigsministeren og regeringen indforstået med, at hvis USA indvikler sig i krig med Kina, så skal Danmark gå i krig på USAs side? Er man opmærksom på de konsekvenser af NATO-medlemskabet?

Valgkampens forløb i USA har jo nok øget de flestes betænkeligheder ved NATO-alliancen. Det store flertal af hvide borgere i USA har gennemgået en politisk højreudvikling i de senere år. Forståelsen for minoriteternes oprør er blevet ringere. I stedet for at beskæftige sig med baggrunden for utilfredsheden, der jo ellers er klart understreget i Kernerrapporten, hvori det om indsatsen til forbedring af negrenes kår hed, at — og her citerer jeg —

„... der ikke kan være nogen højere prioritet for national handling og intet større krav til nationens samvittighed ...“

I stedet for at beskæftige sig med det kræver et meget stort antal amerikanere og også deres politikere, at al uro skal slås ned med magt. Lov og orden er valgkampens slagord, og der er grund til at være bange for, at den opdukkende fascisme kan få held til at dirigere det samfund frem imod politistaten. Det er bekendt, at hovedparten af det amerikanske politikorps har støttet George Wallaces præsidentkampagne, og det er på denne baggrund, at formanden for automobilarbejderne, Walther Reuther, har udtalt som sin opfattelse, at politistaten er nærmere end nogen sinde før, ikke mindst på baggrund af Wallaces uansvarlige appel til frygt og had. USAs udenrigspolitiske problemer er store, men de indenrigspolitiske er, som det fremgår, ikke mindre med alle de farer, som også det indebærer for Europa.

Også Sovjetunionens politik på det sidste giver anledning til dyb bekymring. I Pravda hed det for nylig, citeret i Le Monde den 9. oktober — og jeg citerer —:

„Det enkelte socialistiske lands suverænitet må ikke komme i modstrid med den socialistiske verdens interesser eller med den revolutionære verdensbevægelses interesser“,

og Gromyko udtalte sig i FN den 3. oktober på tilsvarende måde, sådan som det allerede har været nævnt.

Jeg må være enig med hr. Gert Petersen om, at Sovjetunionen hermed har formuleret sit modstykke til den amerikanske

[Sigsgaard.]
Monroedoktrin fra 1823, der fastslog hele den vestlige halvkugle som USAs interessesfære og advarede europæiske magter mod at krænke denne politisk eller militært, og til Trumandoktrinen fra 1947, der fastslog, at USA ville anvende al sin styrke på at forhindre kommunismens fremmarch.

Tesen om fredelig sameksistens markerer Sovjetunionens ønske om at opretholde verdensfreden for enhver pris, samtidig med at den udøver et uindskrænket herredømme over det, der kaldes det socialistiske statssamfund. Warszawapagten og de af USA dominerede pagtsystemer er blevet redskaber for de to store magters stræben efter at dominere hver sin del af verden. Et medlem af Warszawapagten har ikke længere nogen garanti for sin suverænitet eller territoriale integritet. Når Sovjetunionen har kunnet samle andre medlemmer af pagten til intervention i et af medlemslandene én gang, vil det også kunne ske igen. Hverken Rumænien eller Jugoslavien kan føle sig sikre imod, at Sovjetunionen i fremtiden skulle finde det nødvendigt at komme til „broderlig assistance", som Gromyko i FN betegnede interventionen i Czekoslovakiet.

Som yderligere konsekvens af interventionen og USAs stiltiende godkendelse af den er der opstået fare for, at Cuba er blevet prisgivet USAs nåde. Samtidig med at Sovjetunionen gang på gang forsikrer om sin vilje til samarbejde med de vestlige magter, insisterer den på sin vilkårlige ret til at knuse et forsøg på at opbygge et socialistisk demokrati i Czekoslovakiet, og dette har ikke skabt øget spænding mellem de to blokke. Der har ikke været nogen reel uro på regeringsplan i NATO-landene, kun symbolske forsøg på at styrke NATO, men invasionen har i høj grad mindsket håbet om at opbygge en virkelig europæisk fredsordning bygget på de enkelte nationers fri ret til selvbestemmelse og selvudfoldelse.

Interventionen i Czekoslovakiet har forårsaget et dybtgående tilbageslag for hele den internationale socialistiske bevægelse. 50 år efter den russiske revolution står vi nu over for den mulighed, at socialistiske lande skal komme i væbnet konflikt med hinanden. Det ville være et uhyre slag for alle socialister, også for dem, som ikke identificerer sig med nogen af de herskende socialistiske systemer.

I alle de vestlige lande er interventionen blevet udnyttet til et fornyet antikommunistisk og antisocialistisk korstog. Resultaterne er ikke udeblevet, hvad valgene i Sverige og Finland tydeligt har vist.

Den alvorligste virkning er dog, at de nationale og sociale befrielsesbevægelser i den tredje verden nu må se i øjnene, at de ikke kan hente nogen materiel basis for deres kamp i Sovjetunionen. Tværtimod må de være forberedt på, at deres kamp vil blive søgt bremset af USA i stiltiende forståelse med Sovjetunionen. Så meget desto mere er der grund til, at vi i de kapitalistiske lande, socialisterne i de kapitalistiske lande, udviser ubetinget solidaritet med disse bevægelser og vender os imod deres undertrykkere.

Det er først og fremmest USAs politik i Sydøstasien, Latinamerika og andre steder, dets dominans over NATO-partnerne, deriblandt Danmark, og dets indre politiske udvikling, der i dag må give anledning til dyb bekymring; men det er også Sovjetunionens intervention i Czekoslovakiet, dens ønsker om absolut dominans over sine allierede og dens svigten af forpligtelserne over for tredjelandenes befrielsesbevægelser. De europæiske lande i øst som i vest er i helt uacceptabel grad behersket af supermagterne. Warszawapagten er ikke først og fremmest vendt mod vesten, den er nu til indvortes brug. NATO-pagten er ikke i første række vendt mod Sovjetunionen, den er også til indvortes brug. Supermagterne har tilsyneladende delt verden imellem sig, og nu vil de herske uindskrænket hver i sin del. Det lover ikke godt for de små.

Kjær Rasmussen: Jeg skal ikke opholde mig ved den czekoslovakiske krise, kun sige, at vores partis stilling var så klar, at den medførte en spaltning af folketingsrepræsentationen på spørgsmålet om mild bebrejdelse eller kraftig afstandtagen over for Sovjetunionen.

Imidlertid har den czekoslovakiske krise givet vore hjemlige kolde krigere vind i sejlene. Man maler igen i sort-hvidt og påpeger, at en styrkelse af NATO er den eneste sik-

[Kjær Rasmussen.]

kerhed for, at Danmark kan forblive uafhængigt. Den konklusion kan man naturligvis drage, hvis man har nogle 20 år gamle ideer, man trænger til at få pustet liv i. Er man imidlertid mere indstillet på at trænge til bunds i nutidens problemer, vil det nok være fornuftigt at anskue hele problematikken på en anden led. Gennem mange år er befolkningen blevet indpodet, at det virkelige verdensproblem ligger i forholdet mellem øst og vest. Vi glædede os, når der mellem de to supermagter var tegn på afspænding. Vi skuffedes dybt, når tilbageslagene kom. Overfaldet på Czekoslovakiet måtte for mange mennesker tydes som et sådant tilbageslag, også selv om danske militære eksperter umiddelbart efter invasionen var enige om, at denne handling ingen betydning havde for NATO-området. For os at se er de mindre europæiske pagtlande i virkeligheden ofre for et kæmpebedrag fra supermagternes side. Efterhånden står det klart, at supermagternes militæralliancer mere tager sigte på at dominere de mindre lande i alliancen end at sikre sig mod hinanden. Sovjets intervention i Czekoslovakiet viser dette. USAs rolle i forbindelse med det græske militærkup viser det samme. Stormagterne vil have folk i de mindre pagtlande, de fuldt ud kan stole på. Udviklingen viser således, at truslen mod de mindre pagtlande ikke kommer fra den modstående stormagt, men fra den stormagt, man selv er allieret med. Dette er i virkeligheden blokpolitikkens resultat, og det tør jo nok siges, at denne udvikling ikke just vil kunne fremme selvstændighedsbestræbelserne i de små pagtlande.

Det er blevet højeste mode at tale om NATO som et muligt instrument i afspændingens tjeneste, ja, den danske regering har, så vidt jeg har forstået det, en samtalekreds, som beskæftiger sig med dette problem. Men mon dog ikke man narrer sig selv og befolkningen ved at tro på en sådan mulighed? For nylig kom der meddelelser fra Bruxelles om, at samtlige NATO-lande har givet tilsagn om at øge bistanden til NATO med beløb, der svarer fra 2½ til 5 pct., over en 5 års periode. Anledningen var den czekiske krise. Er nedrustningsministeren enig i, at en sådan styrkelse af NATO vil føre til afspænding i en situation, hvor Warszawapagten er mere svækket end nogen sinde?

Overensstemmelsen mellem ord og handling savnes i regeringens politik. Det bør ikke være nogen hemmelighed, at VS er grundigt træt af dette dobbeltspil. Vi må bede nedrustningsministeren foranledige, at alle alternativer til fortsat NATO-medlemskab undersøges, herunder isoleret dansk neutralitet, nordisk neutralitetsforbund og demilitariseret zone ned gennem Europa. Vi må bede nedrustningsministeren foranledige, at resultaterne fremlægges til en folkeafstemning, således at der ikke bare bliver mulighed for at sige ja eller nej til NATO, men således at denne folkeafstemning bliver et reelt valg mellem relevante alternativer. Vort krav er altså, at regeringen undersøger alle muligheder og forelægger befolkningen disse. Denne fremgangsmåde må være ganske anstændig i et samfund, som kalder sig demokratisk.

Vi hørte hr. Poul Schlüter sige i sin ordførertale, at der intet seriøst alternativ er til NATO, og så vidt jeg forstod hr. Per Federspiel, så var han inde på de samme tanker. Denne udtalelse kunne tyde på, at man nu fra betydningsfulde kredse inden for regeringen ønsker at fastlåse vort tilhørsforhold til pagten. Men hvor i alverden ved man egentlig fra, at der ikke eksisterer noget seriøst alternativ? Det har jo aldrig været undersøgt. VS ønsker en sådan undersøgelse. VS ønsker at høre befolkningens mening — også når det gælder udenrigspolitiske spørgsmål, også selv om det aldrig har været højeste mode i dette folketing, at befolkningen skulle høres i udenrigspolitiske spørgsmål.

Socialistisk folkeparti har fremsat et forslag til folketingsbeslutning. Også dette kræver, at befolkningen høres. Det synes vi er udmærket. Desværre vil det jo nok blive syltet i et udvalg, og det synes vi er kedeligt. Derimod udmærker SFs forslag sig ikke ved, at man kræver de alternative muligheder undersøgt. Netop en sådan undersøgelse anser vi for uhyre væsentlig. Vi må derfor have klarhed over, hvorvidt man ønsker disse alternativer undersøgt, hvorvidt man ønsker, at den danske befolkning skal have mulighed for at foretage et reelt valg til sin tid.

[Kjær Rasmussen.]

Derfor skal jeg tillade mig at fremsætte følgende forslag om motiveret dagsorden:

„Folketinget opfordrer regeringen til at foranledige, at alternativer til Danmarks nuværende sikkerhedspolitik undersøges med henblik på at indgå som valgmuligheder i en folkeafstemning,
og går hermed over til næste punkt på dagsordenen."

Formanden: Der er nu fremsat følgende forslag om motiveret dagsorden: (se ovenfor). Også dette forslag indgår nu i forhandlingen.

Kai Moltke: Efter at man har hørt debatten her i dag, kan jeg ikke lade være med at begynde en lille smule nede på jorden. Det forekommer mig, at regeringen på grund af manglende erfaring og med visse partiers medhjælpen er nået frem til et af disse punkter igen, hvor der går megen tid af en dag, fordi man så at sige på én gang serverer eller prøver at servere de sammenkogte gryders ret, for det er i virkeligheden vidt forskellige ting, som diskussionen her drejer sig om, og den eneste konsekvens af denne form for debat er, at ingen af de problemer, som er stillet på dagsordenen, virkelig bliver grundigt, principielt eller sagligt behandlet, fordi alle parter stræber efter at nå turen rundt omkring ikke alene kloden, men næsten på den anden side månen. Min første henstilling til regeringen skal derfor være, at man fremtidig adskiller markedspolitik og u-landenes brændende problemer fra sikkerheds- og forsvarspolitik, for det eneste, som i og for sig havde været påkrævet i denne situation, havde jo været at høre lidt om regeringens planer, regeringens forslag, ved det kommende ministermøde inden for NATO og de dermed forbundne sikkerhedsmæssige problemer. Havde man foretaget en sådan forenkling, var megen tid sparet og megen diskussion blevet mere saglig og mere overskuelig, end den er i stand til at blive her.

Nu skal jeg afholde mig fra at gå ind på de fleste af emnerne. Markedsministeren var jo også blevet tvunget frem i rampelyset, og jeg har den største sympati for markedsministeren, fordi han kort og klart gav udtryk for, at her var jo ikke så meget at tage stilling til for dette ting, fordi spørgsmålene om markedspolitikken afgøres af alle andre end netop dette tings medlemmer i øjeblikket. Derfor skal jeg ikke komme nærmere ind på de økonomiske problemer.

Derimod kunne jeg godt lide at komme med nogle enkelte kommentarer til de bemærkninger, som forsvarsministeren fremsatte her i dag. Nu bebudes det jo, at vi får et nyt forslag til militærordning, forkortelsen af den militære tjenestetid, og her ser jeg, at forsvarsministeren jo færdes i vide kredse og giver forklaringer, som vi i og for sig godt kunne være nysgerrige efter her i folketinget også. Her er for det første et referat i sømændendes fagblad, af hvilket det fremgår, at man den 9. september havde en fælles konference om søfolks værnepligt med forsvarsministeren, og jeg kan i særdeleshed ikke lade være med at henlede de radikales opmærksomhed på, at der i referatet af forsvarsministerens udtalelser står:

„Han mente, at der snart forestår en folketingsbehandling af forslag til ændring af værnepligtsloven, fordi forslag til generel nedsættelse af værnepligtstiden kan ventes i folketingets efterårssamling, men påpegede, at hvis værnepligtstiden reduceres, bliver der behov for flere indkaldelser, d. v. s. muligheden for fritagelsesordninger og særordninger mindskes."

Jeg vil virkelig meget anmode de radikale, som i sin tid arbejdede for nedsættelse af den militære tjenestetid, om at give udtryk for, om det var det, de havde tænkt sig, at tjenestetiden skal blive kortere og der skal indkaldes flere og der skal gives afkald på dispensation, hvor det drejer sig om den fremtidige forsvarsordning. Jeg ved selvfølgelig ikke, hvor meget søfolkenes redaktør — en af de såkaldte amerikanere, der har forladt forbundets ledelse — nu har forstået af forsvarsministerens indlæg, og derfor føler jeg det mere korrekt at spørge, om det formulerede er i overensstemmelse med, hvad forsvarsministeren mener om de kommende militære forsvarsplaner her i tinget.

I samme forbindelse, og medens vi er ved disse emner, kan jeg ikke lade være med stadig at holde mig til søens folk, fordi det drejer sig om det militære beredskab

[Kai Moltke.]

og forsvarsministeren talte om det militære beredskab. Jeg står her med to interessante dokumenter, et, som hører fortiden til, og et, som drejer sig om nutiden. Det ene en artikel af den tidligere handelsminister Tyge Dahlgaard, hvor han forklarer om, hvordan hele mekanismen for sø- og handelsflåder i kriser og krigstilstande er, og heraf fremgår det, at der eksisterer under NATO forskellige søfartsorganisationer, og at alle oceangående både i krigs- eller krisesituationer indgår i en fælles pulje, som i fællesskab dirigeres i en sådan tilstand. Det tilføjes, at denne del af aftalen pålægger ikke danske civile borgere nogen pligter, men så følger der i den tidligere handelsminister fremstilling et interessant afsnit:

„I Danmark er der ikke givet nogen offentlig myndighed ret til at pålægge civile danske statsborgere pligt til at fortsætte deres hidtidige arbejde eller til at udføre særligt arbejde. Det er imidlertid indlysende, at berører en væbnet konflikt hele det danske samfund, kan det for Danmarks fortsatte beståen blive nødvendigt for regeringen og myndigheder at nedlægge forbud imod, at visse arbejdsgrupper skifter erhvervsområde, eller at pålægge grupper af personer at udføre sådant nærmere fastsat arbejde, som alder og helbred tillader. Det må påregnes, at de søfarende eller visse kategorier af søfarende vil komme til at høre til de nævnte grupper."

Se, det er jo ikke i og for sig i sig selv uinteressant stof. Betyder det, dersom der kommer beredskabstilstande her i landet, at søfolk uden videre af et lokalt dansk nævn får pålagt pligt til, hvor de skal sejle, at de skal underordne sig under NATO-myndigheder osv.? Hvis sådanne planer foreligger, ville jeg virkelig anse det for passende over for sådanne indgreb i civile rettigheder at få lidt nærmere at vide om disse former for beredskab, for det kan jo ikke være ganske ligegyldigt, om man pludselig ved en krise, ved en mobiliseringstilstand, står over for faktisk tvangsmobilisering af visse mennesker til det farlige og mest risikofyldte arbejde.

Men som sagt, det var i september 1967, og jeg frikender totalt forsvarsministeren for det. Jeg vil blot gerne høre, hvilke reformer der er sket i disse synspunkter, siden den nye regering trådte til.

Det andet er et forslag fra denne såkaldte amerikanergruppe i Sømændenes Forbund, som lige har forladt deres pladser. De kommer med en anmodning om, at man fritager søfolk for militærtjeneste, og her er et par punkter, jeg ikke kan lade være med at fremhæve:

„Danske søfarende er NATO-beredskabsstyrke".

Jeg skal ikke læse det hele, men kun tage punkt 4 med.

„Dansk forsvar tilstræbes opbygget omkring stammandskab. Tilsvarende ønsker i handelsmarinen, der, jfr. ovenstående, automatisk indgår i krigsmaskinen ved krigsudbrud."

Er det sådan, at fordi man er matros eller søfyrbøder, så indlemmes man automatisk i Danmarks NATO-beredskab under en krig? Hvis det er tilfældet, så tror jeg, det vil øge interessen blandt de søfarende for NATO og for virkelig at blive stillet over for, hvilke konkrete planer, hvilke konkrete forpligtelser, der ligger på de pågældende områder.

Ja, med disse ting, som jeg stiller i spørgeform, vil jeg gerne have aktiviseret forsvarsministeren lidt om nogle af de problemer, som der er tale om, hvor man taler om en krisesituation og mulighederne for en storkrig. Passer det, at vi altså skal stå over for en nedskåret tjenestetid og en udvidet mandskabsstyrke?

Jeg kunne måske fristes til at tilføje: tit vender vi fromt øjne mod himlen og siger: vi har her en ordning, hvorefter man ikke forsyner krigsførende magter med våben og materiel. Ja, forleden dag kunne vi jo se i bladene, at den daværende justitsminister havde standset granatpro-

[Kai Moltke.]

duktion til Vietnam på Højers fabrikker. Så skiftede kapitalen blot sin placering om, og så genopstod som fugl Føniks Højers fabrikker i Holland og leverede de samme granater, som man altså ikke måtte producere her i landet.

Der er gået en del mærkelige rygter herhjemme i den sidste tid, som jeg gerne vil have forsvarsministeren enten til at bekræfte eller afkræfte: er det rigtigt, at der fra danske lagre eller fra de såkaldte NATO-reservelagre her i landet er blevet tilbageleveret sådanne ting som granater til De Forenede Stater, fordi der findes mangel på visse af disse typer, som hidtil har været placeret på dansk område? Er det sådan, at lånte ting tages tilbage, eller har man lavet en veritabel dollarforretning? Er der overhovedet noget om, at vi faktisk her står over for en eksport af granater på et tidspunkt, hvor der er mangel på ammunition på forskellige krigsskuepladser? Ja, når dette svirrer og svirrer i temmelig indviede kredse, så tror jeg, det ville være rart at se også på, hvordan granaterne bevæger sig på et tidspunkt, hvor vi slår kors for os og siger, at våbenhandel til de forskellige krigsskuepladser er ganske udelukket her i vort lille fredelige land.

Jeg har i åbningsdebatten klart pointeret min stilling til Czekoslovakiet, og jeg behøver heller ikke at præcisere min stilling til Gromykodoktrinen, som man nu trækker frem; den er ganske klar: jeg står på, at for hvert land, hvad enten det er socialistisk eller ikke-socialistisk, er der noget, der hedder suverænitet, som ikke bør krænkes, og at man ikke bør have disse indblandinger i andre landes indre anliggender. Men det var jo, ligesom der vågnede noget i den radikale del af regeringsblokken, hos den radikale ordfører, hr. Stinus, der sagde, at Gromykodoktrinen jo ikke var nogen pludselig ondskabsfuld kommunistisk opfindelse, som man alene nu praktiserede i Czekoslovakiet, at forud for det var gået Monroedoktrinen — var det i 1826 eller deromkring, at vi allerede fik den fra amerikansk side for Latinamerika? I 1947 fik vi Trumandoktrinen, hvor Amerika under ingen omstændigheder ville tolerere, at der kom en socialistisk eller venstreorienteret regering til magten, for dengang kaldte man jo altid det alt sammen for kommunisme, selv om det omfattede både republikanere, bondeparti og socialdemokratiet. Siden har vi jo fået vore Vietnamdoktriner om, at man blander sig i andre landes indre anliggender og oven i købet slår en betydelig del af befolkningen ihjel, fordi det hører med til sikkerhedsinteresserne. Vi har videre haft Congodoktrinerne, hvor vi ligesådan ad indirekte veje har indblandingen. Jeg skal ikke blive ved med at opremse doktriner — der er jo også en Koreadoktrin og forskelligt andet. Jeg tror, jeg har nævnt tilstrækkeligt ved denne lejlighed til at sige, at vi her ikke står over for noget nyt, men at vi desværre står over for en superstormagts politik, som ikke alene råder i én lejr, men som råder i begge lejre, og at sikkerhedsopgaverne for de små nationer ligger i at frigøre sig for en sådan risiko for stormagtsindblanding. For Grækenland lå dog i alle tilfælde inden for det nuværende NATO-område, og det var en indgriben her.

Hermed må jeg logisk gå over til det næste punkt. Det er blevet henstillet både af den socialdemokratiske ordfører, hr. Per Hækkerup, og af den radikale ordfører, hr. Stinus, at man på NATO-mødet slår i bordet og gør opmærksom på, at vi ikke sympatiserer med, at der leveres svære våben til Grækenland. Hvorfor nu alene ikke levere svære våben? Jeg synes, at for befolkningen kan lettere våben som maskingeværer og maskinpistoler måske være nok så farlige, hvis det skulle komme til gadekampe osv.

Men i samme forbindelse kan jeg ikke lade være med, når vi ser på Grækenland og Grækenlandskortet, at fremdrage en anden ting: Grækenland er jo et af de lande i Europa, som er velsignet med NATO-baser; der er de såkaldte øvelsespladser for raketter nede på Kreta. Synes hr. Per Hækkerup, eller synes udenrigsministeren, at man under det græske militærdiktatur fortsat skal lade f. eks. tyske raketeksperter fortsætte deres årlige eksperimenter på Kreta under det nuværende styre og den nuværende regering? Jeg vil anse det for yderst uanstændigt at sige: vi vil ikke have leveret svære våben til Grækenland, men vi kan såmænd godt bruge Kreta alligevel til vore raketforsøg og vore raketøvelser, fordi

[Kai Moltke.]

Kreta nu engang er en NATO-base anlagt ved NATO-midler og særlig har været en specialitet for indøvelse af tyske raketter.

Ja, og så har vi Spanien og Portugal. Jeg skal gå stille hen over det, det forekommer mig blot, at selskabet, i hvilket man forsvarer demokratiet i øjeblikket, er lidet overbevisende. Skal vi se tilbage til spildte muligheder — og det efterlyste hr. Per Hækkerup også — fra vestlig side, kan jeg ikke lade være at minde om, at der var en tid, der var visse øjeblikke, hvor der blev stillet talrige Rapackiplaner, hvor der fra Norden blev stillet Undén- og Kekkonenplaner, hvor Rapackiplanen var på grænsen til at udvikle sig til et forslag ikke alene om atomfri zoner ned gennem Mellemeuropa, men også om militært udtyndede zoner. Havde man ikke på dette tidspunkt afvist disse planer, så havde der eksisteret en anden beskyttende folkeret for de pågældende mellemeuropæiske områder. Der var en overgang, da Kennedy i et stort interview i New York Times ikke var fremmed for denne tanke, og der har jo været andre amerikanske fortalere for denne tanke. Man kan gå helt tilbage til Harold Stassen og finde disse ideer, som kunne have skabt en vis afspænding, bragt parterne lidt fra hinanden, så der blev mere, lad os sige albuerum for de små nationer i Mellemeuropa. Jeg tror ikke, man kan fritage NATO for det ansvar, man havde, da man i sin tid glat afviste planer af denne art.

Når vi så når frem til, hvad der kan gøres — nu skal vi jo rimeligvis være her til temmelig langt ud på aftenen — så skal jeg konkretisere mulighederne for en sikkerhedskonference og en sikkerhedspagt i meget korte træk og meget korte vendinger. En sikkerhedspagt kan kun tilvejebringes ved, at man holder sig til magtbalancens faktiske status quo i Europa, og faren for større sammenstød har man i det øjeblik, da bruddene på magtbalancen indtræffer.

Se, når forholdene ligger sådan, vil jeg anse det for en af de største tjenester, den danske udenrigsminister, eller hvem der tager til NATOs ministermøde, kan gøre os, at sige for det første, at vor sympati for Czekoslovakiet tilsiger os, at den tyske forbundsregering afgiver en klar og utvetydig erklæring om, at Münchenaftalen med kravet på Sudeterlandsområdet én gang for alle formelt og juridisk sættes ud af kraft, hvad enhver vesttysk regering hidtil har nægtet. For det andet, at Oder-Neisse grænsen må anerkendes.

Jeg skal i øvrigt ikke gå videre på dette felt, men kun komme med en kompliment til den radikale ordfører: det lykkedes jo faktisk at få samlet, jeg tror næsten et folketingsflertal her i salen for de retningslinjer, man skal gå til NATO-mødet med. Ja, jeg hørte selv, at hr. Per Hækkerup var heroppe og sagde, at vi skulle have et handelskammer i Østberlin, at vi skulle have lettet visumordningen og samkvemmet, og at man skulle næsten anerkende eksistensen af to tyske stater. Under sådanne forhold føler jeg ikke trang til at komme og foreslå nogen ny forvirrende dagsorden. Jeg må jo ellers sige, at den radikale ordførers indlæg her i dag var så vidtgående, at når man læser hr. Gert Petersens tale om visse forholdsregler, så var det jo, ligesom man veg for stormen fra det radikale venstre. Det er næsten sådan, at hr. Stinus i dag har prøvet på at placere sig som den samlende generalnævner for en realistisk venstrefløj her i dette ting, og derfor skal jeg afholde mig fra at foreslå nogen dagsorden. Gennemføres de principper, tilsiger jeg sammen med hr. Per Hækkerup, tilsiger jeg sammen med, tænker jeg, VS og SF fuld støtte til disse retningslinjer for normalisering af forholdene, som kan betinge en fremtidig sikkerhedsordning i Europa.

Lad mig så lige tilføje, at jeg har den største sympati for hr. Poul Dams særlige u-landsresolution, som blot skulle have været stillet på et særligt møde. Den eneste forbedring, jeg kunne tænke mig, var, at man — når ministeren nævnte, at der blev brugt 175 milliarder dollars til at forberede krige — overførte den gamle idé fra FNs generalforsamling på det og pålagde disse militærudgifter en 10 pct.s moms, af hvilken provenuet gik til u-landene.

Anders Andersen: Det er den interesse, som hr. Ivar Nørgaard nærede for min persons tilstedeværelse her i dag, der kalder mig op; jeg har også forstået, at selv om jeg ikke var til stede under åbningsdebatten,

[Anders Andersen.]
så var ånden her, og hvad kan man i og for sig ønske sig mere, når det næsten er ligegyldigt, om man er her eller ej?

Men i den problemstilling, som er opstået, vil jeg gerne pege på en lille sentens, der stod forleden dag i et socialdemokratisk dagblad; der stod nemlig „hellere bagtalt end ikke omtalt". Så havde man været så venlig at sætte mit navn under, men jeg har nu ikke selv sendt det ind til dagbladet. Der var vel imidlertid en dybere sandhed i denne sentens i forbindelse med den situation, der har været både under åbningsdebatten og under denne debat. Jeg vil gerne sige, at jeg har i rigt mål været omtalt, men jeg har også i rigt mål været bagtalt i omtalen af disse problemer. Jeg bebrejder naturligvis ikke hr. Ivar Nørgaard, at han ikke havde lejlighed til den 4. oktober d.å. om aftenen at se TV-udsendelsen, hvor jeg dementerede de udtalelser, der havde været dels i TV, dels i dagbladene. Jeg siger udtrykkelig: jeg bebrejder naturligvis ikke hr. Ivar Nørgaard, at han ikke har set udsendelsen. Jeg er helt sikker på, at hvis hr. Ivar Nørgaard havde hørt mit dementi, ville han nok ikke have fremsat de bemærkninger derom, han fremsatte her i dag.

Jeg vil også gerne understrege, hvad jeg i forbindelse med mine udtalelser om visse undersøgelser udtrykkelig sagde — og det vil hr. Ivar Nørgaard kunne læse i et referat af den tale, jeg holdt på De jyske Landboforeningers delegeretmøde, som var årsag til, at jeg ikke selv kunne være her under åbningsdebatten — jeg sagde udtrykkelig: jeg ønsker ikke at rejse nogen diskussion om en dansk enegang til fællesmarkedet. Det, jeg rejste, var spørgsmålet om, hvorvidt det ville være rimeligt og nyttigt at få foretaget visse vurderinger og visse undersøgelser. Jeg er i og for sig overrasket over, at det skulle vække så stor opmærksomhed. Jeg kunne bedre have forstået det, hvis man ville bebrejde mig som formand for markedsudvalget, at jeg ikke ønskede, at dette udvalg skulle have tilstillet alle relevante oplysninger i forbindelse med hele vores markedsproblem for derigennem at kunne få lejlighed til at foretage en fuldt saglig vurdering af disse spørgsmål. Det var det, der lå bag ved min tankegang.

Jeg vil også gerne understrege, at der lå ikke bag ved min tankegang et ønske om først og fremmest at få undersøgt, hvordan dansk landbrugs stilling ville være under andre markedsforhold. Det tror jeg at jeg personlig kender godt nok til at kunne danne mig mit skøn over. Det, der interesserede mig mere, var at kunne få en vurdering af, hvordan dansk industris stilling ville være under andre markedsforhold.

Jeg har personlig den opfattelse i det arbejde, jeg ofte må være med til at udføre, at det bedste grundlag både for en saglig debat og for at kunne vurdere en problemstilling er, at der i hvert fald forud er gået tilstrækkelige undersøgelser om konkrete forhold, som kan danne baggrund for de saglige afgørelser.

Jeg har naturligvis med stor interesse lyttet til, at der under denne debat, der har indeholdt mange ord, efter min opfattelse alt for mange ord, har været rejst ønsker og tanker om undersøgelser af problemer, der ligger os fjernt, uden at vi af den grund kan skyde dem væk. Her har vi et problem, der ligger os nær: det måtte efter min opfattelse være både rimeligt og sagligt, at markedsudvalgets medlemmer kunne få oplysninger, der giver markedsudvalget baggrund for også at kunne vurdere situationen. Jeg vil personlig gerne medvirke til, at hr. Ivar Nørgaard som medlem af markedsudvalget skulle kunne få disse oplysninger.

Svend Haugaard: Det er helt selvfølgeligt, at det spiller en afgørende rolle for en mulig afspænding, hvordan man optræder i de østeuropæiske lande. Det er der sagt meget om i dag, og jeg er enig i det, men vi er nødt til at tilføje, at det jo meget langtfra er eneafgørende. Uden at foretage noget større dyk i historien må man vel sige, at det er fuldt ud forståeligt, at reaktionerne i øst i meget høj grad afhænger af, hvordan den vesttyske udenrigspolitik føres, og ikke alene af de direkte udenrigspolitiske beslutninger, men også af de tegn, der kan være på revanchistiske tendenser på anden måde.

Jeg fik for nogle dage siden en vesttysk turistpjece i hænde, som giver ubehagelige mindelser, og som jeg synes er meget uheldig i sin virkning med henblik på afspænding. Pjecen er udsendt af Deutscher Fremdenverkehrsverband, som mig bekendt er det officielle vesttyske turistbureau og får en

[Svend Haugaard.]
meget betydelig statsstøtte. Den bliver udsendt på dansk til danske bureauer, vistnok også danske færger, og udleveres altså her i landet og antagelig også på andre sprog i andre lande. Jeg vil gerne bringe et ganske kort citat fra denne turistpjece. Der står:

„Tyskland omfatter ifølge grænserne fra 1937 et areal på 470.000 km². Det ligger mellem 47. og 55. nordlig breddegrad og 6. og 23. østlig længdegrad."

Og videre står der:

„Mens den østlige del mellem Oder og Memel for tiden er under polsk, henholdsvis sovjetrussisk, administration og de midterste landsdele mellem Thüringerwald og Harzen på den ene side og Oder og Neisse på den anden side står under sovjetisk indflydelse, er de vestligt orienterede landsdele mellem Nordsøen og Alperne sammensluttet i Forbundsrepublikken Tyskland".

Vi har jo før set en række „Dreigeteilt — niemals"-skilte i Vesttyskland, og vi har set kort over Stortyskland i jernbanevognene, men det har været til indendørsbrug, og jeg har haft indtryk af, at det ligesom var på retur. Nu ser vi så denne politiske agitation, som er rettet udadtil til nabolandene, og som på den måde i allerhøjeste grad kan være skadelig for den afspænding, som vi alle sammen ønsker.

Jeg har ønsket at rejse dette spørgsmål her, dels i håb om at regeringen ved passende lejligheder, på passende sted vil gøre en bemærkning om, at det er en uheldig fremgangsmåde, dels for at gøre pressen opmærksom på det og endelig for at opfordre de organisationer, der herhjemme modtager denne pjece og leverer den videre, til at returnere den som uegnet til sit formål.

Hanne Reintoft: Af rapporterne fra NATO-arbejdet i 1966 og 1967 kan man få det indtryk, at det er den fremherskende tanke, at der skal kunne skabes sikkerhed i Europa, før det tyske spørgsmål løses — formelt siger man: før tysk genforening kan finde sted. Man har fra dansk side vel ikke stillet sig helt afvisende i den forbindelse over for tanken om en konference om europæiske sikkerhedsproblemer, men nogen effektiv indsats for at bringe tanken ud i livet har man på ingen måde øjnet, hvilket jeg beklager og jo desværre i dag har fået bekræftet af udenrigsministerens henholdende bemærkninger.

Med den situation, der for øjeblikket er i Europa, vil jeg gerne her så kraftigt som muligt understrege, at det aldrig siden 1945 har været så vigtigt som i dag at få grænserne endeligt fastlagt i Centraleuropa, at få anerkendt Oder-Neisse grænsen, at få anerkendt DDR og dermed grænsen mellem de to Tysklande og endelig at få anerkendt Münchentraktatens ulovlighed. Vesttysklands vægring herved er man tilbøjelig til at overse fra flere sider i denne sal trods de ulykker, den har forvoldt både før og nu. Alle europæiske lande vil have gavn af en afklaring på de her nævnte områder, og det ville falde nok så godt i smag med den megen snak, der har været i dag om suverænitet for det enkelte land.

Lad mig om relationerne til DDR sige, at vi jo ikke har set nogen lettelse i pas- og rejseforhold, men jeg kan forstå, at den socialdemokratiske ordfører nu mener, at der vil være flertal for at få gennemført det. Jeg vil samtidig gøre hr. Per Hækkerup opmærksom på, at det flertal har der også været tidligere.

Hvis man mener noget med disse udsagn også fra radikal side, synes jeg, vi i dag skulle omsætte ord til aktiv handling; hvis det ikke er andet end ordgyderi, vil det virke ret afslørende for folketinget. I øvrigt kan vi jo lige så godt konstatere, at vi har gode handelsforbindelser med DDR. Næst efter Sovjetunionen er DDR vor største handelspartner i Østeuropa. For nylig kunne den danske ambassadør i Moskva sætte sit navn lige under DDRs underskrift ved undertegnelse af ikke-spredningsaftalen for atomvåben, som derimod vor militære partner Vesttyskland nægtede at underskrive. Jeg kan heraf slutte, at Danmark og DDR har fælles synspunkter med hensyn til betydningen af samhandel og på dette område af sikkerhedspolitikken.

Alle her udviser jo en forbløffende interesse for og kendskab til den interne politik i Østeuropa. Jeg skal derfor koncentrere mig et øjeblik om forholdene i forbundsrepublikken, som man er tilbøjelig til at gå lidt lettere hen over.

Som nævnt har Vesttyskland ikke villet underskrive ikke-spredningstraktaten for

[Hanne Reintoft.]

atomvåben, og en så betydelig minister som finansminister Strauss har også i sin unægtelig bemærkelsesværdige publikation „Entwurf für Europa" udtalt — jeg citerer og understreger, at dette er ikke en turistbrochure, men et skrift af en af de ledende ministre i regeringen — at en ikke-atomspredningsaftale blot

„ville cementere og i vidtgående omfang legalisere status quo i Europa".

Dette finder han ikke ønskeligt, og går man videre i ministerens teser, vil man finde følgende uhyrlige synspunkter — jeg citerer —:

„Det er en meget realistisk fordring, at vi"

— det vil altså sige Vesttyskland —

„må forandre verdens ansigt. Kun et beslutsomt initiativ kan hjælpe os til at befri os fra status quo's lænker".

Derudover proklameres, at Europa må under Vesttysklands ledelse og i samarbejde med USA, som — jeg citerer igen —:

„vi må aflaste fra dets mangfoldige opgaver og understøtte dem i deres verdensomspændende forpligtelser. Vi må have en handlekraftig regering, der er i stand til at sætte den store koncert i gang i Europa."

Nu er der jo medlemmer til stede her, der har oplevet endog to gange, at Tyskland har sat en særdeles stor koncert i gang i Europa. Hvad er Danmarks politik for at forhindre denne for freden i Europa så farlige udenrigspolitiske linje, der trækkes op af finansminister Strauss, som beklæder en så ansvarsfuld stilling, at det ikke kan affærdiges med at være en enkelt mands synspunkt? Selv i vort lille land har vi jo oplevet, at en minister, der udtalte sig i strid med den siddende regering, måtte gå af.

I pressen har vi for nylig kunnet læse beroligende ord om, at det nynazistiske parti NPD skulle være gået tilbage ved kommunevalgene i Nedersachsen. Oplysningerne er tvivlsomme, fordi det var første gang, dette parti overhovedet opstillede ved kommunevalgene. De fik mandater i kommunalrådene og blev således repræsenteret i endnu et led af det vesttyske folkestyre. Man må mærke sig, at dette skete i samarbejde med regeringspartiet CDU og ved hjælp af denne koalition. Meget smerteligt må man mærke sig, at NPD enkelte steder endog var i samarbejde med det tyske socialdemokrati, der dog ellers tidligere har høstet tunge erfaringer af et sådant samarbejde.

Forbundskansler Kiesinger har udtalt, at det, der virkelig kan true freden i Europa, er Tysklandsspørgsmålet. Han har også talt om, at der finder en højredrejning sted i Vesttyskland. Dette ansvar må bæres af ham og hans regeringsparti sammen med dets samarbejdspartner, socialdemokratiet. NPDs rolle er foreløbig, at det har gjort højredrejningen mulig, og dette må give os grund til dyb ængstelse. Derfor må Danmark indse, at ved at følge den politik, at vi ikke vil anerkende de eksisterende grænser, Oder-Neisse grænsen og DDRs grænse, støtter vi de kræfter i Vesttyskland, der ikke er positive over for en europæisk sikkerhedsordning, dem, der under ingen omstændigheder vil have grænserne cementeret. Dette bygges ikke blot på de officielle udtalelser fra Kiesinger-Brandt-Strauss-regeringen, men også på forskellige realiteter, f. eks. på forbundsrepublikkens rustningsudgifter. Hr. Poul Schlüters oplysninger om, at man var parat til at nedruste, svarer jo ingenlunde til virkeligheden. 30 pct. af nationalindkomsten i forbundsrepublikken bruges til oprustning, og militærudgifterne er steget fra 17,4 milliarder DM i 1966 til 22,4 milliarder DM nu. Samtidig vil man ikke indgå på en ikke-spredningsaftale for atomvåben.

Vi har ofte i dansk udenrigspolitik understreget, at vi støttede os til FN; statsministeren understregede det også i sin åbningstale. FN billiger ikke denne politik fra vores militærpartner Vesttysklands side med hensyn til ikke-spredningsaftalen. Danmark må og skal støtte bestræbelserne for en europæisk sikkerhedskonference, og der må lægges pres på vore NATO-partnere om at få Tysklandsspørgsmålet løst. Og dermed må vi også selv anerkende DDR og Oder-Neisse grænsen — jeg har forstået, at man har tænkt sig at begynde i dag.

Vor udmeldelse af NATO er mere aktuel end nogen sinde. Må jeg lige have lov at sige til de slutninger, hr. Poul Schlüter drog med hensyn til en folkeafstemning, at jeg tror, de var noget overfladiske og generaliserende. Det er muligt og smerteligt, at der kun er 8-9 pct. i denne sal, der ville

[Hanne Reintoft.]
gå ind for en folkeafstemning. Ikke desto mindre kan man ikke deraf slutte, hvad befolkningen mener. Vi har for nylig set en gallupundersøgelse, der viste, at en langt større procent var imod og en meget større procent i tvivl.

Endelig er der jo ingen, der siger, fordi de radikale folketingsmedlemmer i denne sal har svigtet deres valgløfter og deres program, at så skulle alle de radikale vælgere have forandret mening samtidig.

Hvis vi vil være med til en fredelig løsning, hvis vi vil være med til en fredelig udvikling — og det er der jo faldet uendelig mange ord om her i dag at vi vil — så må vi ud af den dansk-tyske fælleskommando. Det kan ikke svare til vores ønske om en fredelig udvikling, at vi er med til at opretholde status quo, at vi ikke vil ud af status quo's lænker. Vi kan ikke være i militært fællesskab med et Vesttyskland, hvor en af de ledende ministre gentagne gange kommer med udtalelser, der må tolkes som direkte ønsker om ekspansion og grænserevision, for ekspansion betyder som regel krig.

Frode Jakobsen: Det er naturligt, at så mange ordførere har taget deres udgangspunkt i Czekoslovakiet. Det var et groft overgreb, og det kan ikke undgå at blive et alvorligt tilbageslag for en lykkelig udvikling, som var undervejs. Jeg mener ikke, at den danske protest kunne gøres for klar. Det var den eneste måde at få russerne til at forstå, at dette her var alvor for os. Men en protest kan aldrig blive erstatning for en langsigtet politik. Den politik må bagefter som før være afspænding. Og det gælder også om at sætte sig ind i en modparts tankegang, også — ja, måske mest — hvis det, man vil, er at vinde over den modpart. Hvordan kunne russerne begå den kapitaldumhed? Sådan har det lydt. Man har hævdet, at det var umuligt at finde et fornuftigt motiv, for det store Sovjet var jo ikke truet af det lille Czekoslovaki. Jeg mener ikke, det er så simpelt. Jeg tror, at det russiske styre i allerhøjeste grad var truet, ja, at det var et spørgsmål, om det overgreb ikke var nødvendigt, hvis det nuværende russiske styre skulle blive ved med at bestå. Jeg tænker ikke på en militær trussel, for selv om der naturligvis også var en militær angst, tror jeg ikke på en reel militær fare. Men der var en helt anden fare, som i allerhøjeste grad er reel. Czekoslovakiet forsøgte at forene demokrati og socialisme. De to ting har aldrig været forenet før. Derfor fulgtes det eksperiment med den største spænding verden over. Vi fik ikke lov til at se enden på det, og påstanden om, at de to ting, socialisme og demokrati, er uforenelige, kan derfor stadig væk afvises som det uintelligente postulat, det altid har været. For det var ikke czekernes forsøg, der strandede, det blev standset af russiske bajonetter og hvorfor? Fordi demokrati ikke kan gennemføres i et af de kommunistiske lande, uden at turen bagefter kommer til de andre og til sidst også til Sovjetunionen selv, ja, måske ikke engang til sidst til Sovjetunionen. Sådanne kræfter rører der sig gudskelov, og så megen tiltrækning øver friheden gudskelov også på folkene på den anden side af jerntæppet, ikke mindst hos de unge — de har også deres ungdomsoprør at slås med. Derfor var det ikke først og fremmest liberalisering i Czekoslovakiet, russerne var bange for, men liberalisering i Sovjet; liberalisering i Sovjet ville betyde magthavernes fald. Man siger: en dum politik, men om en politik er dum eller klog, ja, det kan man jo ikke afgøre, medmindre man kender dens mål. Man kan kalde det en snæver politik, det bare at ville blive ved magten, men hvor har man for øvrigt i verden set magthavere frivilligt acceptere en politik, der var ensbetydende med enden på deres magt? Det er ingen retfærdiggørelse eller en undskyldning, det er tværtimod den hårdeste dom, som kan tænkes, for den siger, at dette system kan ikke leve undtagen ved hjælp af kanoner. Det, som man er bange for, er friheden; derfor skred man ikke ind over for Tito, for han gav ikke frihed til sit folk, og derfor skred man ikke ind over for rumænerne, for de gav ikke frihed til deres folk, bare større uafhængighed over for Sovjet. Russerne forstår, hvor faren ligger, faren for diktaturets videre beståen.

Vi skulle også se det i vesten; i stedet svarer man: styrkelse af NATO. Også den danske regering med en radikal statsminister har, i hvert fald hvis man kan tro på vore blade, tiltrådt resolutionen om styrkelse af NATO som svaret på Czekoslovakiet. Men det er da begrebsforvirring. Der er noget stort i gang i Østeuropa, det kvæles ikke af

[Frode Jakobsen.]

nedkæmpningen af czekerne; udviklingen i Czekoslovakiet også den dag i dag viser det. Fire kommunistiske lande har mere eller mindre frigjort sig af Sovjet, og i de fire lande, som har været tvunget til at gøre bøddeltjeneste for Sovjet, er folkene i dag oprørt over deres egne regeringer. Det er store perspektiver, hvis det, som man virkelig ønsker, er frihed til folkene i Østeuropa. Men hvad har man at sige til det? Bare styrkelse af NATO. Men det er begrebsforvirring, for hvad enten man er for et stærkere NATO eller ej, er det begrebsforvirring at anvende det som svaret på overgrebet over for Czekoslovakiet, for NATO kan aldrig bruges til andet end til at standse en russisk aggression mod vest. Men det er jo ikke det, der er aktuelt; det er der ingen der drømmer om, ikke nogen, som har deres fornufts fulde brug. NATO kan derimod aldrig bruges til at bringe større frihed til folkene i øst, men det er det, som er det vigtigste i dag, også det vigtigste, hvis det er vores sikkerhed, vi tænker på. Tværtimod kan en betoning af det militære betyde, at det bliver instrumentet til at knægte frihedsbestræbelserne i øst, det kan blive den hjælp, som de russiske og polske konservative har brug for til at sikre deres egen sejr over for dem, der råber på frihed i Polen og Sovjet.

Der er stærke kræfter i gang for friheden i Sovjet, i Østeuropa, de kan ikke standses, i hvert fald ikke af russerne, men måske af os ved en forkert politik. Det er de kræfter, vi skal hjælpe, det er dem, vi skal knytte tråden til. I stedet bare at tale om et stærkere NATO, det er at give magthaverne i øst ret over for dem, der kræver mere demokrati.

Der er nogen uklarhed omkring en vedtagelse i NATOs permanente råd i Bruxelles, altså en vedtagelse, som den danske regering har et medansvar for. Ifølge Berlingske Tidende for den 9. oktober i år kræver denne resolution stærkere, mere moderne, mere effektive våben til NATO som svar, udtrykkeligt som svar på det, der er sket i Czekoslovakiet. Endvidere meddeler Berlingske Tidende for den 18. oktober i år under en stor overskrift: Danmarks ja til et styrket NATO, at den danske regering nu har givet tilslutning til den indstilling. Det er derfor, jeg ikke kan forstå den radikale ordførers store tilfredshed med regeringens klare standpunkt i denne sag, hvis det ikke var en professionel tilfredshed, altså en ordførertilfredshed. Vi har kun avisreferater, og jeg håber, at udenrigsministeren kan skabe klarhed. Især håber jeg på, at regeringen, som synes at være gået med til det her, vil besinde sig, før vi endeligt og offentligt skal tage stilling på NATOs ministerrådsmøde i november.

Jeg ved godt, at når man ikke først og fremmest stoler på kanoner, så er der nogle, der kalder det defaitisme, men det er da lige omvendt. Under de nuværende forhold i verden bare at se hen til NATO, det er i virkeligheden defaitisme, for NATO kan højst bruges til at sikre frihed, hvor den eksisterer, men aldrig til at udbrede friheden videre. At lide på NATO i den situation, det er at grave sig ned i nogle skyttegrave og vogte friheden bag de grøfter og samtidig sælge friheden, de andres frihed, på den anden side af de skyttegrave. Fremstød for frihed i Europa kan ikke nås ved våben, men kun ved politik.

Her er der grund til at spørge efter regeringens linje, især efter de radikales. Et led i afspændingen har hele tiden været, om man kunne skabe øget tryghed med hensyn til Polens grænser. De radikale havde engang en klar linje. De forlangte af den socialdemokratiske regering, at den skulle fremsætte et dansk synspunkt over for Tyskland. Hvor er den blevet af, den linje? Nu svares der tværtimod, at hverken den polske eller den russiske regering er synderlig interesseret i vor anerkendelse af Oder-Neisse grænsen. Det tror jeg faktisk er rigtigt, for jeg tror, at både de polske magthavere og de russiske magthavere tværtimod ønsker, at det er Sovjetunionen, der skal stå alene som den, der garanterer Polen, for på den måde sikrer Sovjet sin magtposition i Polen, og på den måde sikrer den polske regering sin magtposition over for farlige liberaliserende kræfter. Det skal nok være rigtigt, men det kan da ikke være vores opgave også at konsolidere magthaverne inden for det kommunistiske diktatur.

Jeg mener heller ikke, at selve spørgsmålet DDR kan blive ved med at være noget, man ikke må røre ved. Også jeg anser Tysklands

[Frode Jakobsen.]

deling for en af de største farer for sikkerheden i Europa. Det er ét folk. En fortsat deling vil skabe de historiske forudsætninger i bedste tilfælde for en ny Bismarck, i værste tilfælde for en ny Hitler. Men hvad er det for noget snak, som de radikale blev opvartet med på deres landsmøde, at man ikke må anerkende DDR, fordi det ville gøre en europæisk sikkerhedskonference umulig? Det er da snarere omvendt. En europæisk sikkerhedskonference kan ikke finde sted, uden at DDR er med som part i den; den skal jo fastlægge grænserne i Europa, altså også DDRs grænser. For man kan da ikke være så naiv, at man tror, at østlandene går med til en europæisk sikkerhedskonference, der har det formål at udslette DDR fra landkortet?

Tysklands genforening er et af de vigtigste udenrigspolitiske mål. Jeg mener, vi skal støtte Bonn i det ønske, men vi skal da ikke samtidig suspendere vor egen forstand. Vi må se det faktum i øjnene, at man kommer ikke den genforening et skridt nærmere, fordi man nægter at anerkende eksistensen af den ene halvdel, og at man heller ikke ville gøre delingen et spadestik dybere, hvis man holdt op med at lukke øjnene for den kendsgerning, at Tyskland i dag er delt. Jeg foreslår ikke en juridisk anerkendelse af DDR, men der er grund til at se uhildet på vort forhold til et naboland, hvor meget vi så end fordømmer dets politik, sidst over for Czekoslovakiet. I hvert fald skal man ikke som de radikale sno sig uden om problemet ved at bilde folk ind, at anerkendelse af Østtyskland ville være en hindring for en europæisk sikkerhedskonference. Ved en europæisk sikkerhedskonference må DDR jo tværtimod ifølge sagens natur være en af parterne, ellers er det mundsvejr at tale om en sikkerhedskonference for Europa. Men det er det måske også. Sikkerhedskonference, sikkerhedspolitisk undersøgelse, kulegravning af alle sikkerhedsproblemerne, er det ikke først og fremmest noget, man bruger, når man ønsker at skubbe tingene fra sig ud i en ubestemt fremtid, enten fordi man ikke ved, hvad man vil, eller fordi man ikke kan blive enig om, hvad man skal?

Det er en mærkelig forvandling, der er foregået med det radikale parti. Det er, som om verden er blevet helt anderledes, siden de radikale kom i regering. Før var de fulde af kritik over for Vesttysklands politik; siden de er kommet med i regeringen, er tyskerne blevet så afspændingsvenlige, at det ville være synd og skam, om vi kom og forstyrrede denne gode udvikling med grimme ord om Oder-Neisse. Også NATO er blevet helt anderledes, siden de radikale kom med. Vi andre har svært ved at se, at det er vesttyskerne, der har forandret sig; vi synes snarere, det er de radikale.

Der er også et andet brændende punkt, hvor vi savner de radikales røst; det er i spørgsmålet om Vietnam. Engang var de radikale med i en bevægelse mod Amerikas krig i Vietnam, og det glemmer jeg ikke. Nu siger regeringen, at den fører den samme politik som regeringen før, men det passer jo ikke. Det har aldrig været så vigtigt at tale klart om det som i foråret, dengang USA var i bevægelse; da slog regeringen sig til tåls med, at amerikanerne lagde deres bombestrategi om, ikke at de holdt op med bombardementerne. Det dokumenteredes ikke bare over for den danske offentlighed, men, hvad der vel var alvorligere: over for USAs regering, dengang den danske regering sagde nej til at præcisere sit standpunkt, netop på det tidspunkt, hvor det brændte på, da der var brug for det, ved at afvise en dagsorden foreslået af SF og støttet af socialdemokratiet. Da var den største chance for amerikansk lydhørhed til stede, men vor regering forpassede lejligheden. I det psykologisk afgørende øjeblik skabte regeringen usikkerhed om Danmarks holdning og måtte få amerikanerne til at tro, at med den omlægning af bombestrategien var vi i hvert fald tilfredse. I dag vil det være sværere, fordi USA har lagt sig fast. Vor mulighed for indflydelse er måske ikke stor, den er simpelt hen ikke eksisterende, hvis USA ikke

[Frode Jakobsen.]
kan hitte ud af, hvad den danske regering egentlig mener.

Jeg forstår, at regeringen lod sig narre, selv om det ikke just er en regerings opgave at lade sig narre. Jeg forstår også, at man efter at have forsømt den første lejlighed har vist tilbageholdenhed. Vi har alle sammen vist tilbageholdenhed for at give forhandlingerne i Paris en chance, men det kan ikke blive ved at gå på den måde. Det er på tide, at Danmark, som tav, dengang det virkelig gjaldt ved forhandlingernes start, nu taler klart. At tale klart, det er måske ikke udenrigsministerens mest fremtrædende evne, og det er også, som om statsministeren har mistet den evne, samtidig med at han blev statsminister.

Jeg forstår, om nogen i den første glæde over Johnsons erklæring ikke kunne se, at tidspunktet netop da var inde til at tale; men bombardementerne holdt jo ikke op. Det var kun strategien, man lagde om, oven i købet en ændring i strategi, som der var god grund til, selv om formålet var den entydige militære sejr, for det, man havde konstateret, var jo netop, at bombardementet af byerne, ligesom man har set det så tit i historien, tværtimod styrkede modstandsviljen i stedet for at svække den.

Stilhed, medens forhandlingerne foregår, ja, sådan kunne man måske tænke i begyndelsen, i de første måneder. Nu kan man i hvert fald se, at netop under forhandlingerne var der en stadig grund til at presse på. Det er amerikanerne, der er immobile; det er amerikanerne, der skal føle, at hvis de ikke standser de bombardementer, så mister de deres allieredes tillid.

Nu vil man sikkert igen sige: der er bevægelse i det nu, nu gælder det om ikke at præcisere noget, lad os vente. Jeg har indtryk af, at man gerne vil have en undskyldning for ikke at tale. Men det er da netop, når der er bevægelse i det, at det gælder om at tale. Det er da så, der er en chance for at få indflydelse.

Mit partis ordfører sagde, at der ikke er nogen grund til at ændre vor holdning til Vietnam. Det er jeg i og for sig enig i. Der er ingen grund til at ændre vor holdning, men der er grund til at skabe klarhed, for den nuværende regering har mudret vort standpunkt til ikke så meget ved det, regeringspartierne vedtog i foråret, som ved det, de afviste. De afviste klarhed; den klarhed må skabes igen. Der har aldrig været mere grund til at sige det end nu: stands bombardementerne af Nordvietnam — den fuldstændige standsning, den betingelsesløse standsning. Ikke fordi det er tilstrækkeligt; det er først og fremmest krigen mod Sydvietnam, der skal standses. Men standsning af bombardementerne af Nordvietnam er nu som dengang betingelsen for, at forhandlinger om fred kan komme i gang.

Aksel Larsen: Markedsministerens redegørelse giver ikke anledning til særlige bemærkninger. Det var efter sagens natur en kort og en ret almindelig redegørelse. Vi skal jo også senere have en regulær markedsdebat, og man bør vistnok gemme det væsentlige, man har at sige, til den debat.

Når jeg alligevel har taget ordet og kommer ind på emnet, er det, fordi spørgsmålet har været diskuteret her og der er fremsat en del mærkværdige udtalelser af hr. Per Federspiel; der er også fremsat nogle udtalelser af hr. Anders Andersen, og det foranlediger mig til i hvert fald at sige noget.

Det, jeg vil sige, er, at alle, som har fulgt med, og alle, som er orienteret eller har gjort forsøg på at blive orienteret, ved, at der ikke er nogen mulighed for, at det være sig England, Norge, Danmark eller andre lande kommer ind i fællesmarkedet eller blot får optaget forhandlinger om medlemskab. Der er lukket, og derfor kan jeg gentage, hvad jeg tidligere har sagt: jeg har intet imod, hvis regeringen i sin halsstarrighed agter at lade Danmarks optagelsesbegæring blive liggende i Bruxelles, det må regeringen gerne, der sker intet. Der vil gå en lang årrække, før der er mulighed for, at fællesmarkedet overhovedet er i stand til at forhandle om optagelse af nye medlemmer, og højst sandsynligt er det vel, at hvis en sådan situation kommer, så bliver det forhandlinger af en helt anden art end dem, man ellers kunne vente, formodentlig om en helt anden art af økonomisk markedsområde i Europa end det, vi kender nu, og det kan jo kun glæde en, der alle dage har ment, at Danmark ikke hører hjemme i det europæiske fællesmarked. I hvert fald, hvad enten man mener, Danmark hører hjemme eller ikke hører hjemme, kan man holde

[Aksel Larsen.]
op med at tale om vor stræben efter at komme ind i dette europæiske fællesskab; der er lukket. Man bør hellere tale om, hvad vi så skal gøre, for man kan jo ikke lægge hænderne i skødet og sige: så lader vi det gå, som det bedst kan. Her har vi naturligvis EFTA at henvende os til; vi har også muligheder for at forsøge at forøge vort handelssamkvem med andre lande, vi har mulighed for at gøre forsøg på at skaffe os bedre handelsvilkår i samhandelen med fællesmarkedets lande; men det mest effektive vil jo sikkert være, at vi gør noget ud af det, som man har talt om i så mange år og aldrig gjort noget ved, nemlig etablering af det nordiske økonomiske samarbejde.

Jeg skal ikke brede mig meget om det ved denne lejlighed, men jeg kan ikke se andet, end at der er få lande i denne verden, der har så store muligheder for at etablere et sådant samarbejde; der er få folk, der har så store muligheder for at gå ind i et sådant samarbejde; der er få regioner i denne verden, som kunne nyde godt af et sådant samarbejde som netop den nordiske region. Jeg beklager meget, at man i anledning af Norges og Danmarks forgæves jagt efter den lygtemand, der hedder medlemskab i fællesmarkedet, har forsømt at gøre noget ved dette nordiske samarbejde. Der har været bestræbelser fra alle nordiske lande for at få det etableret, men det har altid været sådan, at bestræbelserne aldrig blev udfoldet på samme tid fra samtlige nordiske lande; hvis det ene land gerne ville, ville det andet ikke, og det tredje var valent osv. Må jeg minde om dengang, man første gang i Nordisk Råd diskuterede spørgsmålet om en nordisk investeringsbank. Ja, da var der et land og et meget udslaggivende land, som var meget ivrig for at få etableret en nordisk investeringsbank, og så var der et lidt mindre nordisk land, som var forskrækket ved tanken og ikke ville være med. Et par år senere var det omvendt, så kom det land, der havde afvist den, og sagde: vi vil gerne have den, og så var land nr. 1 ikke særlig interesseret.

Det ville være ønskeligt, om man nu, hvor det er ganske klart, at vejen til fællesmarkedet er lukket, hvad enten man som Danmark og Norge har søgt om fuldt medlemskab eller som Sverige har søgt om arrangementer, i alle nordiske lande kunne sige: nu må der ske noget. De økonomiske muligheder er der, de materielle forudsætninger er til stede; det, der mangler, er de politiske beslutninger. Dem må politikerne træffe, det må regeringer og parlamenter i de nordiske lande tage sig af, og jeg håber, at der vil ske noget nu. Vi havde i og for sig et ganske godt oplæg fra et lille embedsmandsudvalg på det møde, Nordisk Råds økonomiske udvalg havde sammen med statsministrene og markedsministrene i april måned. Det var kort; og det var klart, at det åbnede muligheder, men det viste sig jo, at resultatet af det hele dengang blev, at så skulle der foretages nye undersøgelser eller, som det på svensk hedder, nye udredninger. Man har nedsat et langt større embedsmandsudvalg, og det arbejder, det arbejder intenst, og forhåbentlig foreligger der et resultat til januar, men så drejer det sig om at få det drevet videre frem.

Hr. Per Federspiel var meget skeptisk over for noget sådant. Han var af den mening, at man for enhver pris måtte undgå at skabe nordiske institutioner, og han var modstander af en nordisk union og en nordisk toldunion, og han konkluderede deri, at det, vi skulle samarbejde om i Norden, var at komme økonomisk ind i Europa. Ja men hvorfor i alverden skal vi lade de muligheder, der ligger for os alle sammen her, håndgribeligt nærliggende, hvorfor skal vi lade dem ligge for at stræbe efter noget, som alligevel ikke kan realiseres i en overskuelig fremtid, og om hvis gavnlighed der kan være meget delte mininger?

Jeg er af den opfattelse, at det ville være ønskeligt, hvis man kunne påvirke i hvert fald dagspressen så meget, at den ikke har lyst til under store slaglinjer og glimrende overskrifter at råbe så meget op om nødvendigheden af en toldunion. Jeg ønsker, at der skal komme en nordisk toldunion. Jeg håber, den kommer; jeg regner med, den kommer, uanset hr. Per Federspiels mening. Men det kan ikke være det første. Det første er, at man får taget praktisk fat på det økonomiske, det produktionsmæssige, det handelspolitiske samarbejde, naturligvis med toldharmonisering på visse områder, men man skal jo ikke begynde at bygge den øverste etage på huset, før grundstenen er lagt. Man skal have det samarbejde i

[Aksel Larsen.]

gang, og jeg håber da, at man vil holde op med fra dansk side at sige det, man har sagt en gang tidligere, nemlig at man overhovedet ikke vil tale med Sverige om nogen form for toldharmonisering, før der er lukket op for den danske landbrugsvareeksport til Sverige. Sådan kan man simpelt hen ikke forhandle. Danmark har sine interesser, Sverige har sine interesser, Norge har til dels andre interesser. Ja men lad os tilpasse dem efter hinanden. Lad os være forhandlingsvillige og give indrømmelser til hinanden, og jeg tror, man kan komme et langt skridt frem. Naturligvis må man begynde med begyndelsen, men så kan udviklingen gå videre frem. Først og sidst mener jeg, at de nordiske lande må indrette sig på et intimt handelspolitisk samarbejde, helst handelspolitisk optræde som en enhed udadtil. Vi har jo erfaringerne fra Kennedyrunden, vi ved, det kan hjælpe. Samlet er de nordiske lande en handelspolitisk og økonomisk stormagt, omend ikke en supermagt. De vil altså ganske anderledes kunne varetage deres egne og deres folks interesser ved at gå sammen, men de vil samtidig kunne gøre en større indsats for at frigøre verdenshandelen for de snærende bånd.

Ja, det er det, jeg vil sige, og så erkender jeg, at der er naturligvis kræfter i Norden, som er modstandere af dette. Jeg ved, at der er politiske kræfter i Norge, som åbent erklærer, at de ikke vil risikere på nogen som helst måde at sætte Danmarks og Norges særlige forhold til NATO over styr ved at gå ind i et nordisk økonomisk samarbejde, men jeg har da ikke indtrykket af, at de dominerer det politiske liv i Norge. Og når vi er kommet så langt, at Finlands statsminister kan erklære, at Finland nu er parat til at gå positivt ind i et organiseret nordisk økonomisk samarbejde, så må tiden være inde, hvor samtlige nordiske lande siger ja, og hvor vi får det i gang.

Nu, hvor jeg er heroppe og har sagt dette, føler jeg trang til at beskæftige mig med et andet problem, som i høj grad har været fremme i debatten. Det, jeg har hæftet mig ved, er de mange og til dels kloge og navnlig skarpe og fyndige ord, der er sagt om Sovjetunionens og andre staters overfald på Czekoslovakiet. Jeg blev i særdeleshed imponeret over den frejdighed, den kyndighed, den viden og de bombastiske ord, som de herrer Poul Schlüter og Stinus var i stand til at anvende i deres omtale af de czekoslovakiske begivenheder, og jeg kunne jo ikke andet end sige til mig selv: det er godt, at folk er så frimodige og så kloge, men tænk, om disse repræsentanter for to af folketingets partier havde været i stand til at mobilisere blot 10 pct. af denne forargelse og denne myndighed i deres omtale af Amerikas Forenede Staters gemene krig i Vietnam. Men dér har man altid taget glacéhandskerne på, og dér har man lagt sordin på stemmen, og det har vi jo hørt en del om af hr. Frode Jakobsen nu, og det var helt berettiget, hvad han sagde. Men nok kan man sige, at det var et groft overgreb, hvad Sovjetunionen tillod sig mod Czekoslovakiet, men ligefrem betegne det som det groveste, man overhovedet har oplevet — jeg tror, det var hr. Stinus, men måske var det hr. Poul Schlüter, der sagde det — nej, det kan man ikke. Jeg tror nok, at overgrebet mod Vietnam må betegnes som værende mindst lige så groft, og det er i hvert fald meget mere ulykkeligt for befolkningen i landet Vietnam.

Men jeg skal ikke tilføje noget yderligere om dette med Vietnam og Amerika; min mening kender alle, og alle kender også situationen dér. Men der blev sagt så meget om Czekoslovakiet, at jeg føler trang til her at komme med nogle bemærkninger. Jeg skal give dem ret, som siger, at den umiddelbare og mest nærliggende foranledning til aggressionen mod Czekoslovakiet var demokratiseringsprocessen i Czekoslovakiet. Man frygtede for, at den skulle påvirke Czekoslovakiets stilling i Warszawapagten, og man frygtede navnlig for, at den skulle smitte de andre lande i Warszawapagten. Men selv om det måske har været en nærliggende grund, var det absolut ikke den eneste, og jeg er aldeles ikke sikker på, at det var den mest tungtvejende, selv om det er et spørgsmål, jeg ikke kan besvare med sikkerhed; her er man henvist til gætterier og til teorier. Men jeg vil i hvert fald gøre opmærksom på, at før indmarchen i Czekoslovakiet gik afspændingen i Europa mellem øst og vest videre og gik så meget videre, at der var ved at skulle forhandlinger i gang på ministerplan mellem Østtyskland og Vesttyskland. Det er jo i sig selv sensationelt, og det åbnede virkelig for en udvikling, som kunne nedbryde

[Aksel Larsen.]
fronterne i Europa eller afskaffe i hvert fald visse dele af det påståede jerntæppe. Med indmarchen i Czekoslovakiet blev dette standset med ét slag, og jeg ved ikke, om det var Moskvamagthavernes hensigt, at det skulle blive resultatet, men det er ikke udelukket, at det var et af deres formål med indmarchen i Czekoslovakiet.

Der er kommet en større spænding i Europa, vanskeligere forhold i Europa mellem øst og vest, og det er så rigtigt, som det er sagt, at naturligvis må alle vi, der ønsker fred og afspænding, gøre, hvad vi kan for på ny at få knyttet kontakterne, men ikke desto mindre er det i hvert fald en af følgerne af aggressionen mod Czekoslovakiet, og hvem siger, at det ikke var en tilsigtet følge? Nu bagefter, hvor man har forladt påstanden om, at det var den czekiske regering, der så mindeligt bad om at få fremmede soldater til landet, får man andre begrundelser, og de kulminerer jo i denne kampagne om, at Vesttyskland forbereder en aggression imod Østeruopa, og man er nødt til at forberede et stærkt forsvar mod de revanchistiske kræfter i Vesttyskland. Sådanne revanchistiske kræfter findes, de er ikke svage, men på den anden side tror jeg nok, man tør sige, at hvis Vesttyskland skulle forsøge at omsætte drømmen om en revanche mod øst i handling, så ville det få yderst ulyksalige følger for Vesttyskland. Så jeg tænker ikke, de har sådanne alvorlige hensigter.

Ja, så er der jo dem, der mener, at dette kan betyde, at Sovjetregeringen påtænker en eller anden form for indblanding i Vesttysklands forhold eller aggression mod Vesttyskland. Det tror jeg heller ikke. Vesttyskland er medlem af NATO, og det, der er klart, er, at der er to militærblokke eller to magtblokke. De står over for hinanden, men de respekterer hinandens territorium, og de respekterer hinandens politik. Det er, som om de to supermagter har delt verden imellem sig så godt, som de nu engang kunne, og de jager hver inden for sit jagtrevir, og hvad den ene foretager sig inden for sit jagtrevir, det blander den anden sig ikke i. Ja, bevares, naturligvis skulle præsident Johnson og andre amerikanere komme med nogle forargede udtalelser om indmarchen i Czekoslovakiet, den slags hører jo til spillet, men på den anden side er det da tydeligt for enhver, at man intet havde imod det, og at man ikke agtede at blande sig i det. Bortset fra at man måske ikke havde muligheder for det, så havde man ikke til hensigt at blande sig i det, for det var noget, som russerne foretog derovre i den del af verden, de nu har fået overladt. På samme måde er det jo klart for enhver, at der er visse områder af jordkloden, som er fredet for russisk indblanding. Hvad mener man f. eks. om Latinamerika og ganske specielt Sydamerika? Det er da ganske tydeligt, at det er overladt som jagtrevir til Amerikas Forenede Stater.

Men hvis dette skulle bevirke, at der ikke er store chancer for en krig mellem Warszawapagten og NATO, og det mener jeg ikke der er chance for, og hvis man i øvrigt kan sige sig selv noget, ja, så er det det, at hvis der er noget, de to stormagter for enhver pris ønsker at undgå, så er det en direkte konfrontation, som måtte føre os ud i atomkrigen ikke alene med de to supermagters ødelæggelse, men formodentlig med menneskehedens udslettelse som resultat. Der er ingen af dem, der ønsker noget sådant, de har hver sit jagtrevir, men der findes jo mellem disse jagtrevirer lande, som man kan betegne som en art ingenmandsland, og dér kan man jo ikke være sikker på at der ikke på en eller anden måde kommer en art indirekte konfrontation, som ikke fører til den store direkte konfrontation.

Her kommer jeg tilbage til den sovjetiske pressekampagne og notekampagne mod Vesttyskland. Hvad kan være formålet med den? Ja, det kan være formålet bagefter at retfærdiggøre indmarchen i Czekoslovakiet. Det kan være formålet at give de kommunistiske partier i Vesteuropa et påskud til at sige: nu tror vi alligevel, at det, som vi har fordømt, var nødvendigt, for det lader til, at de grimme vesttyskere er sådan og sådan. Det kan også være møntet på oppositionen i Sovjetunionen, i Østtyskland, i Polen, i Bulgarien, i Ungarn, hvor der naturligvis findes en opposition mod det, man har foretaget sig.

Jeg vil tro, at alt dette er rigtigt, men det kan jo også være noget andet. Hvis et land af en eller anden grund efter visse planer eller hensigter ønsker at opruste yderligere, ja, så vil det jo rent praktisk betyde mindre smør og flere kanoner. Hvis man vil sælge

[Aksel Larsen.]

den politik til sit eget folk, er det klogt at fortælle dette folk, at man er truet af aggressorer udefra, og at man derfor må forbedre sit forsvar. Jeg ved ikke, om dette er tilfældet. Når vi ser på, hvad stormagterne og supermagterne foretager sig, har vi det jo, som når en sejler i Nordatlanten ser et isbjerg; man kan se det, der er over vandoverfladen, men man kan ikke se det, der er nedenunder, og det er jo det mest betydningsfulde, det største og det, der bestemmer isbjergets kurs. Men i hvert fald, den mulighed foreligger, og hvis den mulighed er en realitet, så er spørgsmålet: hvad er hensigten med dette? Herom ved vi ingenting, men vi ved som sagt, at der er noget, der hedder ingenmandslande mellem de to supermagter; og hvor de befinder sig, ved alle.

Nå ja, så er vi altså ikke garderet imod, at der kommer til at ske noget mere alvorligt, og så kunne det være, man i det lys skulle se indmarchen i Czekoslovakiet som en art flankesikring for andre tilfældes skyld. Men herom ved vi ingenting. Vi kan naturligvis give os til at studere verdenshistorien og landenes historie og se på Ruslands historie siden Peter den Stores tid og se, hvordan den har artet sig, og hvorhen Ruslands stræben er gået, og måske drage visse slutninger, men i hvert fald kan man ikke drage den slutning, at der er fred og ingen fare. Jeg er enig med dem, der siger, at for det første er det unødvendigt for NATO at foretage ekstra oprustning, og for det andet er det det uklogeste, man kunne gøre i denne situation, men det betyder ikke, at man skal tro, at freden på, skal vi kalde det de lokale områder også i Europa eller i egne, der ligger nær Europa, er sikret efter det, der er sket, og den måde, de to supermagter optræder over for hinanden på.

Ja, til slut det, at efter det, der er sket, kan der jo ikke være nogen som helst tvivl om, at det har intet med ideologi at gøre, hvad Sovjetregeringen har foretaget sig; det har intet med socialisme at gøre, og socialismen er ikke blevet dårligere ved det, man har foretaget sig, men den er blevet dårligere stillet, fordi der er nu ulyksaligvis så mange mennesker, der går og tror, at socialisme er sådan noget som det, de har i Moskva.

Det er ren, nøgen stormagtspolitik dikteret ud fra stormagtsinteresser, intet som helst andet. Når man gør sig det klart, har man måske større muligheder for at bedømme situationen og indrette en mere rigtig politik. Det giver ikke anledning til nogen særlig optimisme, men på den anden side skal man ikke se bort fra, og man skal ikke glemme, at også i de store lande, ligervis som tilfældet er i Amerikas Forenede Stater, er der en opposition og en stærk demokratisk opposition i Sovjetunionen, i Østtyskland, i Polen, i Ungarn, i Bulgarien. Den har måske lidt svært ved at komme til orde, men den kommer til orde, den gør sig gældende, og det kunne jo godt være, at den alligevel var i stand til at gøre sig så godt gældende, at det kom til at påvirke disse staters udenrigspolitik.

Og ellers: hvad skal vi gøre? Ja, her må jeg henvise til, hvad der er sagt af mit partis ordførere, hr. Gert Petersen og hr. Poul Dam. Jeg er aldeles enig med dem i, hvad de har sagt. Dette er mit partis mening om situationen og om, hvad Danmark kan, og hvad Danmark bør gøre. Det, vi bør gøre, er det mest nærliggende. Det er at være med til at svække blokpolitikken og at svække supermagternes dominans inden for de respektive magtblokke og så i øvrigt selv søge at have den bedst mulige forbindelse til alle lande, der vil have forbindelse med os, føre vor fredelige politik og indrette også vor hjemlige politik herefter.

Formanden: Jeg skal her afbryde forhandlingen om de 3 forespørgsler.

Efter henstilling skal jeg lade foretage den som punkt 7 på dagsordenen opførte sag:

Valg af 21 medlemmer til et udvalg angående forslag til lov om ændring af lov om revision af den kommunale inddeling.

Valgt blev: *Chr. R. Christensen, Burgdorf, Asger Jensen, Langkilde, Hindkjær Pedersen, A. Chr. Andersen, P. E. Eriksen, Holger Hansen, Hauch, Arthur Jacobsen, Bernhard Baunsgaard, Svend Haugaard, Hans Hækkerup, Camre, Gorrsen, Ove Hansen, Thomas Have, Peter Jørgensen, A. W. Larsen, Ejner Nielsen* og *Krog Hansen.*

[Formanden.]

Jeg skal her udsætte mødet. Det genoptages kl. 20.30.

Mødet udsat kl. 19.10.

Mødet genoptaget kl. 20.30.

Forhandlingen om de 3 forespørgsler genoptoges.

Statsministeren *(Hilmar Baunsgaard)*: Hr. Ivar Nørgaard stillede mig et spørgsmål vedrørende forhandlingerne om et udvidet nordisk økonomisk samarbejde. Jeg vil gerne foranlediget af dette ganske kort sige, at vi fra dansk side fortsat vil koncentrere os om at føre de nordiske samarbejdsforhandlinger frem til et resultat. Vi har fra dansk side givet udtryk for, at vi lægger vægt på, at det bliver et væsentligt resultat, og vi finder fra regeringens side, at der bør være tale om et virkeligt nybrud i det nordiske samarbejde. Vi tillægger det afgørende betydning, at forsøget gøres på at opnå dette nybrud, og jeg tror, jeg tør sige, at der allerede er udfoldet meget store bestræbelser fra dansk side.

Men når det er sagt, skal det også tilføjes, at vi naturligvis ikke forestiller os at vende os fra nogen del af det nordiske samarbejde, der er i gang, hvis det virkelig skulle vise sig umuligt at nå det af os ønskede resultat. Og på samme måde vil jeg sige, at når vi ønsker resultater, stiller vi selvfølgelig ikke sådanne krav, at det på forhånd skulle udelukke, at der skulle kunne nås et resultat med de andre nordiske lande. Det er jo det, vi stræber efter.

Og må jeg så, da jeg nu er heroppe, nævne hr. Frode Jakobsens indlæg, hvor hr. Frode Jakobsen refererede, hvad der var sket på det radikale venstres landsmøde. Jeg vil gerne sige, at det radikale venstres landsmøde optrådte ikke som af hr. Frode Jakobsen refereret, men man henviste vedrørende anerkendelsesspørgsmålet over for Østtyskland til Parisaftalerne vedrørende Tysklandsforholdet. Det radikale venstre har opfordret regeringen til at arbejde for at få den vesttyske regering til at ændre holdning i grænse- og repræsentationsproblemerne for Østtyskland. Det kan ikke være undgået hr. Frode Jakobsens opmærksomhed, at der har været en vis udvikling i gang mellem de to dele af Tyskland. Det må vel nok realistisk erkendes, at den bevægelse, der har været, vil være påvirket af den czekoslovakiske krise. Må jeg sige til hr. Frode Jakobsen, at jeg i mine samtaler i sommer med den tyske forbundskansler, Kiesinger, selvsagt understregede baggrunden for den danske regerings holdning, der som bekendt er, at de faktisk eksisterende grænser skal være udgangspunktet for Europadrøftelser.

Udenrigsministeren *(Poul Hartling)*: Jeg er i den behagelige situation, at jeg kan takke, i hvert fald en række af ordførerne for tilslutning til redegørelsen og for supplerende bemærkninger. Det gælder både det ærede medlem hr. Per Hækkerup og de ærede medlemmer hr. Poul Schlüter og hr. Per Federspiel og hr. Stinus. Det gælder endogså SFs ordførere, såvel den europæiske som den mere globale ordfører.

Hvis jeg må begynde med det ærede medlem hr. Per Hækkerup, så takker jeg for et indlæg, som jeg vil tillade mig at betegne som en ansvarlig og en sober tale om de alvorlige problemer, som vi her beskæftiger os med. Og når hr. Per Hækkerup adskillige gange i sit indlæg understregede, at han var enig i vore synspunkter, han havde en positiv indstilling til det, og han ville slutte sig til det, som var blevet sagt, kan jeg altså takke for det.

Der blev stillet nogle spørgsmål og gjort nogle bemærkninger, som jeg skal prøve på at få svaret på.

Det ærede medlem hr. Per Hækkerup nævnte den sikkerhedspolitiske undersøgelse og spurgte, om det var sådan, at denne sikkerhedspolitiske undersøgelse var noget, som sinkede eller udsatte den forsvarsordning, som drøftes. Jeg vil dertil svare, at regeringen har nedsat et ministerudvalg, og til hjælp for det er der et arbejdsudvalg under ledelse af ambassadør Gunnar Seidenfaden, og jeg mener — vi har jo talt om det før også — at det må være en rigtig ting, det må være legitimt, at en regering fore-

[Udenrigsministeren.]

tager en undersøgelse af vore sikkerhedspolitiske forudsætninger under de skiftende vilkår. Det ærede medlem hr. Per Hækkerup efterlyste en analyse med hensyn til Czekoslovakiet. Man kunne sige, at det, der sker her, er netop en analyse, der foretages med hensyn til de sikkerhedspolitiske forudsætninger, og jeg vil klart svare på spørgsmålet: der er intet i dette, der sinker fremsættelsen af forsvarsforslag.

Det ærede medlem hr. Per Hækkerup kom ind på Vietnamkonflikten og sagde, at der var ingen anledning til en ændret dansk politik. Det er jeg enig med ham i og er glad for at han sagde.

Jeg må måske i den forbindelse inddrage det indlæg, som kom fra det ærede medlem hr. Frode Jakobsen, der påstod, at den danske regering havde mudret standpunktet op og havde skabt uklarhed om Danmarks stilling. Jeg vil ganske skarpt afvise, at der er tale om nogen form for uklarhed i den politik. Den danske regering har ganske på linje med den forrige regering den 6. februar sagt det i tiltrædelseserklæringen, den 3. april endogså 2 gange i den debat, vi da havde om udenrigspolitik. Jeg har sagt det direkte over for USA, da jeg havde lejlighed til det i juli måned, det er sagt igen i åbningstalen 1. oktober, og jeg har sagt det i FN-talen den 8. oktober. Jeg vil bestemt afvise, at der skulle være nogen uklarhed på dette punkt.

Det ærede medlem hr. Per Hækkerup sagde, at man fra socialdemokratiet ville støtte hjælpeforanstaltninger og genopbygningsaktioner i Vietnam, når vi nu, som vi alle håber, går ind i en ny fase og går henimod forhandlinger om fred eller en våbenstilstandssituation, og det ærede medlem hr. Stinus spurgte, om jeg ikke ville give nogle supplerende oplysninger om det forberedende arbejde, som er gjort. Jeg skal gerne sige nogle ord om det. Jeg skal ikke gøre det alt for langt, men jeg kan da oplyse, at den nordiske arbejdsgruppe, som man vil vide er blevet nedsat, har koncentreret sit arbejde især om to hovedmål: dels den øjeblikkelige humanitære hjælp, som vil blive aktuel, når krigshandlingerne ophører, dels det mere langsigtede spørgsmål om hjælp til genopbygning af det krigshærgede land, og jeg kan klart sige til spørgeren, at det gælder i begge tilfælde, at hjælpen agtes ydet ud fra et upartiskhedsprincip — jeg havde nær sagt selvfølgelig.

Med hensyn til den humanitære hjælp er der tilvejebragt et snævert samarbejde med den internationale Røde Kors Liga, og denne liga har etableret en arbejdsgruppe, finansieret ved nordiske midler. De er ved at udarbejde detaljerede planer for de nødvendige aktioner, og sideløbende hermed arbejdes der også i Dansk Røde Kors i snævert samarbejde med det danske udvalg, som regeringen har nedsat til at behandle disse problemer, aktivt med problemerne. Jeg kan bl. a. nævne, at der holdes nu et 3 dages kursus — det begynder vist i morgen — for et halvt hundrede læger og sygeplejersker og teknisk personale, at man har udarbejdet lister over medicinalvarer, der vil blive brug for i Vietnam, at der er skabt en oversigt over materiel af forskellig art, telte, feltkøkkener osv., som i givet fald kan sættes ind.

Med hensyn til den langsigtede hjælp, genopbygningshjælpen, er der udarbejdet en behovsanalyse, og den bygger man videre på. Det må vist indrømmes, at man dér famler lidt i blinde, fordi man endnu knap ved, hvordan vilkårene vil blive, og hvad der virkelig vil blive brug for. Men man prøver altså så godt man kan at forberede sig.

Det ærede medlem hr. Stinus spurgte også om dansk deltagelse i en FN-styrke i Vietnam. Regeringen har flere gange givet tilsagn om i givet fald at ville bidrage til sådan en styrke, og det tilsagn står selvfølgelig ved magt, men igen må man jo understrege „i givet fald". Det er jo ikke klart endnu, om krigens parter kan nå til enighed om, at der skal indsættes en sådan styrke under FNs flag i Vietnam.

Der blev også rejst spørgsmål om Nigeria, og det ærede medlem hr. Per Hækkerup sagde, han var stadig ikke helt overbevist om, at det var den rigtige holdning, at vi ikke skulle blande os i de politiske forhold. Han var ikke overbevist om, at det var et problem, FN kunne blive ved at holde sig uden for, og spurgte, om det ikke var rigtigt, at regeringen søgte af få FN til at engagere sig. Han spurgte direkte, om regeringen kunne tænke sig på ny at overveje at få

[Udenrigsministeren.]

FN til at tage Nigeriakonflikten op, og det ærede medlem hr. Stinus var inde på lignende tanker.

Jeg vil gerne understrege ordet „på ny". Vi har overvejet det igen og igen, og jeg har drøftet spørgsmålet igennem både med nordiske kolleger ved flere lejligheder, med mange andre lande og landegrupper, og det, som er situationen i øjeblikket, må være, at FN ikke kan eller bør tage dette politiske problem op til behandling, så længe konflikten behandles i de afrikanske staters organisation. Det ser endda ud til, at man ikke engang vil kunne få konflikten sat på dagsordenen, f. eks. i sikkerhedsrådet. De afrikanske stater har ikke selv, heller ikke de stater, som har anerkendt Biafra — det drejer sig som bekendt om 4 — ønsket en sådan indblanding, og det er endda blevet understreget, at hvis et sådant initiativ blev taget på et forkert tidspunkt, kunne det give vanskeligheder, ja, måske helt forhindre hjælpearbejdet derude. Men jeg vil gerne føje til, at jeg vil ikke udelukke, at FN kan komme ind i billedet på et tidspunkt. Jeg vil gerne sige, at vi følger spørgsmålet nøje. Det længste, vi kunne komme i øjeblikket, som jeg også har redegjort for i udenrigspolitisk nævn, var, at jeg selv på linje med nogle andre udenrigsministre førte sagen frem i FNs generaldebat og så klart og skarpt, som man kunne, nævnte dette problem; men selve det at få FN til at tage sig af det politiske problem synes ikke at være en mulighed i øjeblikket.

Et andet spørgsmål drejede sig om våbnene til Grækenland, den delvise genoptagelse af forsyningen med tunge våben, som USA har lovet Grækenland. Det ærede medlem hr. Per Hækkerup kom med en henstilling om, at regeringen skulle erklære sig enig i, at NATO-lande skulle afholde sig fra at levere våben til det græske styre eller til Grækenland. Jeg vil gerne kort sige, som jeg sagde allerede i et svar på et spørgsmål i går her i folketinget — og det kan jo ikke være rigtigt at gentage det, man kan jo læse det i spørgsmålsbesvarelsen i går — at dette er ikke en NATO-sag, og derfor vil det ikke være hensigtsmæssigt at tage denne sag op i NATO, men lige så klart vil jeg sige, at regeringen tager afstand fra styret i Grækenland, og regeringen tager afstand fra ethvert skridt, der kan styrke dette styre.

Den ærede socialdemokratiske ordfører havde også et ønske om, at der skulle foretages en analyse af situationen omkring Czekoslovakiet, og sagde, at han måtte beklage, at der var givet for få vurderinger; man skulle fremføre en analyse af årsager og konsekvenser, og han spurgte, om man kunne forvente det. Han sagde, at man kan anstille mange betragtninger, og det havde jeg altså gjort, dem ville han ikke komme ind på, men han ville gerne have en nøjere analyse. Jeg mener at kunne sige, at konklusionerne af de vurderinger, som vi har foretaget, fremførte jeg i min redegørelse, men jeg har ikke noget imod at uddybe analysen, f. eks. i udenrigspolitisk nævn. Man må vel retfærdigvis også sige, hvad jeg også mener det ærede medlem var inde på, at en del af motiverne, en del af de årsager, man kan komme ind på, endnu ikke hører hjemme i kendsgerningernes verden, men er noget, man kan gætte på eller tænke sig til, fremkomme med betragtninger over, men en endelig analyse kan man måske knap nok endnu stille op. Men hvad vi kan gøre i den retning, det vil jeg da gerne give tilsagn om.

Det ærede medlem var også inde på en fortolkningsmæssig gennemgang af nogle af mine udtryk. Han sagde, at det var underligt, at jeg talte om en målsætning på længere sigt; målsætningen må vel også gælde i dette øjeblik. Videre havde det ærede medlem hæftet sig ved, at jeg havde sagt, at vi tog afstand fra en pludselig og omfattende oprustning. Hvad vil det sige, spurgte han, kan der være tale om en vis oprustning? Og han føjede til, at vi jo må erkende, at forskydningen af de sovjetiske tropper har ændret styrkefordelingen, og

[Udenrigsministeren.]
det kan give anledning til overvejelser; man kan måske reagere med en omplacering, måske det, men ikke nogen almindelig forhøjelse af beredskabsniveauet. Jeg kunne jo svare, hvis vi endelig skal anlægge disse fortolkningssynspunkter: hvad menes der egentlig med almindelig? Vil det sige, man godt kunne tænke sig en ualmindelig forhøjelse af beredskabsniveauet? Jeg er i øvrigt meget rørt over, at det ærede medlem har gennemgået talen så nøjagtigt og taget den op ord for ord. Jeg måtte komme til at tænke på Kierkegaard, der et sted skriver: „Tænk dig en elskende, der har modtaget et brev fra en elsket. Hvad gør han? Han tager en ordbog og sætter sig til at stave brevet igennem og slår hvert ord op."

Jeg havde indtryk af, at det ærede medlem havde båret sig omtrent sådan ad, og det skal han da ikke høre nogen bebrejdelse for.

Men så var der selve spørgsmålet, som jo er kernen i det, hvad jeg mente med dette med en oprustning og med, at jeg tog afstand fra en eventuel militært kraftig reaktion. Jeg vil prøve på at sige det sådan, at det kan forstås uden fortolkninger. Jeg mener, at vi må undgå foranstaltninger, der fører Europa tilbage til den kolde krigs tid. Vi er i en alliance, og denne alliance må naturligvis tage begivenhederne i Czekoslovakiet med i sine betragtninger, når man overvejer alliancens forsvarsplanlægning — jeg forstod, at det ærede medlem var inde på akkurat den samme tankegang. Og det må også være alliancens opgave at gøre forsvaret så effektivt som muligt. Det kan man forstå i den retning, som hr. Per Hækkerup gjorde det, at der kan være tale om at gøre opstillingen og anvendelsen af styrkerne så effektiv som muligt, man kan overveje at gøre varslingssystemerne så pålidelige, vi bare kan, sådan at varslingerne om eventuelle trusler eller angreb kan komme frem så hurtigt som muligt. Der kan være tale om at øge styrkernes mobilitet; der kan være tale om at sørge for, at materiellet er så tilfredsstillende som muligt; der kan være tale om at deltage i nødvendige forsvarsøvelser. Når vi er i en alliance og vi finder det nødvendigt og rigtigt at være i den alliance, så må situationen uimodsagt kræve en større vagtsomhed. Man kan ikke kritisere, at man så realistisk og nøgternt og ansvarsbevidst sigter på at gøre det medlemskab, vi har, det forsvar, vi har, så effektivt som muligt; men det, jeg tog afstand fra — det forstår jeg vi var ganske enige om — var altså at indlede nogen form for rustningskapløb.

Der blev også stillet spørgsmål om sikkerhedskonferencen, og det ærede medlem sagde, at socialdemokratiet havde taget et initiativ og stillet et forslag, og det havde han aldrig set nogen reaktion på. Jeg vil bare lige nævne, at det samme blev jeg spurgt om i åbningsdebatten, og på sp. 252 vil man kunne finde en reaktion derpå. Det er stadig min opfattelse, at en sikkerhedskonference — der var også andre af ordførerne, der var inde på det — er en tanke, som vi skal arbejde med. Man må nøgternt erkende, at situationen er jo ikke den bedste for at gå i gang med noget sådant, men overvejelserne er bestemt ikke afsluttet, og vi ønsker at tage spørgsmålet op, når, som jeg tror nedrustningsministeren sagde, den politiske situation er gunstig for at tage sådanne initiativer; så vil vi også gå i gang med det.

Det var vist de spørgsmal, som det ærede medlem hr. Per Hækkerup stillede. Jeg ved ikke, om jeg i den forbindelse må inddrage, hvad hr. Frode Jakobsen kom ind på. Han ville gerne vide ud fra bemærkninger, der har stået i et dagblad, om den danske regering havde forpligtet sig til en oprustning eller noget i den retning. Jeg vil gerne tage det med i denne sammenhæng og sige, at der er inden for NATO enighed om, at de seneste begivenheder må tages med i betragtning, når man overvejer de enkelte NATO-landes forsvarsplanlægning, og man bør sigte mod at gøre NATO-forsvaret så effektivt som muligt. Drøftelserne i NATO er som bekendt fortrolige, og jeg kan ikke gå i enkeltheder med hensyn til rapporterne — jeg har nævnt dem i udenrigspolitisk nævn — men jeg vil gerne sige, at disse arbejdsdokumenter er drøftet i komiteerne, og vi har fra dansk side under disse drøftelser udtrykkelig henledt opmærksomheden på de overvejelser, som vi har om en rationalisering af det danske forsvar, og vi har ikke i NATO påtaget os forpligtelser, der afskærer os fra at gå videre med disse overvejelser.

[Udenrigsministeren.]

Der er ingen spørgsmål til mig fra de to næste ordførere. Det ærede medlem hr. Stinus spurgte, om vi ikke skulle have en bedre udenrigsministeriel pressetjeneste, og det er da en opfordring, jeg gerne vil overveje positivt. Han var også inde på nogle betragtninger om afspændingspolitikken. Jeg vil gerne sige, at det, som blev sagt, svarer til regeringens politik og også til de synspunkter, som jeg gav udtryk for i redegørelsen og under de seneste drøftelser i NATO. Den beskrivelse af NATOs rolle og NATOs opgaver, som er givet i Harmelrapporten, som jeg citerede, og som for øvrigt også det ærede medlem hr. Stinus citerede, ligger jo på denne linje, og dette dokument er det officielle udtryk for NATOs politiske mål. Vi vil, som jeg sagde, med stor opmærksomhed følge begivenhederne, ændringerne i de politiske forhold i Europa, alle ændringer som måtte rumme muligheder for afspændingsbestræbelser. Det er klart, at de realpolitiske muligheder for at føre en afspændingspolitik hænger også i høj grad sammen med den politik, der føres af den anden part.

Det ærede medlem hr. Poul Dam foreslog en dagsorden. Jeg må sige, at den dagsorden kan vi ikke modtage. Jeg skal slet ikke underkende de gode ord, der står om FNs muligheder og FNs opgave, det kan vi nok ikke blive så uenige om, men når der står, at vi skulle forpligte os til en meget væsentlig forøgelse af Danmarks finansielle bidrag til FNs virksomhed, må jeg dér gøre opmærksom på, at Danmark har jo troligt betalt sit bidrag og endda igennem vort bidrag til de fredsbevarende styrker betalt adskilligt eller meget mere; det er endda langt det væsentligste, hvis vi regner det ud i penge. Det ligger jo sådan, at vi dér har penge til gode. Jeg skal ikke kunne udtale mig om, hvor meget af det, der efterhånden kommer ind, men jeg tror ikke, finansministeren skal være alt for optimistisk med hensyn til at få hele beløbet ind, men noget i retning af en 80-90 mill. kr. har vi da stadig til gode på dette område.

Hvad angår den anden del af dagsordenen, som vil pålægge den danske delegation at revidere sin holdning, således at den konsekvent, står der, skal stille sig solidarisk med de nye staters bestræbelser for at opnå ligeberettigelse med de mere begunstigede lande, vil jeg sige, at jeg forstår i grunden slet ikke, hvordan man skulle kunne revidere sin holdning i den retning, for vi har vel nok i høj grad fra Danmark i FN og i de forskellige særorganisationer stillet os positivt i disse henseender. Det har jo netop været et princip at støtte selvbestemmelsesretten og prøve på at fremme politisk frihed for de befolkninger, der ikke har opnået national selvstændighed. Vi har bestræbt os for i FN at lægge pres på den sydafrikanske republik for at afskaffe det forhadte apartheidstyre og gennemføre et flertalsstyre. Og hvad Rhodesia angår, som jeg omtalte, har vi, lige siden Smithregimet overtog magten, i sikkerhedsrådet arbejdet for en gennemførelse af de omfattende økonomiske sanktioner imod dette hvide mindretalsregime, så det kunne blive bragt til fald og erstattet af et flertalsstyre. Vi har også ved stemmeafgivninger og i udtalelser fordømt Portugals kolonipolitik. Vi kan da også nævne de danske bidrag til de mangeartede hjælpeprogrammer til uddannelse og oplæring af afrikanske flygtninge. Jeg føjer til, at vi hele tiden har haft for øje, at vi ikke ville prisgive det princip, der ligger i FN-pagten om, at man skal løse konflikterne med ikke-voldelige midler.

Det ærede medlem hr. Sigsgaard forlangte i sit indlæg i åbningsdebatten den 4. oktober en redegørelse for Peru. Han fremsatte dette forlangende i lidt uelskværdige ord, idet han sagde, at han ville ikke afæske udenrigsministeren — dette er et citat fra sp. 284 — en udtalelse i dag, men det måtte være en moralsk forpligtelse for udenrigsministeren i debatten, der kom senere, at lægge kortene på bordet — enhver kan høre, at når man sådan skal opfordres til at lægge kortene på bordet, så må det være, fordi man ikke rigtig har lyst til det — om det, som er sket, og ikke prøve, som man plejer, at tilsløre begivenhederne, og han sluttede denne del af indlægget med at sige, at han håbede, at udenrigsministeren ville tage en redegørelse for situationen i Peru med ved den udenrigspolitiske debat; en sådan redegørelse vil han vel give — vel!

Jeg gav sådan en redegørelse, og jeg var så elskværdig mod hr. Sigsgaard ikke at nævne hans navn eller gå lidt nøjere ind på disse voldsomme ord i min redegørelse. Sagen er jo nemlig, at det, som han sagde,

[Udenrigsministeren.]
kunne ingen steder holde. Den 4. oktober sagde han her i folketinget, at det, som var sket, var, at USA, vor allierede USA, havde kvalt Perus regering. Han sagde: mens vi står her og taler, kæmper studenter og andre imod juntaen i Peru og mod Danmark og andre NATO-lande, så længe de er storkapitalens allierede. Han sagde, at USA var direkte ansvarlig for dødsstødet mod Perus regering osv. Det var alt sammen forkert. Det var alt sammen løse påstande, alt sammen noget, der var uden for virkeligheden. Jeg synes i virkeligheden, at det ærede medlem skylder en undskyldning dels over for USA, hvis optræden han stadig væk sætter på linje med overgrebet mod Czekoslovakiet og også gjorde det i dag i en urimelig agitation, dels over for folketinget. Jeg synes ikke, spalte 284 og 285 og 286 pynter i Folketingstidende. Det pynter ikke, når et æret medlem står op og fremsætter påstande med en sådan sikkerhed, som han gør det her, og det så viser sig, at de er så forkerte, som de vel kan være.

Jeg sagde altså noget om det i min redegørelse, men der var intet i hr. Sigsgaards indlæg, som antydede, at han trak dette tilbage, men der kom en ny spandfuld af løse påstande, der kom en ny agitation, og så kan det måske alligevel være, at det er meget godt, at spalte 284 og 285 og 286 er i Folketingstidende, for det kan jo være et læreeksempel på, hvor megen vægt man behøver at lægge på det ærede medlem hr. Sigsgaards udtalelser.

Den dagsorden, som det ærede medlem hr. Kjær Rasmussen har foreslået, og hvor han fortsatte, hvor hr. Sigsgaard slap, med variationer over det samme tema, må jeg også afvise; den undersøgelse, som nævnes, kan man jo sige at vi har sat i gang allerede, og vi har ikke noget ønske om, at der skulle fremstilles valgmuligheder, der skulle sendes ud til folkeafstemning.

Ministeren for nedrustningsspørgsmål *(K. Helveg Petersen)*: Jeg kom i mit indlæg bl. a. ind på spørgsmålet om de midler, der anvendes til rustninger, kontra det, der ofres på nedrustningsbestræbelser, og hr. Per Hækkerup anholdt et af de udtryk, jeg anvendte i forbindelse med dette spørgsmål. Jeg sagde følgende: skal vi gøre op, hvad der ofres i økonomisk og menneskelig anstrengelse for at hindre krig, bliver det til forsvindende lidt sammenlignet med, hvad der ofres på forberedelserne til krig.

Hr. Per Hækkerup mente, at udtrykket „forberedelse til krig" var for stærkt. Det synes jeg ikke, når man holder sig sammenhængen klar og ser det i forbindelse med, hvad jeg i øvrigt var inde på. Det, der sker inden for de væbnede styrker jorden over, er jo, at de forbereder sig på at løse militære opgaver. De konkrete opgaver, de indkaldte stilles over for, øvelserne, de udfører, er forberedelser til kamp; det er baggrunden for det hele. At den politiske målsætning for os andre er at undgå, at færdigheden, der indøves, nogen sinde skal prøves, er en given sag, så derfor er jeg ikke i stand til at se, at jeg med den meget almene fremstilling, jeg gav, har slået mig selv for munden eller gjort noget andet slemt.

Hr. Stinus nævnte muligheden af, at folketinget får orientering om udviklingen inden for nedrustningsbestræbelserne; jeg vil gerne overveje, hvordan der på hensigtsmæssig måde kan skabes mulighed herfor.

Hr. Stinus opfordrede regeringen til fortsat at arbejde for, at traktaten om ikkespredning af kernevåben undertegnes af de flest mulige stater. Vi har, som jeg har oplyst, rettet henvendelse til en række stater. Regeringen vil med stor opmærksomhed følge debatten i andre lande om undertegnelse og ratifikation af ikke-spredningstraktaten, og vi vil i det omfang, vi kan under bilaterale kontakter og i internationale organer, søge at skabe forståelse for betydningen af, at så mange lande som muligt snarest tilslutter sig traktaten.

Hr. Stinus bad mig uddybe de tanker, der ligger bag ved resolutionsforslaget om registrering af våbenoverførsler. Forslaget går, som jeg nævnte, ud på, at generalsekretæren skal indhente medlemslandenes stillingtagen til spørgsmålet om, hvorvidt de er villige til at påtage sig en forpligtelse til at lade al import og eksport registrere, og det gælder både konventionelle våben og krigsmateriel. Endvidere skal de tage stilling til, hvorvidt generalsekretæren kan bemyndiges til at indsamle og offentliggøre oplysninger om stedfundne overførsler. Jeg vil gerne sige om dette forslag, at det jo ikke er noget stort skridt, men vi håber netop derfor, det skulle

[Ministeren for nedrustningsspørgsmål.]

blive muligt at samle tilslutning til det. Den ideelle løsning vil være en aftale om begrænsning af handelen med våben; men erfaringen taler et tydeligt sprog om, at tiden endnu ikke er moden til at komme igennem med forslag herom. Vi mener imidlertid, at allerede en offentliggørelse af våbenoverførsler vil være et værdifuldt skridt, fordi en fortsat hemmeligholdelse af den militære opbygning i de enkelte lande kan forårsage øget usikkerhed hos nabolandene og resultere i urimelige våbenkøb. Jeg ved ikke, hvordan det vil forløbe i FN. Jeg ved ikke, hvilke chancer det danske forslag har for at blive vedtaget. Men de sonderinger, der er foretaget i en række indflydelsesrige lande, har i hvert fald givet os grundlag for at gå videre med tanken.

Hr. Sigsgaard var inde på nogle meget kritiske bemærkninger om vore hjælpeforanstaltninger over for udviklingslandene. Nu ved jeg ikke, hvilke udviklingslande der med rette kan karakteriseres som vestvendte eller østvendte. Vi har aldrig ofret tid på at placere udviklingslandene i sådanne grupper, da det netop ikke er relevant for vor bistandsvirksomhed. Dansk bistand ydes fortrinsvis efter behov, og dette vil også fremgå af listen over danske bistandsydelser. I Afrika er det ud over Tanzania lande som Congo, Kenya og Zambia, og i Asien foruden Thailand lande som Indien og Pakistan, der står højest på listen. Samtidig har vi koncentreret vor tekniske bistand på bilateral basis om nogle få lande, bl. a. de netop nævnte, og dette er sket af effektivitetsgrunde og ikke af politiske årsager. Danske statslån ydes i princippet til alle udviklingslande, der er interesseret heri og kan opstille et rimeligt indkøbsprogram. Danske eksperter er udsendt til næsten alle lande, stipendiater og kursusdeltagere modtages ligeledes fra praktisk taget alle lande. Endelig må jeg erindre om, at ca. halvdelen af den danske hjælp fortsat ydes gennem FN, der mig bekendt ikke tager politiske hensyn ved fordelingen.

Hvad specielt angår Cuba, modtager dette land en meget betydelig hjælp udefra, selv om det ikke hører til de mest trængende lande, og Danmark har i øvrigt ydet eksportkreditgarantier under bistandslovens § 9 for leverancer til Cuba til ret betydelige beløb. Lad mig føje til, at vi gennem årene har haft mange cubanere som deltagere i vore kurser. Det er således ikke mit indtryk, at Cuba kan føle sig forfordelt med hensyn til bistand.

Hr. Kjær Rasmussen rettede nogle spørgsmål til mig om at opstille alternative muligheder osv. Jeg vil gerne sige det ene til hr. Kjær Rasmussen, at den sikkerhedspolitiske undersøgelse, der er i gang, og som nu fortsætter — og jeg har indtrykket af, at man arbejder med megen flid og energi i udvalget — netop har til opgave at forelægge for offentligheden, for dette ting, for befolkningen, en række relevante betragtninger omkring alle vore sikkerhedspolitiske problemer. Der vil gennem denne redegørelse blive skabt et grundlag for debat; lad os derfor afvente den og tage debatten, når vi har denne basis, som vi trænger til for at kunne diskutere de mange, mange komplicerede problemer, der hører til vor sikkerhedspolitik.

Forsvarsministeren *(Ninn-Hansen)*: Hr. Kai Moltke stillede mig en række spørgsmål, som jeg skal besvare meget kort.

Det er rigtigt, at jeg i forbindelse med en reduktion af tjenestetiden har nævnt, at der så kunne blive tale om flere indkaldelser. Jeg forstår blot ikke, at det overrasker hr. Kai Moltke, idet jeg sagde noget tilsvarende i sidste uge under en debat her i tinget. Jeg kan også bekræfte, at vi ønsker i videst muligt omfang at afskaffe særordninger og har gjort det for nylig for ingeniørernes vedkommende, og at vi heller ikke har ønske om særordninger for sømændene — det var det eksempel, hr. Kai Moltke kom ind på. Det er rigtigt, at jeg har haft nogle forhandlinger, i hvilken forbindelse søfartsorganisationerne henviste til, at de i en krigssituation ikke skulle anvendes til militære formål. Det skal de ikke, og selvfølgelig må man i en beredskabsplanlægning interessere sig for at sikre forsyningerne. Det er dette moment, der indgår for søfolkenes vedkommende, men det vil være en frivillig ordning for dem.

Endvidere spurgte hr. Kai Moltke, om det var rigtigt, at jeg har foranlediget, at der fra danske lagre skulle være tilbageleveret granater, som oprindelig var leveret som våbenhjælp, til USA med henblik på anvendelse i den amerikanske krigsførelse. Jeg kan meddele, at jeg ikke har foran-

[Forsvarsministeren.]
lediget noget sådant, at jeg ikke har givet en sådan tilladelse, og at jeg end ikke har fået en sådan sag forelagt. Jeg er ganske uden kendskab til, hvad hr. Kai Moltke mener med sit spørgsmål.

Endelig spurgte hr. Kai Moltke, hvordan det forholdt sig med rakettræningsanlægget på Kreta. Dette anlæg er opført af samtlige NATO-lande med henblik på træning af en række landes raketenheder, og i henhold til en kontrakt, der blev indgået, da Grækenland havde en anden regering end den nuværende, indgik vi også fra dansk side på at være med til at betale driftsudgifterne. At også vi har opdaget, at der er kommet et andet styre og et styre, vi ikke kan acceptere, i Grækenland, fremgår vel blandt andet deraf, at vi har aflyst to planlagte træningsskydninger for de danske raketenheder.

Hr. Gert Petersen kom med mange betragtninger imod overhovedet at have en forsvarsordning og til fordel for det, han kaldte et ikke-militært forsvar. Hr. Gert Petersen mente, at dette ville være billigere og også bedre og nævnte som eksempel på et sådant ikke-militært forsvar Czekoslovakiet. Jeg synes ikke, eksemplet var særlig godt fundet på i betragtning af, at Czekoslovakiet har en hær på 150.000 mand. Når det er tilfældet, må man nok tvivle om, at det er så billigt, som det blev sagt i den forbindelse. Men jeg forstår — og har hele tiden vidst — at der er en afgørende forskel på vore opfattelser. Hr. Gert Petersen har den opfattelse, at man skal tillade en besættelse af landet ved ikke at gøre noget for at modsætte sig den, mens regeringen har den opfattelse, at vi skal afværge en besættelse og træffe foranstaltninger med henblik herpå. Jeg forstod ikke, at hr. Gert Petersen kunne mene, at det skulle være nytteløst, og jeg kan slet ikke forstå det i betragtning af, at vi har en bistandsmulighed derved, at der i forbindelse med vort NATO-medlemskab er pligt for andre til at bistå os.

Endelig har jeg nogle kommentarer til hr. Per Hækkerups bemærkninger til mig angående den fremtidige forsvarsordning. Hr. Per Hækkerup fremsatte en opfordring til mig om snarest at fremlægge forslag til en ny forsvarsordning og meddelte, at sagen nu haster. Jeg vil gerne modtage denne socialdemokratiske opfordring i den gode mening, hvori den er fremsat — den gode mening tvivler jeg ikke på — og jeg skal gøre, hvad jeg kan, for at lovforslaget meget snart kan komme til behandling i det høje ting. Jeg vil dog gerne tilføje, at jeg synes, vi i forsvarsministeriet har bestræbt os for at opfylde dette ønske, som socialdemokratiet fremsatte i foråret i en brevveksling med statsministeren. Da det drejer sig om en ny struktur, er det en opgave, der ikke er ganske lille. Størrelsen af den kan vi egentlig bedst se derved, at den tidligere statsminister i åbningstalen i 1967 talte om undersøgelser — og jeg måtte forstå kommissionsundersøgelser, der formentlig skulle vare nogen tid, i hvert fald et par år. Den fremgangsmåde anvender vi altså ikke, men det siger noget om karakteren af hele sagen, og hr. Per Hækkerup er formentlig godt klar over, at der er et ret omfattende forarbejde i forbindelse med det. Vi har også ment det rimeligt, da det drejer sig om en strukturændring, at have ret omfattende drøftelser med bl. a. forsvarsstyrelsen.

Der er også, som hr. Per Hækkerup nævnte, hensynet til personellet. Men jeg tror ikke, det er rigtigt, når hr. Per Hækkerup sagde, at der hos personellet skulle være en særlig utålmodighed. Hr. Per Hækkerup sagde, at det gik ud over moralen inden for forsvaret, fordi man var ved at blive lidt betænkelig over den fortsatte udskydelse. Det er rigtigt, at der har været kritiske bemærkninger i organisationernes blade, men de er ikke gået ud på, at vi skulle komme med forslag. De er så godt som alle gået ud på at udtale betænkelighed ved, at vi nu hurtigt vil have en ny forsvarsordning; særlig klart fremgår det af en artikel i det sidste nummer i specialofficerernes blad Værnene, hvor man bebrejder mig, at vi vil have denne snarlige nyordning, og at jeg ønsker at imødekomme folk uden for forsvaret. Der er ikke nævnt navn og adresse på dem, det drejer sig om uden for forsvaret, men det er vel ikke helt forkert efter hele artiklens sammenhæng at sige, at det er min imødekommenhed over for hr. Per Hækkerup og hans parti, man bebrejder mig.

Vi er selvfølgelig enige om, at vi meget gerne vil tage størst muligt hensyn til per-

[Forsvarsministeren.]
sonellet i disse overvejelser, navnlig i forbindelse med den personellov, som vi også agter at fremsætte forslag til her i folketingsåret og regner med at kunne fremsætte inden jul. Man skal bare være klar over, vil jeg gerne sige til hr. Per Hækkerup, at der er forskellige ting i forbindelse med den rationaliseringsordning, som vi er enige om at søge gennemført i vidt omfang — således som også socialdemokratiet har foreslået det — der kan virke imod interessen for øget normering og forskellige udvidelser på en række områder. Det kan altså være lidt vanskeligt at forene de ønsker, vi har om en hurtig forbedring af loven, der giver plads for rationalisering, og alle de ønsker, der kan blive fremsat fra personellets side.

I øvrigt er jeg i stand til at takke hr. Per Hækkerup, ligesom jeg kan takke regeringspartiernes ordførere for de synspunkter, der er fremsat i forbindelse med min redegørelse her i dag. Hr. Per Hækkerups formulering af målet for en forsvarspolitik synes jeg var meget eksakt udtrykt. Hr. Per Hækkerup sagde, at den fremtidige enighed afhænger af, at vi kan få en sagligt forsvarlig forsvarsordning i overensstemmelse med vore internationale forpligtelser, og ved en tidligere lejlighed har hr. Per Hækkerup lagt vægt på ordningens effektivitet. Det er rigtigt, at den forsvarsordning, vi skal have her i landet, må bygge på vore NATO-forpligtelser og være sådan indrettet, at forsvaret er brugeligt både over for et uvarslet og et varslet angreb. De midler, der anvendes til forsvaret, må først og fremmest bruges på en sådan måde, at man derved styrker forsvarets effektivitet.

Ministeren for europæiske markedsanliggender *(Nyboe Andersen):* Ordførernes udtalelser om den europæiske markedssituation giver mig kun anledning til enkelte bemærkninger. Pessimisme med hensyn til vore muligheder for optagelse i fællesmarkedet var naturligt nok det fremherskende, om end med små nuancer. Spørgsmålet nu bliver vel, om de fem lande kan enes om for alvor at isolere Frankrig med den risiko for fællesmarkedet, som en sådan isolation kan indebære. Hr. Poul Schlüter sagde, at Beneluxlandene og Italien er ivrige for at komme ud af det nuværende dødvande. Det er givet rigtigt; men jeg tror, det afgørende spørgsmål er, hvor ivrig Tyskland vil være, når det kommer til stykket. Vil Tyskland gå hårdt imod Frankrigs interesser? Tør man sætte sit samarbejde med Frankrig på spil af hensyn til en udvidelse af fællesmarkedet? Det er der indtil nu ikke noget der afgørende tyder på at man vil.

Spillet vil gå videre allerede i næste uge ved næste ministerrådsmøde i Bruxelles mandag og tirsdag; vi må naturligvis følge det nøje. Vi får i morgen besøg af en højtstående embedsmand fra det franske udenrigsministerium, og jeg har forhandlinger i Bruxelles onsdag og torsdag i næste uge med Kommissionens medlemmer. Vi følger det nøje, men uden illusioner om snarlige resultater.

Jeg vil gerne gøre en enkelt bemærkning til hr. Per Federspiel, der spurgte, om tiden ikke var inde til en drøftelse i OECD af de internationale landbrugsproblemer. Jo, det er den, og jeg kan da oplyse, at forberedelserne til en sådan drøftelse er i fuld gang. Der kom for snart nogen tid siden en rapport fra OECDs sekretariat om udsigterne for en betydelig overproduktion af korn og mejeriprodukter frem til midten af 1970-erne, og der er tidligere fra fransk side stillet forslag om, at OECD skulle etablere en arbejdsgruppe på højt plan, som skulle gennemarbejde disse internationale landbrugsproblemer. Det ventes, at beslutning om nedsættelse af en sådan gruppe vil kunne tages på det tilstundende møde af landbrugsministrene inden for OECD. Vi har fra dansk side deltaget i forberedelserne til nedsættelsen af en sådan arbejdsgruppe og mener, at vi kan regne med at blive repræsenteret i dette arbejde på en absolut tilfredsstillende måde.

Jeg vil gerne takke for tilslutningen til regeringens politik vedrørende det nordiske samarbejde. Jeg er enig med hr. Per Federspiel i den betragtning, at toldunionen bør være et led i en videregående økonomisk union for at svare til det 20. århundredes forudsætninger; men jeg tror, at skal vi nå så vidt, vil det også være nødvendigt at sigte mod at skabe et egentligt traktatmæssigt grundlag for samarbejdet i modsætning til, hvad tilfældet er nu.

Hr. Ivar Nørgaard fandt, at mit håb til resultater blev fremført i en lidt for sørgmodig tone. Hvis det virkelig skulle være

[Ministeren for europæiske markedsanliggender.]

rigtigt, kan jeg ikke finde anden forklaring på det, end at jeg ikke må være blevet tilstrækkelig inspireret af at læse min egen redegørelse højt. Det er jo sådan med den slags redegørelser, at de studeres nøje både i indland og udland, og derfor må manuskriptet følges nøje. Men afgørende er vel til syvende og sidst ikke, om håbet er mere eller mindre lysegrønt, men om viljen er til stede til at gøre noget for, at et håb kan blive til virkelighed — og hvad viljen angår, kan jeg på regeringens og egne vegne forsikre, at den er frisk og veloplagt og ikke spor sørgmodig, og at den i øvrigt yderligere er blevet opmuntret ved hr. Ivar Nørgaards ord i dag om, at de socialdemokratiske partier i alle de nordiske lande er positivt indstillet over for et videregående skridt i det nordiske samarbejde. Det kan kun bestyrke os i troen på, at det initiativ, som regeringen har taget, og som har fået støtte fra alle sider her i det høje ting, virkelig kan føre til betydelige resultater.

(Kort bemærkning).

Kai Moltke: Jeg tror ærlig talt, forsvarsministeren må have misforstået mig. Jeg har ham ikke et øjeblik mistænkt for, at han, hvor der har været tale om beredskab, skulle have fjernet raketter fra den danske hærs lagre, og jeg har ham endnu mindre mistænkt for f. eks. i en eller anden bil at have smuglet raketter over grænsen, sådan som det forekommer i vore nabolande. Men det var heller ikke det spørgsmål, jeg rejste. Vi har to kategorier af våbenlagre her i landet, den danske hærs og NATO-lagrene, og det, jeg spurgte forsvarsministeren om, var, om der fra NATO-depoter eller NATO-lagre var blevet trukket raketter tilbage i den forhåndenværende situation. Det ville nemlig være et temmelig tydeligt bevis på, i hvor høj grad dansk sikkerhed var truet eller blev betragtet som truet af vore allierede.

Forsvarsministeren *(Ninn-Hansen):* Nej, det er der ikke, og der har slet ikke været tale om det; jeg kan henvise til mine bemærkninger før.

Per Hækkerup: Jeg vil gerne til forsvarsministeren og udenrigsministeren i spørgsmålet om den kommende forsvarsordning og tidspunktet for dens iværksættelse sige, at jeg er glad, når udenrigsministeren forsikrer, at den sikkerhedspolitiske undersøgelse ikke sinker forsvarsordningen, sådan forstod jeg udenrigsministeren. Men jeg må minde om, at statsministeren i åbningstalen om dette spørgsmål sagde:

> „Det siger sig selv, at resultatet af sikkerhedsundersøgelserne kan komme til at påvirke fremtidige overvejelser vedrørende forsvarsordningen. Regeringen er imidlertid af den opfattelse, at der er grundlag for nu at foreslå administrative reformer."

Det, jeg derfor gerne vil vide, er, om det er de administrative reformer, man agter at komme med, således at den egentlige forsvarsordning må afvente resultatet af den sikkerhedspolitiske undersøgelse. Dette forekommer mig efter åbningstalens ord ikke helt klart.

Jeg vil også gerne sige til forsvarsministeren, at når han nævner det, jeg omtalte, nemlig reaktionen i visse af personelorganisationerne, skal man huske på, at den usikkerhed, der er skabt, er skabt af regeringen selv og har fremkaldt en utryghed over for, hvad der skulle være vor fremtidige forsvarsordning, ligesom den tilkendegivelse, jeg netop citerede fra åbningstalen, ikke kan give anledning til tryghed for, at der kommer en forholdsvis snarlig afklaring af, hvordan vilkårene bliver for dem, der skal arbejde i forsvaret. Jeg tænker ikke bare på deres stilling som tjenestemænd, jeg tænker på deres rent faktiske arbejdsmuligheder.

Til nedrustningsministeren har jeg kun den lille glade bemærkning, at det lader til, at mine ord allerede har virket på ministeren. Nu hed det „at løse militære opgaver", nu hed det „at forberede til kamp"; nu var det ikke længere „forberedelse til krig". Jeg går ud fra, at forberedelse til krig er en reminiscens fra ministerens radikale fortid, som det er godt han glemmer og i stedet indstiller sig på en mere moderne sprogbrug.

Jeg er glad for, at udenrigsministeren modsat venstres ordfører er villig til at gå videre i en analyse af Czekoslovakikrisen, dens forudsætninger, dens udvikling og dens konsekvenser, end med de forholdsvis begrænsede bemærkninger, vi fik i ministerens

[Per Hækkerup.]
redegørelse her i morges.

Jeg skal ikke indlade mig yderligere i sproglige fortolkninger, for jeg er tilfreds med den afklaring, som mine små ord havde skabt i ministerens tilkendegivelse. Jeg forstår, at der nu er overensstemmelse mellem os. Det, der er tale om, er, at man skal undgå eller medvirke til at undgå enhver tendens til, at reaktionen på affæren om Czekoslovakiet bliver en fornyet oprustningsbølge, hvor man gensidigt stimulerer hinanden til det på begge sider af jerntæppet.

Til bemærkningen om sikkerhedskonferencen vil jeg gerne sige, at det, jeg efterlyste, var en definitiv reaktion hos regeringen på vor tanke. Denne definitive reaktion fik vi ikke under åbningsdebatten, og den har vi altså heller ikke fået i dag. Jeg har forstået, at ministeren har haft lejlighed til at drøfte disse spørgsmål yderligere siden åbningsdebatten, men ikke er nået frem til nogen konklusion. Jeg ville være interesseret i, om vi i givet fald — det kan måske blive i nævnet — kan få en lidt mere fyldig drøftelse af, hvad man fra regeringens side kunne tænke sig skulle være forudsætningerne for, at man ville tage dette initiativ til at få nedsat en af flere lande sammensat komité eller et udvalg, der skulle drøfte, hvordan man kunne tænke sig en sikkerhedskonference tilvejebragt.

Så vil jeg gerne gøre en bemærkning til hr. Stinus. Jeg vil gøre den på den måde, at jeg vil tillade mig allerede nu — for at jeg ikke skal glemme det igen — at fremsætte følgende forslag om motiveret dagsorden — formanden har fået en kopi af dagsordensforslaget, så jeg behøver formentlig ikke at overrække dette dokument bagefter:

„Folketinget opfordrer regeringen til,
at spørgsmålet om arten af de våben, der anvendes mod befolkningen i Portugisisk Afrika, tages op på det kommende NATO-udenrigsministermøde,
at Nigeria-Biafra spørgsmålet af den danske regering tages op i FN med henblik på våbenleverancernes ophør og krigshandlingernes standsning,
at NATO-landes våbenleverancer til Grækenland og andre europæiske diktaturlande søges standset ved, at sagen rejses i NATOs ministerråd,
at der oprettes et dansk handelskammer i DDR,
at der foretages en generel ophævelse af kontrolrådspasordningen for borgere fra DDR,
og fortsætter derefter debatten."

Dette er ikke komplet, men dog delvis et katalog over det, hr. Stinus tillod sig at meddele var det radikale venstres opfattelse på disse områder. Det blev ikke sagt som hr. Stinus' personlige opfattelse, men som den radikale gruppes opfattelse; det havde form af opfordringer til regeringen om at skride til handling, det var ikke løse henvendelser og gode råd. Jeg må derfor forstå det på den måde, at man i det radikale venstres gruppe har taget stilling til disse spørgsmål og ønsker, at regeringen skal handle og handle nu på disse områder. Da vi er enige heri, er vi næsten tvunget af hr. Stinus til at stille dette forslag om motiveret dagsorden, og det gør vi da, og vi gør det gerne.

Da vi ved tidligere lejligheder med statsministeren har drøftet spørgsmålet om den radikale agitation og den radikale regerings politik, og statsministeren forklarede mig og os og hele huset, at der ingen forskel var, er jeg grumme ked af, at statsministeren af grunde, som jeg fuldt vel forstår, ikke var i stand til at være her i dag og høre hr. Stinus' tale. Det var det manuskript, som jeg går ud fra hr. Stinus holder tale efter ude i lukkede radikale partiforeninger, som han ved en fejltagelse havde fået taget herind i det høje ting. Hvis han var stået op og havde sagt: „Undskyld, det er det, jeg plejer at sige derude, men det er ikke det, jeg mener herinde," så havde det været i orden. Men vi skal altså videre opleve denne tvetungethed fra radikal side: ét er, hvad man siger herinde under ansvarets tugt som regering, et andet er, hvad man som parti mener at

[Per Hækkerup.]
kunne tillade sig at føre af agitation. Vi må virkelig have at vide: er det radikale venstres politik den politik, statsministeren følger, eller tager statsministeren afstand fra det radikale venstres politik og fører regeringens politik?

Jeg ved ikke, om de to medregeringspartier kan stille sig tilfreds med denne tvetungethed, det må de naturligvis selv afgøre; men folketinget kan det ikke, og oppositionen kan det ikke. Derfor har vi stillet dette forslag om motiveret dagsorden, om hvilket det radikale venstres gruppe, hvis den skal stemme i overensstemmelse med det, dens ordfører her sagde, må stemme sammen med os, men hvorom de, så vidt jeg kan skønne, hvis de skal stemme som regeringsparti, må undlade at stemme eller måske stemme imod. Jeg er altså spændt på at høre statsministerens reaktion, ligesom jeg er spændt på at høre eller se det radikale venstres gruppes stillingtagen.

Så vil jeg gerne sige, at vi har sluttet dagsordenen med formuleringen: „... og fortsætter derefter debatten", fordi vi gerne vil have, at selv i tilfælde af, at det radikale venstres folketingsmedlemmer stemmer med regeringen mod deres erklærede politiske synspunkter og vort forslag måske bliver mødt af en afværgedagsorden, vil vi gerne have, at vort forslag til dagsorden alligevel kan komme til afstemning. Vi lukker ikke dermed for behandlingen af de øvrige dagsordener og hvad man måtte komme med i den anledning. Det er et forsøg på at bidrage til en afklaring af, hvad der er denne regerings forpligtede politik, og hvad der er de muligheder, dens partier skal have for at føre agitation landet over. Jeg vil derfor meget henstille til formanden, at han inden for forretningsordenens rammer finder en mulighed for, at dette dagsordensforslag kan komme til afstemning.

Formanden: Der er nu fremsat følgende forslag om motiveret dagsorden: (se sp. 1265-66). Også dette forslag indgår nu i forhandlingen.

Ivar Nørgaard: Jeg vil gerne takke statsministeren for hans klare udtalelser på det markedspolitiske felt. De er desværre i strid med de synspunkter, som venstres ordfører fremlagde her i eftermiddags, idet jeg har forstået det sådan, at statsministeren står fast på, at det må være vigtigt, at vi får formaliseret en økonomisk union i Norden gennem en traktat, mens ordføreren for venstre ikke tillægger en sådan formalisering nogen betydning. Jeg håber, det i denne situation er statsministerens synspunkter, der vil blive dem, der går igennem ved den endelige stillingtagen til resultatet fra de skandinaviske lande.

Jeg vil så gerne vende mig til hr. Anders Andersen, som meddelte, at hele den debat, der har fundet sted vedrørende hr. Anders Andersens ønske om enegang til fællesmarkedet, ikke stemmer med virkeligheden, for det var slet ikke hr. Anders Andersens ønske; han har dementeret det i fjernsynet den 5. oktober. Nu er det jo svært at sidde her under møderne og følge med i fjernsynet. De fleste af os har derimod mulighed for under talerne at følge lidt med i aviserne, og det er derfor beklageligt, at disse dementier ikke er nået frem til aviserne. Jeg kan nævne, at et blad, der redigeres af en af hr. Anders Andersens partifæller, nemlig dagbladet Børsen, så sent som den 8. oktober, altså tre dage efter at vi alle skulle være blevet klar over, at hr. Anders Andersen har dementeret, siger følgende i en leder:

> „Når formanden for Landbrugsrådet, folketingsmand, gårdejer Anders Andersen, nu puster liv i kravet om, at Danmark alene, altså uden hensyn til vore partnere i EFTA, skal søge optagelse i fællesmarkedet, er det naturligt ... først at gøre opmærksom på, at et sådant skridt efter al sandsynlighed vil blive til alvorlig skade for vor landbrugseksport til Storbritannien og muligvis for vor industrieksport til andre lande, derunder ikke mindst til Sverige."

Det er i hvert fald udtryk for, at dagbladet Børsen lever i samme vildfarelse, som jeg og mange andre har gjort det, endnu tre dage efter dementiet. Det samme gælder det konservative Aarhuus Stiftstidende, der i en leder den 11. oktober også argumenterer imod hr. Anders Andersens ønske om enegang.

Men det radikale Skive Folkeblad er bedre underrettet; det ved præcis, at det, hr.

[Ivar Nørgaard.]

Anders Andersen har ønsket, er en undersøgelse. Imidlertid skriver Skive Folkeblad i en leder:

„Den mand, der sagde nej til at kunne blive landbrugets minister, har nu bebudet et popbetonet initiativ på det markedspolitiske område. Efter de Gaulles nye nej til England ønsker Anders Andersen undersøgt de økonomiske konsekvenser af en dansk enegang. ... Vi skal ikke på forhånd udelukke, at en sådan undersøgelse kan blive besluttet — men vi advarer imod at opfatte den som andet end en sutteklud for et erhverv, som længe nok, ikke mindst af Anders Andersen, er holdt hen med urealistisk tro på, at Danmark alene kunne komme i fællesmarkedet."

Det konservative blad Aarhuus Stiftstidende nævner i en leder, at det vil koste mange penge, at det er en ligegyldig undersøgelse, og at den vil skabe usikkerhed her i landet og også hos vore partnere i EFTA. Det må dog på denne baggrund være rimeligt, at vi andre undrer os over, at de tre regeringspartier fortsat vil vælge denne mand med disse synspunkter som formand for det udvalg, der beskæftiger sig med Danmarks markedspolitik. Det forekommer ganske ejendommeligt, at hr. Anders Andersen ikke går ind på et nærmere dementi af disse påstande, som alle fremsætter om, at der bag ønsket om en undersøgelse også ligger ønsket om, at vi kan komme ind i fællesmarkedet. Hvorfor i alverden skulle man overhovedet foretage en yderligere undersøgelse, hvis det ikke var for at ændre en beslutning?

Jeg forstod også, at et af de argumenter, hr. Anders Andersen fremførte, netop var, at man gennem de ønskede undersøgelser skal skabe baggrund, som hr. Anders Andersen sagde i eftermiddags, for saglige afgørelser. Vil det sige, at formanden for markedsudvalget ønsker, at vi her i dette land nu skal træffe andre afgørelser om vor markedspolitik end dem, vi har truffet og er enige om? Hvis vi ikke skal træffe disse andre afgørelser, hvorfor i alverden skal vi så have en saglig baggrund for at træffe afgørelser? Vi vil ikke træffe andre afgørelser, og derfor ønsker vi ikke den undersøgelse — og jeg har forstået, at den samme stilling har regeringen indtaget. Så virker det mærkeligt, at hr. Anders Andersen enten ikke trækker sit ønske tilbage og nævner, at det har han gjort for at være i overensstemmelse med alle os andre i markedsudvalget, eller at i hvert fald venstres repræsentanter foreslår en anden, eventuelt en anden venstremand, som leder af markedsudvalget.

(Kort bemærkning).

Anders Andersen: Jeg bliver desværre nødt til at rette hr. Ivar Nørgaard, når han refererer det, som om jeg havde sagt, at det var for at vi skulle træffe saglige afgørelser. Jeg sagde, at det var for at vi kunne foretage en saglig vurdering. Der er en væsentlig forskel i dette ordvalg, og det vil jeg gøre opmærksom på.

Så lagde jeg mærke til, at hr. Ivar Nørgaard benyttede en væsentlig tid til at referere, hvad andre havde skrevet, men jeg ikke havde sagt. Det bliver det ikke mindre rigtigt af. (*Munterhed*). Ja, jeg kan godt rette det til at sige, at det bliver det ikke rigtigt af, hvis det er bedre. (*Statsministeren* [Hilmar Baunsgaard]: Det bliver hverken bedre eller dårligere!). Jeg går ud fra, at hr. Ivar Nørgaard er interesseret i saglige vurderinger, enten det er i markedsudvalget eller i andre udvalg; ellers kender jeg hr. Ivar Nørgaard dårligt. Jeg vil gerne støtte muligheden for en sådan saglig vurdering; men det kan vel ikke være sådan, at hvis det er i et markedsudvalg, kan en saglig vurdering ikke foretages, mens man i alle andre udvalg påberåber sig saglige vurderinger.

Formanden: Hr. Ivar Nørgaard har ordet for en kort bemærkning, og vi går derefter over til talerrækken.

Ivar Nørgaard: Det ligger sådan, at dette folketing og regeringen har truffet beslutning om at lade vor ansøgning forblive i Bruxelles. Derfor begriber jeg ikke, hvad det er, man skal vurdere; er det, om det er en rigtig beslutning, regeringen og vi har truffet? Der kan ikke være nogen som helst mening i at fremskaffe materiale til en vurdering af spørgsmålet om dansk enegang til fællesmarkedet, når vi har truffet denne beslutning i enighed, medmindre det er med det formål at skabe en ændring i denne beslutning.

Poul Schlüter: Det er gået så nogenlunde, som jeg frygtede, da vi startede denne lange debat for nu næsten et halvt døgn siden. Debatten har drejet sig om næsten et hvilket som helst udenrigspolitisk spørgsmål, stort eller lille, rundt om på hele kloden, og det har knebet med sammenhængen. Der er fremsat næsten alle synspunkter om alle disse problemer, og jeg skal modstå fristelsen til at kommentere de enkelte ordføreres og de enkelte medlemmers standpunkter; det ville føre alt, alt for vidt.

Der er nu stillet hele tre dagsordensforslag, og jeg vil gerne ganske kort kommentere dem.

Den dagsorden, som er foreslået af hr. Kjær Rasmussen, indeholder en opfordring til at foranledige en undersøgelse, som allerede er iværksat, og slutter med et ønske om en folkeafstemning om valgmulighederne i sikkerhedspolitikken. Men dette sidste er et mål, som mit parti ikke kan tilslutte sig, og ud fra denne opfattelse kan vi ikke stemme for dagsordenen.

Den dagsorden, som er foreslået af hr. Poul Dam, er meget uklar, og den kan give konsekvenser for Danmarks udenrigspolitik, som det på dette tidspunkt slet ikke er muligt fuldt at overskue. Derfor kan vi heller ikke støtte denne dagsorden.

Så er der den, hr. Per Hækkerup foreslog. Nu gjorde hr. Per Hækkerup sig ikke store anstrengelser for at skjule, at han var stærkt ledet af den motivation for at foreslå sin dagsorden, at der ligesom i den kunne ligge et lille politisk drilleri. Hvis det var lykkedes hr. Per Hækkerup at skjule denne motivation, må man vel også sige, at så ville optugtelsen være gået over naturen. Jeg må gå ud fra, at jeg skal tage den alvorligt. Jeg har endnu ikke haft lejlighed til at studere den i detaljer; men den beskæftigede sig med meget vidtgående spørgsmål for Danmarks udenrigspolitik. Jeg vil imidlertid gerne se dagsordenen og have lejlighed til at studere den og analysere den nærmere, inden jeg for alvor udtaler mig om den.

Dernæst vil jeg gerne sige, at jeg tror, det ville være nyttigt, om denne udenrigspolitiske debat kunne slutte med, at folketinget i størst mulig enighed gav udtryk for sit standpunkt. Fra mange sider har FNs stilling været berørt under debatten i dag. Adskillige ordførere, ja, vel alle, har givet udtryk for den tankegang, at det ville være nyttigt, om vi gjorde, hvad gøres kan, for at styrke De Forenede Nationers muligheder for at gøre FN til en stærkere verdensorganisation. De tre regeringspartier har gerne villet give dette et klart udtryk, og derfor skal jeg tillade mig på de tre partiers vegne at stille følgende forslag til motiveret dagsorden:

„Idet folketinget tager ministrenes redegørelser til efterretning, udtaler folketinget, at styrkelsen af FN må være et centralt mål for den danske udenrigspolitik, og opfordrer regeringen til at fortsætte den allerede indledte politik for at styrke FN på alle områder.

Folketinget går dermed over til næste sag på dagsordenen."

Jeg vil gerne varmt anbefale denne dagsorden til vedtagelse. Jeg tror, tinget vil stå sig ved med bred tilslutning at vedtage en dagsorden med dette indhold.

Formanden: Der er nu fremsat følgende forslag om motiveret dagsorden: (se ovenfor). Dette forslag indgår ligeledes i forhandlingen.

Efter henstilling skal jeg her afbryde forhandlingen og udsætte mødet til kl. 22.20.

Mødet udsat kl. 21.50.

Mødet genoptaget kl. 22.20.

Forhandlingen genoptoges.

Per Federspiel: I den mangfoldighed af dagsordensforslag, der er stillet, må jeg på mit partis vegne anbefale det af de 3 regeringspartier stillede.

Må jeg her sige, at det dagsordensforslag, der er stillet af hr. Per Hækkerup, kan vi ikke acceptere. Jeg tror, man dertil kan sige, at denne dagsorden trækker denne debat ned på et plan, som ikke er værdigt, og hvor den ikke hører hjemme.

Vi har i dag debatteret et meget betydeligt felt af hele vor udenrigspolitiske stilling. Denne debat er ikke noget, der alene angår dette ting. Den iagttages udefra. Den er

[Per Federspiel.]

bestemmende for vurderingen af Danmarks stilling blandt vore allierede, blandt de lande, som vi på forskellig måde samarbejder med.

Det har været ganske overordentlig tilfredsstillende for regeringspartierne at konstatere, at i en debat, der jo fik en ejendommelig form, en form, der afviger fra vor hidtidige parlamentariske praksis, ved at der stilles forespørgsler til ikke mindre end 4 ministre fra 3 forskellige partier — man kan danne sig sin egen mening om, hvad hensigten med dette har været — har de udtalelser, der er fremsat fra de 5 ministres side, ikke blot de 4, hvortil der er stillet forespørgsler, men også fra statsministerens side, vist med al den fasthed og klarhed, man kan ønske, at regeringens udenrigspolitik er et fasttømret hele, at der er enighed om den linje, der skal følges.

På et tidligere tidspunkt i aften gjorde hr. Per Hækkerup det ganske klart, at socialdemokratiet var enig i denne linje, at socialdemokratiet ikke afveg fra sin tidligere politik, at der omkring vor sikkerhedspolitik, at der omkring vor europæiske politik, at der omkring bestræbelserne for at anlægge vor sikkerhedspolitik på en sådan måde, at man muliggjorde eller i hvert fald ikke vanskeliggjorde en videre afspænding, var fuld enighed. På disse punkter har regeringspartierne kunnet konstatere, at der inden for regeringen, som jeg nævnte det før, er fuldstændig enighed.

Det kan ikke undgås, at den tale, som hr. Stinus holdt, virkede overraskende. Det kan have mange grunde: den kan være rettet til andre kredse end netop dette høje ting. (*Munterhed*). Den afviger i hvert fald på væsentlige punkter fra den stilling, regeringen har indtaget. Det tror jeg ikke der er nogen grund til at komme nærmere ind på.

Men må jeg minde om én ting, at der har været et virkelig alvorligt indslag i denne debat; det var den tale, hr. Aksel Larsen holdt som den sidste taler, før vi brød af, hvor en erfaren politiker, der mere end nogen anden kender, hvad der rører sig bag jerntæppet, foretog sin personlige vurdering af det, der er sket i østlandene, en vurdering, som han fremsatte med al den forsigtighed, man må anvende, når man ikke kender de nøjagtige motiver, men hvor han gjorde det ganske klart, at et af de motiver, der kunne have været til det russiske overfald på Czekoslovakiet, denne krænkelse af De Forenede Nationers regler, denne krænkelse af den almindelige folkeret, netop kunne være det, at man ikke ønskede, at den afspænding, der var i gang imellem Vesttyskland og Østtyskland, skulle gå videre.

Hr. Aksel Larsen gjorde en anden ting klar, og det var dette, at den militære, den massive og antagelig ganske overflødigt massive militære indmarch i Czekoslovakiet kunne have karakter af en flankedækning over for videre tanker over for de områder, der må betegnes som tomrum eller, som han omtalte det, ingenmandsland. Jeg tror, denne tale mere end noget andet understregede, uden at jeg forlanger, at hr. Aksel Larsen skal indrømme det, at den politik, der har været ført her i landet siden 1949, at bygge vor sikkerhed på den vestlige alliance, er ikke alene den eneste mulige, men den rigtige, at vi derved har undgået, at der opstod et tomrum, at vi derved har fjernet en fristelse for videregående politiske initiativer. Jeg tror, disse alvorsord må have gjort et stort indtryk på alle medlemmer i dette høje ting, som de har gjort det på mig. Hr. Aksel Larsen har leveret det klareste bevis på, at den sikkerhedspolitik, vi har fulgt her i landet, har været rigtig.

Hr. Per Hækkerup mente, at han havde konstateret en modsætning mellem udenrigsministerens og mine synspunkter om baggrunden for krisen i Czekoslovakiet. Jeg tror ikke, det er muligt at begrunde en sådan uoverensstemmelse.

Må jeg endelig til hr. Ivar Nørgaard sige, at han citerede mig urigtigt, når han gjorde gældende, at jeg havde været imod en nordisk økonomisk union. I de udtalelser, jeg fremsatte i mit første indlæg, gjorde jeg det ganske klart, at det var venstres synspunkt — som det er mit synspunkt — at vi måtte tilstræbe det stærkest mulige nordiske samarbejde, men at enkeltstående ting som f. eks. en toldunion næppe var hensigtsmæssige, medmindre de indgik som et led i en virkelig økonomisk union, og at en sådan økonomisk union ville stride imod den politik, som det altovervejende flertal

[Per Federspiel.]
her i tinget er enig om, medmindre den for det samlede Nordens vedkommende tog sigte på den politik, som regeringen samstemmende har givet udtryk for i dag, nemlig at det må være Danmarks mål at deltage i et videregående europæisk økonomisk fællesskab.

Begrundelsen for, at vi fra venstres side må afvise det socialdemokratiske dagsordensforslag, er, at det ikke er udtryk for socialdemokratiets politik. Jeg vil spørge hr. Per Hækkerup, om det virkelig er hans mening, at disse 5 punkter er i overensstemmelse med den politik, den socialdemokratiske regering fulgte i årene op til 1968. Er det virkelig socialdemokratiets mening, at man i denne situation skal belønne den østtyske folkerepublik med noget, der kan minde om anerkendelse, på et tidspunkt, hvor denne folkerepublik har deltaget i overfaldet på Czekoslovakiet og gjort sig skyldig i en grov folkeretlig krænkelse? Er det virkelig socialdemokratiets mening, at denne regering skulle opfordres til at foretage de ting, som den socialdemokratiske regering forud vidste ikke lod sig gøre? Altså er der kun tilbage dette, at man har forsøgt en manøvre i den lille politik for at søge at konstatere uoverensstemmelse mellem regeringspartierne. At der inden for regeringspartierne kan gøre sig nuancer gældende i opfattelsen, at disse nuancer måske af begyndere som ordførere kan få et noget stærkere udtryk, end de ellers ville have fået, det er ikke noget, der bør finde udtryk i dette høje tings beslutninger, beslutninger, som har virkning udadtil, som har virkning over for den danske befolkning, og som har virkning for vor anseelse i udlandet.

(Kort bemærkning).

Aksel Larsen: Den slutning, det behagede hr. Per Federspiel at drage af mine udtalelser, er fuldkommen forkert. Det er ganske indlysende, at det kan ikke på nogen måde have gavnet Danmarks sikkerhed eller freden i Europa, at Danmark er medlem af en militæralliance, som domineres af en supermagt, der har en dels åben, dels stiltiende aftale med en anden supermagt om, hvorledes magtfordelingen og indflydelsessfærerne i Europa skal være.

Stinus: Der synes at være gået inflation i antallet af dagsordensforslag. Jeg skal derfor indskrænke mig til at kommentere det af hr. Per Hækkerup fremsatte forslag, og jeg skal tillade mig at gentage, hvad jeg sagde i mit første indlæg, nemlig at jeg gerne ville fremsætte et par forslag til den danske regerings velvillige overvejelse, og så fortsatte jeg: ud over et initiativ inden for NATO til en ændring af målsætningen kunne jeg foreslå oprettelse af et dansk handelskammer i DDR og afskaffelse af kontrolrådspassene. Det er det radikale venstres opfattelse, at alle handelsmæssige og menneskelige kontakter med Østtyskland skal fremmes. Mine forslag til velvillig overvejelse giver en sådan mulighed, og jeg føler mig helt overbevist om, at regeringen selv uden det fremsatte dagsordensforslag har taget forslaget ad notam, og jeg vil gerne understrege, at jeg føler mig både sikker på og tryg ved, også uden dagsordenen, at udenrigsministeren vil give mine forslag en velvillig overvejelse.

Det gælder også de tre øvrige punkter i hr. Per Hækkerups dagsordensforslag. Det er tanker, radikale tanker, fremsat til overvejelse, til velvillig overvejelse. Hvorfor har man iøvrigt netop udvalgt disse fem punkter? Der var jo mange andre meget væsentlige punkter i mit indlæg, som kunne indgå i et dagsordensforslag.

Hr. Per Hækkerup siger, han ønsker, at regeringen skal handle, og at den skal handle nu. Det radikale venstre ønsker også, at regeringen skal handle, og vi har tillid til, at den kommer til det.

Jeg skal ikke undlade at kommentere en bemærkning fra hr. Per Hækkerup om, at det, vi, eller det, jeg plejer at sige derude i de lukkede radikale kredse, det er ét, og det, jeg plejer at sige her, eller det, jeg siger her, det er noget andet. Vi siger både i de lukkede radikale kredse og her det, vi mener.

Det er af flere talere blevet sagt, at det radikale venstre engang havde en klar linje. Det har det radikale venstre fortsat, og vi arbejder naturligvis inden for regeringen, der jo som bekendt er en trepartiregering, for at vinde gehør for vore radikale synspunkter, således som jeg har fremført dem her i dag. Vi regner ikke med at kunne få gennemført alle vore synspunkter, og vi regner ikke med at kunne få gennemført

[Stinus.]
vore synspunkter lynhurtigt. Det kunne vi heller ikke, dengang vi sad i regering sammen med socialdemokratiet, og det ved hr. Per Hækkerup jo godt.

Jeg har hørt synspunkter fra venstre og konservative, som jeg ikke deler, og venstre og konservative har utvivlsomt hørt synspunkter fra mig, som de ikke deler, men jeg føler mig overbevist om, at intet medlem af de tre regeringspartiers folketingsgrupper ønsker sit partis identitet tilintetgjort og ej heller det nuværende regeringssamarbejde bragt til afslutning, for vi samarbejder godt.

I regeringen prøver vi at finde en fællesnævner for vor politk, og det synes jeg er lykkedes godt indtil nu. Derfor skal jeg anbefale det af hr. Poul Schlüter fremsatte forslag om motiveret dagsorden.

Gert Petersen: Først et par bemærkninger, ikke til den højtærede udenrigsminister,som ikke rigtig havde nogen bemærkninger til mig, og så vil jeg kvittere tilbage med tavshed. Vi står muligvis så langt fra hinanden, at en dialog er vanskelig om spørgsmålet om NATO, men jeg tror under alle omstændigheder, at en dialog bliver nødvendig på et vist tidspunkt. Men til forsvarsministeren må jeg knytte et par bemærkninger til de indvendinger, han kom med, mod det jeg havde sagt.

Det er blevet sagt tidligere her af, jeg tror, det var hr. Per Federspiel, at debatten blev trukket ned på et plan, som ikke var denne sal værdig. Jeg synes, at den måde, forsvarsministeren besvarede mine bemærkninger på — jeg vil ikke sige argumenterede imod dem, for det gjorde han ikke — den måde var ikke rigtig denne sal værdig. Forsvarsministeren sagde med hensyn til mine forsvarspolitiske betragtninger, altså mit ønske om et ikke-voldsforsvar i Danmark, eller i hvert fald om at man undersøgte mulighederne for et ikke-voldsforsvar — det var det, jeg, så vidt jeg husker, sagde — at jeg havde argumenteret med, at det var billigt, og jeg havde brugt Czekoslovakiet som eksempel, men i Czekoslovakiet havde de dog en hær. Nu er det ikke pindehuggeri, men man kan faktisk se, hvad der er blevet sagt. Der forelå et foreløbigt stenografisk referat af det, jeg havde sagt, og heraf fremgår det, at jeg sagde, at de midler, som blev tilovers ved at gå fra et militært forsvar til et ikke-voldsforsvar, dem kunne man bruge til en udadvendt sikkerhedspolitik med sigte mod den tredje verden; det vil sige, jeg har ikke argumenteret for mit partis forsvarspolitiske program med, at det var billigere for skatteyderne, og det synes jeg nok er ganske væsentligt at få med. Man kan ikke komme og sige, at det er et af mine hovedargumenter, at det er billigt. Jeg tror, man skal bruge lige så mange penge, men på en anden måde. Jeg brugte ikke Czekoslovakiet som et eksempel direkte, men jeg sagde, at man burde studere det, der var sket i Czekoslovakiet, så kunne det være, man kunne få impulser af det, det kunne være, man kunne lære af det. Også hvad spørgsmålet om en hær på 150.000 mand har betydet, om det har haft nogen som helst positiv eller negativ betydning; vi ved jo i hvert fald så meget som, at den hær kom ikke i brug, og vi ved også, at det ville have været en ulykke for landet, hvis den hær var kommet i brug. Men vi ved endelig, som jeg tror den radikale ordfører var inde på, at Czekoslovakiet stadig væk ikke er knægtet, men at den politiske sejr, som Sovjetunionen har tilstræbt i Czekoslovakiet, ikke er opnået på trods af okkupationen.

Videre, og det synes jeg egentlig var det mest beklagelige, refererede forsvarsministeren mig på den måde, at Gert Petersen vil tillade, sagde han, en besættelse af landet, medens regeringen ønsker at modsætte sig en besættelse. Jeg mener ikke, det er et loyalt referat; jeg kunne lige så vel referere forsvarsministerens udtalelser på den måde, at han foretrækker en kamp på liv og død, der med sikkerhed medfører landets tilintetgørelse, fremfor en modstandskamp fra befolkningens side mod en besættelsesmagt. Sådan vil jeg ikke referere forsvarsministerens udtalelser, det ville være meget illoyalt at gøre det på den måde; men jeg kan ikke se andet, end at forsvarsministeren refererede mine udtalelser på en måde, der svarer hertil, idet det, jeg sagde, var, at det, man kan gøre forsvarspolitisk i et land som Danmark, det er at gøre sig rede til en modstandskamp i tilfælde af besættelse. Hvis man prøver at hindre be-

[Gert Petersen.]

sættelsen, må man regne med, at landet ikke kan overleve sådanne forsøg under de vilkår, som eksisterer i 1968. Så meget om det.

Med hensyn til de fremsatte dagsordensforslag skal jeg her kun tage stilling til to af dem, idet de dagsordensforslag, der vedrører De Forenede Nationer, vil blive kommenteret af vort partis anden ordfører, hr. Poul Dam.

Først dagsordensforslaget fra hr. Kjær Rasmussen, som jeg da i og for sig ikke har noget at indvende imod. Det skulle da lige være, at socialistisk folkeparti måske kunne gøre krav på en ophavsretlig godtgørelse. Nu er vi flinke mennesker, vi lader det utvivlsomt hvile derved, men jeg kan ikke rigtig se andet, end at dette dagsordensforslag er en summarisk sammenskrivning af det forslag til folketingsbeslutning, som mit parti har fremsat, og som jo er opført som næstsidste punkt på dagsordenen i dag. Altså, jeg har i og for sig ikke noget imod hr. Kjær Rasmussens forslag, men det forekommer mig noget overflødigt, da der er stillet et forslag til folketingsbeslutning gående ud på det samme og betydelig mere detaljeret og efter min opfattelse argumenteret.

Så er der forslaget til den motiverede dagsorden fra hr. Per Hækkerup. Jeg er — og mit parti er — ganske tilfreds med det forslag og vil gerne anbefale det til vedtagelse, vil gerne stemme for det. Det giver mig anledning til til slut at sige nogle ganske få bemærkninger om denne sag.

Det er helt klart, at der i denne sal er en afstand mellem de partier, som mener, at den nuværende sikkerhedspolitiske løsning på Danmarks problemer er rigtig, og de partier, som mener, at den ikke er det. Men det udelukker ikke, at der i spørgsmålet om konkrete situationer, om, hvad der konkret skal gøres, hvad Danmark konkret kan gøre, kan opstå fællesinteresser, fælles synspunkter. Man kan følges ad et stykke ad vejen, og hvis man kan det, så bør man også gøre det, så ville det være tåbeligt at gå hver for sig.

Jeg har i lang tid haft den opfattelse, at der i virkeligheden bestod en forskel i den udenrigspolitiske vurdering mellem socialdemokratiet og partierne til højre her i salen. Jeg er godt klar over, og jeg prøver slet ikke på at skjule, at der består også en stor forskel mellem socialdemokratiets vurdering og vor vurdering i socialistisk folkeparti. Men det har været hver gang, når man har diskuteret udenrigspolitik, som om der netop her fra højre side af salen ligesom har været en tilbøjelighed til for enhver pris at fremhæve den enighed, der består mellem det, man kalder de fire gamle partier, om udenrigspolitikken. Da vi havde en udenrigspolitisk debat i april, mindede jeg om, hvordan den dengang borgerlige opposition i en række spørgsmål om Grækenland, Vietnam osv. havde ført en nålestikspolitik imod de efter min opfattelse — og åbenbart nu efter en generel opfattelse — progressive korrekturer, som den daværende regering foretog til den politik.

Jeg kan ikke forestille mig i modsætning til hr. Per Federspiel, at når et stort parti som socialdemokratiet kommer med et dagsordensforslag som det, vi her har fået, så er det simpel politisk taktik. Jeg vil da ikke benægte, at der formodentlig også ligger politisk taktik i det — jeg skal ikke blande mig i, hvordan man vil opfatte det fra socialdemokratisk side, men det er dog en hård bebrejdelse at rette imod det — men jeg må gå ud fra som givet, at det er noget, socialdemokratiet mener og vil stå fast ved, også når de får muligheder, måske i aften, måske senere, for at gennemføre sådanne foranstaltninger som dem, der her er foreslået.

Det fører til slut frem til spørgsmålet om, hvor egentlig provokatøren i denne sag, nemlig det radikale venstre, står. Det er naturligt, og det er i orden, at når man er i et regeringsfællesskab med andre partier, så må det resultat, som kommer ud af det, blive en fællesnævner. Men det er jo ikke tilfældigt, hvilket resultat der kommer ud af det. Det er jo ikke tilfældigt, på hvilke områder de resultater ligger, eller om de ligger på nogen områder. Og det, man må spørge det radikale venstre om, eller som det rettere sagt må spørge sig selv om, det er: hvor højt prioriterer man sådanne skridt som dem, der her er omtalt, i sin samlede politik? Hvis man prioriterer dem lavt, ja, så stemmer man naturligvis, som man hele tiden har gjort, så siger man: nå ja, det er sådan til velvillig overvejelse, og det bliver nok gennemført. Vi ved alle, at det er der meget ringe udsigter til, fordi den fællesnævner, som vil komme ud af samarbejdet med venstre og konservative, åbner ikke op

[Gert Petersen.]
for en gennemførelse heraf. Det har vi også hørt på de to ordførere fra de to partier. Altså: hvor står de radikale? Hvor højt prioriterer de den udenrigspolitik, som med rette har spillet en så stor rolle i deres udadvendte arbejde, i hele deres tænkning i de år, det radikale venstre har eksisteret?

Jeg slutter med at anbefale dagsordensforslaget fra hr. Per Hækkerup til vedtagelse.

Forsvarsministeren *(Ninn-Hansen):* Jeg finder det ikke rigtigt, som hr. Gert Petersen hævdede, at jeg har refereret ham forkert. Jeg synes, at hr. Gert Petersen helt igennem gentog det, jeg sagde. For hr. Gert Petersen sagde, at han og hans parti var rede til en modstandskamp og til at forberede en modstandskamp, hvis en besættelse fandt sted, og derefter meddelte hr. Gert Petersen, at han mente ikke, man kunne træffe foranstaltninger til at hindre en besættelse. Det var nøjagtig det, jeg refererede: at der tillades, at en besættelse kan ske, derved at SF ikke ønsker at træffe foranstaltninger imod den.

(Kort bemærkning).

Gert Petersen: Jeg opfattede forsvarsministerens referat på en anden måde, nemlig at Gert Petersen er af den opfattelse, at han vil tillade en besættelse af landet, medens regeringen altså er af den opfattelse, at man skal modsætte sig en besættelse. Det kunne tolkes, som om Gert Petersen var upatriotisk, medens regeringen var patriotisk. Efter at vi nu har drøftet sagen og forsvarsministeren har refereret på ny, så har jeg ikke flere bemærkninger at gøre.

Poul Dam: Jeg må desværre tage denne sag op igen. Forsvarsministeren og jeg er gamle nok til, at vi kan huske noget om besættelsestiden, og forsvarsministeren ved meget vel, at vi i SFs gruppe, som er gamle nok til at have oplevet besættelsestiden, i den tid — i forskellige partier — arbejdede i modstandsarbejdet, i de partier, som startede modstandsarbejdet her i Danmark, ikke alene, men som startede det. De andre partier, det var dem, som havde forberedt modstanden mod besættelsen og protesteret den 9. april, og som vi siden ikke hørte noget til før i den allersidste tid. (*Indenrigsministeren* [Poul Sørensen]: Hvad vil det sige? Det er vrøvl!).

Jeg er ked af, indenrigsministeren mener, at det er vrøvl. Jeg mener, at det var det indtryk, mange i Danmark fik. Jeg ved meget vel, at indenrigsministeren og en række andre i det konservative parti og en række i det socialdemokratiske parti også var med i modstandskampen, men de partier, der som partier gik ind i modstandskampen og var med til at starte den, var med til at starte Frihedsrådet, og som senere havde et udmærket samarbejde med f. eks. politikere fra det konservative parti og fra socialdemokratiet, det var Dansk Samling og Danmarks kommunistiske parti. (*Indenrigsministeren* [Poul Sørensen]: Pralhals!).

Jeg er ked af det, jeg er ingen pralhals, og jeg gjorde meget lidt i denne indsats. Jeg refererer, hvad besættelsestidens historikere har at sige om denne sag. Det er svært, når man har denne baggrund, når man arbejdede sammen med en række venner, der døde af det, at høre, at man skal beskyldes for defaitisme, fordi man ønsker, at dette lands frihed skal forsvares på en anden måde end den, der har været tradition for.

Herefter vil jeg gerne gå over til, hvad der er blevet sagt om det dagsordensforslag, jeg har haft den ære at fremsætte. Udenrigsministeren forstod det ikke rigtig. Udenrigsministeren sagde, at Danmark jo har betalt sit bidrag — ja da, heldigvis — at Danmark har ydet væsentlige bidrag til de fredsbevarende styrker, og det er udmærket. Men det vedrører jo ikke det spørgsmål, at vi kunne gøre meget mere, og at netop de små lande efter min mening har en ganske særlig interesse i at støtte den indsats, som De Forenede Nationer kan gøre på en række områder. Vi bør yde endnu mere, fordi FN netop er i vor og i alle andre små landes interesse i ganske særlig grad.

[Poul Dam.]

Udenrigsministeren forstår heller ikke, hvorledes vi skulle kunne revidere vor holdning, og nævnede i den forbindelse, at vi jo var interesseret i at fremme selvbestemmelsesretten, og vi ville støtte frigørelsen, og nævnede igen Sydafrika, Rhodesia, Portugals kolonipolitik og en række andre ting. Jeg havde ikke tid til, og det ville heller ikke være stedet her, at referere de mange afstemninger ved f. eks. den forrige generalforsamling, hvor Danmark tog en anden stilling end en række afro-asiatiske lande. Lad være, at disse ofte former deres forslag i en ganske overordentlig militant form, så er det dog sådan, at dette, at man gang på gang tager et andet standpunkt end den tredje verden, virker, som om vi har associeret os, har allieret os med de supermagter, hvis overhåndtagende indflydelse man må være på vagt over for. Jeg tror, at vi meget vel kunne have taget en mere positiv stilling til en række af disse sager, og jeg tror, der var mening i at udtrykke dette i et sådant dagsordensforslag.

Hr. Poul Schlüter, som er den eneste, så vidt jeg bemærkede, der i øvrigt har udtalt sig om dagsordensforslaget, fandt det meget uklart og svært at overskue, og jeg har på forhånd konstateret, at hr. Poul Schlüter ikke er så meget for at beskæftige sig med emner, der ligger ret langt borte fra den hjemlige andedam.

Hr. Poul Schlüter har i stedet stillet et dagsordensforslag, hvori man udtaler, at regeringen bør fortsætte den allerede indledte politik for at støtte FN på alle områder. Vi beklager, at vi kan ikke støtte dette dagsordensforslag, fordi vi ikke ved, hvad det er for en allerede indledt politik, der skal styrke FN på alle områder. Vi benægter slet ikke, at den danske regering på en række punkter udfører en værdifuld indsats i FN, men vi mener ikke, at denne politik er tilstrækkelig kraftig. Vi ville meget gerne have, at den blev langt bedre.

Når hr. Poul Schlüter anbefalede forslaget ved at sige, at tinget vil stå sig ved at vedtage dette dagsordensforslag, kan det måske siges, at det er jo ikke vaskepulver, det drejer sig om. Der må være andre argumenter for at vedtage et dagsordensforslag som udgang af en udenrigspolitisk debat end netop dette, at tinget ville stå sig ved det.

Jeg har forstået på hr. Per Hækkerup, at den motiverede dagsorden, som han foreslog, blev afsluttet, som den blev, med, at tinget skulle fortsætte debatten, for at der kunne være mulighed for at foretage afstemning om flere dagsordensforslag, og jeg skal derfor anmode formanden om at overveje, om hr. Per Hækkerups dagsordensforslag kunne stilles til afstemning først og det, jeg har stillet, senere. Vi vil i så fald gerne stemme for dem begge og anbefale andre at gøre det samme.

Sigsgaard: Udenrigsministeren udtalte sig meget stærkt om mine udtalelser om militærkuppet i Peru, som de faldt i begyndelsen af denne måned. Han sagde, at alle mine udtalelser under åbningsdebatten var forkerte, og han citerede mig for bl. a. at have sagt, at i dette øjeblik — og det var altså i begyndelsen af oktober — kæmper studenter imod juntaen i Peru. Det mente udenrigsministeren altså bl. a. var forkert. Jeg tror, det er rigtigt, og jeg ville meget gerne høre, om udenrigsministeren skulle sidde inde med oplysninger, der dementerer alle andre oplysninger om de kampe, der dengang fandt sted i Peru.

Jeg har i dag sagt, at denne kamp nu er gledet over i en ny guerillaaktivitet, så vidt det kan konstateres, og hvis udenrigsministeren også kan dementere det, ville det være yderst interessant; jeg tror ikke, han kan.

Må jeg derudover sige, at jeg håber, at noget af det, som var formodninger fra min side — ikke påstande, som udenrigsministeren sagde — at noget af det, jeg sagde i begyndelsen af oktober, ikke holder, og det håbede jeg også først i oktober. USAs rolle i Perukuppet er ikke endnu klar. Om kuppet vil føre til, at Peru bliver endnu mere afhængig af USA, ved vi ikke, og derfor er det lidt for stærkt, at udenrigsministeren nu siger, at alt, hvad jeg sagde, var urigtigt. Jeg lagde hovedvægten på at belyse baggrunden for kuppet i Peru; jeg nævnte bl. a., at første gang Peru søgte at bremse den amerikanske indflydelse, som er kolossal — det tror jeg udenrigsministeren vil give mig ret i — da klagede Standard

[Sigsgaard.]

Oil til USAs regering over Peru. Resultatet blev, at USAs bistand til Peru blev sat ned fra 24 mill. dollars til 1,5 mill. dollars. Jeg tror, udenrigsministeren vil indrømme, at det var et forsøg på indblanding, eller det var indblanding i Perus indre forhold.

Jeg nævnte også, at USA betaler en væsentlig del af den peruvianske hær og optræner dens officerer. Uden denne støtte er det tvivlsomt, om hæren kunne spille den politiske rolle, som den nu spiller. Det har udenrigsministeren heller ikke tilbagevist eller måske ikke kunnet tilbagevise; jeg tror ikke, det kan tilbagevises.

Det forholder sig yderligere sådan, at hele 42 pct. af Perus eksport går til USA, som derfor har overmåde stor indflydelse på landets økonomi og styre, og det tror jeg som sagt heller ikke at udenrigsministeren vil benægte. Der kan altså ikke ske meget i Peru, uden at USA vil det. Amerikas rolle i den sidste måneds udvikling er uklar, og en endelig vurdering må vente. Jeg tror også, at udenrigsministeren gjorde klogt i at vente.

Jeg fremsatte formodninger ved åbningsdebatten. Det kan være, nogle af dem ikke holder, jeg håber det. Men jeg begrundede mine formodninger. Ministeren har ikke holdt sig til formodninger, han har kategorisk udtalt, at mine formodninger var forkerte, og dermed, at der ingenting er om, at Amerika havde noget som helst med kuppet at gøre eller øver indflydelse i Peru i dag på den udvikling, der er i gang. Jeg tror ikke, han skal være så sikker på, at USA ikke har noget med det hele at gøre. Jeg tror, ministeren har udtalt sig meget uforsigtigt, men det må vi jo vende tilbage til, når situationen er mere afklaret.

Men jeg må så måske forstå ministeren sådan, at når USA næste gang skrider til direkte indgreb i de latinamerikanske landes forhold — og det er jo sket før i hvert fald — så vil ministeren tage lige så skarpt afstand fra det, som han tog fra interventionen i Czekoslovakiet. Det har danske regeringer jo ikke hidtil vovet. Da USA invaderede Den dominikanske Republik i 1965 med 30.000 tropper, så pippede Danmark ikke engang, og udenrigsministeren vil såmænd ikke engang tage afstand fra det den dag i dag.

Jeg må i øvrigt benytte lejligheden til at minde om, at jeg stillede nogle spørgsmål til udenrigsministeren. Jeg fik ikke svar, og jeg mener, jeg hørte godt efter; jeg fik ikke svar på nogle af de spørgsmål, jeg stillede, og i det hele taget er det lidt for svært at få oplysninger om udenrigspolitiske forhold i tinget.

Jeg skal gentage spørgsmålene.

Jeg spurgte, om Danmark ligesom England har kritiseret den amerikanske beslutning om at opbygge et såkaldt tyndt antiraketsystem til 5 milliarder dollars, og jeg spurgte, om regeringen anerkender dette initiativ. Jeg går nemlig ud fra, at regeringen er enig i, at det kan blive startskud til en ny kaprustning. Udenrigsministeren havde ingen kommentarer.

Jeg spurgte, om regeringen kunne bekræfte, at USA overvejer at opbygge et tæt antiraketsystem til 40 milliarder dollars, og hvad nedrustningsministeren mente om det. Ingen af ministrene nævnte overhovedet det spørgsmål.

Jeg spurgte, om man turde protestere; jeg kunne også have spurgt: vil man protestere? Det var man heller ikke inde på.

Udenrigsministeren sagde om Grækenland og våbeneksporten til Grækenland, at det ikke var et NATO-anliggende, og gav dermed USA ret, og derfor ville udenrigsministeren ikke tage stilling. Samtidig sagde udenrigsministeren, at han og regeringen var imod alt, hvad der kan styrke juntaen. Ja men så rejser der sig jo et spørgsmål: mener udenrigsministeren da ikke, at våbentilførsel fra NATO-lande, f. eks., kan styrke regimet? Det skulle jeg da tro. Hvis ministeren mener det — at våbeneksporten styrker juntaens stilling — må han så ikke også være imod den amerikanske våbeneksport til Grækenland? Hvis ikke det er tilfældet, så ser jeg ingen konsekvens overhovedet i ministerens udtalelse.

Jeg spurgte udenrigsministeren, hvad Danmark sagde — og da var han jo ikke udenrigsminister — da Dean Rusk i december 1966 understregede over for NATO-partnerne, at de — også Danmark — skulle være med i krigen, hvis USA indvikler sig i en krig med Kina. Jeg spurgte: er regeringen indforstået med dette? Er regeringen indforstået med, at medlemskabet af NATO indebærer, at Danmark også skal deltage i

[Sigsgaard.]
en amerikansk-kinesisk krig? Det fik vi heller ingen orientering om; jeg synes ellers, det må være interessant for tinget og offentligheden at vide, hvor vidt vore forpligtelser i henhold til NATO-traktaten strækker sig.

Da jeg nu er ved alle de spørgsmål, som regeringen ikke vil besvare eller ikke hidtil har villet besvare, så skal jeg lige minde om, at jeg stadig ikke har fået noget svar fra statsministeren, som jeg i går spurgte, om baseaftalen mellem USA og Danmark om Grønland kunne opsiges, hvis Danmark på et tidspunkt træder ud af NATO, eller om den skal forblive i kraft lige så længe som NATO; det sidste tyder baseaftalen nemlig på. Men det kom der heller intet svar på.

Ministeren for nedrustningsspørgsmål sagde, at han ikke havde ofret tid på at undersøge, om modtagerne af den danske u-landsbistand er øst- eller vestvendte, og det skal jeg selvfølgelig ikke benægte, når ministeren siger det. Den tendens til fordel for vestorienterede u-lande, der i hvert fald for mig er tydelig, må jo så skyldes et mærkeligt tilfælde. Men når ministeren nævner, at den del af de vestlige landes u-landsbistand, der går over FN, vel i hvert fald ikke er politisk ensidig, altså vestvendt, så må jeg igen minde om, at i hvert fald de midler, der passerer verdensbanken, i høj grad placeres politisk ensidigt. Men den diskussion kan vi måske fortsætte ved en anden lejlighed.

I samme forbindelse kan jeg måske sige, at netop afsnittet om FN i SFs dagsorden nok burde uddybes og kunne fortjene en grundig debat, for vi bør vel sikre os, at FN-midlerne bruges rigtigt. Men vi vil stemme for SFs dagsorden, og ganske særlig, kan jeg sige, sætter vi pris på punkt 2 i den.

Hvad angår socialdemokratiets dagsordensforslag, må vi sige, at der også er meget godt i det. Vi er kun ked af, at socialdemokratiet ikke havde sådanne radikale ideer, da de havde regeringsmagten, for da kunne de jo have været gennemført — det er forskellen. Men VS kan altså stemme for denne dagsorden. Det nævnes heri, at spørgsmålet om NATO-landenes våbenleverancer til Grækenland skal rejses i NATOs ministerråd. Det giver jo anledning til at spørge, om hr. Per Hækkerup virkelig tror, at det skulle være muligt, når det ikke engang var muligt for Danmark og Norge i sin tid at få selve kuppet i Grækenland behandlet i NATO-rådet. Ja, man kunne ikke engang få lejlighed til at give sit syn på dette kup til kende i NATO-rådet. Hvordan tror man så, det nu skulle være muligt at få dette punkt om våbeneksporten behandlet? Der behandles, så vidt man kan skønne, kun spørgsmål, som USA og måske England er enige i skal behandles. Men tanken er jo smuk.

Det nævnes også i dagsordensforslaget, at NATO-udenrigsministrene skal diskutere arten af de våben, der bruges mod afrikanerne i Portugisisk Afrika; man skulle hellere se at få strømmen af NATO-våben til brug mod afrikanerne standset. Når udenrigsministeren her siger, at han vender sig mod det portugisiske kolonistyre — det var vist i hvert fald indholdet af ministerens udtalelser — så klinger det altså lidt hult i mine øren, for samtidig har ministeren jo ingen indvendinger imod, at Højgaard & Schultz støtter Angola med en havn til 50 mill. kr., eller har han? Og samtidig har ministeren ingen planer om at støtte frihedskæmpernes bevægelser i Portugals kolonier. En repræsentant for dem, dr. Mondlane, var i Danmark sidste år, og jeg tror, det var meget begrænset, hvad han kunne opnå af tilsagn om støtte. Der er ingen planer om at støtte frihedsbevægelserne, men man støtter undertrykkerne. Eller har ministeren planer om at støtte frihedsbevægelserne? I så fald tror jeg tinget ville være interesseret i at høre det. Jeg gætter på, at vi ikke rigtig får svar på de sidste spørgsmål, for samtidig med at ministeren udtaler sympati med de undertrykte, så støtter han og regeringen og Danmark undertrykkerne; det kan ikke bortforklares; der er ingenting at have sympatien i.

Om regeringspartiernes dagsordensforslag må jeg sige, at jeg synes, det er vattet. Venstre og de konservative har talt om styrkelse af NATO, altså mere militær; det har man talt om her i dag. De har ikke sagt meget om FN, men nogle kønne ord om FN i en dagsorden lyder jo bedre end krav om større militærudgifter. I dagordensforslaget påstås det også, at regeringens politik til-

[Sigsgaard.]
sigter en styrkelse af FN, og dér er jeg lige så tvivlende og usikker, som den forrige ordfører var. Det mangler vi ligesom at få dokumenteret. Regeringens politik tilsigter, så vidt vi kan se, først og fremmest en styrkelse af Danmarks og andre industrilandes stilling og af NATO; vi vil ikke stemme for en dagsorden, der i bedste fald er intetsigende, og i øvrigt ville det, at vi måske stemte for en sådan dagsorden, betyde en tillidserklæring til regeringens udenrigspolitik, og det har vi ingen grund til at være med til.

Må jeg til slut sige, at vi jo ganske rigtigt — og det har flere været inde på — har diskuteret mange forskellige ting i dag og måske for mange forskellige ting. Hvis vi vil ud over det i fremtiden, så må vi måske have flere udenrigsdebatter — og mere specialiserede udenrigsdebatter — og det ville jeg hilse med glæde. Men vi har altså diskuteret meget, og det undrer mig derfor, at udenrigsministeren slet ikke har nævnt den selvmordsbølge blandt generaler og andre, der har sat Vesttyskland på den anden ende. Jeg ved ikke, i hvor høj grad regeringen er sat på den anden ende; i USA har man også været noget ophidset over det. Udenrigsministeren og udenrigsministeriet er ifølge den tyske regering jo blevet informeret om det, der sker, og jeg vil til slut spørge, om ministeren slet ikke har nogen oplysninger at give tinget om det, der foregår, om omfanget af affæren og om forbindelsen mellem de forskellige tildragelser.

Formanden: Jeg henstiller, at medlemmerne fører deres indbyrdes samtaler mere sagte. Vi er nået til et tidspunkt af dagen, da unødig støj bør undgås.

Kjær Rasmussen: Også jeg har et par bemærkninger at gøre til udenrigsministeren. Udenrigsministeren siger, at jeg fortsatte, hvor hr. Sigsgaard slap, og det kunne jo forstås på den måde, at jeg udelukkende havde talt om Peru; det var ingenlunde tilfældet, og nu skulle det jo sådan set blive min tur til at anmode om en undskyldning. Udenrigsministeren efterlyste jo en sådan tidligere på aftenen.

Udenrigsministeren siger, at regeringen ikke kan modtage den dagsorden, som er foreslået af os, idet regeringen allerede arbejder med problemerne. Så vidt jeg kan se, er det ikke helt korrekt, for det er ikke helt de problemer, regeringen arbejder med. Vi vil have alternativerne til NATO undersøgt og fremlagt med henblik på, at de kan indgå som valgmuligheder i en folkeafstemning, men det vil regeringen åbenbart ikke være med til; man ønsker endnu en gang at umyndiggøre befolkningen, når det drejer sig om udenrigspolitiske spørgsmål.

En enkelt bemærkning til ministeren for nedrustningsspørgsmål, som siger, at den undersøgelse, man har i gang, vil vise, hvad vi skal diskutere. Jeg tror, at den diskussion meget vel kan komme for sent, men jeg bemærkede jo nok, at ministeren dermed i realiteten tog afstand fra tanken om en folkeafstemning, og det er vel ikke helt i overensstemmelse med de tidligere radikale løfter.

Hr. Per Hækkerup udtalte sig ikke om vort dagsordensforslag. Jeg ved ikke, om jeg kan tage denne tavshed som et samtykke; i hvert fald plejer hr. Per Hækkerup jo nok at tilkendegive uenighed, hvis han er i besiddelse af en sådan.

En bemærkning til hr. Poul Schlüter, som ikke kan tilslutte sig, at befolkningen skal høres gennem en folkeafstemning; det var den motivering, hr. Poul Schlüter brugte, da han tog afstand fra vort dagsordensforslag. Jeg forstår på hr. Poul Schlüter, at befolkningen efter hans mening ikke er moden til at tage stilling i udenrigspolitiske spørgsmål. Hvorfor skulle man ellers nægte den at være medbestemmende? I øvrigt er hr. Poul Schlüters indstilling jo i god overensstemmelse med traditionen her i dette ting.

Hr. Stinus ville kun tale om hr. Per Hækkerups forslag til dagsorden. Det virker betænkeligt i betragtning af, at de radikale jo under valgkampen tilkendegav, at befolkningen ville blive hørt i spørgsmålet NATO-tilhørsforhold eller ikke. Det er jo det, vi ønsker med vort dagsordensforslag, og det bedrøver mig meget, at de radikale åbenbart har foretrukket at glemme det løfte, man dengang gav.

Hr. Gert Petersen påstod, at ophavsretten i virkeligheden tilhører socialistisk folkeparti. Det kunne naturligvis aldrig falde os ind at begå litterært tyveri; vi er udmærket

[Kjær Rasmussen.]
klar over, at det er strafbart. Men til oplysning for hr. Gert Petersen må jeg lige sige, at der er ikke helt tale om den samme ting, idet vi kræver alternativerne undersøgt. Alene derfor kan der ikke være tale om, at vi har plagieret SFs forslag til folketingsbeslutning. Endvidere er der jo også den forskel, at SFs forslag formentlig aldrig vil komme til afstemning; vi har herude under tavlerne en syltekrukke, og den er jo af og til blevet brugt. Jeg tror ærlig talt, at SFs forslag vil blive puttet deri.

Jeg må anbefale at stemme for det forslag til dagsorden, vi har stillet; det vil give et godt billede af, hvilke partier der tør lade befolkningen tage et ansvar for den udenrigspolitik, dette land skal føre.

J. O. Krag: Da denne debat begyndte, så vi det radikale venstre gå til angreb i vild galop anført af hr. Stinus. Hr. Stinus er stadig i vild galop, men retningen for rytteriet har ændret sig, nu er han på stærkt tilbagetog. Hr. Stinus siger, at han ikke har stillet konkrete forslag f. eks. af den art, der er nævnt i socialdemokratiets, i hr. Per Hækkerups dagsorden; han har kun fremsat et par forslag til regeringens velvillige overvejelse. Det stemmer også med mine notater, at hr. Stinus har udtalt sig sådan på et tidspunkt af sin tale, men senere hen strammer den radikale ordfører jo til. Efter mine notater siger han senere: jeg foreslår oprettelse af et dansk handelskammer i DDR og afskaffelse af kontrolrådspassene.

„Jeg foreslår" — det kan altså være hr. Stinus personligt, der foreslår, men det kunne jo også være på den radikale gruppes vegne, idet jeg har forstået, at talen er gennemgået og godkendt i gruppen. Lidt senere i talen hedder det om de frie rejseforbindelser med østlandene — stadig efter mine notater: det radikale venstre opfordrer derfor også på dette område den danske regering til at gå i spidsen med et initiativ.

Det er altså ikke henstillinger i al almindelighed til den velvillige regerings velvillige overvejelse og eventuelle afslag, nej, det er forslag, det er opfordringer. Det gør jo nok, at det radikale venstres galoperende tilbagetog virker så meget desto kraftigere og vel også så meget mere skuffende for de mange, der med glæde havde lyttet til de synspunkter, hr. Stinus fremsatte her.

Men måske var det hele ikke så alvorligt ment; det er jo den følelse, vi undertiden har haft både nu og tidligere, at i det radikale venstres udenrigspolitiske standpunkter var der temmelig megen løs agitation, og det kan være, at det blot er det, vi her har set et nyt eksempel på.

Men så alvorligt blev hr. Stinus dog taget, at han fik sig en alvorlig næse af hr. Per Federspiel; den kyndige — og jeg formoder om regeringens politik velinformerede — ordfører for partiet venstre sagde, at hr. Stinus' tale var overraskende; han sagde, at den nok var bestemt for en anden kreds end tinget. Hvis man vil holde taler for en anden kreds end tinget, så bør man ikke holde dem fra denne talerstol, og det var vel det, hr. Per Federspiel mente: hr. Stinus burde overhovedet ikke have holdt den tale. Så siger hr. Per Federspiel videre, at den tale, hr. Stinus holdt, på væsentlige punkter afveg fra regeringens standpunkter. Det er jo interessant, at ordføreren for et af regeringspartierne, oven i købet for det regeringsparti, der har statsminister, får en sådan næse af ordføreren for et andet af regeringspartierne — måske et mindre indflydelsesrigt regeringsparti, men dog et regeringsparti — og får at vide, at det radikale venstres standpunkter på væsentlige punkter afviger fra regeringens. Det ville være ganske interessant at høre statsministerens udtalelse om dette, for her er altså to meninger i den kreds, regeringen bygger sin politik på. Hvem holder statsministeren nu med, det radikale venstres ordfører eller hr. Per Federspiel? Jeg tror nok, det ville være klogt af statsministeren at tage ordet og svare på dette.

Så vil jeg gerne gøre et par bemærkninger om socialdemokratiets dagsorden foreslået af hr. Per Hækkerup. Jeg vil gøre tinget opmærksom på, at denne dagsorden til punkt og prikke for de sagers vedkommende, hvorom den udtaler sig, udtrykker socialdemokratiets politik. Det er socialdemokratiets politik, der er udtrykt i de fem punkter, som denne dagsorden tager stilling til. De, der har fulgt udtalelser fra mit parti, de, der har fulgt udtalelser fra socialdemokratiets årsmøde, vil vide, at det forholder sig

[J. O. Krag.]

sådan. Der foreligger partibeslutninger på praktisk talt alle de områder, der er omtalt i dagsordenen, sådan at socialdemokratiets politik dækker det, der siges i dagsordenen. Jeg skal kommentere de fem punkter lidt nærmere.

Det første punkt drejer sig om Portugal, hvor vi opfordrer regeringen til på det kommende NATO-udenrigsministermøde at tage spørgsmålet om Portugals kolonipolitik i Afrika op og ganske specielt spørgsmålet om arten af de våben, der anvendes mod befolkningen i Portugisisk Afrika. Er det et nyt socialdemokratisk standpunkt, eller skulle det måske være et standpunkt, socialdemokratiet havde som regeringsparti? Skulle det måske være en politik, socialdemokratiske udenrigsministre har givet udtryk for, ja, måske en politik, socialdemokratiske udenrigsministre har givet udtryk for i NATOs råd, i FN, i koloniudvalget, hvor vi var medlem? Er embedsmænd, der repræsenterede Danmark i koloniudvalget, da vi havde socialdemokratisk ledede regeringer og socialdemokratiske udenrigsministre, blevet instrueret om i dette udvalg at fordømme Portugals politik? Ja, det er man, og en sådan fordømmelse er blevet udtalt på den danske regerings vegne. Senere har danske udenrigsministre i socialdemokratisk ledede regeringer på NATO-rådets møder måttet opleve særdeles hårde sammenstød med den portugisiske udenrigsminister, netop fordi vi førte den politik. Det er den politik, der udgør punkt 1 i den dagsorden, der her foreligger fra hr. Per Hækkerups side.

Jeg tror ikke, jeg behøver at knytte mange bemærkninger til punkt 2 om Nigeria og Biafra. Jeg tror, hele tinget og hele offentligheden er orienteret om, at netop på dette punkt har vi fra socialdemokratisk side siden midt på sommeren, da disse kampe antog folkedrabets karakter, gang på gang opfordret den siddende regering og gang på gang opfordret den siddende udenrigsminister til at tage dette spørgsmål op i FN, tage det op på den måde, han fandt bedst egnet, men helst sådan, at sikkerhedsrådet blev konfronteret med spørgsmålet: folkedrabet i Biafra. Hvorfor har regeringen ikke villet gøre det? Hvorfor har man ikke villet gøre det? Med den begrundelse, at dette var et afrikansk anliggende, dette var et anliggende, der vedrørte den afrikanske enhedsorganisation. Ja men dette er ikke et afrikansk anliggende. Jeg er ganske enig med den radikale ordfører i, at det, der foregår her, denne grusomme krig, dette folkedrab, denne udsultning af et folk, det kan ikke være et afrikansk anliggende, og der findes ikke en paragraf i De Forenede Nationers pagt, der siger: fra denne pagts principper er afrikanske anliggender undtaget. Her burde vi ud fra humanitetens principper, men også ud fra de politiske hovedsynspunkter, der er udtrykt i De Forenede Nationers pagt, have brugt vor fulde politiske indflydelse f. eks. i De Forenede Nationers sikkerhedsråd. Derfor er punkt 2 i socialdemokratiets, i hr. Per Hækkerups dagsorden særdeles alvorligt ment og særdeles velmotiveret.

Våbenleverancer til Grækenland fra andre NATO-lande, også fra USA, bør standses; herom foreligger der en klar vedtagelse på socialdemokratiets årsmøde. Det samme gælder andre europæiske diktaturlande: Spanien, Portugal osv. Derfor opfordrer vi regeringen til at tage dette spørgsmål op i NATOs ministerråd.

Spørgsmålet om et handelskammer i Østtyskland — ja men hvorfor skulle det være så overraskende? I hvert fald i perioder har Østtyskland været det land i den østeuropæiske verden, vi har haft den stærkest voksende samhandel med, jeg vil endog tro den største samhandel med, og så kan det vel være praktisk at have et handelskammer.

Kontrolrådspasordningen bør ophæves; ja men det kan da ikke være noget nyt for noget medlem af dette ting, at det er et socialdemokratisk synspunkt. Vi har netop i regeringsposition presset på i NATO, presset på ved forhandlinger i forhold til Bonn for at få kontrolpasordningen ophævet, og vi har opnået betydelige lempelser i den. Nu synes vi, tiden er inde til at ophæve den. Det synes hr. Per Federspiel ikke. Jeg mener, at tidspunktet netop nu er det rigtige. Her har vi en mulighed for at vise Europa og for at vise Sovjetunionen, at deres besættelsespolitik i forhold til Czekoslovakiet hviler på forkerte forudsætninger. Vi foreslår, at et europæisk afspændingsskridt tages over for et af Czekoslovakiets grænselande. Det er

[J. O. Krag.]
overordentlig alvorlig ment og et særdeles velegnet tidspunkt at foretage netop et afspændingsskridt af denne karakter.

Jeg vil derfor anbefale det høje tings medlemmer at tage dette dagsordensforslag alvorligt, og jeg vil opfordre tingets formand til at sætte det til afstemning først, før alle de andre dagsordensforslag.

Om det af hr. Poul Dam stillede forslag til dagsorden om FN-politikken vil jeg sige: det vil vi stemme for, og vi vil opfordre andre til også at stemme for det. I et dagsordensforslag af denne karakter kan der selvfølgelig være sætninger, vi ville have skrevet anderledes, men vi vil stemme for det og anbefale tinget at gøre det samme.

Nu da jeg er på talerstolen og et længere indlæg er så populært, vil jeg også gøre en enkelt bemærkning til forsvarsministeren. Jeg tvivler da ikke om, at forsvarsministeren har en meget svær opgave, det har jeg vidst siden den dag, jeg så i avisen, at hr. Ninn-Hansen var blevet forsvarsminister; jeg vidste, det var en meget svær opgave. Det er muligt, at det først senere er gået op for forsvarsministeren, hvor svær den er, og i hvert fald har han givetvis fået overraskelser i de senere måneder. Jeg var også klar over, at det at lave en ny forsvarsordning var svært, og derfor undrede det mig, men overraskede mig glædeligt, hver gang jeg i sommerens løb kunne læse i avisen, at nu var det helt sikkert, at ganske kort tid efter, at folketinget var samlet, ville der komme et forslag i lovforslags form om en ny forsvarsordning. Jeg tror oven i købet, at socialdemokratiet blev indbudt til et møde om dette forslag i august måned; da må forberedelserne jo have været meget langt fremme, siden man kunne give os omridsene af forslaget allerede i august, men det har altså været tanker i klitten; der er blevet sandflugt, og forsvarsministeren har fået lidt sand i øjet. Nu forstår jeg, at forsvarsministeren håber at have sit forslag færdigt til en gang i november, og så skal vi have en forsvarsdebat. Det ser vi frem til, og her må jeg faktisk vende tilbage til den radikale ordfører, som også glædede sig til forsvarsdebatten; hvis jeg har noteret rigtigt, håbede han, at spørgsmålet om nedsat tjenestetid ville indgå i forsvarsdebatten. Det er vi mange der også håber. Og så tilføjede den radikale ordfører — og det er det, jeg i særlig grad synes er godt nyt — at han også håbede, at nedsatte styrkemål ville indgå i forsvarsdebatten. Det glæder vi os til at høre; jeg synes, det er godt nyt. Det svarer til, hvad vi fra socialdemokratiets side har ridset op som et af de principielle punkter, vi kunne tænke os i en ny forsvarsordning: både nedsatte styrkemål, nedsat tjenestetid og i forhold til de opgaver, der skal løses, lavere forsvarsudgifter, end man hidtil har haft.

Vietnam er blevet omtalt her i debatten. Der er ikke stillet noget beslutningsforslag vedrørende Vietnam, men jeg synes, det er rigtigt, at jeg også til afslutning gør et par bemærkninger om Vietnam. Jeg synes, at tiden er inde, hvor man bør sige til USAs regering, og hvor også den danske regering bør sige til USA, at nu bør der gøres en ende på den krig. Nu bør bombardementerne indindstilles øjeblikkeligt, betingelsesløst, fuldstændigt. Nu må de muligheder, der øjensynlig er for at få virkelige fredsforhandlinger i gang, udnyttes; tiden for en fredsslutning i Vietnam er inde. Vi ved alle, at de muligheder, der her er opstået, dels hænger sammen med de krigsførende parters voksende krigstræthed, dels hænger sammen med det amerikanske præsidentvalg. Den sidste omstændighed gør især, at det er nødvendigt, at denne opfordring til den amerikanske regering rettes netop nu i disse dage. Jeg håber, at regeringen forstår dette som klar tale, og jeg håber, at udenrigsministeren, der jo hævder, at han kan tale klart, vil udnytte denne evne i Vietnamsagen.

(Kort bemærkning).

Per Federspiel: Det er naturligvis ikke min sag at holde styr på det socialdemokratiske landsmødes logik, men jeg vil alligevel gerne høre, med hvilken motivering hr. J. O. Krag og med ham hans partis kongres på den ene side kan kræve straffeforanstaltninger over for diktaturer i Portugal og i Grækenland og anordne sanktioner mod Rhodesia på grund af det illegale styre og på den anden side anbefale, at der sker en efter dette lands egen opfattelse delvis anerkendelse ved oprettelse af et handelskammer i et andet diktatur, der for nylig har begået alvorlige folkeretskrænkelser og angrebet et endda med dette allieret land.

J. O. Krag: Det er jo altid rart at give en modstanders bemærkninger en lille drejning. Jeg har ikke foreslået hverken hel eller delvis anerkendelse af DDR. Det er muligt, at det ville være i europæisk afspændings interesse at anerkende DDR, men jeg har ikke foreslået det. Jeg har foreslået, at man opretter et handelskammer, hvilket, som hr. Per Federspiel jo særdeles godt ved, intet har med anerkendelse at gøre; så godt kender hr. Per Federspiel sin folkeret: det har ikke noget med anerkendelse at gøre. Man ser meget ofte den praksis anvendt, at hvor et land ikke har anerkendt et andet lands regering, holder man alligevel handelen i gang, bl. a. gennem oprettelse af handelskamre — handelskamre kan jo i øvrigt være mange forskellige ting.

Forslaget om at lette rejserestriktionerne i forhold til DDR, den såkaldte kontrolrådspasordning, har to begrundelser. Den ene begrundelse er, at det er en restriktion, der blev indført i en ganske bestemt europæisk situation, nemlig i den europæiske situation, der opstod omkring Berlinkrisen, omkring rejsningen af muren i Berlin. Muren, den har vi stadig i al sin tragiske realitet, men den Berlinkrise, der lå bag ved hele aktionen, er der ikke mere. Derfor bør man hæve restriktionen; dens historiske berettigelse er faldet væk.

Den radikale gruppeformand ryster på hovedet, og det er jo interessant at se. Det er ganske interessant at se: vi hører atter galoppen fra det radikale tilbagetog. Ganske interessant.

Jeg nævnede kun den ene begrundelse. Den anden begrundelse gav jeg i mit indlæg før. Det er den begrundelse, at jeg tror, det ville være klogt, om Vesteuropa netop nu tog et afspændingsskridt, et europæisk afspændingsskridt, som blev effektivt over for et naboland til Czekoslovakiet. Vi kan næppe på nogen tydeligere måde fortælle Sovjetunionen og de østeuropæiske folk, at de sovjetiske påskud for besættelsen af Czekoslovakiet var falske.

Kai Moltke: Jeg kan ikke gøre for, at jeg pludselig midt i det hele kommer til at mindes nogle linjer af Goethes Der Zauberlehrling: „Die ich rief, die Geister, werd' ich nun nicht los." For det var jo, ligesom den radikale ordfører her i salen udløste en sådan inspiration, at man næsten sætning for sætning øjeblikkelig fik omsat dette i et forslag til beslutning fra den socialdemokratiske gruppes side. Nu er der intet, jeg i mindre grad vil gøre end lægge socialdemokratiet til last, at man midt i en ellers forvirret diskussion, hvor man var ved at brede det hele ud over hele kloden og ikke kunne finde sammenhæng, prøver på at drage en konklusion af i og for sig kloge og rigtige bemærkninger fremsat fra radikal side.

Jeg må lige tilføje et par bemærkninger om Grækenland, fordi jeg tror, det er fuldstændig rigtigt, at våbenleverancer til Grækenland skal standses. Jeg tror også, NATO-øvelser med raketter bør standses, også af de store NATO-magter. Men jeg tror, når hr. Per Hækkerup taler om rokering af NATO-styrker i Europa, at i og for sig er USA ved at komme et stykke forud i erkendelsen af, at hovedfaren måske ikke så meget ligger i Centraleuropa, Mellemeuropa eller Nordeuropa, men at det virkelig neurotiske punkt i øjeblikket har forskudt sig til Det mellemste Østen, at det er her, risikoen er til stede, og at Amerika her foruddiskonterer aktioner, som man vist roligt kan sige i deres karakter og i deres geografiske beliggenhed i alle tilfælde ikke falder ind under Danmarks forpligtelser under NATO-pagten.

Jeg skal ikke bebrejde den radikale ordfører, at han fremfører fornuftige ting. Jeg skal lige så lidt bebrejde den socialdemokratiske ordfører, at han samler nogle af de bedste guldkorn fra denne tale op og fremsætter dem i beslutnings form.

Der var andre ting, jeg kunne have ønsket at få med i den socialdemokratiske resolution ved denne lejlighed, men vi er jo vant til at bevæge os fremad skridt for skridt, og her er nogle centrale punkter,

[Kai Moltke.]
som jeg kan give min mest uforbeholdne tilslutning til som en god begyndelse til en stærkere og klarere politik. Vi andre ser måske et lille stykke længere frem i tiden og ser, at når opmærksomheden hos de førende inden for NATO koncentreres om sådanne lande som Portugal, Spanien ved indsejlingen til Middelhavet og om svære våben til Grækenland og Kreta, så drejer det sig her om områder, om hvilke NATOs førende lande måske kan sige, at de strategisk hører med til NATOs førende magtinteressesfære — jeg skal ikke bestride ud fra den politik, som hidtil er blevet ført, at disse lande måske hører til i NATO, som det opfattes af dets ledende magter — men at Danmark i så tilfælde ikke hører til i NATO. Man må jo imidlertid tage udviklingen i de små portioner, den nu byder på, og jeg kan ikke se andet, end at SFs resolution og hr. Poul Schlüters udtalelser om at fortsætte en rigtigt påbegyndt linje var meget afblegede. Jeg ved ikke, om hr. Poul Schlüter tænker på dengang, da han sammen med andre delegerede i FN stemte for den afrikanske resolution vedrørende apartheid. Det forekommer mig, det ikke lige netop var laurbær, han høstede, da han kom hjem derfra, selv om vi havde udenrigsministeriets sanktion til det. Men det forekommer mig, at hr. Poul Schlüters resolution er udtrykt i så vage vendinger, at selv om jeg også kunne ønske nogle småændringer i hr. Poul Dams resolution, vil jeg anbefale, at man stemmer for denne, fordi den dog indeholder en række konkrete punkter. Og så vil jeg anmode om, at man under alle omstændigheder her i tinget giver anledning til, at den socialdemokratiske resolution stillet af hr. Per Hækkerup som en selvfølge får adgang til at komme under afstemning i tinget; om ikke andet kan den jo vise en stor del af medlemmernes ønsker.

Skovmand: Selv om jeg ikke på alle punkter er helt enig i det dagsordensforslag, der er kommet fra socialdemokratiet, vil jeg dog sige, at hvis jeg generelt havde tillid til, at dette forslag til dagsorden var udtryk for en ny udenrigspolitisk linje for socialdemokratiet, ville jeg alvorligt overveje at stemme for det.

Jeg kan imidlertid endnu ikke sige, om jeg har en sådan tillid, og jeg vil kort begrunde hvorfor. Jeg har en eneste gang været fristet til at melde mig ud af det radikale venstre. Det var, da partiet for nogle år tilbage, mens det sad i en regering sammen med socialdemokratiet, blev tvunget til at gå ind for den dansk-tyske fælleskommando. Jeg mener, man skulle have taget et brud med socialdemokratiet på dette spørgsmål, men man var altså under et voldsomt pres fra socialdemokratiets side. Når man så ser et dagsordensforslag som det, der er fremsat i dag af socialdemokratiet, er det svært at forestille sig, at det er det samme parti, der er tale om.

Hr. Per Hækkerup har formentlig foreslået denne dagsorden i håb om, at det radikale venstre ville stemme for den og dermed sprænge regeringen. Det er jo det, der er formålet med den; det er der jo ingen grund til at lægge skjul på. Men inden det radikale venstre kunne tage et sådant skridt, må det vel være rimeligt at forlange, at der er sikkerhed for, at der er socialdemokratisk nytænkning bag dagsordenen. Det vil være meget rart at vide, hvad det er, vi får i stedet for, for der er jo ingen grund til at skjule, at den nuværende regering i den tid, den har siddet, har ført en udenrigspolitisk linje, der er langt mere progressiv end den, som socialdemokratiet har ført, både i den tid, hvor det radikale venstre har været med, og hvor vi ikke har været med.

Jeg vil derfor stille hr. Per Hækkerup det helt konkrete spørgsmål: betyder det fra socialdemokratiets side stillede forslag til dagsorden, at socialdemokratiet nu går ind for en dansk udmeldelse af NATO og en ophævelse af den dansk-tyske fælleskommando? Jeg synes, det er rart at få disse spørgsmål besvaret, så vi kan få et klart indtryk af, om der er tale om et socialdemokratisk sindelagsskifte i udenrigspolitisk henseende, og jeg vil gerne sige til hr. Per Hækkerup, hvis han vil lytte til mig, at et sådant sindelagsskifte ville glæde mig overmåde meget. Men jeg er ikke nær så glad, hvis der bare er tale om en manøvre, der skal plumre vandene og skjule, at socialdemokratiet ikke har forandret sin udenrigspolitik væsentligt.

(Kort bemærkning).

J. O. Krag: Efter at have siddet i regering sammen med det radikale venstre i mange år — nogle af mine partifæller mener for mange — undrede det mig meget at høre hr. Skovmands påstand om, at vi ved en given lejlighed skulle have tvunget det radikale venstre til at stemme for et eller andet. Vi har aldrig tvunget det radikale venstre til noget. Alt, hvad det radikale venstre har stemt for, var efter det radikale venstres egen beslutning. Så hvis det radikale venstre gik ind for, hvad det nu var for et eksempel, hr. Skovmand nævnte, går jeg ud fra, at det var, fordi det var partiets oprigtige mening, at sådan burde det være.

Så vil jeg gerne tilføje — og det gælder én gang for alle — at ingen af de forslag, vi stiller her i tinget, er stillet specielt med henblik på, om det radikale venstre vil stemme for dem. Vi er da i den almindelige politiske meningsbrydning her i landet meget mere interesseret i, at det radikale venstre ikke stemmer for dem og viser, hvordan det radikale venstre sidder fast i VK-saksen.

(Kort bemærkning).

Per Hækkerup: Hr. Skovmand ville gerne vide, om der bag ved de forslag, vi har stillet her, skulle ligge en ændret socialdemokratisk udenrigspolitisk holdning. Dertil kan jeg svare klart og tydeligt nej. Det fremgår allerede af det, der er blevet sagt under drøftelserne her i dag, hvor jeg tilkendegav, at socialdemokratiet fortsat står på den hovedlinje, der har været fulgt af den tidligere socialdemokratiske regering, og som er blevet fulgt af den nuværende regering. Da jeg går ud fra, at det også sker med hr. Skovmands støtte, at den nuværende regering følger denne politik, kan der altså ikke ligge den mindste anledning for hr. Skovmand til at undlade at stemme for den dagsorden, vi har foreslået, som også er i overensstemmelse med de politiske synspunkter, vi har fremhævet.

Må jeg benytte lejligheden til at takke hr. Per Federspiel for hans venlige bemærkninger og sige, at med interesse konstaterer jeg, at det altså er hr. Per Federspiel og ikke hr. Stinus, der tegner regeringens udenrigspolitik her i tinget.

Frode Jakobsen: Jeg skal ikke bruge tiden til småting så sent, men vil alligevel sige til statsministeren, der ville korrigere mig, at statsministeren har naturligvis et helt anderledes førstehåndskendskab til, hvad der foregår på radikale landsmøder; jeg må nøjes med at læse de radikale aviser. Men hvis det er sandt, hvad der står i dem — og man tør jo næsten ikke tænke noget andet — så blev i maj måned forslag fra salen om en anerkendelse af DDR afvist af ledelsen bl. a. med den begrundelse, at det ville ødelægge mulighederne for en europæisk sikkerhedskonference. Jeg tør naturligvis ikke bestride, at der også kan have været anvendt andre og klogere argumenter, for eksempel Parisaftalen, som statsministeren citerede.

Til udenrigsministeren: udenrigsministeren hævdede, at den nuværende regering ikke har et mindre klart standpunkt til Vietnamspørgsmålet end den forrige. Hvis man har den samme klarhed, var der jo ingen grund til at sige nej til den dagsorden, som oppositionen foreslog den 2. april i år. Hvis man havde sagt ja dengang, havde vi forenet så at sige hele folketinget. Den krævede en betingelsesløs indstilling af bombardementet af Vietnam, udtrykte bekymring over den kendsgerning, som det var, at bombardementet endnu fortsatte, og fastslog for det tredje, at en fuldstændig standsning var nødvendig for at få forhandlinger i gang. Tiden har desværre givet os mere ret, end vi kunne ønske.

Som jeg sagde i første omgang: det gale var ikke det, som man vedtog, det var det, som man sagde nej til, nej på det afgørende punkt, hvor det gjaldt om at tale. For hvad var det, man vedtog? Man vedtog en afværgedagsorden, og hvad er det? Det er i hvert fald noget, som skal afværge noget, forhindre noget, og det, som den skulle forhindre, var den klare tilkendegivelse af, at det ikke for os var tilstrækkeligt med en omlægning af bombestrategien, men at vi krævede den fuldstændige standsning af bombardementet.

Det er rigtigt, at man ikke stemte imod den dagsorden. Men hvad er forskellen på at stemme et forslag ned og at kvæle det i dølgsmål ved en afværgedagsorden? Det at kvæle et forslag i dølgsmål på den måde er efter min mening en grim ting; jeg håber ikke, vi skal se det her i aften. Det, som man kvalte i dølgsmål, var vores protest imod det fortsatte bombardement af Nordvietnam.

[Frode Jakobsen.]

Jeg er ikke i tvivl om, at det nej, som den danske regering udtalte til et klart standpunkt, naturligvis blev noteret i USA og noteret på den måde, at man konstaterede, at man altså i hvert fald efter regeringsskiftet ikke længere behøvede at tage det danske standpunkt så alvorligt. Det indtryk er ikke udvisket af udenrigsministerens pæne, mere vage udtalelse i FN, hvor udenrigsministeren samtidig roser USA for det delvise bombestop i stedet for at sige klart, at det ikke er nok, og samtidig kræver noget af begge parter, altså kræver noget til gengæld af Hanoi. Så er det i hvert fald ikke et betingelsesløst bombestop. Den tankegang, at hvis et land bombarderer et andet land og så vil holde op med at bombardere, så har det krav på noget til gengæld, det er en virkelig farlig tankegang. Jeg mener, der er grund til at gentage, at sådan som krigen går videre, er der grund til at tale stærkere og stærkere. I stedet for er man gået den anden vej.

I et andet spørgsmål måtte jeg nøjes med dagbladsreferater fra Berlingske Tidende for den 9. og 18. i denne måned. Berlingske Tidende meddeler, at Danmark nu har tiltrådt indstillingen fra militærkomiteen, at svaret på overfaldet på Czekoslovakiet må være stærkere og mere effektive, mere moderne våben til NATO. Jeg måtte tro på Berlingske Tidende, den er jo ikke uvenlig over for regeringen, og der er ikke kommet noget dementi fra regeringens side. Men hvis det ikke er rigtigt, at Danmark går ind for flere og mere effektive våben til NATO som svar på Czekoslovakiet, så tør jeg vel deraf slutte, at ved NATO-ministermødet nu i november, når sådanne forslag kommer frem — og vi ved, at sådanne forslag kommer frem — vil de strande, strande på Danmarks klare nej. Og det er jo det vigtigste.

Til sidst vil jeg gerne sige, at jeg slet ikke forstår hr. Per Federspiels bemærkning om, at den socialdemokratiske dagsorden skulle trække denne debat ned på et lavt niveau. Og hvis hr. Skovmand ikke kan stemme for den, ja, så kan jeg ikke deri se andet end en søgen efter en undskyldning. Der er 5 punkter. De to første drejer sig om en indsats for at få standset det forfærdeligste blodbad i Afrika, i de portugisiske kolonier og i Biafra. Det tredje drejer sig om en protest mod, at NATO, som flertallet af os har en positiv indstilling over for, trækkes ned i skidtet i Grækenland med det resultat, at vores folk også må vende sig imod det. Og de to sidste punkter — ja, det er to første små skridt for at overvinde det forfærdelige jerntæppe ned igennem Europa med de farer, det betyder, med de lidelser for mennesker, det betyder. Vi gør os ingen illusioner om, at det er let, men over for hr. Poul Schlüters og hr. Per Federspiels ironiske bemærkninger tror jeg, jeg tør sige, at der er ingen af de fem punkter, som ikke er brændende alvor for os, og hvis der er nogen, der synes, at det er fem sjove punkter, som der blev antydet, så falder det hårdt tilbage på dem selv.

(Kort bemærkning).

Skovmand: Jeg vil bare gerne udtrykke min undren over, at hr. J. O. Krag er interesseret i, at det radikale venstre ikke stemmer for de forslag, man fremkommer med fra socialdemokratisk side. Det kan godt være, det er, fordi jeg er ny i folketinget, men jeg troede faktisk, at når man fremsatte forslag, var det, for at de skulle få den størst mulige støtte. Men det er altså ikke tilfældet, når det er socialdemokratiet, der er tale om.

Så har hr. Per Hækkerup i øvrigt fastslået, at socialdemokratiets politik er uændret. Det beklager jeg. Jeg håber ikke, det er det sidste ord, man hører fra socialdemokratiets side, men jeg må jo tage de fornødne konsekvenser heraf. Dette her er en gang spilfægteri for at vælte regeringen.

(Kort bemærkning).

J. O. Krag: Hr. Skovmand har ikke rigtig opfattet, hvad jeg sagde. Jeg har skam ikke sagt, at jeg ikke var interesseret i, at det radikale venstre stemte for forslaget. Hr. Skovmand har vist ikke rigtig forstået det. Dette her drejer sig om noget alvorligt. Det er alvorlige udenrigspolitiske problemer, meget alvorlige udenrigspolitiske problemer, og vi ønsker det dagsordensforslag vedtaget, som vi har stillet, og vi ser gerne, at det radikale venstre stemmer for det. Nej, det, jeg sagde, var, at vi ser ingen grund til at gøre det radikale venstre den ære at stille forslag specielt af hensyn til det radikale venstre. Men vi ønsker absolut, at det radikale ven-

[J. O. Krag.]
stre, det konservative folkeparti, venstre, hele tinget stemmer for disse fem punkter, så de står fast i dansk udenrigspolitik.

Statsministeren *(Hilmar Baunsgaard):* Jeg beklager for så vidt, at jeg på dette sene tidspunkt skal drages ind i debatten, men jeg er jo klar over, at det kunne misforstås, hvis jeg ikke svarede hr. J. O. Krag, når han direkte spørger mig.

Hr. J. O. Krag var meget interesseret i at få at vide, om det er hr. Stinus eller hr. Per Federspiel, der tegner regeringens udenrigspolitik. Hr. J. O. Krag har selv givet det svar så ofte, at han også kender det svar, jeg vil give: at den udenrigspolitik, der er regeringens, tegnes af regeringens udenrigsminister. Hr. J. O. Krag ville aldrig have givet noget andet svar, ligegyldigt hvilken situation han havde været i; det gør heller ikke jeg. (*J. O. Krag:* Jeg har aldrig været i den situation!). Jo, den situation har det ærede medlem været i mange gange, også medens han og jeg har siddet i regering sammen.

Må jeg så sige til hr. J. O. Krag én gang til: der er ikke enighed mellem de tre regeringspartier om alle politiske spørgsmål. Er det nu så usædvanligt i en samarbejdsregering? Hr. J. O. Krag har så mange erfaringer, at han ved, det er ikke usædvanligt. Vi har ikke forgæves siddet i regering sammen i 3 år.

Må jeg så sige om dagsordenen: er denne dagsorden udtryk for socialdemokratiets politik, når man ser den i sin helhed? Det er muligt. Det var ikke tilfældet igennem 14 år, men derfor kan den godt være blevet det, det erkender jeg. Vi andre må så registrere det. Jeg er enig med hr. Per Federspiel i, at det lyder ikke troværdigt. Jeg har ikke været statsminister i så mange år, som det ærede medlem hr. J. O. Krag har, men jeg har gjort den erfaring, som jeg ved hr. J. O. Krag også har gjort: afgørende for, om et regeringssamarbejde er hensigtsmæssigt, er, om de ting, man kan enes om, er aktuelle og så betydningsfulde, at der virkelig er grundlag for en fremgangslinje. Modsat er det ikke hensigtsmæssigt at fortsætte, hvis uenigheden drejer sig om aktuelle og afgørende ting, så arbejdet bliver lammet.

Der er så meget, denne regering har vist sig at kunne enes om, at de tre regeringspartier indtil nu har vist, at der er grundlag for en sådan fremgangslinje. Det betyder ikke, at der ikke også i den kommende tid med den nidkærhed, der præger det i øjeblikket, vil være mulighed for socialdemokratiet for at finde uenigheder; de er der.

Men jeg vil gerne sige én ting til socialdemokratiet: dansk politik, dansk parlamentarisme er bygget op på en måde, der gør, at intet parti kan få flertal alene. Jeg ved ikke, hvor megen illusion jeg tager fra hr. J. O. Krag ved at sige det: hvis han nogen sinde vil kunne arbejde politisk, bliver han nødt til at indstille sig på, som den nuværende regering har gjort det, at grundlaget for at kunne arbejde er en vis vilje til at samarbejde. Samarbejde betyder, at ingen af samarbejdspartnerne til enhver tid kan komme og fortælle, at det, der er blevet resultatet, 100 pct. dækker parternes opfattelse hver især; så er der ikke samarbejde længere.

(Kort bemærkning).

Stinus: Jeg glæder mig til at se referatet af hr. J. O. Krags første bemærkning. Hr. J. O. Krag udtalte i første omgang, at socialdemokratiet var meget mere interesseret i, at det radikale venstre ikke stemte for forslaget; det tager vi til efterretning.

(Kort bemærkning).

J. O. Krag: Jeg tror, hr. Stinus har misforstået mig, men det kan vi jo senere få opklaret.

Så vil jeg gerne sige til statsministeren, at det er jo ikke nok at tale i en meget alvorlig tone. Nu er statsministeren jo TV-star osv., og det er jeg ikke, men statsministeren har åbenbart regnet med, at en umanerlig dysterhed i stemmen kunne dække over hans svage argumenter. Ja men jeg må sige til statsministeren, til hele tinget og til hvem der ellers overværer denne debat: disse fem punkter taget enkeltvis eller taget i deres helhed udtrykker socialdemokratiets politik, og for hvert enkelt punkts vedkommende har jeg nærmere begrundet, at dette hele tiden har været socialdemokratiets indstilling, også da vi sad i regeringsposition.

Så vil statsministeren reducere det, der er hændt hans partis ordfører her i dag, til noget, der ikke er særlig usædvanligt. Jo, det

[J. O. Krag.]
er det. Det er ikke sket før. Også jeg har som statsminister haft vanskeligheder, også i samarbejdet med det radikale venstre, heldigvis. Men det er ikke sket før, at først tilsidesætter venstres ordfører komplet den radikale ordførers synspunkter som nogle, der lå vældig langt væk fra regeringens standpunkter, og derefter står statsministeren op og i og for sig solidariserer sig med venstres ordfører og giver den radikale ordfører næsen én gang til. Det er ikke sket før.

(Kort bemærkning).

Gert Petersen: Jeg skal ikke blande mig i diskussionen mellem socialdemokratiet og det radikale venstre. Men i anledning af nogle bemærkninger, der er faldet her fra den radikale ordfører og også fra statsministeren, må jeg have lov til at spørge: hvor betydningsfuld anser det radikale venstre den udenrigspolitiske problematik for at være? Den har spillet en meget stor rolle under valgkampen og i hele den forrige periode under den forrige regering, en meget stor rolle i det radikale venstres politik, agitation, livssyn. Der eksisterer åbenbart i denne sal et flertal for en ikke-total ændring af den danske udenrigspolitik, men en udenrigspolitik, som peger mere fremad, som er mere aktiv, som tager flere selvstændige initiativer end den udenrigspolitik, som de tre regeringspartier har kunnet enes om. Spørgsmålet er, om det flertal skal afvises som et spilfægteri, eller om det skal manifestere sig. Det er et spørgsmål, som det radikale venstre må overveje, ikke af taktiske grunde, men af hensyn til deres eget partis tradition og udsyn.

Formanden: Er der flere, der ønsker at udtale sig? (Ophold, hvorunder Per Hækkerup overleverer formanden en skrivelse). Jeg har nu modtaget følgende henvendelse:

„I henhold til forretningsordenens § 34 forlanger undertegnede 17 medlemmer det af hr. Per Hækkerup stillede forslag til afstemning først."

Henvendelsen er underskrevet af 17 medlemmer af tinget.

I forretningsordenens § 34 står der:

„Afstemningernes omfang, orden og indbyrdes forhold bestemmes af formanden eller, såfremt 17 medlemmer forlanger det, af tinget, efter at et af de 17 medlemmer og formanden hver én gang har udtalt sig."

Ønsker nogen af de pågældende at udtale sig om denne henvendelse?

J. O. Krag: Det dagsordensforslag, der er fremsat af hr. Per Hækkerup på socialdemokratiets vegne, indeholder en række henstillinger til regeringen, som ikke er indeholdt i noget andet forslag, der er fremsat. Så må det være rigtigt, at det kommer til afstemning, og jeg skal henstille til formanden, at det sættes til afstemning nu.

Formanden: Jeg vil gerne meddele, at jeg foreslår at følge tingets faste praksis, hvorefter dagsordensforslag sættes til afstemning efter en bedømmelse af, hvilket dagsordensforslag formanden skønner der er flertallets, men efter den henstilling, der her er sket, skal der nu foretages en afstemning om, hvorvidt vi stadig skal følge denne hidtidige normale praksis.

Formandens forslag om afstemningsrækkefølgen
vedtoges med 92 stemmer mod 70; 1 medlem tilkendegav, at han hverken stemte for eller imod.

(Kort bemærkning).

Per Hækkerup: Jeg vil gerne, hr. formand, trække mit forslag om motiveret dagsorden tilbage og bede om tilladelse til at stille et ændringsforslag til regeringspartiernes forslag til dagsorden.

Regeringspartiernes forslag til dagsorden lyder:

„Idet folketinget tager ministrenes redegørelser til efterretning, udtaler folketinget, at styrkelsen af FN må være et centralt mål for den danske udenrigspolitik, og opfordrer regeringen til at fortsætte den allerede indledte politik for at styrke FN på alle områder.

Folketinget går dermed over til næste sag på dagsordenen."

Mit ændringsforslag går ud på, at der før sidste punktum indsættes følgende:

„Folketinget opfordrer regeringen til, *at* spørgsmål om arten af de våben, der anvendes mod befolkningen i Portu-

[Per Hækkerup.]

gisisk Afrika, tages op på det kommende NATO-udenrigsministermøde,

at Nigeria-Biafraspørgsmålet af den danske regering tages op i FN med henblik på våbenleverancernes ophør og krigshandlingernes standsning,

at NATO-landenes våbenleverancer til Grækenland og andre europæiske diktaturlande søges standset ved, at sagen rejses i NATOs ministerråd,

at der oprettes et dansk handelskammer i DDR,

at der foretages en generel ophævelse af kontrolrådspasordningen for borgere fra DDR".

Formanden: Hr. Per Hækkerup har taget sit forslag om motiveret dagsorden tilbage. Ønsker nogen at optage det? (Ophold). Da det ikke er tilfældet, er dette forslag om motiveret dagsorden bortfaldet.

Der er dernæst fremsat følgende ændringsforslag til det af hr. Poul Schlüter fremsatte forslag om motiveret dagsorden: (se ovenfor). Dette ændringsforslag indgår nu også i forhandlingen.

(Kort bemærkning).

Bernhard Baunsgaard: Jeg vil gerne spørge, hvordan formanden ser på et ændringsforslag af denne art, idet der, så vidt jeg kan skønne, blot er tale om en samarbejdning af to dagsordensforslag.

Formanden: Jeg kan meddele, at min afgørelse er, at dette forslag er et ændringsforslag.

(Kort bemærkning).

Bernhard Baunsgaard: I så tilfælde vil jeg gerne bede om udsættelse af forhandlingerne.

Formanden: Efter henstilling skal jeg her afbryde forhandlingen og udsætte mødet til kl. 0.20.

Mødet udsat kl. 0.07.

Mødet genoptaget kl. 0.20.

Forhandlingen genoptages.

(Kort bemærkning).

Stinus: Det radikale venstre vil stemme imod det fremsatte ændringsforslag af to grunde. For det første finder vi, at det er en samarbejdning af to forslag, og af principielle grunde må vi derfor gå imod det. Men det afgørende er, at hr. Per Hækkerup her i dag har udtalt, at socialdemokratiet ikke har ændret sin udenrigspolitik. For mindre end et år siden var det socialdemokratiet, der havde regeringsmagten. Hvorfor blev der ikke taget initiativer dengang i en retning som den her foreslåede? Den bemærkning, der er fremsat af hr. Per Hækkerup, er en meget afslørende bemærkning, for den viser, at det fremsatte forslag er fremsat af rent taktiske grunde. Derfor stemmer vi imod det.

(Kort bemærkning).

Per Hækkerup: Jeg bliver nødt til at gentage, at det er rigtigt, at socialdemokratiets hovedlinje i udenrigs- og forsvarspolitikken er den samme, som den har været hele tiden, den vi har fulgt som regering, og som jeg har forstået at der er enighed med den nuværende regering om. De 5 konkrete punkter, der ligger her, er ikke nye spørgsmål for socialdemokratiet, ja, det vil sige, nogle af dem er, fordi de først er opstået inden for den seneste tid.

Jeg vil gerne understrege, at med hensyn til det første punkt har vi hele tiden fra den socialdemokratiske regerings side, siden problemet blev aktuelt, taget et kraftigt standpunkt. Nigeria-Biafraspørgsmålet kunne vi ikke tage stilling til som regering, fordi problemet først blev aktualiseret på et senere tidspunkt. Med hensyn til våbenleverancerne til Grækenland var vi tilfreds med, at de blev standset efter kuppet — vi kunne jo ikke så godt tage stilling til det før kuppet — og da de blev genoptaget, tog vi det standpunkt, som har fundet udtryk i forslaget til dagsorden her.

Med hensyn til spørgsmålet om oprettelse af et handelskammer i DDR har vi hele tiden virket for en udvidelse af sam-

[Per Hækkerup.]
handelsforholdet mellem Danmark og DDR, og da vi ikke accepterer, at oprettelsen af et dansk handelskammer under den form, man nu måtte vælge, er udtryk for hverken de jure eller de facto anerkendelse af DDR, så ligger der heller ikke her noget principielt nyt standpunkt fra socialdemokratiets side.

Med hensyn til det sidste afsnit har vi, kort tid efter at kontrolrådspasordningen blev gennemført, taget fat på spørgsmålet om hensigtsmæssigheden af denne ordning. Vi har gennem en stadig bestræbelse fået den reduceret, og vi har gennem vore forhandlinger rejst kravet om kontrolrådspassenes totale afskaffelse, som vi fandt var rigtig.

Der er derfor ikke tale om, at der i disse 5 punkter ligger noget nyt. Jeg kan konstatere, at de er i overensstemmelse med socialdemokratiets politik, som den er blevet udformet løbende. Socialdemokratiet kan roligt være bekendt at fastholde hovedlinjerne i sin udenrigs- og forsvarspolitik; der er ikke tale om noget skift, men afstemningen vil måske vise, at der er tale om et skift i de radikales politik.

Hermed sluttede forhandlingen.

Formanden: Der stemmes først over det af hr. Per Hækkerup stillede ændringsforslag til forslag om motiveret dagsorden af hr. Poul Schlüter.

Ændringsforslaget af Per Hækkerup (se sp. 1308) *til forslag om motiveret dagsorden af Poul Schlüter* (se sp. 1272)
forkastedes med 91 stemmer mod 67.

Forslaget om motiveret dagsorden af Poul Schlüter (se sp. 1272)
vedtoges med 91 stemmer mod 2; 65 medlemmer tilkendegav, at de hverken stemte for eller imod.

Hermed bortfaldt det af *Poul Dam* stillede forslag om motiveret dagsorden (se sp. 1197) og det af *Kjær Rasmussen* stillede forslag om motiveret dagsorden (se sp. 1215).

Hermed sluttede forespørgslerne.

Den næste sag på dagsordenen var:

Første behandling af forslag til folketingsbeslutning vedrørende Danmarks forhold til Den nordatlantiske Traktat [af Gert Petersen m. fl.].

(Forslaget til folketingsbeslutning (nr. III) findes i tillæg A. sp. 223, fremsættelsen i tidenden sp. 98).

Udenrigsministeren *(Poul Hartling):* Dette forslag er ganske øjensynligt et rent paradeforslag, På den givne foranledning vil jeg gerne henlede opmærksomheden på, at regeringen har nedsat et udvalg, som har til opgave at undersøge alle sider af spørgsmålet om Danmarks fremtidige sikkerhedspolitik. En undersøgelse er altså sat i gang, og som jeg tidligere — i går altså — har sagt, vil det første resultat af arbejdet i dette udvalg formentlig foreligge i løbet af foråret 1969 i form af en foreløbig beretning. På denne baggrund, og idet jeg i øvrigt kan henvise til mine bemærkninger under den netop afsluttede debat om Danmarks politik i forhold til NATO, må jeg udtale, at regeringen ikke finder, at der er noget grundlag for det fremsatte forslag.

Ordføreren for forslagsstillerne *(Gert Petersen):* Jeg tror ikke, at der på dette tidspunkt, selv om folketinget er en flittig arbejdsplads, er nogen grund til at tage en større debat om forslaget, som jo i vid udstrækning er blevet behandlet under den forudgående debat. Jeg er godt klar over, at regeringen og regeringspartierne ikke ser med helt milde øjne på det.

Til den bemærkning, som udenrigsministeren netop kom med, vil jeg sige, at under alle omstændigheder kunne en gennemførelse af dette beslutningsforslag betyde en parlamentarisk kontrol med og indsigt i det udvalgsarbejde, som gøres efter ganske bestemte retningslinjer og med visse frister, som det kunne have interesse for alle parter, tror jeg, at få overholdt.

Jeg skal ikke udbrede mig yderligere om sagen på nuværende tidspunkt, men blot på mit partis vegne anbefale forslaget og anbefale, at man sender det i et udvalg, hvor der under alle omstændigheder vil være lejlighed til at se nærmere på detaljerne i det; så er det jo muligt, at vi ved en senere be-